

**ИНСТИТУТ ЗА ЕКОНОМИКУ ПОЉОПРИВРЕДЕ
БЕОГРАД**

**СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ
ОДРЖИВОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ И
РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЛОКАЛНИХ
ЗАЈЕДНИЦА**

- МОДЕЛ МЗ ЈАСЕНОВО -

Монографија

УРЕДНИЦИ:

**Проф. др Драго Цвијановић
Доц. др Јонел Субић**

ИНСТИТУТ ЗА ЕКОНОМИКУ ПОЉОПРИВРЕДЕ
БЕОГРАД

**СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ОДРЖИВОГ
ПОЉОПРИВРЕДНОГ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА
ЛОКАЛНИХ ЗАЈЕДНИЦА**

- МОДЕЛ МЗ ЈАСЕНОВО -

Монографија

УРЕДНИЦИ:

Проф. др Драго Цвијановић

Доц. др Јонел Субић

Београд, 2012. године

ИНСТИТУТ ЗА ЕКОНОМИКУ ПОЉОПРИВРЕДЕ БЕОГРАД

**СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ОДРЖИВОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ И РУРАЛНОГ
РАЗВОЈА ЛОКАЛНИХ ЗАЈЕДНИЦА**

- МОДЕЛ МЗ ЈАСЕНОВО -

Монографија

Уредници:

Проф. др Драго Цвијановић

Доц. др Јонел Субић

Рецензенти:

Проф. др Радован Пејановић

Проф. др Зоран Његован

Проф. др Горица Цвијановић

Издавач:

Институт за економику пољопривреде, Београд

Волгина 15, Београд, тел: 29-72-858, 29-72-848

За издавача:

Проф. др Драго Цвијановић, директор

Штампарија:

ДИС ПУБЛИК Д.О.О. Београд

Београд, Браће Јерковића 111-25 Тел – Факс (011) 39-79-789

Тираж:

500 примерака

ISBN 978-86-82121-99-2

Штампање монографије је у целини финансирано путем шеме конкурентских грантова (CGS) у оквиру СТАР пројекта (STAR Project), а који се спроводи под окриљем Министарства пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде Републике Србије

Предговор

Недвосмислено опредељење Републике Србије за европске интеграције, захтева другачије дефинисање улоге и значаја пољопривреде и руралног развоја него што је то било у досадашњим документима и пракси. Отуда и потреба да се изради нови, јасно конципиран оквир у виду локалне стратегије одрживог развоја, као одговора на кључна питања за развој пољопривреде и руралних подручја на локалном нивоу.

Од почетка 90-тих година прошлог века, земље ЕУ почињу да развијају и подржавају *bottom-up* приступ у планирању и реализацији одрживог пољопривредног и руралног развоја (*одозго - на горе*). Инструментализација тог приступа уследила је увођењем **ЛИДЕР (LEADER)** програма. Идеја која је у основи ЛИДЕР-а јесте да израда и усвајање локалних стратегија (којима се дефинишу циљеви развоја и активности на реализацији циљева) - треба да буду резултат договора локалних актера (локалних акционих група, тзв. ЛАГ-ови)*, уз поштовање, односно усаглашавање планова развоја са стратешким документима на националном нивоу и нивоу Европске уније (ЕУ).

Сарадња локалне заједнице, научно истраживачких институција и ЛАГ-ова (посебно развојно оријентисаних пољопривредних газдинстава, МСП и предузетника у области пољопривреде), намеће се као неопходна у процесу израде стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја локалних заједница у Републици Србији. Само уз блиску сарадњу свих заинтересованих локалних актера могуће је поставити реалну SWOT матрицу стања пољопривреде и руралне економије на локалном нивоу (слику интерних ресурса и ограничења развоја, у контексту шанси и претњи окружења), затим дефинисати циљеве развоја и начине (правце) инвестиционих активности који би водили реализацији постављених циљева одрживог пољопривредног и руралног развоја.

Одрживи пољопривредни и рурални развој локалних заједница требало би да буде усмерен у правцу побољшања материјалног и друштвеног статуса локалног

* Најзначајнији механизам за спровођење ЛИДЕР-а на локалном нивоу јесте тело под називом ЛАГ (локална акциона група). Ово тело чине представници различитих друштвених, привредних и политичких сектора који постоје у локалној заједници.

Стратешко планирање одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница

становништва, промовисања модела интегралног руралног развоја који се заснива на повезивању руралне са градском привредом, поларизацији аграрне структуре и диверсификацији економских активности на селу.

После вишемесечног интензивног рада од стране истраживачког тима Института за економику пољопривреде из Београда, а у непосредној сарадњи са званичним представницима локалне заједнице и представницима појединих привредних субјеката са подручја Месне заједнице Јасеново, анкетирањем више индивидуалних пољопривредника – развојно оријентисаних газдинстава, уз уважавање стратешких докумената вишег ранга (Републике Србије, АП Војводине, Јужнобанатског округа и општине Бела Црква), законских и других прописа, постојећих планова, пројеката и визија у самој МЗ Јасеново, прихватљивих сугестија и предлога чланова Партнерског форума, чланова Тима за координацију, чланова Радних група (из области: Привредни развој; Заштита животне средине и Социјални развој), доступних статистичких података и консултацију расположиве актуелне литературе, настала је ова монографија. Дакле, тема која је обрађена посебан акценат ставља на развој локалних сеоских заједница, односно на модел одрживог пољопривредног и руралног развоја МЗ Јасеново.

Свака локална заједница би требала да сама пронађе најбоље модалитете за израду сопственог плана развоја пољопривреде и руралне економије, који се заснива на целовитости и интегративности, друштвеном консензусу, односно партиципацији грађана, пољопривредника и свих заинтересованих актера, а све у циљу ефикасног процеса одлучивања у будућим инвестиционим пројектима.

С обзиром да се базирају на SWOT матрици, предложени циљеви и приоритетни/стратешки инвестициони пројекти у планираном одрживом пољопривредном и руралном развоју МЗ Јасеново, доприносе минимизирању претњи окружења и слабости локалних заједница и заинтересованих актера, односно максимизирању шанси окружења и снага/ресурса локалне заједнице и њених пољопривредних произвођача.

Приступ одрживом пољопривредном и руралном развоју предложеним Моделом обезбеђује успешну интеграцију локалне заједнице у шире развојне процесе, на регионалном и националном нивоу, олакшава прекограничну сарадњу и учешће у ЕУ предприступним програмима подршке.

Модел одрживог пољопривредног и руралног развоја МЗ Јасеново је усклађен са стратешким националним документима који регулишу питања заштите животне средине и одрживог коришћења природних ресурса. Посебно су приоритетни

они пројекти који воде унапређењу и заштити животне средине, смањивању постојећег негативног утицаја пољопривреде на животну средину, затим пројекти који осигуравају одрживи привредни развој и одрживо коришћење природних ресурса, који доприносе енергетској ефикасности, увођењу тзв. „чистијих“ технологија, заштити биодиверзитета, редукцији отпада и сл.

Све претходно упућује на чињеницу да стратешко планирање развоја пољопривреде и руралне економије намеће локалној заједници реализацију пројеката који би осигурали да инвестиције буду у функцији одрживог пољопривредног и руралног развоја; раста предузетништва, запослености и прихода руралног становништва; остајања пољопривредника у сеоским заједницама (смањивање миграција ка урбаним центрима) и заштите животне средине.

У Београду, 2012. године

Уредници:

Проф. др Драго Цвијановић

Доц. др Јонел Субић

САДРЖАЈ

<i>Предговор</i>	3
<i>Садржај</i>	7
УВОД	13
I ПРОЦЕС И ПРИНЦИПИ ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА	15
<i>(Драго Цвијановић, Јонел Субић)</i>	
1.1. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ	15
1.1.1. Циљ и значај израде стратегије развоја	15
1.1.2. Методологија израде	18
1.2. ИЗВРШНИ САДРЖАЈ	18
1.3. ПРОЦЕС ИЗРАДЕ	19
1.4. ПРИНЦИПИ ИЗРАДЕ	19
II СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА СТАЊА	21
2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ	21
<i>(Бојана Бекић)</i>	
2.1.1. Административни и географски положај	21
2.1.2. Историјат	22
2.1.3. Структура администрације	24
2.2. МАКРОЕКОНОМСКИ ПОКАЗАТЕЉИ РАЗВОЈА И РАДНИ ПОТЕНЦИЈАЛ	24
<i>(Радојица Сарић, Биљана Грујић, Лана Настић)</i>	
2.2.1. Запосленост и незапосленост	24
2.2.2. Друштвени производ	27
2.2.3. Становништво	32
2.2.3.1. Глобалне демографске тенденције	33
2.2.3.2. Структура становништва	35
2.2.3.3. Структура пољопривредног становништва	37
2.2.3.4. Тенденције и стање на тржишту рада	38

2.2.4. Домаћинства	39
2.2.4.1. Основне карактеристике домаћинстава	39
2.2.4.2. Домаћинства са газдинством	41
2.2.4.3. Структура прихода домаћинстава	42
2.3. ИНВЕСТИЦИЈЕ У ПОЉОПРИВРЕДУ И РУРАЛНИ РАЗВОЈ	44
<i>(Јонел Субић, Маријана Јовановић, Никола Његован)</i>	
2.3.1. Општа обележја досадашњих инвестиционих улагања	45
2.3.2. Инвестиције као фактор развоја пољопривреде	47
2.3.2.1. Остварене инвестиције у пољопривреди	48
2.3.2.2. Оцена остварених инвестиција у пољопривреди	51
2.3.3. Извршене исплате за инвестиције у основна средства	53
2.3.4. Могући правци улагања на основу спроведене анкете	54
2.3.5. Извршене исплате за капиталне трансфере из градског буџета	57
2.4. ПРИРОДНИ УСЛОВИ И РЕСУРСИ И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	58
<i>(Весна Поповић, Нада Мијајловић, Наташа Кљајић)</i>	
2.4.1. Рељеф и педолошке карактеристике	58
2.4.2. Основни климатски индикатори	60
2.4.3. Хидрографија	61
2.4.4. Пољопривредно земљиште	66
2.4.5. Шумски фонд и ловни потенцијал	70
2.4.6. Животна средина, биодиверзитет и предео	72
2.4.7. Минералне сировине и обновљиви извори енергије	78
<i>(Светлана Рољевић)</i>	
2.5. ПРОИЗВОДЊА И ТРЖИШТЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ И ПРЕХРАМБЕНИХ ПРОИЗВОДА	83
<i>(Славица Арсић, Светлана Рољевић, Весна Параушић)</i>	
2.5.1. Биљна производња	83
2.5.1.1. Производња житарица	84
2.5.1.2. Производња индустријског биља	85
2.5.1.3. Производња поврћа	87
2.5.1.4. Производња воћа и грожђа	87
2.5.1.5. Производња крмног биља	88
2.5.1.6. Ливадарство	89
2.5.2. Сточарство	89

2.5.3. Агротехничка опремљеност пољопривредних газдинстава	96
2.5.4. Прерада пољопривредних производа	97
2.5.5. Удружења и земљорадничке задруге	100
2.5.6. Канали пласмана пољопривредних производа	101
2.6. ПРАТЕЋЕ ДЕЛАТНОСТИ, РУРАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА И СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ	103
<i>(Марко Јелочник, Предраг Вуковић, Велибор Потребих)</i>	
2.6.1. Трговина	103
2.6.1.1. Стање у сектору трговине МЗ Јасеново	104
2.6.1.2. Оквири за развој трговине у МЗ Јасеново	105
2.6.2. Занатство	105
2.6.3. Рурални туризам	106
2.6.3.1. Природне атрактивности локације	106
2.6.3.2. Предлог просторне организације туризма у МЗ Јасеново .	106
2.6.3.3. Предлог за развој могућих видова туризма у МЗ Јасеново	107
2.6.4. Социјални развој	111
2.6.4.1. Насељска мрежа	111
2.6.4.2. Васпитање и образовање	112
2.6.4.3. Организација мреже објеката здравствене заштите	113
2.6.4.4. Социјална заштита	113
2.6.4.5. Установе и организације друштвеног стандарда	114
2.6.4.6. Оцена животног стандарда	116
2.6.5. Саобраћајна инфраструктура	116
2.6.5.1. Друмски саобраћај	116
2.6.5.2. Железнички, водни, ваздушни и мултимодални саобраћај	119
2.6.6. Телекомуникације, поштански саобраћај и приступ интернету . .	119
2.6.6.1. Фиксна телефонија	120
2.6.6.2. Мобилна телефонија	120
2.6.6.3. Поште	120
2.6.6.4. Приступ интернету и јавно информисање	121
2.6.7. Водопривредна инфраструктура	121
<i>(Наташа Кљајић)</i>	
2.6.7.1. Водоснабдевање и квалитет воде	121
2.6.7.2. Одводњавање	122
2.6.7.2.1. Варијантна решења уређења реке Караш за велике воде	123

2.6.7.2.2. Оптимална варијанта уређења реке Караш	128
2.6.7.3. Наводњавање	130
2.6.8. Енергетска инфраструктура	130
(Наташа Кљајић)	
2.6.8.1. Снабдевање електричном енергијом	130
2.6.8.2. Гасоводна мрежа	131
2.6.9. Управљање отпадом	132
(Бојана Бекић)	
III SWOT АНАЛИЗА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА	
МЗ ЈАСЕНОВО	133
(Весна Параушић, Радојица Сарих)	
IV ПЛАТФОРМА, ЦИЉЕВИ И СТУБОВИ СТРАТЕГИЈЕ	139
(Весна Параушић, Светлана Рољевић)	
V ВИЗИЈА ОДРЖИВЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА	
МЗ ЈАСЕНОВО ЗА ПЕРИОД ОД 2012. ДО 2022. ГОДИНЕ	140
(Весна Параушић, Светлана Рољевић)	
VI СТРАТЕШКИ ЦИЉ МЗ ЈАСЕНОВО У ОБЛАСТИ ОДРЖИВЕ	
ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЗА ПЕРИОД	
ОД 2012. ДО 2022. ГОДИНЕ И ДЕФИНИСАЊЕ	
РАЗВОЈНИХ ПРИОРИТЕТА	142
(Весна Параушић, Светлана Рољевић)	
6.1. РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТИ МЗ ЈАСЕНОВО У ОБЛАСТИ ОДРЖИВЕ	
ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЗА ПЕРИОД	
ОД 2012. ДО 2022. ГОДИНЕ	143
VII СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ МЗ ЈАСЕНОВО У ОБЛАСТИ ОДРЖИВЕ	
ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА И ДЕФИНИСАЊЕ	
МЕРА И ПРОЈЕКТА ПО РАЗВОЈНИМ ПРИОРИТЕТИМА	144
(Весна Параушић, Бојана Бекић, Светлана Рољевић)	
7.1. ПРВИ РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ:	
ЈАЧАЊЕ КОНКУРЕНТНОСТИ АГРАРНОГ СЕКТОРА НА	
ДОМАЋЕМ И ИНОСТРАНОМ ТРЖИШТУ	144

7.2. ДРУГИ РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ: ОДРЖИВО УПРАВЉАЊЕ ПРИРОДНИМ РЕСУРСИМА И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	155
7.3. ТРЕЋИ РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ: УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИТЕТА ЖИВОТА РУРАЛОГ СТАНОВНИШТВА И ДИВЕРСИФИКАЦИЈА РУРАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ.	164

VIII ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА, ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАДЗОР . . . 172

(Јонел Субић, Драго Цвијановић, Радојица Сарић)

8.1. МОГУЋИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА	172
8.1.1. Финансирање инвестиција према пореклу капитала	174
8.1.2. Финансирање инвестиција према правној припадности капитала	175
8.1.3. Финансирање инвестиција у пољопривредној пракси	175
8.2. ПЛАНИРАЊЕ ФИНАНСИРАЊА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ	178
8.2.1. Информације о изворима финансирања	179
8.2.2. Домаћи извори финансирања	179
8.2.2.1. Секретаријати АП Војводине	180
8.2.2.2. Министарства Републике Србије	182
8.2.2.3. Фондови АП Војводине	184
8.2.2.4. Фондови Републике Србије	186
8.2.2.5. Остали донатори	189
8.2.3. Међународни извори финансирања	189
8.3. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА	190
8.3.1. Надлежности и обавезе	190
8.3.2. Потенцијални актери	191
8.3.3. Институционално - организациони оквири	191
8.4. НАДЗОР	194
8.4.1. Стране укључене у надзор	195
8.4.2. Индикатори надзора	198
8.4.3. Прикупљање информација	200
8.4.4. Извештаји о извршеном надзору	202

ЛИТЕРАТУРА 204

РЕЦЕНЗИЈЕ 210

УВОД

Локална Стратегија одрживе пољопривреде и руралног развоја је важан стратешки документ МЗ Јасеново за период од 2012. до 2022. године, чија је реализација финансирана кроз шему конкурентских грантова (CGS) у оквиру STAR пројекта, а који се спроводи под окриљем Министарства пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде Републике Србије.

Реализацију предвиђених пројектних активности спровео је истраживачки тим Института за економику пољопривреде из Београда.

У процесу израде стратешког документа, примењен је партиципативан приступ у којем су учествовали сви релевантни актери са територије МЗ Јасеново.

Списак учесника на изради Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново у периоду од 2012. до 2022. године:

Чланови Партнерског форума:

- Српко Савић (председник)
- Александар Рогач (члан)
- Синиша Миленковић (члан)
- Младен Шурлан (члан)

Чланови Тима за координацију:

- Младен Шурлан (председник)
- Златибор Драган (члан)
- Горан Новаковић (члан)

Чланови Радне групе из области: Привредни развој:

- Александар Рогач (председник)
- Гојко Вилић (члан)
- Предраг Вилић (члан)

Чланови Радне групе из области: Заштита животне средине:

- Српко Савић (председник)
- Мирослав Таранца (члан)
- Иван Драган (члан)

Чланови Радне групе из области: Социјални развој:

- Сениша Миленковић (председник)
- Ненад Лукач (члан)
- Милутин Мишић (члан)

І ПРОЦЕС И ПРИНЦИПИ ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА

1.1. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ

Изrada Стратегије одрживог развоја пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново у периоду од 2012. до 2022. године, одвија се у две фазе:

Прва фаза: „АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА И ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА“

Друга фаза: „ПЛАТФОРМА, ЦИЉЕВИ И СТУБОВИ СТРАТЕГИЈЕ“

Овим стратешким документом обухваћене су обе фазе. Сходно томе, *прва фаза* (односно, део први) обрађује две тематске целине, а то су:

- Социо-економска анализа стања.
- SWOT-анализа пољопривреде и руралног развоја.

Друга фаза (односно, део други) се односи на више тематских области, као што су:

- Визија, стратешки приоритети и циљеви развоја.
- Извори финансирања пољопривреде и руралног развоја.
- Имплементација и надзор.

Да би се приступило реализацији одрживог развоја пољопривреде и руралног развоја на територији месне заједнице Јасеново, потребно је да пројектне активности обједине ова два сегмента у јединствени стратешки документ.

1.1.1. Циљ и значај израде стратегије развоја

МЗ Јасеново и њена пољопривреда, односно аграрна политика су пред важним изазовима у предстојећем дугорочном раздобљу. У протеклих двадесетак година десиле су се веома крупне промене у политичком оквиру и макроекономским односима које су се одразиле на остале аспекте укупног живота и привређивања, како у АП Војводини, тако и Републици Србији у целини. Замах тржишне економије и тржишних принципа пословања имали су утицај и на пољопривредно-прехрамбени сектор, који је најосјетљивији и по својој природи врло специфичан.

Отварање према међународној заједници, а посебно јасно опредељење наше земље за европске интеграције, захтева ново дефинисање улоге и значаја сектора пољопривреде и хране. Стога процењујемо да је сада право време за израду врло јасног стратешког документа, који ће дати одговор на кључна питања у сектору производње хране.

Досадашњи стратешки документи уопштено су врло мало третирали развитак руралних подручја, што је врло важан сегмент у укупној ЕУ пољопривредној развојној пракси, стога ценимо да овај сегмент мора бити саставни део целовитог документа под називом ***Стратегија одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново у периоду од 2012. до 2022. године.***

У предтранзиционом раздобљу, у Републици Србији су аграрна политика и мере за њену имплементацију примарно биле усмерене у развитак тадашњег друштвеног сектора. Дакле, државна политика у сектору пољопривреде и хране је резултирала постојањем одређеног броја пољопривредних комбината, као стратешких носиоца развоја укупног сектора.

Насупрот овоме, остала су породична пољопривредна газдинства са свим ограничењима која је држава прописивала. Резултат су била неразвијена пољопривредна газдинства, тржишно недовољно усмерена, са традиционалним технологијама, која су имала више социјални него економски значај.

У педесетим годинама прошлога века, индустријализација је убрзала миграцију становништва из села у град, које је касније, услед пропадања великих индустријских система и гашења радних места, западало у специфичан вид градског сиромаштва. С друге стране, производни ресурси у пољопривреди нису на ваљан начин искоришћени, тако да велики део становништва Србије живи у доста тешким животним условима.

Аграрна политика се окренула развоју пољопривреде на пољопривредним газдинствимама, а паралелно је текао процес либерализације и излагања многих субјеката озбиљнијој тржишној утакмици. На површину су испливале и бројне слабости у многим секторима.

Пољопривреда Србије се отварала увођењем тржишних принципа и применом међународних стандарда и праксе, што је све резултирало променом поимања пољопривреде као значајне делатности у којој је могуће остварити профит. Промена односа према сектору пољопривреде је резултат непостојања адекватних радних места у другим секторима привреде, а заједно са трансформацијом друштвеног у приватно власништво и заокрет према тржишној привреди резултирала су технолошким вишковима, односно вишку радне снаге.

Само по себи, пољопривреда се често истицала као једина могућност за осигурање егзистенцијалних услова живљења, односно сектор пољопривреде је заправо постао својеврсни социјални покретач, што може имати и позитиван и негативан предзнак.

Она ублажава социјалне тензије, али се на тај начин одржава уситњен сектор и успоравају нужне структурне промене.

Имајући у виду потенцијале за развој пољопривреде и тржишну апсорпциону моћ тих производа, овом се сектору на подручју МЗ Јасеново, у наредном периоду, мора посветити знатно већа пажња. Сходно томе, основа за израду Стратегије могла би се подвести под следеће разлоге:

- Пољопривреда на подручју МЗ Јасеново, налази се у веома интензивном процесу промена, почевши од промене самог разумевања суштинске улоге пољопривреде за развој једне државе, па до нужних институционалних промена у самој МЗ Јасеново, тако и шире, како у АП Војводини, тако и Републици Србији у целини.
- Недостатак стратешког документа за планирање развојне политике - постојећи документи су услед динамичних промена превладани или немају довољан обухват да надоместе улогу и значај који треба да има документ Стратегије.
- Потреба редефинисања аграрне политике МЗ Јасеново у складу са укупном аграрном политиком Републике Србије, како би она омогућила даљи дугорочно одржив развој пољопривреде и што је посебно важно, потреба да се та политика усклађује са захтевима међународних интеграционих процеса, пре свих приступања Светској трговинској организацији (WTO), Споразуму о стабилизацији и придруживању (SAA) и чланству у Европској унији.
- Све наведено указује на чињеницу да се у овом тренутку пољопривреда Јасенова заиста налази на својеврсној раскрсници и пред бројним новим изазовима, попут:
 - Како изградити одржив и ефикасан сектор који може бити конкурентан на домаћем и иностраним тржиштима?
 - Како убрзано радити на повећању укупне пољопривредне производње до оптималног коришћења расположивих ресурса с циљем да се повећа прехрамбена сигурност и сигурност хране?
 - Како осигурати одржив развој руралних подручја, имајући у виду све његове аспекте, посебно очување животне средине и побољшање животног стандарда сеоског становништва?
 - У ком правцу реформисати и изграђивати институције како би оне могле одговорити развојним потребама и захтевима ЕУ интеграција?
 - Израда стратешког документа који ће бити платформа за даље активности на стварању повољних услова за развој пољопривреде, први је предуслов у одговору на бројне изазове.

1.1.2. Методологија израде

Сама израда Стратегије (*први део*) захтева комплексан приступ и истраживање, што се може обезбедити само тимским радом интердисциплинарног састава.

Ток израде Стратегије одвија се у више фаза, почев од организационих припрема, дефинисања задатака, успостављања одговарајуће сарадње на терену, усклађивања методолошких поступака и одређивања носилаца активности. Затим следи фаза прикупљања и сређивања информационе основе у непосредној сарадњи са званичним представницима локалних управа, анкетањем развојно оријентисаних газдинстава, привредних субјеката и органа локалне управе, уз уважавање стратешких докумената вишег ранга. Даља фаза рада претпоставља детаљну анализу потенцијала, услова и праваца будућег развоја. При том се даје и пројекција динамике и стања глобалних развојних агрегата.

Завршни послови на изради Стратегије везани су за њено представљање јавности, уз уважавање свих конструктивних сугестија, предлога и примедби од стране стручне и научне јавности и свих релевантних учесника у пољопривредној делатности, верификацију изнетих предлога од стране овлашћеног тела Наручиоца и Савета за израду Стратегије, те њено коначно усвајање.

1.2. ИЗВРШНИ САДРЖАЈ

Стратегија има задатак да буде основни водич који ће усмеравати акције и напоре свих носилаца развоја пољопривреде и руралног развоја на подручју МЗ Јасеново. Истовремено, она је уклопљена у могућности финансијских, материјалних и људских ресурса.

Садржај документа Стратегије (*први део*), изложен је у три основна поглавља.

Прво поглавље, садржи тематску област која се односи на *Процес и принципе израде Стратегије развоја*.

Друго поглавље, садржи тематску област која се односи на *Социо-економску анализу стања*, као реалну подлогу за идеје какав развој пољопривреде и рурални развој МЗ Јасеново желимо у будућности.

Значајно место је нашло *посебно поглавље (треће)* у коме се анализирају снаге, слабости, шансе и претње развоја пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново, чији је детаљан приказ дат у оквиру SWOT матрице.

1.3. ПРОЦЕС ИЗРАДЕ

Документ Стратегија развоја одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново у периоду од 2012. до 2022. године, у процесу своје израде прошао је све уобичајене и предвиђене фазе и поступке који обезбеђују да он буде заснован на реалној и критичкој анализи и оцени достигнутог нивоа развијености, на реалној процени ресурса, те на свеобухватној и респектабилној сагласности широког круга актера. *Социо-економску анализу стања*, њене налазе и оцене уз истраживачки тим, озбиљно је разматрао и Партнерски форум за учешће у изради Стратегије, који је именовано председник МЗ Јасеново. *Радне групе* су, уз оцену социо-економске анализе стања, биле прво место где су разматране идеје о одрживој пољопривреди и руралном развоју МЗ Јасеново, у периоду од 2012. до 2022. године.

Сврха *дефинисања визије, стратешких циљева* МЗ Јасеново у области пољопривреде и руралног развоја, као и *специфичних циљева, мера и пројеката* који ће се кроз Стратегију одрживог дугорочног развоја имплементирати, огледа се у настојању да се овај стратешки документ употреби као:

- *оквир за развој и основ за коришћење расположивих финансијских средстава*: буџетских средстава Републике, буџетских средстава општине Бела Црква, буџетских средстава АП Војводине, фондова ЕУ (Инструмент предприступне помоћи, IPA), донација појединих држава и програма (USAID, Светска банка);
- *основа за усредсређену међуопштинску сарадњу и јавно приватне партнерске односе* (сарадња општина са заинтересованим привредницима, уз подршку финансијских институција).

Након јавне презентације, разматрања свих заинтересираних учесника у планирању, оцењене су све примедбе, предлози за измене или допуне, а оно што је било могуће и за шта је Партнерски форум оценио да је оправдано и примењиво, уграђено је у дефинитиван текст Стратегије одрживог дугорочног развоја.

1.4. ПРИНЦИПИ ИЗРАДЕ

Један од основних принципа на којима треба да се заснива израда стратешког документа одрживог дугорочног развоја, као што је нпр. Стратегија одрживе пољопривреде руралног развоја, и то било којег подручја, јесте принцип партнерства у њеном дефинисању и имплементацији. То значи да сви релевантни актери, као што су представници локалне самоуправе, њених структура, предузећа, пословних удружења, коморе, невладиних организација и цивилног сектор, треба да буду укључени у процес доношења стратешког документа одрживог дугорочног развоја.

На истим принципима, одређене су радне групе за различите секторе које су узеле ућешћа у оцени елемената анализе стања, као и оцени перспективе развоја пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново за наредни дугорочни период. Стога, може се рећи да је ова Стратегија документ заснован на општем консензусу о жељеним достигнућима развоја пољопривреде и руралног развоја сеоског насеља Јасеново из којег јасно произилазе обавезе, не само за општину Бела Црква, на чијој се територији налази МЗ Јасеново и њене органе и организације, него и за све субјекте унутар пословне заједнице, невладине организације и саме грађане.

У току израде Стратегије, настојано је да се на сваки начин доследно примењују и остали принципи битни за њено доношење. Због тога је она утврђена тако да представља својеврстан спој обавеза свих учесника у процесу њеног доношења, у правцу њене имплементације, праћења и контроле тих процеса.

II СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА СТАЊА

2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ

2.1.1. Административни и географски положај

Насеље Јасеново, површине 32,2 km², смештено је у Аутономној покрајни Војводини, у Јужнобанатском округу и припада општини Бела Црква. Налази се на 73 m надморске висине у северозападном делу општине Бела Црква, на 44° 55' 58» северне географске ширине и 21° 17' 37» источне географске дужине. Према попису из 2002. године, у насељу живи 1.446 становника¹ са просечном густином насељености од 45 становника по km². Јасеново је лоцирано на северозападној граници општине Бела Црква, а од јединог градског насеља ове Општине под истоименим називом удаљен је око 12 km. Окружен је насељима Дупљаја, Бела Црква, Чешко село и Банатска Суботица, која припадају белоцркванској општини, док се са северне стране граничи са насељеним местима Стража, Парта и Орешац, који административно припадају општини Вршац. Положај насеља Јасеново, на територији општине Бела Црква, приказан је на слици доле (Слика 1.).

Слика 1. Положај насеља Јасеново

Извор: www.sr.wikipedia.org

Насеље Јасеново има веома повољан географски положај с обзиром да једним делом лежи у долини међународне реке Караш а другим делом на лесној тераси. Река Караш

¹ Према подацима ИЕП-а, добијеним из месне канцеларије Јасеново 2011. године, за потребе овог пројекта, број становника у насељу Јасеново износи 1.270 становника.

извиरे у Румунији у подножју планине Анина, а након уласка у Србију пре коначног улива у Дунав, код места Банатска Паланка пролази кроз већи број банатских села између којих је и Јасеново. Треба нагласити да ова река није пловна ни на једном делу свога тока али да пружа Јасенову могућности за развој туризма, с обзиром на њене изузетне природне и естетске вредности. Такође, повољан географски положај види се и у повезаности саобраћајном мрежом с обзиром да се налази на путу Бела Црква-Уљма, који се код места Стража одваја за Вршац. Такође, налази се на путу најстарије железничке пруге у Банату која води ка Белој Цркви и Вршцу. Клима је умерено-континентална са топлим и краћим летима и кратким зимама, које могу бити оштре а прелазна годишња доба су јасно изражена.

2.1.2. Историјат

Први подаци о постојању насеља Јасеново потичу из XVI века, из турских тефтера. Насеље је формирано након Велике сеобе Срба 1690. године. Године 1692. Јасеново је купио Неман-бег харач, а 1699. године припао је Северинском комитету. Инспирација за назив насеља проистекла је од јасена (*Fraxinus sp.*), дрвета које може да израсте и до 35 m висине са дебелином стабла до 2 m. У питању је значајна шумска врста која се у периоду након другог светској рата почела значајно искоришћавати за потребе грејања и разне грађевинске радове. Символи грба Јасенова су дрво јасена и вила, која је по веровању мештана била заштитница села (Слика 2.).

Слика 2. Грб Јасенова

Извор: www.sr.wikipedia.org

Током своје историје Јасеново је мењало име неколико пута. Први назив насеља је Јасеново (1690), а након тога смена назива ишла је од назива Јесенова (1911), преко назива Карасјесзенö (1922), до данашњег назива Јасеново. Године 1716. Јасеново је припало паланачком диштрикту, а 1717. постало је седиште подуправника и оберкнеза. Исте године уведена је и пошта. Године 1726. изграђена и прва српска црква. Године 1734. становништво је под утицајем Италијана почело да гаји свилене бубе, и у ту сврху да сади дудове за бубе, као и пратеће објекте. Из докумената се може видети и да је 4.02.1739. године значај датум за ово место, када је народна војска потукла једну чету побуњених Румуна код Јасенова. Друга српска црква изграђена је 1769. године, а матичне књиге уведене су 1773. године. Јасеново је 1773. године

припојено Илирској регименти и постало је седиште компаније. У периоду од 1780. до 1789. године постојала је овде једна војничка немачка тривијална школа, која је 1820. године обновљена. Године 1838. додељено је српском батаљону, а 1845. године српској регименти. Године 1856. отворена је железничка станица, а 1857. године сазидана је општинска кућа. Године 1875. добија пошту, 1893. године апотеку, а 1912. године нову православну цркву. Године 1918. српска војска је ушла у Јасеново, које је припојено Торонталској-тамишкој жупанији.

2.1.3. Структура администрације

Месна заједница Јасеново административно припада општини Бела Црква, која у свом саставу има још 12 месних заједница. Месна заједница Јасеново на својој територији има месну канцеларију, основану ради вршења послова који се односе на лична стања грађана, оверу докумената, издавање уверења, вођење евиденција предвиђених законом, пружање стручне помоћи месној заједници, итд. Месном заједницом управља Савет месне заједнице који броји осам чланова. Улога Савета је да се договара и одлучује о свим питањима од значаја за село као што су: доношење статута месне заједнице, доношење програма рада, завршног рачуна и финансијског плана месне заједнице, покретање иницијативе за увођење самодоприноса, итд. Локално становништво преко савета месне заједнице може покренути иницијативу за активности везане за изградњу комуналне инфраструктуре, уређење насеља, заштиту и унапређење животне средине, организацију културних манифестација и друге активности од интереса за месну заједницу.

2.2. МАКРОЕКОНОМСКИ ПОКАЗАТЕЉИ РАЗВОЈА И РАДНИ ПОТЕНЦИЈАЛ

2.2.1. Запосленост и незапосленост

Запосленост и незапосленост представљају један од индикатора друштвено-економског развоја сваког подручја. С обзиром да не постоје подаци за број запослених лица по секторима делатности исказани на нивоу насеља, према званичној статистици, подаци су обрађени на нивоу општине Бела Црква којој насеље Јасеново административно припада, узимајући у обзир и податке на нивоу Републике Србије, АП Војводине и Јужно-банатског округа, у временском периоду 2006-2009. година (Табела 1.). Једино кроз овакав приступ може се спровести компаративна анализа броја запослених лица по секторима делатности.

Табела 1. Број запослених лица по секторима делатности у временском периоду 2006-2009. године² (годишњи просек)³

Запослени	2006.				2007.			
	Р. Србија	АП Војводина	Јужно-банатски регион	Општина Бела Црква	Р. Србија	АП Војводина	Јужно-банатски регион	Општина Бела Црква
Укупно	1.471.750	380.942	53.700	2.397	1.432.851	373.760	52.032	2.238
Пољопривреда, шумарство и водопривреда	58.336	34.932	6.043	459	54.090	31.862	5.342	368
Рибарство	1.059	775	125	3	1.055	762	135	2
Прерађивачка индустрија	420.957	116.212	19.763	444	391.897	110.850	18.844	408
Хотели и ресторани	24.736	3.378	562	29	24.290	3.111	531	19
Образовање	125.437	33.675	4.299	358	129.421	34.944	4.408	368
Остале комуналне, друштвене и личне услуге	841.225	191.970	22.908	1.104	832.098	192.231	22.772	1.073

2 Укључени су запослени у привредним друштвима, предузећима, установама, задругама, организацијама и малим привредним друштвима (до 50 запослених) који нису обухваћени редовним полугодишњим истраживањем, а који су добијени оценом из анкете за допуну полугодишњег истраживања о запосленима.

3 Годишњи просек израчунат је на бази два стања: 31.03. и 30.09.

Запослени	2008.				2009.			
	Р. Србија	АП Војводина	Јужно-банатски регион	Општина Бела Црква	Р. Србија	АП Војводина	Јужно-банатски регион	Општина Бела Црква
Укупно	1.428.457	375.928	50.951	2.158	1.396.792	362.349	47.344	1.991
Пољопривреда, шумарство и водопривреда	48.505	28.079	4.945	404	45.091	25.836	4.734	394
Рибарство	1.023	749	122	2	1.038	711	90	1
Прерађивачка индустрија	370.354	108.825	17.941	443	339.428	99.931	15.604	228
Хотели и ресторани	23.644	3.255	464	10	22.520	3.074	346	7
Образовање	132.982	36.285	4.566	382	134.795	36.911	4.561	383
Остале комуналне, друштвене и личне услуге ⁴	851.949	198.735	22.913	917	853.920	195.886	22.009	978

⁴Извор: Општински годишњак за 2007, 2008, 2009 и 2010. годину, РЗС, Београд.

Број запослених лица у временском периоду 2006-2009. године кретао се силазном линијом, посматрајући подручје Републике Србије, Јужно-банатског округа и Беле Цркве, док је на нивоу АП Војводине осцилирао (2006/2007. година, смањење броја запослених лица за 1,9%, 2007/2008. година, раст броја запослених лица за 0,6% и 2008/2009. година, смањење броја запослених лица за 3,6%). На нивоу Р. Србије број запослених лица 2009. године, у односу на 2006. годину, опао је за 5,1% (са 1.471.750 на 1.396.792 лица), АП Војводине за 4,9% (са 380.942 на 362.349 лица), Јужно-банатског округа за 11,8% (са 53.700 на 47.344 лица) и на нивоу општине Бела Црква запосленост је опала за 17% (са 2.397 на 1.991 лице). Поред актуелних привредних реформи које су карактеристичне за транзициони период, требало би, такође, напоменути да је на смањење броја запослених лица по посматраним подручјима значајним делом утицала и светска економска криза, која се проширила и на нашу земљу.

Посматрано по делатностима, највећи проценат становништва општине Бела Црква запошљава се у пољопривреди, шумарству и водопривреди, затим у образовању и прерађивачкој индустрији. У Белој Цркви 2009. године, у области пољопривреде, шумарства и водопривреде било је 19,8% запослених лица, у образовању 19,2% и у прерађивачкој индустрији 11,5% (РЗС, 2010.). Учешће броја запослених лица

4 Под осталим услугама укључене су делатности: вађење руде и камена, производња електричне енергије, гаса и воде, грађевинарство, трговина на велико и мало, оправка, саобраћај, складиштење и везе, финансијско посредовање, послови са некретнинама и изнајмљивање, државна управа и социјално осигурање, друге комуналне, друштвене и личне услуге, и лица која самостално обављају делатност.

у пољопривреди, шумарству и водопривреди у односу на републички ниво, веће је за 16,5%, док је у односу на округ веће за 9,8%. *Веома интересантан податак по секторима делатности за 2009. годину, али и забрињавајући је, да се број запослених лица у прерађивачкој индустрији преполовио у односу на 2008. годину.* Од свих посматраних делатности на нивоу општине Бела Црква, једино у образовању приметан је тренд раста броја запослених лица у временском периоду 2006-2009. године, што је од изузетног значаја с аспекта будућег развоја људских ресурса и даљег социјалног прогреса на нивоу општине Бела Црква. До краја септембра 2010. године, на подручју општине Бела Црква запошљено је још 46 лица, међу којима се њих 11 налазило на евиденцији *Националне службе за запошљавање*⁵. С обзиром да је нешто више од 30% запослених лица у пољопривреди, шумарству, водопривреди и прерађивачкој индустрији, може се рећи да овај контингент запослених лица представља развојну снагу општинске економије. Развоју општинске економије требало би да допринесе и развој људских ресурса кроз унапређење сектора образовања и едукацију оних профила који би чинили њену окосницу.

У временском периоду 2006-2009. година, *број незапослених лица у општини Бела Црква има тенденцију опадања и износи 21,4% (Табела 2.).* Такође, у истом периоду дошло је и до смањења броја запослених лица.

Табела 2. Број незапослених лица по подручјима у временском периоду 2006-2009. година.

Година	Р. Србија	АП Војводина	Јужно – банатски округ	Општина Бела Црква
2006.	916.257	275.490	41.609	4.137
2007.	785.099	215.339	34.834	3.628
2008.	727.621	191.609	31.147	3.290
2009.	730.372	196.385	32.214	3.251

Извор: Општински годишњак за 2007, 2008, 2009 и 2010. годину, РЗС, Београд.

Смањење броја незапослених лица у посматраном периоду, свакако, представља позитивну чињеницу, али поставља се питање како се та чињеница није одразила на повећање броја запослених лица у истом периоду? Наиме, очигледно је да ове две величине нису у корелацији иако би требало да буду, односно да смањење броја запослених лица имплицира повећање броја незапослених лица, и обрнуто. Наизглед овакав тренд кретања обе величине је парадоксалан, али ипак могућ, и може се образложити кроз не усаглашену промену броја новоотворених радних места са контингентом броја нових лица која траже запослење (улазе у радну снагу). Исто тако, могуће је да је и један број незапослених лица, највероватније, мигрирао у потрази за послом ка другим градовима/регионима, с обзиром да је смањен број незапослених лица или је можда реч о сивом тржишту рада, тј. *раду на „црно“*, с обзиром да није дошло до повећања броја запослених лица у општини Бела Црква. У 2009. години

5 Привредна мапа Јужног Баната, Регионална привредна комора, Панчево, 2010.

број незапослених лица општине Бела Црква смањило се за 1,2% у односу на 2008. годину, па је износио 3.251, а у односу на 2006. годину за 21,4%. *Када је у питању број незапослених лица, у истом временском периоду на нивоу Р. Србије, АП Војводине и Јужно-банатског округа уочене су апроксимативно исте флукуације.* На крају септембра 2010. године регистровано је 721.043 незапослених лица у Републици Србији (57,71% жена), а на подручју Јужног Баната 32.876 (51,32% жена). На територији општине Бела Црква на крају септембра 2010. године регистровано је 3.149 незапослених лица, при чему је новопријављених на евиденцији *Националне службе за запошљавање* било 158. С обзиром на то да је на крају 2009. године био 3.251 незапослен, слика о незапослености је поправљена, јер је број незапослених лица смањен за 3,1%.

2.2.2. Друштвени производ

Друштвени производ је до 2005. године био један од основних макроекономских агрегата за праћење економског развоја. Међутим, од 2006. године, због промене и усклађивања са међународним стандардима, званична статистика не врши обрачун макроекономских агрегата по материјалном концепту, већ се врши обрачун бруто домаћег производа (БДП) и то на нивоу Републике, док се на нивоу општина не исказују ови подаци.

Кретање бруто домаћег производа (БДП) у периоду 2000. до 2011. године, укупно и по становнику, приказано је на нивоу Републике, изражено је у текућим ценама (Табела 3.).

Табела 3. Бруто домаћи производ (БДП) Републике Србије у РСД (у текућим ценама)

Година	БДП, у текућим ценама – укупно, мил. РСД	БДП, у текућим ценама – по становнику, РСД	БДП – укупно, мил. EUR	БДП – по становнику, EUR
2000	384.225	51.119	25.539	3.398
2001	762.178	101.577	12.821	1.709
2002	972.580	129.677	16.028	2.137
2003	1.125.840	150.501	17.306	2.313
2004	1.380.712	185.004	19.026	2.549
2005	1.683.483	226.251	20.306	2.729
2006	1.962.073	264.731	23.305	3.144
2007	2.276.886	308.455	28.468	3.857
2008	2.661.387	362.082	32.668	4.445
2009	2.713.205	370.616	28.883	3.945
2010*	2.986.614			
2011* - први квартал	731.059			

* Процена

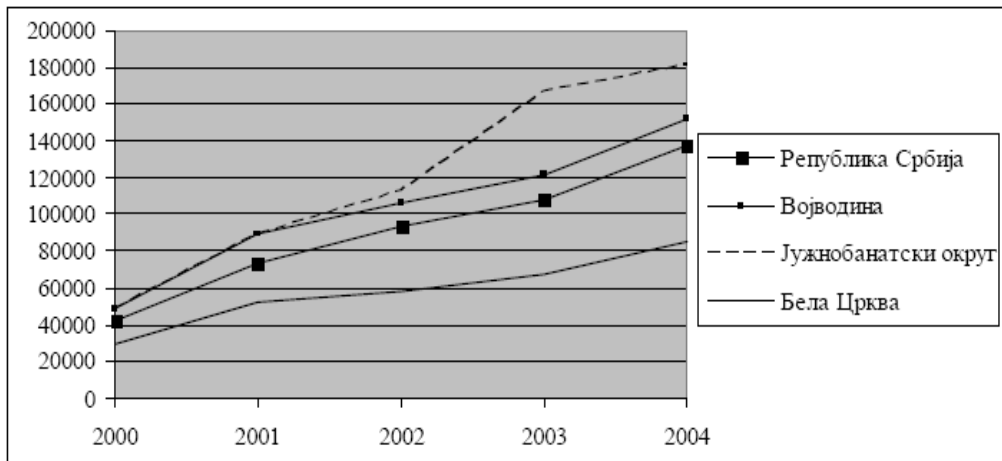
Извор: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=61>

На основу анализираних података може се видети да је остварен пораст бруто домаћег производа изражен у динарима, по становнику и укупно, на нивоу Републике. Међутим, када су подаци приказани у еврима, пораст овог показатеља је изражен до 2008. године. Потом је у 2009. години у односу на 2008. годину забележен пад и укупно оствареног бруто домаћег производа и износа анализираних показатеља по становнику.

С обзиром на значај економских индикатора за праћење развоја општина и њиховог поређења са другим ентитетима, приказано је кретање друштвеног производа по становнику у периоду 2000. до 2004. године (*Графикон 1.*). Показатељ је анализиран на нивоу Републике, Војводине, Јужнобанатског округа и општине Бела Црква, на чијем подручју се налази насељено место Јасеново. Обрачун се у званичној статистици не врши испод нивоа општине.

У општини Бела Црква током читавог анализираних периода друштвени производ по становнику је далеко испод нивоа овог показатеља у осталим анализираним ентитетима. Највеће остварене вредности су на нивоу Јужнобанатског округа, затим на нивоу Војводине. Најприближније вредности друштвеног производа по становнику које су остварене у општини Бела Црква су на нивоу Републике, али и даље далеко изнад вредности остварених у Општини. Друштвени производ за 2005. годину је обрачунат без ПДВ-а и није упоредив са претходним годинама.

Графикон 1. Друштвени производ по становнику, у динарима

Напомена: Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију

Извор: Друштвени производ Републике Србије за одговарајуће године; Друштвени производ и народни доходак Србије за одговарајуће године; Интерни подаци Републичког завода за статистику.

У 2000. и 2001. години званична статистика је водила као посебне делатности пољопривреду и рибарство, шумарство и водопривреду, а од 2002. године извршена

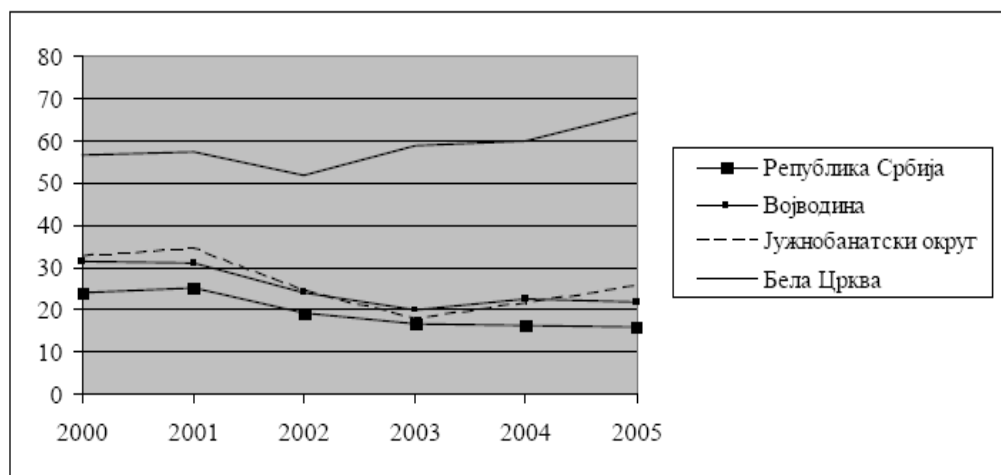
је промена и на даље се као делатност приказују пољопривреда, лов, шумарство и водопривреда и делатност рибарство. Ради упоредивости података из читавог анализираниог периода приказано је заједничко учешће ових делатности у формирању укупног друштвеног производа, (*Графикон 2.*).

Током читавог анализираниог периода делатност пољопривреде на подручју општине Бела Црква остварује највише учешће у формирању укупног друштвеног производа, са израженом тенденцијом раста, што потврђује чињеницу да је општина Бела Црква изразито пољопривредна општина.

Најнижа вредност је остварена 2002. године и износи 51,7%, а највиша вредност је остварена управо последење наведене године (2005.), када износи чак 66,8%.

Најниже учешће ове делатности, у већини посматраних година, је остварено на нивоу Републике Србије у целини.

Графикон 2. Учешће делатности пољопривреде у укупном друштвеном производу (%)

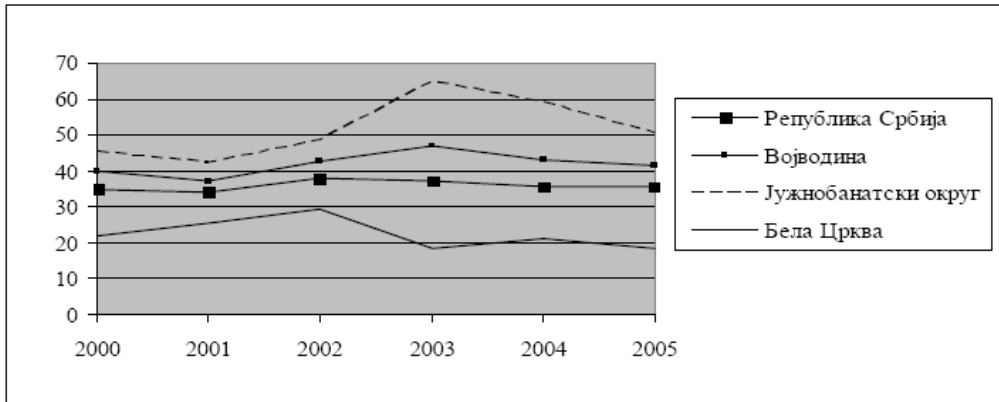

Напомена: Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију

Извор: Друштвени производ Републике Србије за одговарајуће године; Друштвени производ и народни доходак Србије за одговарајуће године; Интерни подаци Републичког завода за статистику.

Учешће делатности индустрије у општини Бела Црква је у односу на остале посматране ентитете на изузетно ниском нивоу и учешће које остварује у у формирању укупног друштвеног сектора креће се од 18,52% у 2003. години до 29,48% у 2002. години (*Графикон 3.*) и има тенденцију пада. На свим анализираним ентитетима највеће учешће делатности индустрије остварено је на нивоу Јужнобанатског округа.

Графикон 3. Учешће делатности индустрије у укупном друштвеном производу (%)

Напомена: Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију

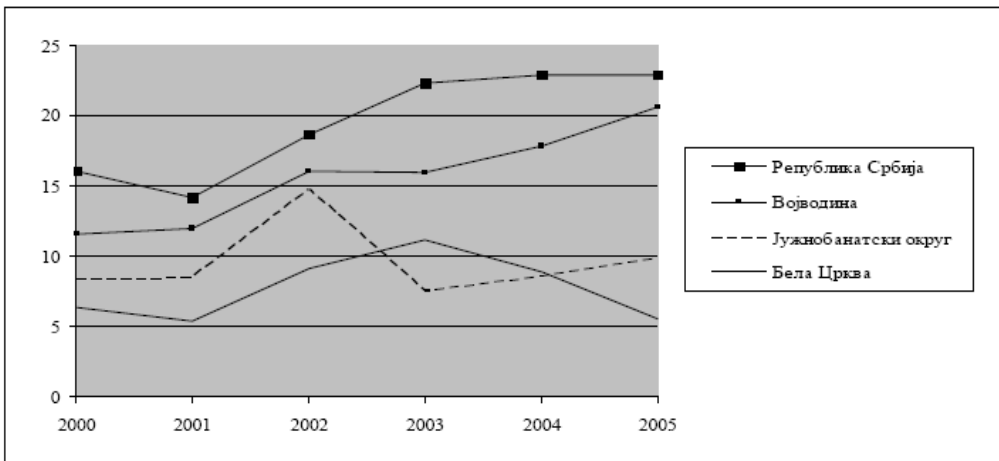
Извор: Друштвени производ Републике Србије за одговарајуће године; Друштвени производ и народни доходак Србије за одговарајуће године; Интерни подаци Републичког завода за статистику.

Делатност трговине на подручју Републике има значајно учешће. У последње три анализиране године њено учешће је нешто више од 22%, док је на нивоу Војводине нешто ниже у односу на Републику.

Најниже учешће делатност трговине остварује на нивоу општине Бела Црква и у већини анализираних година се креће испод 10%, са изузетком 2003. године када је остварила учешће од 11,12%.

Учешће делатности трговине се креће од 5,35% до 11,12%, (Графикон 4.).

Графикон 4. Учешће делатности трговине у укупном друштвеном производу (%)

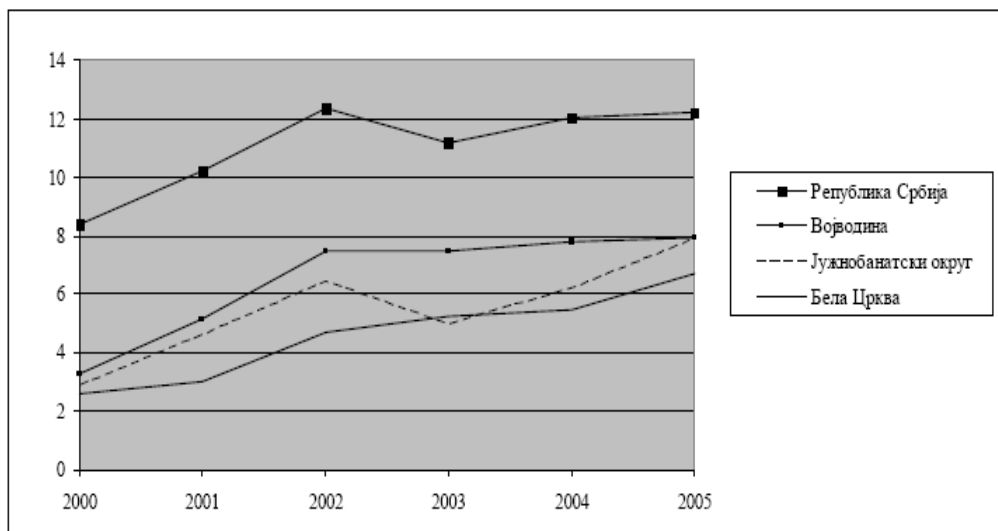
Напомена: Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију

Извор: Друштвени производ Републике Србије за одговарајуће године; Друштвени производ и народни доходак Србије за одговарајуће године; Интерни подаци Републичког завода за статистику.

Јужнобанатски округ остварује нешто веће учешће делатности трговине у односу на Општину и њено учешће се креће од 8,31% до 14,71%.

Учешће делатности саобраћаја складиштења и веза у свим анализираним ентитетима има тенденцију раста. У већини година на нивоу Републике овај показатељ је имао највеће учешће, док је најнижи био на нивоу општине Бела Црква, (Графикон 5.). У формирању друштвеног производа Беле Цркве значајан раст је остварен у повећању учешћа делатности саобраћаја, тако да је учешће повећано са 2,58% колико је износило у 2000. години, на 6,72% у 2005. години.

Графикон 5. Учешће делатности саобраћаја у укупном друштвеном производу (%)

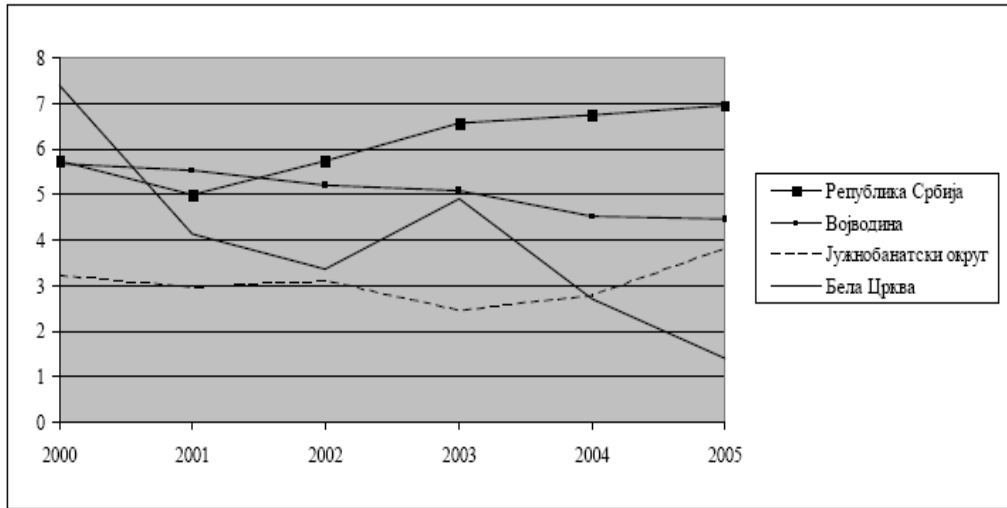

Напомена: Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију

Извор: Друштвени производ Републике Србије за одговарајуће године; Друштвени производ и народни доходак Србије за одговарајуће године; Интерни подаци Републичког завода за статистику.

На подручју општине Бела Црква делатност грађевинарства у формирању укупног друштвеног производа има све ниже учешће, тако да је њено учешће смањено са 7,4% колико је износило у 2000. години, на 1,40% у 2005. години. На подручју Републике, Војводине и Јужнобанатског округа њено учешће није занемарљиво, али износи мање од 7%, (Графикон 6.).

Графикон 6. Учешће делатности грађевинарства у укупном друштвеном производу (%)

Напомена: Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију

Извор: Друштвени производ Републике Србије за одговарајуће године; Друштвени производ и народни доходак Србије за одговарајуће године; Интерни подаци Републичког завода за статистику.

Остале делатности имају ниско учешће у формирању укупног друштвеног производа и нису од великог значаја за развој анализираних ентитета.

2.2.3. Становништво

Становништво је основни ресурс, покретач сваке људске активности и има пресудну улогу у друштвено-економском развоју сваке земље, али и у погледу очувања животне средине. Од величине становништва и његове структуре, зависи опстанак и прогрес сваке људске заједнице, тј. друштва. Такође, уз становништво неопходни су и одговарајући ресурси, пре свега природни ресурси, али и ресурси које је човек створио у процесу производње, тј. материјална добра. Од њихове интеракције зависи да ли ће се друштвено-економски развој одвијати у повољним, мање повољним или неповољним условима. У прошлости економски фактори, односно ресурси су, углавном, добијали примат у односу на животну средину и природни капитал. Данас, у савременом свету, на глобалном и локалном нивоу код креатора друштвено-економског развоја постоји тежња за решавањем одређених проблема који произилазе из два наизглед конфронтирајућа захтева, а то су *захтев за квалитетнијим животом становништва* и *захтев за заштитом животне средине као амбијентом у коме становништво егзистира*, што представља нормативну, али и људску и међугенерациску обавезу. С обзиром да се број и структура становника, али и обим и интензитет експлоатације природних ресурса током времена мењају,

то имплицира и одговарајуће промене у квалитету живота, односно у условима друштвено-економског развоја с тежњом да буду *одрживи*.

Сходно томе, значај демографског аспекта проширује се и на *концепт одрживог развоја*, односно може се рећи да *становништво као веома важан интегрални елемент прогреса сваког друштва представља један од фактора одрживог развоја кроз интеракцију са животном средином и економијом*. Имајући то у виду, неопходно је водити рачуна у погледу динамике раста бруто домаћег производа, од чије висине зависи задовољавање бројних и растућих потреба становништва, као и у погледу коришћења расположивих капацитета природних ресурса који су у функцији његовог стварања, а да се, при томе, не угрози носиви екосистем. Наиме, необновљиви ресурси би требало да се што рационалније користе и тиме продужи век њихове експлоатације, а обновљиви ресурси користе тако да њихова репродукција буде стална и довољна за садашње генерације становништва, али и за будућа поколења, што је у складу са концептом одрживог развоја.

2.2.3.1. Глобалне демографске тенденције

Јасеново спада у сеоско насеље које административно припада општини Бела Црква – Јужно-банатском округу. Ако се анализира временски период 1953-2002. године, може се уочити да је Јасеново имало највећи број становника 1961. године - 2.333. По попису из 1961. године, у Јасенову је становништво порасло за 8% у односу на попис из 1953. године, што представља релативну промену броја становника између два пописна периода, (Табела 4.). Пописом из 1971. године у Јасенову је регистровано смањење броја становника у односу на 1961. годину за 9,5%. У наредној пописној години, односно 1981. године, такође, дошло је до смањења становништва за 2,2% у односу на 1971. годину, при чему је то смањење било четири пута мањег интензитета у односу на претходни међупописни период. Тренд опадања броја становника настављен је и у 1991. години, па је њихов укупан број смањен за 6,5% у односу на 1981. годину. Последња пописна година, односно 2002. година имала је измењену статистичку методологију у односу на претходне године. Број становника у Јасенову 2002. године био је за чак 25% мањи него 1991. године. Генерално посматрано, глобалне демографске тенденције у временском периоду 1953-2002. година, указују да је до краја 50-тих и почетком 60-тих година XX века у насељу Јасеново остварен раст броја становника умерене динамике, да би затим након тога уследило смањење броја становника све до 2002. године, са значајним осцилацијама када је у питању динамика смањења током посматраног временског периода. У том контексту требало би издвојити два временска периода наглог смањења броја становника и то 1961/1971. година, и 1991/2002. година, при чему други период карактерише очигледно прогресивно смањење. Број становника од 1953. до 2002. године смањено се за чак 33%.

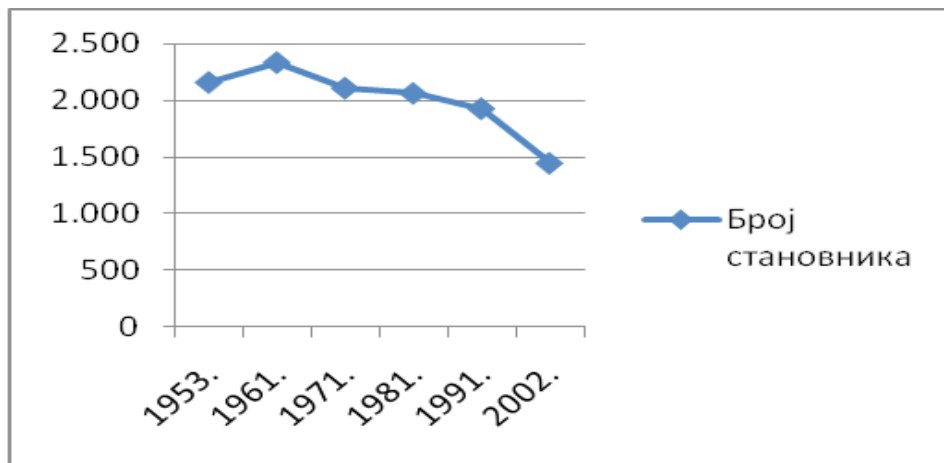
Табела 4. Број становника у насељу Јасеново (1953-2002. године)

Година	Број становника	Индекс промене броја становника између година
1953.	2.159	-
1961.	2.333	108,0
1971.	2.108	90,4
1981.	2.062	97,8
1991.	1.927	93,5
2002.	1.446	75,0

Извор: Књига 9, Становништво, упоредни преглед броја становника 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, подаци по насељима, РЗС, Београд, 2004.

Основно обележје глобалних демографских тенденција општине Бела Црква је негативан природни прираштај, што указује на депопулацију и старење становништва, а то је условљено у највећем броју случајева опадањем стопе фертилитета и наталитета, растом стопе морталитета, али и ефектом веома честих миграција. Такође, то значи да се не може осигурати проста репродукција становништва. Сходно томе, може се очекивати да ће се ове негативне тенденције рефлектовати и на насеље Јасеново, и појачати већ актуелне негативне демографске трендове, (Графикон 7.).

Графикон 7. Тренд кретања броја становника у насељу Јасеново (1953-2002. године)

Извор: Табела 4.

Посматрано по насељима, сва сеоска подручја општине Бела Црква, бележе пад укупног броја становника у временском периоду 1953-2002. године. *Актуелни демографски проблеми у сеоским подручјима, у које спада и насеље Јасеново, последица су процеса депопулације, али и деаграризације. Најизразитији је, свакако, процес депопулације, који условљава убрзано старење становништва, које је евидентно како на нивоу*

општине Бела Црква, тако и на нивоу сеоских подручја, као што је Јасеново. Другим речима, младог становништва је све мање. Недовољна репродукција становништва основни је проблем демографског развоја, који се одражава и на све остале појаве и процесе у друштву. Депопулација, као израз сталног опадања стопе наталитета и сталног иселјавања становништва сеоских насеља, представља проблем који ће у блиској будућности и даље утицати на демографски развој сеоских подручја општине Бела Црква. Ово је дуготрајан процес, који се не може краткорочно решавати, већ захтева студиозан и стратешки приступ који ће довести до одрживих решења. Такође, миграциона кретања *село-град* довела су до интензивирања процеса деаграризације. Испољени проблеми демографског развоја општине Бела Црква последица су економских, социјалних, културних, па и историјских околности, присутних на овој територији. Познато је да је економска развијеност неког подручја значајан фактор демографског развоја. Међутим, становништво, његова величина, структура и глобалне тенденције у развоју битно одређују правац и интензитет друштвено-економског развоја. *Тренд смањивања броја становника и погоршавања старосне структуре, у блиској будућности, значио би смањивање радног потенцијала, али и повећање социјалне напетости.*

2.2.3.2. Структура становништва

*Разматрање полно-старосне структуре је од изузетног значаја с аспекта анализе свеукупног прогреса становништва. Наиме, из полно-старосне структуре произилазе кључни контингенти становништва за биолошку репродукцију, али и за формирање радне снаге на одређеном подручју. Основни фактори који утичу на промену ове структуре су морталитет, наталитет, миграције и сл. На основу пописа спроведеног 2002. године, **старосна структура** становништва у насељу Јасеново оцењена је неповољном, с обзиром да је учешће млађих од 20 година 24,8% (358 становника), док је учешће старијих од 64 година 16,8% (243 становника). Услед неповољног природног прираштаја дошло је до погоршања неких виталних карактеристика становништва. Наиме, забележено је смањење за 2,3% континента деце предшколског и школског узраста (до 14 година) у укупном становништву између три последња пописа - са 21,6% у 1981. на 19,3% у 2002. години. Међутим, иако су забележена мања негативна померања становништва на скали старосних континената, потпуна демографска слика се добија поређењем са републичким просеком који за континент деце до 14 година износи 22,7%. Када је у питању општина Бела Црква, анализа структуре становништва по старосним групама указује на повећање континента старог становништва, јер 50,8% популације чини старије средовечно и старо становништво са високим индексом старења. На основу истраживања које је *Институт за економику пољопривреде Београд спровео са представницима МЗ Јасеново на терену (2011. година)*, дошло се до закључка да слика старосне структуре становништва није значајније промењена у односу на период последњег пописа становништва у 2002. години. Истраживање се састојало од анкетирања становника, при чему је сачињен узорак*

од 50 упитника, тј. 50 домаћинстава. У овим домаћинствима живи укупно 206 становника свих генерација. Број становника узраста до 15 година је 31, што чини 15,04% становника обухваћених анкетом, узраста 16-49 година је 105 становника, односно 50,9%, затим 50-64 године је 54 становника, односно 26,1% и са 65 и више година је 16 становника, односно 7,8%.

Када је у питању **полна структура** становништва, према попису из 2002. године, у Јасенову мушкарци су чинили 50,55% (731 мушкарац), жене 49,45% становништва (715 жена), док женско становништво у годинама **фертилитета** (од 15 до 49 година) чинило је 46,2% у односу на укупно женско становништво. На нивоу општине Бела Црква слика полне структуре је нешто другачија. Наиме, мушкарци чине 48,8% (9.932 мушкараца), а жене 51,2% (10.435 жена)⁶. Евидентно је повећање броја женске популације које настаје из неколико разлога, а пре свега због разлика које постоје у просечном животном веку између полова. Такође, у погледу полне структуре становништва запажа се тенденција да у периоду од 35-те године живота преовлађује благи пораст женског становништва у односу на мушко. **Економска структура** становништва општине Бела Црква се не може оценити као повољна, јер постоји велики проценат становништва који се бави пољопривредом (преко 50%) са релативно малом могућношћу да свој приход диверсификују бављењем додатним делатностима и пружањем других услуга, иако општина Бела Црква и насеље Јасеново припадају региону са дугом традицијом бављења занатством и индустријском производњом. Према попису из 2002. године, радни контингент општинске економије, а то значи жене животне доби 15-59 година и мушкарци животне доби 15-64 година чинили су 63,9% укупне популације. Учешће **активног становништва**, у односу на укупан број становника, у 2002. години износило је 44,6%, при чему је највећи број био ангажован у примарним делатностима. Укупан број активних лица био је 9.090, општа стопа активности износила је 44,6%, а искоришћеност радног контингента 69,8%. Учешће **издржаваног становништва** износило је 36,3%, док су лица са личним приходом чинила 18,7% укупне општинске популације⁷. Коефицијент издржаваности као однос издржаваних лица и броја активних лица износио је 0,81.

За **образовну структуру** становништва може се рећи да је релативно повољна на нивоу општине Бела Црква, јер је у популацији старијој од 10 година било 3,1% неписменог становништва, према попису из 2002. године, док је четвртину становништва старијег од 15 година чинило становништво без школске спреме и незавршеног основног образовања. Од становништва старијег од 15 година, највеће учешће имало је становништво са завршеним средњим (34,9%) и основним образовањем (28,7%), а кад се на то дода и становништво са завршеним

6 Општински годишњак, РЗС, Београд, 2004.

7 Просторни план општине Бела Црква, ЈП Завод за урбанизам Војводине, Нови Сад, стр. 26, 2008.

вишим и високим образовањем, онда је то 70,3% анализираног континента. Иначе, насеље Јасеново има повољне природне услове и географски положај (налази се у долини реке Караиш) који би требало да пружи интензивну прекограничну сарадњу и допринесе развоју локалне економије, али и да буду у функцији што рационалнијег искоришћавања постојећих људских ресурса. Такође, оваквом приступу требало би да допринесе и едукација локалног становништва кроз организовање различитих и адекватних семинара, курсева, и сл.

2.2.3.3. Структура пољопривредног становништва

Према попису из 2002. године, на територији општине Бела Црква учешће пољопривредног у укупном становништву (23,7%) било је изнад просека Војводине (13,7%) и Р. Србије (17,9%), а учешће активног пољопривредног у структури активног становништва (31,8%) било је изнад просека Војводине (17,2%), Јужно-банатског округа (20%) и Р. Србије (24,9%). Од укупне популације општине Бела Црква 19,2% је **пољопривредно становништво**, а од тога је 61,9% **активно пољопривредно становништво**⁸. Узимајући у обзир и да општина Бела Црква располаже са 79% пољопривредног земљишта, *пољопривреда би требало да представља једну од најважнијих привредних активности за развој општинске економије*. Међутим, проблем је што се учешће активног становништва запосленог у пољопривреди у општини Бела Црква и околним сеоским подручјима смањује из године у годину. Примера ради, 1971. године пољопривреда је запошљавала 65,6%, у 1981. години 38%, док је у 1999. години пољопривреда запошљавала 31,8% активног становништва. Када је у питању Јасеново, према попису из 2002. године, проценат пољопривредног становништва у односу на укупан број био је 14%. Другим речима, 206 становника бавило се пољопривредом, ловом и шумарством. *Упитник који је Институт за економику пољопривреде Београд спровео у 50 домаћинстава са представницима МЗ Јасеново на терену (2011. година)*, само је потврдио чињеницу да је *основна делатност становништва пољопривреда*. Од 206 становника који су обухваћени анкетом, њих 107 (51,9%) се активно бави пољопривредом и њиховим породицама (домаћинствима) је уједно и основни извор прихода за обезбеђивање материјалне егзистенције. Међу њима има и оних који свакодневно путују за Белу Цркву или Вршац где имају стално запослење, а по повратку настављају активно бављење пољопривредом на свом газдинству. Наравно, уочени тренд је да је дошло до смањења броја пољопривредног становништва. Све је већи број оних који одлазе у друге секторе, а велики број младих не прихвата да настави традиционално бављење пољопривредом. Број пољопривредно ангажованог становништва на газдинствима указује на изузетну депопулацију ове привредне гране. *Свакако да повећање броја пољопривредног становништва у укупном становништву, али и повољна старосна структура активних пољопривредника, односно повећање броја активних пољопривредника*

8 Регионална развојна стратегија Баната 2009-2013. година, 2009.

животне доби 30-44 година, у неко догледно време, допринело би ефикаснијем дефинисању политике одрживог руралног развоја уз поштовање критеријума хетерогености локалних заједница. Мало учешће пољопривредног становништва у укупном броју, представља неискористићен потенцијал, односно резерву људског ресурса која се може искористити за повећање броја запослених у разним делатностима руралних подручја. То би допринело повећању прихода и стандарда становништва тих подручја, пре свега, домаћинства са газдинством.

2.2.3.4. Тенденције и стање на тржишту рада

Сагледавање основних трендова и стања на тржишту радне снаге је од изузетног значаја с аспекта разматрања свеукупног друштвено-економског развоја, али и степена ефикасности и сврсисходности коришћења расположивих људских ресурса, односно њиховог потенцијала. Генерално посматрано, незапосленост представља један од водећих проблема депопулације у пограничним општинама Јужно-банатског округа, а коме припада и Бела Црква. Наиме, општина Бела Црква предњачи по броју незапослених лица, односно карактерише је веома висока стопа незапослености у односу на друге општине. Поред тога, она је и недовољно економски развијена и демографски угрожена средина, што додатно доприноси свеукупној лошој ситуацији када је у питању социјална ревитализација овог подручја. Све то подстиче развој сиромаштва кроз смањење животног стандарда и доприноси неизвеснијој будућности. Тржиште радне снаге јасно показује утицај свеопште транзиције у којој се још увек налази наша земља, а што се огледа у промени структуре запослених и незапослених лица заједно са реструктурирањем привреде. У временском периоду 2006-2009. година, општину Бела Црква у погледу запослености становништва карактерише константан благи пад, а процентуално износи 16,9%. Истовремено се и процентуално учешће запослених жена смањивало са падом укупне запослености, али се ипак кретало у границама од 41% до 44%. Највише запослених жена било је 2009. године и у структури укупно запосленог становништва било их је 44%. Највећи број запослених је у области пољопривреде, шумарства и водопривреде, затим у образовању, а на трећем месту је прерађивачка индустрија, која је број запослених радника у 2009. години (228), у односу на 2006. годину (444) преполовила.

Незапосленост становништва у анализираном временском периоду (2006-2009. година) на нивоу подручја општине Бела Црква била је опадајућа и износила је 21,4%. У 2006. години на 1.000 становника било је 214 незапослених, а у 2009. години 176 незапослених на 1.000 становника. *Детаљном анализом Општинских годишњака, чији је издавач Републички завод за статистику Београд, дошло се до закључка да је истовремено дошло до опадања и запослености и незапослености, што је, теоретски гледано, парадоксално, али ипак могуће. У броју незапосленог становништва смањује се учешће жена, па је са 2.033 у 2006. години опала на 1.595 незапослених у 2009. години, а процентуално гледано за 21,6%. Једном*

речју, свака друга жена је незапослена. Становништво које се први пут нашло на евиденцији *Националне службе за запошљавање* за подручје општине Бела Црква, у 2006. години било је 2.402 (58,1%), у 2007. години 1.998 (55,1%), у 2008. години 1.746 (53,1%) и у 2009. години 1.496 (46%). Као објашњење опадајућем броју незапослених лица, може се навести и чињеница да је у општини Бела Црква све мање младог становништва које остаје да живи и ради, већ емигрира у урбаније средине где је запошљавање лакше. Охрабрујући податак је да је у структури незапосленог становништва, према степену образовања, све мање оних који су без квалификација⁹. У 2006. години било их је 2.073 (50,1%), у 2007. години 1.812 (49,9%), у 2008. години 1.613 (49%) и у 2009. години 1.583 (48,7%). Закључује се да је у временском периоду 2006-2009. година проценат незапослених без квалификације смањен за 23,6%, што указује на повећану свест становништва о обавезном образовању. Иначе, *највећи број незапослених лица је старости преко 40 година, при чему доминирају категорије неквалификованих и полуквалификованих.*

Општа је карактеристика да се у броју незапослених лица повећава број оних који су били запослени, па су остали без посла, а смањује број оних који први пут траже посао. Такође, смањује се учешће лица без квалификације међу незапосленима, као и женске незапослене радне снаге. Када је реч о спровођењу мера активне политике запошљавања, основни циљ је повећање броја запослених лица, односно успостављање стабилног и одрживог тренда раста на тржишту радне снаге, при чему би тежиште требало да буде на приватном сектору. Исто тако неопходна је и подршка помоћи незапосленим лицима у активном тражењу посла, подстицање запошљавања младих, подстицај послодавцима да запошљавају незапослена лица, унапређење социјалног дијалога и јачање улоге социјалних партнера, подстицање запошљавања теже запошљивих категорија, борба против дискриминације посебно погођених група приликом запошљавања, отварање нових радних места кроз подстицање предузетништва и самозапошљавање, промоција и организовање јавних радова, итд.

2.2.4. Домаћинства

2.2.4.1. Основне карактеристике домаћинстава

У општини Бела Црква кретање укупног броја домаћинстава у временском периоду 1948-1981. година имало је тренд веома благог пораста, а од пописа 1981. године има тенденцију перманентног пада. Према попису из 1948. године општина Бела Црква имала је укупно 6.687 домаћинстава у насељеним местима која јој административно припадају, а учешће домаћинстава насеља Јасенова било је 530, односно 7,9%. У

⁹ Подразумева се становништво које је полуквалификовано (приучено) и неквалификовано с нижом стручном спремом (Општински годишњак, РЗС Београд, 2007, 2008, 2009, 2010.).

општини Бела Црква је у 2002. години регистровано 7.063 домаћинстава која се налазе у насељеним местима, док Јасеново учествује са 504 домаћинстава, односно 7%. У међупописним периодима утврђено је да је Јасеново имало највећи број домаћинстава 1961. године (680), да би већ у наредној пописној години (1971.) забележен пад од 9,3%. Дакле, на основу броја домаћинстава у Јасенову из 1948. године (530) и броја домаћинстава из 2002. године (504), наслућује се да уколико се настави са емиграцијама становништва у веће градове, доћи ће до пражњења ове руралне средине, као последица пражњења и гашења домаћинстава. Такође, у посматраном временском периоду (1948-2002. година), просечна величина домаћинства смањила се (од 3,8 до 2,9 чланова по домаћинству) као последица процеса раслојавања домаћинстава, и дошло је до погоршања виталних карактеристика популације (*негативан природни прираштај, пад стопе фертилитета*), уз константно присутан негативан миграциони салдо. Исто тако, карактеристике популације општине Бела Црква јасно указују да се становништво налази у стадијуму дубоке демографске старости. *У циљу спречавања гашења села и пражњења домаћинстава, потребно је порадити на афирмацији концепта руралног и одрживог развоја овог подручја, чиме би се могао започети процес социјалне, демографске и економске ревитализације руралног подручја, што је од дугорочног стратешког значаја.*

На основу спроведеног упитника у насељу Јасеново (50 домаћинстава, 206 становника) који је спроведен од стране Института за економику пољопривреде Београд и представника МЗ на терену (2011. година), бележи се чињеница да се становништво претежно бави пољопривредом и да је просечан број чланова по домаћинству 4,12. Упитником је обухваћено једно домаћинство које има једног члана, седам домаћинстава са два члана, једанаест домаћинстава са три члана, десет домаћинстава са четири и пет чланова, девет домаћинстава са по шест чланова и два домаћинства са седам чланова. У анкетираном броју становника највише има оних који су узраста 16-49 година- 50,9%, затим 50-64 године- 26,2%, до 15 година-15,04%, а најмање са 65 и више година-7,8%. Поред евидентног смањивања броја домаћинстава након 1991. године, а које је по свему судећи настављено и у првој деценији XXI века, основна карактеристика домаћинстава у насељу Јасеново је да током времена постају све старија, што одговара актуелним демографским кретањима када је у питању старосна структура становништва на нивоу општине Бела Црква, па и републичком нивоу. Највећи број домаћинстава у насељу Јасеново претежно се бави пољопривредном производњом, што представља основну привредну делатност, али и карактеристику домаћинстава овог насеља. С обзиром да је реч о претежно равничарском подручју које је погодно за интензивну биљну производњу, највећи број домаћинстава бави се повртарском производњом где се остварују високи и растући приноси, а која је носилац привредног развоја овог подручја и опстанка домаћинстава.

Даље продубљивање генерацијског јаза у неко догледно време могло би да резултира смањењем броја домаћинстава и одумирањем руралних подручја, што свакако није у складу са одрживим развојем. Такође, то би допринело даљој депопулацији и деаграризацији насеља Јасеново, па и општине Бела Црква. Разлог томе је у веома динамичној стопи миграције младог становништва ка урбанијим, градским центрима, па би било неопходно приликом дефинисања и спровођења стратегије развоја акценат ставити на одговарајуће социоекономске мере (различите подстицајне мере, субвенције) које би мотивисале млађу популацију да остане, живи и ради у руралним подручјима. Претходно изнета опсервација је карактеристика већине насеља у Републици Србији, што је дугорочно најизразитији проблем свеукупног друштвено-економског развоја, али и егзистенције тих насеља. *Наиме, приоритет у развоју овог насеља требало би да буде очување домаћинстава кроз стварање адекватних развојних услова који ће активирати економске и људске потенцијале и допринети побољшању квалитета живота. Овакав приступ је од изузетног значаја, јер не би требало изгубити из вида да становништво па и домаћинства као носиоци аграрне функције, представљају окосницу мултифункционалног развоја осталих привредних делатности (трговина, саобраћај, итд.) и одживог руралног развоја. Такође, расположиви ресурси за развој пољопривредне производње и повезане делатности у руралној економији локалне заједнице чији су носиоци домаћинства, пружају задовољавајућу основу да се активном политиком подршке и усмеравања локалног развоја процес деаграризације успори, а локална економија диверсификује.*

2.2.4.2. Домаћинства са газдинством

Домаћинство са пољопривредним газдинством представља посебну организациону јединицу у аграру. Основне карактеристике су *самосталност* и *континуираност* у обављању одговарајућег производног процеса и *коришћење сопствених средстава за рад као инпута*. Неопходно је да располаже са одређеном површином обрадивог земљишта по основу власништва и/или закупа, затим одређеним бројем грла стоке, тј. сточним фондом, и ужива у благодетима, али и да сноси материјалне консеквенце које произилазе из производног процеса. Ради јачања економске снаге домаћинстава, неопходно је њихово укључивање у тржишне услове привређивања. Највећи број домаћинстава у насељу Јасеново сврстава се у категорију пољопривредних газдинстава која су претежно натуралног типа и оријентисана углавном на подмиривање сопствених прехранбених потреба, односно егзистенцијалних потреба у оквиру породице. Мањи број домаћинстава са пољопривредним газдинством усмерено је на производњу за тржиште ради пласмана, што је детерминисано како обимом и структуром пољопривредне производње, тако и површином обрадивог земљишта које се користи за производњу одређене биљне културе. *Недовољна мотивисаност и споро мењање организационих навика домаћинстава са пољопривредним газдинством која*

имају мале земљишне поседе може да представља ограничавајући фактор, односно претњу за њихов даљи опстанак у контексту одрживости. Број таквих домаћинстава је релативно велик, а ако се на то додају и мала улагања у производњу и неорганизован и несигуран пласман, онда развојни потенцијали остају у запећку, јер не могу да испоље свој максимални капацитет. Основне карактеристике пољопривредних газдинстава Беле Цркве су¹⁰:

- *натурални карактер производње;*
- *нижи приноси у односу на пољопривредна предузећа;*
- *велики број старачких домаћинстава (без активне радне снаге);*
- *мешовита газдинства (који део прихода стичу од пољопривреде, а део из других привредних области);*
- *слаба техничка опремљеност и застарела механизација;*
- *неповољни економски резултати.*

Приметан тренд смањења броја домаћинстава са пољопривредним газдинством условљен је пре свега немогућношћу повећања површина земљишних поседа и њиховог укрупњавања, али и нерентабилношћу производње. Први аспект је у одређеној мери ограничен расположивим финансијским средствима, што је опет повезано и са рентабилношћу пословања, док други аспект детерминисан је рационалношћу коришћења земљишта. С обзиром да је очување руралних вредности условљено реафирмацијом улоге и значаја пољопривредних газдинстава у руралном развоју, у том контексту, вредело би поставити питање која од њих, под којим условима и на који начин могу бити носиоци друштвено-економског развоја локалне заједнице. Од изузетног значаја је препознавање њихових развојних потенцијала које би требало укључити у стратешке развојне планове локалних заједница приликом конкурисања за финансијску подршку из јавних и приватних фондова. Управо политика интегралног и одрживог руралног развоја мора да понуди одговоре на претходно постављена питања, која би се операционализовала путем стратешких развојних планова на локалном, али и регионалном нивоу.

2.2.4.3. Структура прихода домаћинстава

Приходи радно активних чланова домаћинстава могу се остваривати сталним или допунским радом у пољопривредној производњи на газдинству. С обзиром да на газдинству нема нормираног интензитета рада, уговорене зараде, годишњих одмора и већине других бенефиција које даје запослење ван газдинства, може се рећи да је одговарајући социо-економски статус радно активних чланова домаћинства веома комплексан и углавном неповољан. Иако пољопривреда има низ специфичности по којима се знатно разликује од осталих привредних

10 Локални акциони план за унапређење положаја избеглих и интерно расељених лица на територији општине Бела Црква у периоду од 2010. до 2013. године, 2009.

делатности, првенствено сезонски карактер производње и прихода и несигурни приноси, одувек је представљала најразвијенију привредну активност у општини Бела Црква. Примера ради, 1971. године пољопривреда је запошљавала 65,6% активних становника општине Бела Црква и остваривала 56,7% укупног дохотка, у 1981. години 38% активних становника и 50% укупног дохотка, док је у 1999. години пољопривреда апсорбовала 31,8% активних становника и учествовала у укупном дохотку општине Бела Црква са 62%, (*Просторни план општине Бела Црква, Нови Сад, стр. 31, 2008.*). Високом дохотку из пољопривреде највише су допринеле велике обрадиве површине, од којих 61% припада приватном сектору (*Стратегија развоја општине Бела Црква, 2007.*). *Подаци о оквирној структури прихода становништва пружени кроз сарадњу Института за економику пољопривреде Београд и представника МЗ Јасеново (2011.), потврђују да око 20% становништва прима социјалну помоћ.* Лица која примају социјалну помоћ су уједно и незапослена лица, а уколико се затвори циглана „2. Октобар“, на евиденцији прималаца социјалне помоћи наћи ће се још 50 становника. Једном речју, укупан број прималаца социјалне помоћи је око 100 становника, при чему током целе године помоћ прима 20, а зими 80 становника. Поред овог броја становништва које прима социјалну помоћ, на евиденцији незапослених налази се још 300 лица који живе и раде у иностранству и донекле ублажавају постојеће стање. Међу незапосленим лицима, а налазе се на евиденцији Националне службе за запошљавање, највише има оних који имају четврти степен стручне спреме, док са високим образовањем има двоје. Једно незапослено лице је са завршеним машинским факултетом, док је друго са завршеним пољопривредним факултетом. Поред 20% становништва које прима социјалну помоћ, у структури укупног становништва 20% је оних које приходе остварује искључиво бављењем пољопривредом, 20% становништва је запослено у Белој Цркви или Вршцу, док је 40% становништва поред бављења пољопривредом на сопственом газдинству запослено и у другим делатностима, тј. сврстава се у категорију мешовитог становништва.

2.3. ИНВЕСТИЦИЈЕ У ПОЉОПРИВРЕДУ И РУРАЛНИ РАЗВОЈ

Република Србија се налази у централној фази транзиције која би требало да представља радикални заокрет и праву прекретницу у будућем развоју домаће економије и њених актера. Развој тржишне економије може се убрзати приливом средстава кроз инвестиције у нова предузећа, докапитализацијом постојећих предузећа и консолидацијом финансијског система.

Међутим, многа предузећа у Србији имају неповољне пословне перформансе које се манифестују кроз опадање тржишног учешћа и рентабилитета, повећање задужености, неадекватно инвестирање и повећан обим диверсификованих пословних подухвата на рачун примарног посла. Иако је установљен растући тренд инвестирања, макроекономски показатељи инвестиционих кретања у Србији показују висок ризик улагања у домаћа предузећа, који онемогућава динамичније инвестирање. Смањењем ризика повећала би се атрактивност улагања, што је стимуланс за домаће и стране инвеститоре који вреднују различите комбинације ризика и приноса.

Пословни амбијент у Јасенову, општини Бела Црква, АП Војводини, као и Републици Србији у целини знатно је унапређен захваљујући усвајању великог броја правних прописа од 2001. године до данас. Основни циљеви законодавних реформи, који се одвијају у складу са регулативама ЕУ, усмерени су ка једноставности пословања и сигурности улагања. У процесу придруживања ЕУ очекује се доношење бројних нових реформских прописа, а за инвеститоре највећи значај имају закони у области земљишта и изградње, као и регулатива индустријских и технолошких паркова.

Величина тржишта, макроекономска стабилност, трошкови пословања, људски ресурси, географски положај и инвестициона инфраструктура представљају најважније међу бројним факторима који територију општине Бела Црква чине једним од веома атрактивних локација за пословање у овом делу Југоисточне Европе. Такође, Општина свим инвеститорима нуди релативно добар потенцијал продаје за већи број индустријских и пољопривредних производа, како на светском, тако и на домаћем тржишту, који произилази из бесцаринског приступа тржиштима ЕУ, САД, Русије и Југоисточне Европе, од скоро милијарду људи.

Трошкови пословања у Републици Србији су релативно повољни у поређењу са другим државама у региону, што представља резултат¹¹:

- *ниских пореских стопа*, као што су порез на добит од 10%, порез на додату вредност у износу од 8 или 18% и порез на зараде на нивоу од 12%;
- *бројних подстицаја за улагање*, у које спадају државне субвенције за директне инвестиције између 3.000 и 10.000 евра по новом радном месту, затим ослобађање од плаћања пореза на добит у периоду од 10 година за

11 www.siepa.gov.rs

велика улагања, као и изузеће од плаћања пореза на зараде и доприноса за социјално осигурање, за раднике млађе од 30 и старије од 45 година;

- *јефтинијих комуналних производа и услуга;*
- *квалитета и цене радне снаге* који представљају, по општој оцени инвеститора, један од кључних разлога за улагање у Србији¹²;
- *слободног трговинског режима*, са Русијом и земљама југоисточне Европе - СЕФТА споразум;
- *стимулисања производних делатности* кроз смањење накнаде за уређивање грађевинског земљишта на основу броја запослених.

2.3.1. Општа обележја досадашњих инвестиционих улагања

Да би се што реалније сагледала кретања досадашњих инвестиционих активности, дата је табела у којој је приказано кретање укупно остварених инвестиција у основна средства на подручју Републике Србије, АП Војводине, Јужнобанатског округа и општине Бела Црква. Анализа је обухватила период од десет година (2000-2009.), за сва горе наведена подручја, (Табела 5.).

Табела 5. Просторна дистрибуција укупно остварених инвестиција*, у хиљ. динара

Године	Јединица мере	Територија			
		Република Србија**	АП Војводина	Јужнобанатски округ	Општина Бела Црква
2000.	динар	39.874.609	8.508.582	895.600	68.787
	%	100,00	21,34	2,25	0,17
2001.	динар	55.188.399	13.348.396	1.443.724	41.214
	%	100,00	24,19	2,62	0,07
2002.	динар	102.860.663	23.302.691	2.790.929	46.734
	%	100,00	22,65	2,71	0,05
2003.	динар	115.662.223	25.685.814	2.948.352	42.501
	%	100,00	22,21	2,55	0,04
2004.	динар	152.929.464	29.484.398	2.990.414	73.904
	%	100,00	19,28	1,96	0,05
2005.	динар	163.549.507	29.773.399	2.787.840	110.897
	%	100,00	18,21	1,71	0,07
2006.	динар	291.845.739	61.023.529	8.263.213	134.761
	%	100,00	20,91	2,83	0,05
2007.	динар	398.990.391	91.114.094	10.297.773	253.254
	%	100,00	22,84	2,58	0,06

12 Људски ресурси у нашој земљи издвајају се по: високој продуктивности рада која, у оквиру индустрије, расте у просеку за 11% годишње; одличном техничком образовању, при чему 1/3 од око 14.000 дипломираних студената сваке године долази са факултета природних наука; знатно нижим трошковима рада који износе мање од 1/2 издатака за зараде у новим чланицама Европске уније из Источне Европе.

Године	Јединица мере	Територија			
		Република Србија**	АП Војводина	Јужнобанатски округ	Општина Бела Црква
2008.	динар	472.746.680	112.438.685	13.483.799	525.442
	%	100,00	23,78	2,85	0,11
2009.	динар	369.438.089	88.495.250	8.288.351	344.470
	%	100,00	23,94	2,24	0,09

* *Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама.*

** *Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију.*

Извор: Инвестиције Републике Србије 2000-2009., РЗС, Београд.

Анализом периода од 2000. до 2009. године, у кретању укупних инвестиционих активности може се уочити да на подручју Републике и АП Војводине долази до сталног повећања инвестиционих улагања из године у годину, односно да је остварен позитиван тренд. Међутим, у последњој посматраној години овај тренд је прекинут што би се могло објаснити појавом светске економске кризе.

У истом периоду, висина инвестиционих улагања у Јужнобанатском округу нешто више варира, мада начелно постоји позитиван тренд. Учешће инвестиција овог округа у укупним инвестицијама Републике креће се од 1,71 до 2,85%. Највећи износ инвестиција у округу остварен је 2008. године, када је његово учешће у инвестицијама на нивоу Републике износило 23,78%.

Ниво остварених инвестиција у општини Бела Црква је изузетно низак и креће се од 41.214 хиљаде динара (у 2001. години) до 525.442 хиљада динара (у 2008. години), односно остварује учешће од само 0,04-0,17% у инвестицијама Републике Србије у целини. У последњој анализираној години (2009. година), укупно остварене инвестиције општине обухватају 4,16% од остварених инвестиција на нивоу Јужнобанатског округа, односно 0,39% од укупно остварених инвестиција на нивоу АП Војводине, или једва 0,09% од целокупних инвестиција у Републици Србији.

Анализом апсолутних вредности укупно остварених инвестиција у вишегодишњем периоду, могу се приказати просечне годишње стопе раста на анализираним подручјима. Највећа просечна годишња стопа раста је остварена на нивоу АП Војводине (29,72%), нешто мањи раст је остварен на нивоу Републике Србије (28,06%) и Јужнобанатског округа (28,05%), док је на нивоу општине Бела Црква остварени показатељ убедљиво најнижи (износи само 19,60%). Сходно томе, може се констатовати да је маркантно слабија инвестициона активност условила мањи привредни раст општине Бела Црква у односу на економски развој АП Војводине, Јужнобанатског округа, као и Републике Србије у целини.

2.3.2. Инвестиције као фактор развоја пољопривреде

У процесу реформи и припремања Републике Србије за приступање Европској унији, реализација циљева националног програма за економски опоравак и веће респектовање постулата тржишне економије јесу, у великој мери, условљени остваривањем вишег степена ефикасности и рентабилности производње и производних фактора.

Имајући у виду процес проширења ЕУ и перспективе које из тога произилазе за Србију, евидентно је да ће у будућем развоју наших пољопривредних газдинстава инвестициона активност заузимати круцијално место. Инвестиције имају одлучујућу улогу у реализовању циљева и приоритета аграрног и руралног развоја, пре свега као покретачки инструмент квантитативног и квалитативног раста укупних аграрних производних фактора и производње, али и стварања услова за бољи живот на селу¹³.

У овој етапи, раст инвестиција у пољопривреди представља услов њене техничке и технолошке модернизације, а у крајњој линији и један од услова економске стабилности читаве националне привреде. Без адекватног обима и осмишљене структуре инвестиционих улагања не може се обезбедити раст основних и трајних обртних средстава, повећање броја радних места, подизање учинка оруђа за рад, боља продуктивност рада, разноликост производње и сл., на било ком регионалном аграрном и руралном нивоу, па ни на националном (*Субић, 2007*).

Међу активностима које се одвијају у руралним подручјима, значајно место припада производњи добара неопходних за људску исхрану, те за потребе текстилне, прехранбене и других индустрија. Ове активности су директно везане за економску функцију пољопривреде, утичу на раст конкурентности и значајно доприносе одрживом развоју.

Општина Бела Црква, по свом географском положају, рељефу, расположивим природним ресурсима, као и створеним привредним потенцијалима представља интересантно подручје за пословне активности домаћим и страним инвеститорима. Треба истаћи да Јасеново има традиционално развијено ратарство и сточарство. Поред тога, шира околина Беле Цркве, са свим насељеним местима која јој припадају, је изузетно богата подземним и површинским водама, а у смислу коришћења енергетских извора, општина припада перспективној и високо перспективној зони. Као главни минерални ресурс на територији Беле Цркве наводи се шљунак, по чијој производњи и преради је ова Општина и позната.

13 Субић Јонел (2010): Специфичности процеса инвестирања у пољопривреди. Монографија. Институт за економику пољопривреде – Београд.

2.3.2.1. Остварене инвестиције у пољопривреди

Повољни природни услови за развој пољопривреде условили су да на подручју Општине Бела Црква пољопривредно земљиште заузима 79% укупне површине. У структури коришћења пољопривредног земљишта доминирају оранице и баште са 76%, пашњаци са 14%, ливаде са 4,6%, воћњаци са 3% и виногради са 1%.

У Јасенову, пољопривредне површине чине 96% укупних површина (2.399 ha) у чијој структури доминирају оранице и баште са око 92%, ливаде са 4,8%, воћњаци са 1,5%, пашњаци са 0,9% и виногради са 0,3%. Кукуруз представља најзаступљенији усев који се гаји на 1.260 ha, што чини 75% укупних површина под житарицама, односно на 56,8% ораничних површина. Други усев по заступљености у сетвеној структури је пшеница (400 ha), што представља 24% површина под житарицама, односно 18% ораничних површина.

Осим пшенице и кукуруза, али на значајано мањим површинама, гаје се јечам (5 ha) и тритикале (5 ha), са просечним приносима око 4 t/ha. Такође, треба истаћи да на овом подручју постоје повољни хидрогеолошки услови који су неопходни за успешан развој савремене пољопривредне производње.

Инвестиције у пољопривреду, шумарство и водопривреду на нивоу Републике Србије показују тенденцију раста током читавог анализiranог периода, мада је постојао дисконтинуитет у 2003. и 2004. години. У посматраном периоду, АП Војводина остварује учешће у распону од 42,75% до 77,24% у укупно оствареним инвестицијама Републике Србије, када је реч о делатностима пољопривреде, шумарства и водопривреде. Највеће инвестиционо улагање у анализираном периоду остварено је у 2008. години, када је учешће у односу на ниво Републике износило највиших 77%. Највећи раст овог показатеља забележен је на прелазу из 2005. у 2006. годину (са 42,75% на 61,51%), док је највећи пад забележен 2004. у односу на 2005. годину (са 53,23% на 42,75%).

На нивоу Јужнобанатског округа показатељ је константно варирао баш као и његово учешће у инвестицијама Републике (од 3,24% до 8,63%). Ако изузмемо 2008. годину (година велике економске кризе), рекло би се да се последњих година износ инвестиција усталио на цифри од једне милијарде динара.

На подручју општине Бела Црква, инвестиције имају тенденцију раста током посматраног периода, мада постоји дисконтинуитет у неколико посматраних година. Њихово учешће достигло је чак 1,61% укупних инвестиција у Републици, а након пада у 2008. години оно се поново подиже и достиже ниво од 1,45%, (Табела 6.). Сходно томе, може се констатовати да пољопривреда вреднована са мултифункционалног аспекта даје релативно слаб допринос одржавању економско-социјалне сигурности грађана на подручју општине Бела Црква.

Просечне годишње стопе раста инвестиција остварених у пољопривреди на свим нивоима су позитивне. На подручју Републике Србије, просечна годишња стопа раста је најнижа (24,06%), нешто виша је на подручју АП Војводине (26,34%), док је највиша на нивоу Јужнобанатског округа (34,19%). Као нарочито повољан показатељ показала се просечна годишња стопа раста пољопривредних инвестиција на подручју општине Бела Црква која је упркос падовима инвестиција у појединим годинама посматраног периода износила читавих 45,43%.

Табела 6. Просторна дистрибуција остварених инвестиција* у пољопривреди, шумарству и водопривреди (у хиљ. динара)**

Године	Јединица мере	Територија			
		Република Србија**	АП Војводина	Јужнобанатски округ	Општина Бела Црква
2000.	динар	1.896.896,00	1.101.763,00	63.299,00	6.595,00
	%	100,00	58,08	3,34	0,35
2001.	динар	3.146.845,00	2.148.162,00	150.195,00	8.830,00
	%	100,00	68,23	4,77	0,28
2002.	динар	4.947.895,00	3.194.058,00	284.635,00	2.447,00
	%	100,00	64,55	5,75	0,05
2003.	динар	3.260.612,00	1.980.011,00	160.489,00	22.661,00
	%	100,00	60,73	4,92	0,690
2004.	динар	3.721.166,00	1.980.761,00	246.646,00	45.520,00
	%	100,00	53,23	6,63	1,22
2005.	динар	5.028.799,00	2.150.020,00	112.186,00	54.376,00
	%	100,00	42,75	2,23	1,08
2006.	динар	13.016.883,00	8.006.186,00	1.123.587,00	126.981,00
	%	100,00	61,51	8,63	0,98
2007.	динар	14.111.462,00	8.518.488,00	838.134,00	226.489,00
	%	100,00	60,37	5,94	1,61
2008.	динар	21.099.194,00	16.296.382,00	682.783,00	102.659,00
	%	100,00	77,24	3,24	0,49
2009.	динар	13.203.838,00	9.033.965,00	892.876,00	191.945,00
	%	100,00	68,42	6,76	1,45

* Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама. Пољопривреда, лов и шумарство (статистички прегледи од 2003. године).

** Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију.

Извор: Општине у Србији, 2000-2009., РЗС, Београд; Инвестиције Републике Србије 2005., РЗС, Београд 2007.

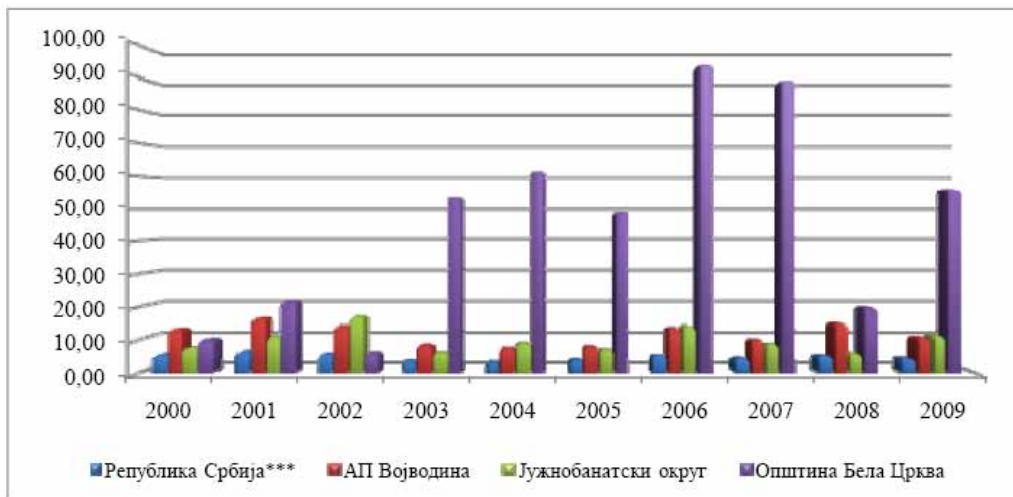
Учешће пољопривредних инвестиција у укупно оствареним улагањима (у периоду 2000-2009. година) на подручју општине Бела Црква, Јужнобанатског округа, АП Војводине и Републике Србије у целини, приказано је помоћу *Графикана 8*.

На подручју Републике Србије, учешће пољопривредних инвестиција у укупно оствареним инвестицијама има изражено варирање из године у годину, тако да је највеће учешће ове делатности остварено у 2001. години (5,70%), док је најниже остварено 2004. године (2,43%). Занимљива је чињеница да је у 2008. години остварен пораст учешћа са 3,54% (колико је износио овај показатељ у 2007. години) на 4,46% (мада би овај раст пре требало приписати паду општег нивоа инвестиција, него порасту инвестиција у пољопривреду).

У периоду 2000-2009. година, учешће пољопривредних инвестиција у укупно оствареним инвестицијама АП Војводине опало је са 12,95% на 10,21% у првој у односу на последњу анализирану годину. Највећи пад овог показатеља забележен је на преласку из 2002. у 2003. годину (са 13,71% на 7,71%), а током читавог периода показатељ је варирао.

Јужнобанатски округ по питању кретања учешћа пољопривредних инвестиција у укупно оствареним инвестицијама је веома специфичан. У периоду од 2000. до 2002. године учешће овог показатеља је имало константан раст од 7,07% (колико је износио 2000. године) до 16,65% (у 2002. години). Након тога, учешће је наставило да варира из године у годину (највише 13,59% у 2006. години).

Графикон 8. Учешће пољопривреде* у укупно оствареним инвестицијама**

* Пољопривреда, рибарство, лов, шумарство и водопривреда (новији статистички преглед).

** Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама. *** Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију.

Извор: Општине у Србији, 2000-2009., РЗС, Београд. Инвестиције Р. Србије 2005., РЗС, Београд 2007.

На нивоу општине Бела Црква, постоје значајне варијације у учешћу пољопривреде у укупним инвестицијама (оне се крећу од 5,24% у 2002. години до чак високих 94,23% у 2006. години). Ово се најбоље може видети посматрањем стандардних девијација учешћа пољопривредних инвестиција у укупним. Ако поредимо стандардне девијације учешћа за Републику Србију, АП Војводину и Јужнобанатски округ видећемо да оне не прелазе 4 процентна поена, док у случају општине Бела Црква она износи читавих 31,45%.

2.3.2.2. Оцена остварених инвестиција у пољопривреди

У циљу одређивања оцене остварених инвестиција у пољопривреди општине Бела Црква, користиће се следећи показатељи:

- остварене инвестиције у пољопривреди по активном пољопривреднику;
- остварене инвестиције у пољопривреди по јединици пољопривредне површине;
- остварене инвестиције у пољопривреди по јединици обрадиве површине;
- остварене инвестиције у пољопривреди по јединици ораничне површине.

Ради добијања што реалније оцене остварених инвестиција у пољопривреди на подручју општине Бела Црква, у наредној табели су дати показатељи који се односе како на регионални, тако и на национални ниво (*Табела 7.*).

На основу анализе добијених резултата, могу се извести закључци да је у Републици Србији, АП Војводини и Јужнобанатском округу, од свих посматраних показатеља, највећа вредност добијена код остварених инвестиција у пољопривреди по активном пољопривреднику, док је најмања вредност добијена код остварених пољопривредних инвестиција по јединици пољопривредне површине, и то у следећем односу:

- Република Србија (3,61:1,00);
- АП Војводина (5,02:1,00);
- Јужнобанатски округ (4,60:1,00).

Табела 7. Оцена остварених инвестиција* у пољопривреди**

Показатељ	Јед. мере	Територија			
		Република Србија***	АП Војводина	Јужно-банатски округ	Општина Бела Црква
Остварене инвестиције у пољопривреди по пољопривредном становнику****	динар	6.055,79	14.845,93	7.027,16	626,95
Остварене инвестиције у пољопривреди по активном пољопривреднику****	динар	9.349,13	25.449,44	12.021,58	1.013,25
Остварене инвестиције у пољопривреди по јединици пољопривредне површине*****	динар	2.590,69	5.073,11	2.610,60	6.934,18
Остварене инвестиције у пољопривреди по јединици обрадиве површине*****	динар	3.097,34	5.379,03	2.796,81	8.040,25
Остварене инвестиције у пољопривреди по јединици ораничне површине*****	динар	3.999,95	5.726,06	2.978,18	4.247,89

* Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама. ** Пољопривреда, рибарство, лов, шумарство и водопривреда (новији статистички преглед). *** Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију. **** Подаци узети из 2002. Године. *****Подаци узети из 2009. године.

Извор: Инвестиције Републике Србије, 2001 -2005., РЗС, Београд, 2003-2007; Општине у Србији 2006, РС РЗС, Београд, 2007.

Што се тиче општине Бела Црква, највишу вредност достижу инвестиције по јединици обрадиве површине, док најнижу вредност достижу инвестиције по пољопривредном становнику. Сходно томе, у овом случају имамо следећи однос:

- Општина Бела Црква (12,82:1,00).

Овакав резултат не изненађује када се узме у обзир чињеница да је према попису из 2002. године учешће пољопривредног у укупном становништву на територији општине Бела Црква (23,7%) било изнад просека АП Војводине (13,7%) и Републике Србије (17,9%), а учешће активног пољопривредног у структури активног становништва (31,8%) изнад просека АП Војводине (17,2%), Јужно-банатског округа (20%) и Републике Србије (24,9%).

На основу приказаних показатеља, јасно се види да општина Бела Црква у погледу висине прва два показатеља значајно заостаје у односу на друге анализиране нивое. Међутим, када су у питању вредности инвестиција по јединици пољопривредне, обрадиве и ораничне површине, њени резултати су у просеку приметно бољи у поређењу са осталим нивоима.

2.3.3. Извршене исплате за инвестиције у основна средства

Током седамдесетих и осамдесетих година XX века доминантно учешће у изворима финансирања привредних и непривредних инвестиција на нашим просторима је имао кредит, док су сопствена средства инвеститора учествовала са мање од 50%. Крајем прошлог века тенденција се мења, тако што нагло опада учешће кредитних средстава, а расте значај сопствених средстава привредних субјеката у финансирању инвестиција.

Разлоге оваквим кретањима не треба тражити у расту акумулативне и репродуктивне способности предузећа и других субјеката, нити у њиховом повећаном степену оспособљености за самофинансирање, већ пре свега у неповољним условима кредитирања, брзом расту инфлације и високим каматним стопама, које су биле изнад стопе инфлације. Све ово је демотивисало предузећа за коришћење банкарских кредитних средстава, тако да је учешће овог извора у финансирању инвестиција у протеклој деценији било ниско и имало опадајући тренд. У том периоду долази и до колапса банкарског система у Србији, што додатно отежава услове финансирања читаве привреде, а поготову агара.

Поред тога, услови кредитирања привреде у протеклим деценијама нису били у довољној мери усклађени са специфичностима појединих привредних грана, посебно пољопривреде. Улагања у пољопривреду су се у читавом анализираном периоду одликовала недостатком, или бар недовољним уважавањем селективног приступа у финансирању.

У току периода 2000-2009. година, анализирани су исплате за инвестиције у основна средства на основу извора финансирања, укупно и у појединим делатностима.

На основу статистичких података могу се извести закључци о значају појединих извора финансирања на појединим подручјима и у појединим делатностима:

- На нивоу Републике Србије, **укупно извршене исплате за инвестиције у основна средства** имају највеће учешће сопствених извора финансирања. Значајно повећање учешћа је једино остварено код комерцијалних кредита, са 5,12% у 2000. години, на 20,30% у 2009. години, што представља позитиван тренд у развоју привреде. Сличне тенденције се уочавају и на нивоу АП Војводине, Јужнобанатског округа и општине Бела Црква (пад учешћа сопствених средстава и раст учешћа кредита), мада су падови учешћа сопствених средстава на нивоу Округа, а нарочито Општине, нешто оштрији. Истовремено је на нивоу Округа, а нарочито Општине, значајно порасло учешће осталих извора финансирања (са 5,23% на 13,12% на нивоу Округа и са 1,16% на чак 39,44% на нивоу Општине).

- Када је у питању делатност **пољопривреде, лова, шумарства, водопривреде и рибарства**, јављају се сличне тенденције: пад учешћа сопствених средстава и раст учешћа кредита. Занимљиво је да су на нивоу Општине 2000. године целокупно извршене исплате потицале из сопствених извора финансирања, да би се у предстојећим годинама њихово учешће почело смањивати. Тако су све значајнија постала удружена средства, кредити, а нарочито остала средства финансирања.
- У делатности **индустрије и рударства** на нивоу Републике Србије у целини, сви извори финансирања бележили су релативно стабилно учешће. У АП Војводини и Јужнобанатском округу се бележи пад учешћа сопствених средстава и раст учешћа кредита, док су на нивоу општине Бела Црква током целог периода сопствена средства представљала једини извор финансирања инвестиционих пројеката.
- У делатности **грађевинарства**, 2000. године у општини Бела Црква једини извор финансирања представљала су сопствена средства. Након пада њиховог учешћа у 2004. години, 2009. године целокупна средства потичу из осталих извора финансирања. Слична тенденција се уочава на нивоу округа, док су на регионалном и националном нивоу присутни и други извори финансирања, али сопствена средства и даље представљају најважнији извор средстава за инвестициона улагања.
- У делатностима **угоститељство и туризам**, те **саобраћај и везе** на подручју Општине није било инвестиционих улагања. Код осталих посматраних подручја, највећи део извршених исплата за инвестиције у основна средства био је из сопствених извора, али је део средстава долазио и из удружених средстава, банакарских кредита и осталих извора средстава (Фонда за развој АП Војводине итд.).
- У погледу извршених исплата за инвестиције у основна средства, делатност **образовање и култура** разликује се у односу на остале привредне гране. На свим нивоима, два главна извора финансирања представљала су сопствена средства и остали извори, док кредити и удружена средства нису имали нарочити значај у реализацији предвиђених инвестиционих активности.

2.3.4. Могући правци улагања на основу спроведене анкете

Поред статистичких прегледа, документације локалне самоуправе/заједнице и осталих прибављених материјала, а у циљу изналажења могућих праваца развоја пољопривреде и руралног развоја сеоског насеља Јасеново, коришћена је и анкетна

документација¹⁴ која одсликава могуће правце улагања развојно опредељених домаћинстава. Сходно томе, треба очекивати да ће реализација ових пословних идеја значајно утицати на сва три стуба развоја (социјални, привредни и заштиту животне средине), а самим тим и на одрживи развој пољопривреде и саме сеоске заједнице у целини.

Бројне институције, привредни субјекти и развојно опредељена домаћинства чине сложну породицу чији је један од основних задатака поспешивање развоја пољопривреде и руралног развоја на подручју МЗ Јасеново. Са друге стране, традиција, стручност и постојаност гаранција су озбиљног утицаја општине Бела Црква на креирање аграрне политике и поштовање законских оквира привређивања.

Највећи је број анкетираних развојно опредељених домаћинстава са подручја сеоског насеља Јасеново планира повећање сточног фонда и проширење, односно подизање засада воћњака, док су улагања у друге намене много мање заступљена.

Улагања у друге намене, углавном се тичу следећих пословних планова:

- куповина нових пољопривредних машина;
- изградња сушаре за воће;
- изградња различитих типова складишта.

Обим намераваних улагања по једној инвестицији креће се између 5.000 и 100.000 ЕУР-а, (Табела 8.).

С обзиром да већина анкетираних развојних домаћинстава поседује мала, или не поседује уопште сопствена средства, да би остварила сва неопходна улагања, присутно је интересовање за услове коришћења кредитних линија и других видова позајмице средстава Министарства пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде Републике Србије, Фонда за развој АП Војводине, као и кредита комерцијалних банака.

Потенцијални инвеститори очекују да би се средства која планирају да улажу у производњу, прераду или набавку основних средстава могли да поврате у различитом временском интервалу (3-8 година), у зависности од висине улагања, као и брзине обрта капитала у области која је предмет инвестирања.

14 Укупно је анкетирано 50 развојно опредељених домаћинстава са подручја сеоског насеља Јасеново.

Табела 8. Планиране инвестиције анкетираних домаћинстава у основна средства

Ред. бр.	Назив пословног плана	Потребна улагања	Извори финансирања
1.	Изградња сушаре за воће	50.000	Подстицајна средства МПТШВ, Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
2.	Проширење простора за стоку	10.000	Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
3.	Куповина садница воћа	20.000	Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
4.	Проширење воћњака	3.000	Кредит комерцијалних банака
5.	Подизање воћњака и шуме	15.000	Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
6.	Изградња складишта, куповина хладњаче, проиузовдња хидропонија	100.000	Подстицајна средства МПТШВ, Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
7.	Проширивање објекта за смештај крава	10.000	Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
8.	Производња млека	50.000	Подстицајна средства МПТШВ, Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
9.	Производња млека и узгој јагњаци	20.000	Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
10.	Изградња хангара за смештај пољопривредне механизације	20.000	Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
11.	Повећање сточног фонда	20.000	Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
12.	Повећање сточног фонда	10.000	Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
13.	Проширење објекта за краве	20.000	Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
14.	Подизање нових воћњака	10.000	Подстицајна средства МПТШВ, Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
15.	Проширење фарме и производња млека	50.000	Подстицајна средства МПТШВ, Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
16.	Повећање обима ратарске производње	20.000	Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
17.	Куповина нових пољопривредних машина	40.000	Подстицајна средства МПТШВ, Сопствена улагања и кредит Фонда за развој АП Војводине
18.	Повећање сточног фонда	5.000	Кредит комерцијалних банака
19.	Подизање засада воћа	5.000	Кредит комерцијалних банака
20.	УКУПНО	478.000	

Извор: Анкетна документација за 50 развојно опредељених домаћинстава села Јасеново, ИЕП, Београд, 2011.

2.3.5. Извршене исплате за капиталне трансфере из општинског буџета

Посматрајући период 2005-2010. година, може се закључити да, са изузетком појединих година и одређених сеоских месних заједница, практично није ни било капиталних трансфера из општинског буџета.

Осим капиталних трансфера ка МЗ Банатска Паланка (од 3.000.000 динара, у 2006. години) и капиталних трансфера (укупне вредности 4.300.000 динара, у 2010. години) месним заједницама Врачев Гај, Црвена Црква и Калуђерово, у свим осталим годинама капиталних трансфера није ни било.

Детаљнија структура извршених исплата за капиталне трансфере из буџета општине Бела Црква дата је помоћу табеларног приказа, (Табела 9).

Табела 9. Извршени капитални трансфери из општинског буџета сеоским МЗ

Месна заједница	Јединица мере	Године					
		2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Врачев Гај	динар	0	0	0	0	0	1.150.000,00
	%	0	0	0	0	0	26,74
Црвена Црква	динар	0	0	0	0	0	2.000.000,00
	%	0	0	0	0	0	46,52
Кусић	динар	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0
Кајгасово	динар	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0
Дупљаја	динар	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0
Јасеново	динар	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0
Чешко Село	динар	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0
Банатска Суботица	динар	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0
Крушчица	динар	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0
Калуђерово	динар	0	0	0	0	0	1.150.000,00
	%	0	0	0	0	0	26,74
Добрићево	динар	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0
Гребенац	динар	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0
Банатска Паланка	динар	0	3.000.000,00	0	0	0	0
	%	0	100,00	0	0	0	0
УКУПНО	динар	0	3.000.000,00	0	0	0	4.300.000,00
	%	0	100,00	0	0	0	100,00

Извор: Одлука о завршном рачуну буџета општине Бела Црква за период 2005-2010. година

У конкретном случају, МЗ Јасеново спада у групу оних сеоских месних заједница које нису биле корисници капиталних трансфера из буџета општине Бела Црква. Сходно томе, може се закључити да МЗ Јасеново у периоду 2005-2010. година није била корисник средстава општинског буџета, која би омогућила инвестирање у одрживи развој пољопривреде и села.

2.4. ПРИРОДНИ УСЛОВИ И РЕСУРСИ И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

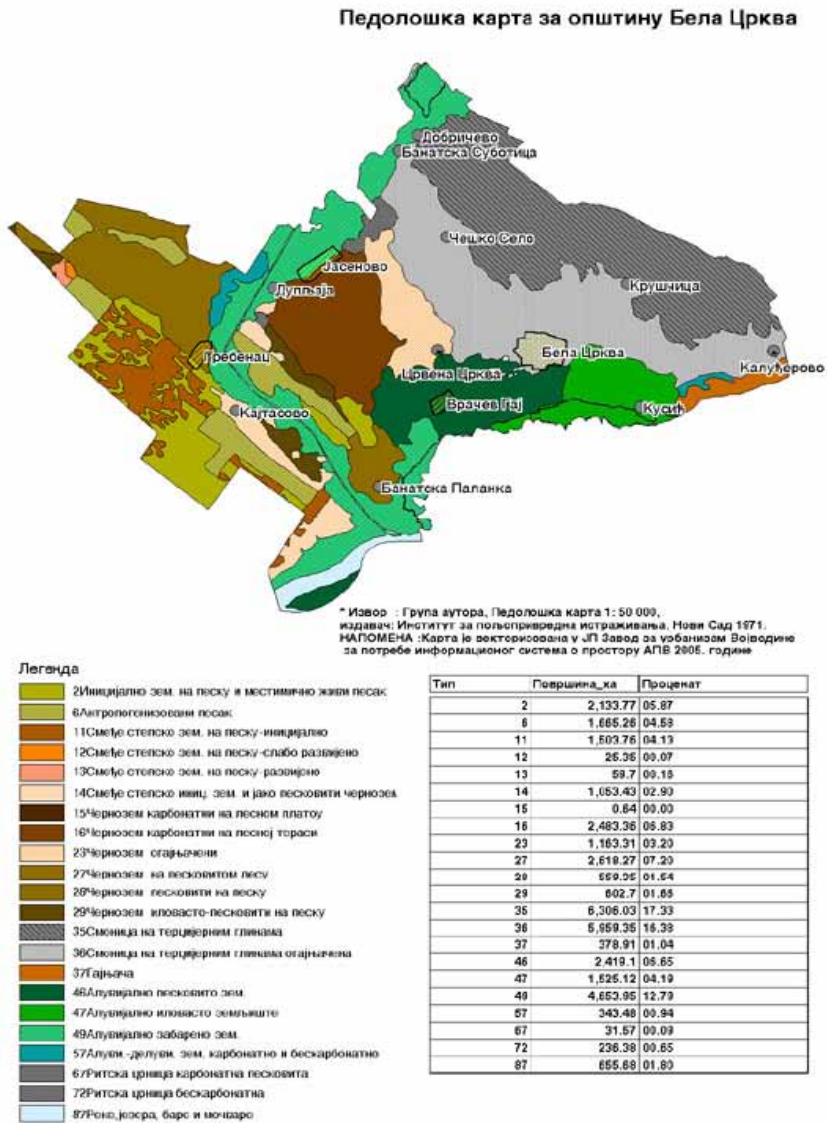
2.4.1. Рељеф и педолошке карактеристике

Насеље Јасеново налази се у *панонској области*¹⁵, у банатском Подунављу, на контакту алувијалне равни реке Караш и југоисточног дела банатске лесне терасе. Лесна тераса у општини Бела Црква не представља јединствену морфолошку целину. Састављена је од флувијално-песковито-глиновитих серија и еолског песка и припада типу акумулативних тераса полигенетског порекла. Просечна надморска висина насеља је 92 метра.

КО Јасеново припада *првом педографском рејону*, који обухвата степско и шумско-степско подручје Панонске низије и њен ободни део, карактеристичном по заступљености: флувисола, семиглејних земљишта, ритске црнице, мочварноглејних и халоморфних земљишта на алувијалним равнима и речним терасама и чернозема на лесним платоима и черноземног оглејеног земљишта и слатина на лесним терасама (*Шкорић, 1986*). У педолошкој структури земљишта КО Јасеново доминирају: *чернозем карбонатни на лесној тераси и чернозем огајњачени, алувијум забарени и ритска црница бескарбонатна (Слика 3.)*.

15 Панонску област чине равница Војводине и Мачве, ниско Посавље и Подунавље, као и брежуљкасти терени јужног обода Панонског басена, коме припадају шабачка Посавина и Поцерина, србијанско Подриње, ваљевска Подгорина, Колубара, Шумадија, Западно Поморавље, Велико Поморавље, Стиг и Браничево.

Слика 3. Педолошка карта за општину Бела Црква

Извор: СО Бела Црква. Просторни план општине Бела Црква, 2008: 24.

Чернозем се карактерише добрим, иловастим механичким саставом, моћним хумусно-акумулативним слојем и повољним водно - ваздушним и топлотним режимом, погодним за обраду и наводњавање. Добра механичка, физичка, хемијска и биолошка својства чернозема, уз обезбеђење адекватног нивоа влаге у земљишту и поштовање агро - техничких норми, предодређују га за разноврсну ратарску производњу високих и стабилних приноса. Чернозем карбонатни припада *првој бонитетној класи*, док се остали подтипови чернозема налазе у *другој бонитетној класи*.¹⁶

Алувијална земљишта и ритске црнице су потенцијално плодна земљишта и генерално припадају *трећој бонитетној класи*.

Услед изложености допунском влажењу поплавним и подземним водама имају неповољан водно-ваздушни и топлотни режим и захтевају хидромелиорације, а глиновити подтипови и дренирање, ради заштите од забаривања. Забарено алувијално земљиште припада *петој бонитетној класи* погодности за биљну производњу, коју карактеришу озбиљна производна ограничења. Мелиорисана, ова земљишта обезбеђују високе и стабилне приносе ратарских и повртарских култура.

Полазећи од надморске висине, нагиба терена, начина коришћења земљишта по катастарским културама и квалитета, односно бонитета земљишта, посебно обрадивог земљишта и, нарочито њива, катастарска општина Јасеново се сврстава у *равничарско пољопривредно подручје*, које се карактерише надморском висином до 200 метара (*Каришик, Окановић, 1997, према Радмановић и др., 2010: 178*).

2.4.2. Основни климатски индикатори

Јасеново има климатске особине умерено континенталне климе, која се на овом подручју карактерише дугим и топлим летима, хладним и снежним зимама, кратким пролећима и топлијим јесенима. Климатски параметри се прате у хидрометеоролошкој станици у Вршцу, а податке на годишњем нивоу анализира Хидрометеоролошки Завод у Београду.

На основу ових праћења дошло се до средње годишње температуре од 11,9 °С. Најхладнији месец је јануар, са средњом температуром ваздуха -0,9 °С, а најтоплији је август, са 22,5 °С. У периоду од 1991-2006. година забележена је апсолутна максимална температура од 39,6 °С, док је минимална -25 °С.

Средња годишња облачност се креће око 52 %. Облачност је већа зими и опада

16 Бонитетна класа и поткласа се утврђује бонитирањем свих земљишта подобних за пољопривредну и шумску производњу на основу природних особина земљишта, без обзира на начин њиховог коришћења (РГЗ, 2003: 16). Основне бонитетне карактеристике заступљених типова и подтипова земљишта дате према Динићу (1997: 156-166) и Хаџићу и ост. (2002: 49-50).

ка летњим месецима. Просечно има 72 дана у току којих је дневна облачност око 20 %, док је 89 дана годишње који имају средњу дневну облачност око 80 %. Дошло се до податка да је месечна вредност осунчаности највећа у јулу и износи 296,6 часова, а најмања је у децембру - 58,3 часова. Укупно сијање Сунца на годишњем нивоу је око 2.178 сати, што на дневном нивоу представља око 6 сати осунчаности, што се сматра задовољавајућим нивоом.

Падавине су у облику киша и снега. Просечна годишња количина падавина је 638,2 mm. Максимум падавина је у јулу - 85,5 mm, док је минимум у марту - 26,9 mm. У току лета излучи се максимална вредност талога од 226,6 mm, док је минимално падавина у току зиме и износи 112,2 mm. У току вегетационог периода повољан је распоред падавина, јер се тада излучи око 55 %. Просечан број дана у години са падавинама је око 122,3. Најмање их је у августу, око 7 дана, а највише у децембру, око 11 дана. Снег у просеку на годишњем нивоу пада у току 24 дана и снежни покривач се задржава око 27 дана (*СО Бела Црква, 2008*).

Од ветрова који дувају на овом подручју издваја се југоисточни ветар, познат као кошава. Северац је ветар који дува зими и хладан је, док северозападни ветар доноси кишу. Просечна брзина ветрова је следећа: југоисточни 8 m/s, југ-југоисточни 6,3 m/s и јужни 3,6 m/s. Број дана са олујним ветром у просеку годишње износи 60. Ова чињеница нас доводи до закључка да овде постоје услови за подизање ветрењача као начина коришћења снаге ветра у циљу добијања *чисте* енергије.

Повољни рељефни, педолошки и климатски услови на подручју катастарске општине Јасеново, уз извођење потребних хидромелиоративних мера и поштовање добре пољопривредне праксе, пружају добре услове за развој разноврсне биљне производње, пре свега поврћа, жита и индустријског биља.

2.4.3. Хидрографија

Шира околина Беле Цркве, са свим насељеним местима која јој припадају, је изузетно богата подземним и површинским водама.

Површинске воде

Највећи природни водни токови на овом подручју су Караш и Нера, а главни реципијент је канал ДТД, који прихвата скоро све воде са датог подручја. Поред водотокова, постоје језера, баре и мочваре.

Канал ДТД (Хидросистем Дунав-Тиса-Дунав) је пројектован као хидротехнички објекат са задатком да прихвата и одводи унутрашње воде у Дунав или Тису. Задаци канала ДТД су да прикупља воде из природних водотока, који су пресечени каналом, снабдева пољопривредно земљиште (за потребе наводњавања),

индустрију, насеља и рибњаке водом и одводи употребљене воде. Омогућава туризам, спорт и рекреацију на води. Овај хидросистем сачињавају канали и хидрообјекти (уставе, преводнице, црпне станице) и пратећи објекти (саобраћајни објекти и објекти за одржавање и експлоатацију). Укупна дужина магистралних канала је 694 km.

Река Караш извире у Румунији, на око 600 метара н.в., и у свом горњем току дренара западне обронке Карпата. Караш је лева притока Дунава. Има издужен лепезаст слив, укупне површине 1.470 km² од чега се 87% (1.279 km²) налази у Румунији. Код места Војводинци улази на територију Републике Србије и на њеној територији дужина водотока износи 78 km, улива се у канал ДТД јужно од села Дупљаја. Ова река, на територији Србије, дели подручје на вршачки и белоцрквански регион.

Укупна површина сливног подручја реке Караш, на територији Р. Србије, износи 189 km² са дужином тока од 30 km. Подручје слива леве обале Караша обухвата површину од око 131 km², и простире се у југоисточном делу Баната на подручју истраживања.

Површинске воде, у оквиру слива леве обале Караша, представљене су реком Караш, Фабијанским потоком и Мирковачким потоком. На територији наше земље, Караш прима, са северне стране, воде са сливне површине од 53,78 km², и са јужне стране, воде са сливне површине од 124,00 km², укупно 177,78 km². Изражени водотоци као притоке Караша су: поток Сочица, Већиник (већи део тока има на румунској територији), Долина поток и Фабијански поток.

Воде са површине од 13,3 km² пограничног слива доводе се преко државне границе и румунске територије у водоток Већиник (на подручју општине Вршац), тако да укупна сливна површина Караша, на територији Србије је 191,05 km². Слив реке Караш чине:

- поток Сочица, сливне површине 19,22 km²,
- поток Већиник, сливне површине на румунској територији 200 km²,
- Долина поток, сливне површине 40,6 km²,
- Фабијански поток са својим притокама Фабијан I, Фабијан II и Попова бара у укупној површини 35,2 km².

Део површина, које гравитирају директно у Караш, налази се поред самог корита, и има око 12,28 km² сливне површине. Такође, око 8 km² сливне површине Србије, гравитира преко територије Румуније у Караш. Изузев реке Караш, сви водотоци у току лета пресушују.

Караш је осредње широка, а дугачка река, кривудава и са нерегулисаним током, нарочито у најнизводнијем току тј. у подручју општине Бела Црква. Иако Караш на овом терену има већину одлика равничарске реке, он не мења битно облик

свог корита ни у уздужном, ни у попречном профилу. Велика кривудаост корита ствара значајне отпоре отицању, он не носи велике количине наноса, и не еродира обале. Пропусна моћ корита Караша је мала, услед чега се дешавају честе поплаве.

Кроз атар села Јасеново, Караш има одлике равничарског тока са бројним меандрима, барама и мочварама. Међу њима је највећа мочвара у правцу потеза Турака, са површином од 2.447 m². Друга значајна мочвара, се налази источно од насеља, и захвата површину близу 2.000 m². Поред споменуте две веће мочваре, постоји велики број мањих обзиром да је плављење и задржавање сувишних вода велики проблем овог села. Обрасле су барском вегетацијом, а представљају напуштене руднике глине.

На подручју села Јасенова постоји само један поток и зове се Извор.

Протицаји Караша су веома неуједначени, с обзиром на неуређеност сливног подручја. Однос минималних и максималних протицаја је веома велики, што указује на бујични карактер. На Карашу, код Јасенова, једно – процентни протицај $Q_{\max}=387 \text{ m}^3/\text{s}$, а $Q_{\min}=1,5 \text{ m}^3/\text{s}$, тј. однос је око 1:260.

Река Нера је лева притока Дунава. Извориште и највећи део слива (95%) ове реке, налази се на територији Румуније. Та чињеница објашњава одсуство хидрографских и хидролошких изучавања у нашој земљи. Слив реке Нере је лепезастог облика са изворишним делом на 1.400 mm, а ушћем на коти 67 mm. Површина слива износи 1.460 km², а укупна дужина тока 137 km. Протицаји Нере су, такође, неуједначени, из истих разлога као и код Караша (неуређеност слива). На бујични карактер Нере указује однос минималних и максималних протицаја. Код Врачевог Гаја је $Q_{\max}=654 \text{ m}^3/\text{s}$, а $Q_{\min}=1,39 \text{ m}^3/\text{s}$, тј. однос је 1:470.

На режим протицаја Нере, посебан утицај има успоравање изазвано радом ХЕ „Бердап“, који је пројектован сагласно профилу ушћа Нере и одржавању максималних кота успора Дунава, у природном режиму. Утицај система своди се на домен малих вода. Са становишта великих нивоа и вода, утицај се своди на извесне промене трајања, без битних промена апсолутних вредности.

Белоцркванска језера чине девет језера укупне површине 100,5 ha настала након вађења шљунка. Ниво воде у језерима је под утицајем режима подземних вода у сливу реке Нере, с обзиром да је корито ове реке преко шљунка у непрекидној вези са приобаљем. Нивои воде у језерима су различити, прате пад терена и корито реке Нере у правцу Дунава. Црпна станица *Језеро* постављена у Врачевгајском језеру у вегетационом периоду снижава ниво воде и до 200 cm. Акваторије свих 9 језера представљају обновљиви водни ресурс, који се у конкретном случају може вишенаменски користити првенствено за туризам и рекреацију. Три од 9 језера су већа. Највеће језеро дуго је 2 km и широко 200 m, друго језеро је дуго 700 m и широко 150 m. Треће језеро је најинтересантније јер има скоро кружан облик, дуго је 600 m, а широко 500 m. Туристички су врло атрактивна, са излетничког и стационарног аспекта, посебно риболовцима, јер су језера веома богата рибом.

Карактеристике рељефа, клима и географски фактори, услови су усецање и формирање речних корита, потока и суводолина. У целини гледано, хидрографска мрежа је осредње развијена.

Подземне воде

На основу геолошке грађе терена, односно заступљених литостратиграфских јединица и њиховог структурног типа порозности, као и хидродинамичких услова, могу се издвојити следећи типови издани:

- ***Збијени тип издани са слободним нивоом у оквиру алувијалних шљункова и пескова и еолских пескова***

Овај тип издани је формиран у оквиру алувијалних наслага Караша и Нере и еолских пескова Делиблатске пешчаре.

Алувијална раван Караша захвата делове терена уз речни ток, са правцем пружања СЗ-ЈИ, између ушћа реке и Добричева. Просечна ширина алувијона Караша износи око 1 km.

Алувијон Нере се простире уз реку. Ширина алувијлане равни Нере код Беле Цркве, износи и до 3 km.

Дебљина алувијалних наслага Караша и Нере износи од 5 – 10 m.

Алувијалне насlage се одликују изузетно добром повезаношћу са површинским токовима и дубљим водоносним хоризонтима, а нарочито са плиоценским наслагама. Овоме треба додати и повољне услове прихрањивања издани водама од падавина, што употпуњује слику о начину прихрањивања ове издани. Имајући у виду наведено може се закључити да се збијена издан у оквиру алувијалних наслага прихрањује на рачун инфилтрације атмосферских талога, инфилтрацијом вода из Караша, Нере и других површинских токова у периоду њиховог високог водостаја, приливом вода из дубљих водоносних хоризоната и приливом из залеђа, односно из пескова Делиблатске пешчаре.

Дренирање изданских вода одвија се, највећим делом, истицањем у корита река у периоду минималног водостаја и евапотранспирацијом.

Филтрационе карактеристике ове издани доста су добро проучене током истраживања која су изведена за потребе израде канала ДТД. Том приликом је утврђено да је средњи коефицијент филтрације реда величине 10^{-1}cm/s , што говори о изузетно добрим филтрационим карактеристикама алувијалних наслага и могућности формирања већих количина изданских вода. Ниво се налази плитко испод површине терена (1-3 m), а у периоду високих вода Караша и Нере, изданске воде избијају на површину терена. Услед дуготрајних високих нивоа у рекама и отежане инфилтрације воде од падавина, велики комплекси пољопривредног земљишта поред речних токова су поплавлени или замочварени и нису погодни за обраду.

Правци кретања изданских вода су према главним природним дренама, односно Карашу и Нери.

Хидрохемијске карактеристике подземних вода у оквиру алувијалних наслага Караша и Нере детаљно су истражени захваљујући горе наведеним истраживањима. Том приликом је констатовано да се ради о хидрокарбонатно – калцијумско – магнезијумским водама, укупне минерализације око 0,5 g/l.

Еолски пескови Делиблатске пешчаре, наталожени су у виду појаса у југозападном делу истражног терена. Пешчара је формирана по правцу пружања ветрова ЈИ – СЗ, са карактеристичним еолским рељефом, који се одликује мноштвом микродепресија и слепих долина, што има изузетан значај за прихрањивање издани. Дебљина еолских пескова је променљива и износи од 20 до 25 m, мада није са сигурношћу утврђена на највећем делу терена.

Подину еолских пескова изграђују еолски лесоидни пескови, и, делом, седименти *кличевачке серије* и лесне терасе.

У гранулометријском саставу еолских пескова преовлађују фракције финијег зрна и то: ситнозрни и прашинасти пескови и прашина. На основу таквог гранулометријског састава не може се очекивати повољне филтрационе карактеристике, о чему нема поузданих података.

Издан у оквиру еолских пескова прихрањује се на рачун инфилтрације вода од падавина, а дренира преко великог броја извора мале издашности (испод 0,1 l/s) по ободу пешчаре, евапотранспирацијом и подземним отицањем у ниже водоносне хоризонте.

- ***Збијени тип издани са нивоом под притиском у оквиру пескова и шљункова плеистоцена и неогена***

Збијени тип издани са нивоом под притиском формиран је у оквиру пескова и шљункова плеистоценске ”кличевачке серије” и неогених наслага. У оквиру ових наслага формирана је, практично, јединствена издан, односно досадашњим истраживањима нису прецизно раздвојени водоносни хоризонти по старосној припадности. Овде се пре свега мисли на истраживања која су изведена за потребе отварања регионалног водовода у Стражи, када је избушено више истражних бушотина и бунара у Стражи и Дупљаји.

Творевине ”кличевачке серије” појављују се на површини терена на подручју између Дупљаје и Врачевог Гаја. На основу досадашњих истраживања, претпоставља се да ове насlage залежу испод лесног платоа.

Неогени седименти (панонски, понтски и левантски), јављају се на површини терена источно од Беле Цркве. За њих се такође претпоставља да имају знатно распрострањење у плану, односно да залежу испод млађих наслага на већем делу истражног терена.

Прихрањивање ове издани врши се, највећим делом, на рачун инфилтрације вода од падавина на местима где водоносни хоризонти излазе на површину терена. Осим тога, прихрањивање се врши и подземним дотицањем, из издани са слободним нивоом у оквиру алувијланих наслага.

Дренажа издани се врши преко мањег броја извора по ободу, затим подземним отицањем у ниже, односно бочне водоносне хоризонте издани у оквиру алувијалних наслага Караша и Нере.

Збијена издан са нивоом под притиском, најбоље је проучена у оквиру истраживања за потребе отварања регионалног водовода у Стражи. Том приликом је, као што је већ наведено, избушен већи број истражних бушотина и истражно – експлоатационих бунара на подручју Страже и Дупљаје. Према бројним подацима добијеним црпењем, филтрационе карактеристике песковито-шљунковите серије су веома повољне. Вредности коефицијента филтрације су реда величина 10^{-2} cm/s, а коефицијента водопроводности 10^{-2} m²/s. Издашност истражно – експлоатационих бунара у Стражи, који каптирају ову издан, износи и до 10–15 l/s, што говори о добрим филтрационим карактеристикама и моћности водоносних хоризоната.

По својим хидрохемијским карактеристикама, подземне воде ове издани су хидрокарбонатно – калцијумске (магнезијумске) са занемарљивим садржајем нитријума. Минерализација износи од 0,4-0,7 g/l.

Може се извести закључак да се водосни хоризонти, у оквиру којих је формиран збијени тип издани са нивоом под притиском, одликују добрим филтрационим карактеристикама и могу бити носиоци значајних количина квалитетних подземних вода.

- **Условно безводни делови терена**

Мада у хидрогеолошком смислу ”условно безводне” стене, као такве, немају неки значај са аспекта формирања значајнијих резерви подземних вода, ипак, могу да буду веома важне због своје улоге у заштити, или условима истицања вода из других издани. У овом случају треба истаћи значај лесних наслага као комплекса слабо водопрпусних стена које се јављају као заштитни слој који штити од загађивања изданске воде у дубљим деловима плеистоценских и неогених наслага.

2.4.4. Пољопривредно земљиште

Од 2.970 ha територије КО Јасеново, коришћено пољопривредно земљиште захвата 2.715 ha (91,4%), односно заједно са трстицима и мочварама, пољопривредно земљиште заузима укупно 2.735 ha (92,1%). У структури **коришћеног пољопривредног земљишта** доминирају њиве, које се простиру на 2.355 ha (86,7%). Вртове катастар не региструје. Воћњаци заузимају симболичне површине од 11 ha (0,4%). Винограда је нешто више – 35 ha (1,3%). Трајни травњаци покривају 11,6% пољопривредне површине - ливаде 163 ha (6,0%), а пашњаци 151 ha (5,6%). Преко 80% пољопривредне површине је у приватној својини – сви воћњаци, 94% винограда, 87% ораница, 72% ливада и 15% пашњака, (Табела 10.).

Табела 10. Површине и својинска структура пољопривредног земљишта КО Јасеново, ha

	њиве	вртови	воћњаци	виногради	ливаде	пашњаци	коришћ. пољ. земљ.
Укупно (ha),	2.355	-	11	35	163	151	2.715
Од тога у прив. својини (%)	87,1	-	100	94,3	71,8	14,6	82,3

Извор: РГЗ, према: Сл. лист СО Бела Црква, 4/2011. Годишњи програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта општине Бела Црква за 2011.

У државној својини је 284 хектара пољопривредног земљишта, највише њива (256 ha) и ливада (20 ha). У 2011. години за издавање у закуп је планирано 270 ha земљишта у државној својини¹⁷. Величина парцела, које су предмет јавног надметања креће се у интервалу од 3-26 хектара (Сл. лист СО Бела Црква, 4/2011: 24).

Према решењима Просторног плана Републике Србије од 2010. до 2020. године (Сл. гласник РС, 88/2010), за равничарско подручје Јужнобанатског округа су, као водеће гране пољопривредне производње, предвиђене **ратарство и воћарство**, као комплементарна **мешовито сточарство**, а као посебно усмерење ужих локалитета **виноградарство**. Пољопривредно земљиште на територији општине Бела Црква је добре катастарске структуре¹⁸.

Преко 90% њива на територији општине Бела Црква је 1-5. катастарске класе, погодно за обрађивање, уз мања или већа ограничења (22% је 1-2. кат. класе, 52% 3-4. катастарске класе...). Воћњаци су у целини 1-5. кат. класе, при чему је чак 86% површина под воћним садницама 1-2 катастарске класе. Близу 70% парцела под виновом лозом је 2-4. катастарске класе. Више од трећине површина под ливадама је врло добре, 1-3. катастарске класе, док је 90% пашњака 1-5., од тога 18% 1-3. катастарске класе (Сл. лист СО Бела Црква, 4/2011: 24).

На њивама које користе породична газдинства у КО Јасеново, 2011. године је засејано највише **жита**, кукуруза на 1.260 ha и пшенице на 400 ha, по 5 ha намењено је производњи јечма и тритикала, а од **индустријског биља** гаји се сунцокрет (400 ha) и врло мало соја (10 хектара)¹⁹.

17 Према подацима МЗ Јасеново просечно је годишње у закупу 500 ha ораница и 10 ha воћњака (ИЕП, 2011).

18 Одређивање катастарске културе и класе парцеле плодног земљишта врши се на основу природних и економских услова производње и утврђене основе катастарског класирања (РГЗ, 2003: 1-2).

19 Сетвена структура преузета је из Извештаја о површинама и засадима на крају пролећне сетве у 2011. Години, Образац ПО-225. Подручно одељење општине Бела Црква, процембено подручје Јасеново (РЗС, 2011).

Узгој **крмног биља** ограничен је на луцерку (50 ha), а према анкетама, вршеним у развојно оријентисаним газдинствима, за сточну храну се на мањим површинама гаји још и силажни кукуруз²⁰. Ово је подручје са релативно развијеном говедарском и овчарском производњом, у односу на суседе у Округу и просек на нивоу Покрајине. Према подацима РЗС, општина Бела Црква је крајем 2006. године располагала са 16 грла/100 ha обрадиве површине говеда, 52 грла/100 ha ораничне површине свиња и 17 грла/100 ha пољопривредне површине оваца, док су ови показатељи на нивоу Округа износили, респективно 11, 65 и 10 грла, а на нивоу АПВ 16, 103 и 12 грла, (РЗС, 2006).

За даљи развој сточарства, као комплементарне делатности ратарству, неопходно је интензивирати производњу већег броја крмних култура и травно-легуминозних смеша, не само ради обезбеђења сточне хране, већ и у циљу поправке земљишта, уgroженог интензивном монокултурном производњом жита и индустријског биља.

Повртно биље заузима 88 ha, а највеће површине су под кромпиром (20 ha), парадајзом (20 ha), купусом (10 ha), паприком (10 ha), грашком (8 ha) и црним луком (5 ha). Према резултатима анкете, 21 од 50 развојно-оријентисаних газдинстава располаже баштенским површинама и њихова површина по газдинству креће се у интервалу од 0,1-5 ha, а само један произвођач има развијену пластеничку производњу раног поврћа, (ИЕП, 2011a).

Повољни рељефни, педолошки и климатски услови за подизање дугогодишњих засада воћа и винове лозе нису у довољној мери искоришћени. Породична газдинства последњих година предност дају воћарству, те су површине под виноградима у значајној мери замењене **засадима воћа**. Иако катастар региструје само 11 ha под воћем, према статистичком извештају под плантажним засадама јабуке је 10 ha, још толико је под вишњом, а 9 ha заузимају родна стабла шљиве. У виду појединачних и групе стабала на окућницама гаје се још и: ораси, крушке, дуње, брескве, трешње и кајсије. Међу анкетираним газдинствима је и десет воћара са укупно 43 ha воћњака шљиве, јабуке, крушке, вишње и трешње, а величина засада креће се од 1-10 ha (ИЕП, 2011a).

Винограда је, према подацима катастра 35 ha, од чега 33 ha у приватној својини. Међутим, статистика бележи тек 8 ha винограда на окућницама, иако се КО Јасеново налази на ободу Белоцркванског виногорја Јужнобанатског подрејона Банатског виноградарског рејона. Међу подлогама, карактеристичним за засаде овог познатог виногорја налазе се гајњаче и чернозем карбонатни на лесној тераси, који заузима значајне површине јасеновачког атара (МПШВ, 2008: 76-78).

У приватној својини је 70% **ливадских површина**, а још 12% ливада је у државној својини. Остатак је у тзв. другим облицима својине, као и 85% **пашњака**, што у великој мери отежава управљање травњацима. Према подацима МЗ Јасеново, користи се 116 ha ливада и само 21 ha пашњака, док је 105 ha пољопривредног

20 10 ha на укупно пет од 50 газдинстава, (ИЕП, 2011a).

земљишта у приобаљу Караша, деградираним поплавним и подземним водама, некоришћено, (ИЕП, 2011). Ипак, за побољшање квалитета 200 ха ливада и пашњака резервисана су средства у Програму утврђивања радова на заштити, уређењу и коришћењу пољопривредног земљишта, (Сл. лист СО Бела Црква, 4/2011: 28).

Поседи породичних газдинстава су ситни, имајући у виду преовлађујућу механизовану ратарску производњу у равници, али су у просеку већи него на нивоу Јужнобанатског округа и АП Војводине (4,36 ха коришћеног обрадивог земљишта на нивоу Општине, према 3,96 ха на нивоу Округа и 3,52 ха на нивоу Покрајине), (РЗС, 2003: 20, 32-33). У односу на Округ и Покрајину, у општини Бела Црква је већи проценат газдинстава са поседом већим од 3 ха укупно коришћене површине земљишта (50,3% према 39,8% и 34,5%), (Табела 11.). Међу њима је и 10 газдинстава у насељу Јасеново са поседом коришћеног обрадивог земљишта већим од 50 ха, од којих је шест са поседом величине 100-120 ха, (ИЕП, 2011).

Табела 11. Величина посуда и заступљеност домаћинстава са газдинством

	Домаћинства са газд.	Дом. са газд. у укуп. бр. дом. (%)	Број газдинстава према укупно коришћеној површини земљишта, у %						
			0,0-0,1	0,11-1	1,01-3	3,01-5	5,01-8	8,01-10	>10 ха
АП Војводина	201.475	28,4%	3,0	32,9	29,6	12,0	10,3	4,8	7,4
Јужнобанатски округ	33.644	31,6%	3,0	30,4	26,9	12,3	11,5	6,1	9,9
Општина Бела Црква	2.245	31,8%	2,3	21,9	25,5	14,9	15,3	9,4	10,7

Извор: РЗС. Попис 2002: Становништво, Књига 11, 2004; Пољопривредни фондови, Књига 1, 2003.

Међутим, поседи су распарчани, што ограничава примену савремене агротехнике и остваривање високих приноса и профита у пољопривреди. Са просечно 5 парцела укупно коришћеног земљишта, величине од 0,95 ха, Бела Црква се налази испод вредности ових показатеља на нивоу Округа (4 парцеле, просечне величине од 1,1 ха) и Покрајине (3 парцеле, просечне величине 1,25 ха), (РЗС, 2003: 84, 96-97). Планирано је уређење пољопривредног земљишта путем комасације и премер грађевинских рејона у 12 од 20 КО, међу њима и у КО Јасеново, (СО Бела Црква, 2008: 31). И док се на нивоу АП Војводине и Јужнобанатског округа оранична површина у периоду 2000 – 2009. године смањује, у општини Бела Црква присутан је обрнути тренд²¹, (Табела 12.).

21 Статистички подаци о променама у површинама коришћеног пољопривредног земљишта по намени доступни су само до нивоа општине и не морају се поклапати са ситуацијом у КО Јасеново.

Табела 12. Коришћена пољопривредна површина, 2000-2009. године, ha

	Бела Црква		2000/ 2009.	Јужнобанатски округ		2000/ 2009.	Војводина		2000/ 2009.
	2000.	2009.	(%)	2000.	2009.	(%)	2000.	2009.	(%)
Оранице и баште	20.386	20.976	102,9	300.706	299.806	99,7	1.580.879	1.577.693	99,8
Воћњаци	1.025	753	73,5	2.007	1.865	92,9	17.223	17.833	103,5
Виногради	408	286	70,1	3.402	2.595	76,3	11.869	9.817	82,7
Ливаде	1.090	1.269	116,4	6.914	9.090	131,5	35.134	40.611	115,6
Пашњаци	4.655	3.808	81,8	25.433	22.771	89,5	111.917	101.278	90,5
Коришћ. пољ. површина	27.564	27.092	98,3	338.462	336.127	99,3	1.757.022	1.747.232	99,4

Извор: Републички завод за статистику. Општине у Србији 2001, 2010.

За разлику од стања на нивоу Покрајине, површине под воћњацима се смањују на територији Округа и Општине. Смањење површина под виновом лозом у складу је са кретањем у овој производњи на националном нивоу у протеклој деценији. Поменуто опредељење Просторног плана Републике Србије за развој воћарства, као комплементарне делатности ратарству и виноградарства на овом подручју има за циљ заокрет вишегодишњег силазног тренда. Водећу улогу у развоју воћарства и виноградарства на територији општине има ПИК Јужни Банат, који располаже са око 400 ha воћњака (јабуке 230 ha, брескве и нектарине 170 ha) и око 100 ha винограда, у целини покривених системом за наводњавање²². Подизање винограда на површини од 15-20 ha, са изградњом винског подрума за производњу висококвалитетног вина у ограниченим серијама планира и Ecoagri Serbia a.d., Бела Црква²³. Раст површине под ливадама ствара услове за ревитализацију и развој сточарства, али не и евидентно смањење пашњачких површина.

2.4.5. Шумски фонд и ловни потенцијал

Шумски фонд у Јасенову је редукован и свео се на остареле шуме, самоникле, које су састављене претежно од тополе, багрема, врбе, горуна (храста китњака) и врло мало јасена. На територији КО Јасеново је у 2009. години било 62 ha под шумом²⁴, (Табела 13.).

Табела 13. Подаци о шумском фонду у 2009. години

	Шуме (ha)	%
Јужнобанатски округ	16.325,13	100
Бела Црква	2.195,02	13,4
Јасеново ¹	62,00	0,8

Извор: РЗС. (2010). Општине у Србији, 2010; ¹ РЗС, интерна документација, 2011.

22 <http://www.juznibanat.com/article/juzni-banat/o-nama.html>

23 http://www.ecoagri.rs/ostale_del.html

24 Од тога, по процени надлежних из МЗ Јасеново, око 10 ha (16,1 %) је под засадом багрема.

На основу статистичких података може се закључити да је шумски фонд у Јасенову веома редукован, али то је општа слика на подручју АП Војводине (од 21.506 km² површине АПВ, шуме се простиру на 1.148,9 km² или 5,34 %) и Јужнобанатског округа, где шуме заузимају 3,84 % територије.

Шумарска управа не функционише на нивоу месне заједнице, и планови у погледу газдовања шумом и пошумљавања не постоје. На значај шуме се мора указивати и у овој месној заједници је потребно покренути конкретне активности на ревитализацији шумског фонда. Морају се узети у обзир како одредбе Закона о шумама тако и Стратегије развоја шумарства у Србији, у којима се наглашава важност шума као извора биодиверзитета. Шуме играју важну улогу у одржавању еколошких процеса и еколошке равнотеже на локалном, националном, регионалном и глобалном нивоу, штитећи осетљиве екосистеме, сливове и изворишта вода и представљају биолошки ресурс. Шуме су мултифункционалне и задовољавају различите потребе – извор су сировина од дрвета и огревног дрвета и шумских плодова у исхрани човека и животиња, представљају станиште многих врста, користе се у рекреативне сврхе и дају предеону разноликост. Шуме имају незаменљиву улогу и у ублажавању климатских промена изазваних човековим активностима (везано за апсорпцију угљеника). Обзиром на ову еколошку и економску важност шума у одрживом развоју, проширивање шумских капацитета и заштита шума су приоритети како на глобалном тако и на локалном нивоу (*СО Бела Црква, 2008*).

Ловачко друштво „Фазан“ у Јасенову је део организационе целине ловачког друштва Бела Црква. Наведено друштво у Јасенову броји 28 чланова и поседују Ловачки дом у коме се окупљају и планирају ловачке активности како на годишњем нивоу тако и краткорочног карактера. Ловачки атар који користе се простира на површини од око 3.000 ha. Трстици око Караша и на каналима се користе као станиште пернате ловне дивљачи и организовано се лове: фазани, препелице, дивље патке, дивље гуске, грлице. У плану је обнављање фазанерије која је раније служила за узгој фазана. Сада се набављају одрасли примерци и сваки ловац је у обавези да набави два комада. Од крупне дивљачи овде су заступљани: зец, срна, лисица и, у пролазу, дивља свиња и јелен. Постоји сарадња са околним ловачким удружењима и у плану су посете иностраних туриста и атрактивни лов на препелице. Инвестирање у ловство на нивоу ове месне заједнице би допринело и развоју туристичке активности која би повратно могла бити врло уносна и исплатива.

У погледу природних predisпозиција за риболов може се рећи да нису искоришћене. Близина Караша и могућности за ову делатност постоје. Својевремено је постојало риболовачко друштво „Капиталац“ које сада нема неке значајне активности. Пећароши из Јасенова присуствују риболовачким манифестацијама које се дешавају у Белој Цркви. Рибњака у Јасенову нема. Постоји интересовање да се обнови и интензивира риболовачка активност, али се наглашава да су неопходна финансијска средства посебно када се ради о риболовном туризму. У оквиру Стратегије развоја туризма Баната је овај вид туризма посебно наглашен (*Штетић, 2008*). Предвиђа се израда посебних мера заштите, изградња, уређење и опремање простора за риболов, уређење и опремање излетишта, утврђивање

посебних риболовних режима у циљу добијања идеалног односа природе и туризма. Јасеново се уклапа у ове планове јер природне предиспозиције постоје, само их треба искористити.

2.4.6. Животна средина, биодиверзитет и предео

Животна средина у целини гледано у Јасенову је очувана. Проблеми постоје у погледу одлагања отпада и нису нерешиви, али не постоје планови и документација везана за ову област који би покренули активности у том правцу. Такође, неопходне су инвестиције у том погледу.

Ваздух

Животна средина Јасенова одликује се очуваним ваздухом који није изложен перманентном загађивању, јер димњак постојеће циглане „2. Октобар“ није у функцији и није извесно да ће поново бити, мада постоје реални услови за производњу, али се она показала као нерентабилна у овом случају. Погон Хемофарма (Миленијум) који је производио пластичне масе такође није у функцији. Саобраћај није високо фреквентан и у том смислу не угрожава животну средину.

Воде

Квалитет воде реке Караш угрожен је на територији Румуније упуштањем непречишћених отпадних вода са великих фарми свиња и комуналних отпадних вода града Оравице, као и упуштањем непречишћених отпадних вода из силоса и млинова на територији општине Бела Црква, (*СО Бела Црква, 2008: 53*).

Према резултатима извршених анализа квалитета воде водотока Караш у 2009. години, на граничном профилу Добричево, Републичког хидрометеоролошког завода, квалитет воде је одговарао III класи. Одступање од захтеване класе регистровано је код суспендованих материја (III класа и ВК стање), опасних и штетних материја (повремено повећане концентрације: гвожђа (III/IV), мангана и никла (III/IV класа) и вредности фенолног индекса (III/IV класа). Регистровано је и присуство умереног органског загађења, (*РХМЗ, 2009: 6*).

Одржавање водотока Караша је у надлежности предузећа Војводина воде, па и поред предузетих мера да се изливања спрече, повремено при обилним падавинама долази до изливања реке из корита и плављења делова Јасенова. На нивоу месне заједнице се разматрају могућа решења проблема плављења Караша, при чему су предложене следеће опције:

- прокопавање корита Караша;
- подизање насипа;
- копање прихватног канала, за сакупљање вишка воде, који би био повезан са хидро системом Дунав-Тиса-Дунав (ово решење би се реализовало у сарадњи и уз финансијску помоћ суседне Румуније).

Приликом изливања реке, изливају се и септичке јаме у насељу и то је ситуација у којој су мештани угрожени могућим заразама. Изградњом постројења за пречишћавање отпадних вода и канализационог система у сеоским насељима ставиће се ван функције непрописно изведене септичке јаме, које угрожавају пољопривредно земљиште и воде. Повлачењем водотокова у удубљењима на земљишту се задржава вода и те формиране баре су легла комараца који се множе у претераном броју и представљају озбиљну опасност за мештане села. Организовано и стручно уништавање комараца се не спроводи и то је питање које треба решити на нивоу месне заједнице у сарадњи са општином Бела Црква.

Земљиште

Око 92% територије КО Јасеново чини пољопривредно земљиште (Сл. лист СО Бела Црква, 4/2011:13). Педолошки и геолошки састав терена, климатски фактори и примењена агротехника у великом мери утичу на *деградацију пољопривредног земљишта*, које је суочено са: *смањењем плодности, контаминацијом опасним и штетним материјама и пестицидима, нитратима и фосфором, ерозијом, сабијањем и забаривањем.*

Непрактиковање плодореда и прекомерна употреба исте формулације минералних ђубрива, без одговарајућих агрохемијских анализа и на основу њих прибављене препоруке о врсти и количинама ђубрива које ваља применити, имају за последице нарушавање хемијских и биолошких параметара **плодности земљишта**.

Земљишта Војводине су доминантно неутралне и алкалне реакције, са садржајем хумуса изнад 3%, задовољавајућим присуством фосфора, и садржајем калијума, који се креће од оптималног до врло високог, што отвара простор за значајну рационализацију у примени формулација минералних ђубрива са повећаним садржајем ова два елемента²⁵. На основу анализа узоркованог земљишта на територији Баната, Агросервис Victoria Group је утврдио да 11% од укупних површина у Банату има обезбеђеност фосфором у границама 15-25 mg/100 g (P₂O₅), а калијумом од 35-40 mg/100 g (K₂O).²⁶ Резултати агрохемијских анализа земљишта на газдинствима у КО Јасеново, ПСС Агрозавода, Вршац, указују да се ради о земљиштима:

- *слабо киселе до слабо алкалне реакције* (изузев једног узорка земљишта средње киселе реакције - рН nKCl 5,37, остали имају вредности рН nKCl од 6,07-7,52);
- *слабо карбонатним* (CaCO₃ од 0,14-4,20%);
- *сиромашним до добро обезбеђеним фосфором* (P₂O₅ од 5,80-219,81mg/100g);

25 <http://poljoprivreda.info/?oid=8&id=123>

26 <http://agroservis.victoriagroup.rs/analize-zemljišta-i-djubrenje/preporuke-po-regionima.aspx>

- *средње и добро обезбеђеним калијумом* (K_2O од 14,80-40,00 mg/100g);
- *средње обезбеђеним азотом* (N од 0,136-0,190%);
- *средње обезбеђеним хумусом* (од 2,27-3,16%), (*ПСС Агрозавод, Вршац, 2011*).

Највећи број узоркованих земљишта на територији КО Јасеново има рН (nKCl) вредност у оптималном интервалу од 6,0-7,5²⁷. Оптимална рН вредност земљишта обезбеђује биљкама максимално усвајање хранљивих елемената.

Калцијум својим присуством утиче на процесе усвајања хранљивих материја у земљишту неутрализацијом повећане киселости. Оптималним се сматра садржај $CaCO_3$ у земљишту од 5-10%. Калцијум се губи испирањем, нарочито у присуству калијума, као антагониста. Стога је важно обезбедити биљкама оптимално присуство калцијума, применом калцијумових ђубрива и калцизацијом киселих земљишта.

Оптимални ниво садржаја лакоприступачног фосфора и калијума у ратарској производњи износи 25 mg/100g, док је у воћарско-виноградској производњи довољно присуство фосфора од око 15 mg/100g земљишта (*Убавић, Кастори, 2005*).

Високе концентрације калијума (40,0 mg/100g) и веома високе концентрације фосфора (>50 mg/100g) у мањем броју узорака на парцелама КО Јасеново резултат су прекомерне примене минералних ђубрива у интензивној ратарској и повртарској производњи. Иако се, за разлику од азота, који има тенденцију испирања у дубље слојеве земљишта, фосфор, као и калијум, тешко покреће у земљишту, спирањем површинског слоја и ерозионим процесима може доспети у воде и убрзати процес њене еутрофикације. Фосфорна ђубрива су и потенцијални узрочници **загађења земљишта тешким металима**, пре свега кадмијумом (*МЖСПП, 2009: 12*).

Редовне агрохемијске анализе обрадивог земљишта и прибављање препорука пољопривредне стручне службе пре сетве, односно подизања засада, отварају простор за значајну рационализацију у примени формулација минералних ђубрива са повећаним садржајем ова два елемента.

Азот је подложен испирању и захтева строго контролисану примену, на еколошки прихватљив начин и у количинама које неће нашкодити животној средини. Поштовање препорука пољопривредне стручне службе у погледу формулације, количине и календара примене азотних ђубрива је неопходно, како би се испирање у подземне и површинске воде svelo у прописане оквире.

27 (Комљеновић, 2010). Оптималне рН вредности у воћарству су за: јабучасто воће 5,2-7,7; коштичаво 5,7-7,7; језграсто 6,0-7,0, јагодасто 5,1-6,5 (*Убавић, Кастори, 2005*).

Надокнаду азота, поред минералног ђубрива, треба обезбеђивати и већом заступљеношћу травно-легуминозних смеша у плодореду, као и заоравањем зеленишног ђубрива и жетвених остатака. Ниво органског азота у земљишту у корелацији је са садржајем хумуса. Оптималан садржај хумуса у ораничном слоју зависи од механичког састава земљишта (расте од пескуша ка глинушама) и у просеку износи од 2-4%. Садржај хумуса у земљишту се смањује интензивном биљном производњом и применом неадекватних техника обраде.

Стајњак поправља структуру земљишта, побољшава микробиолошку активност и загрева земљиште, чиме се стварају повољни услови за почетни развој биљака. Међутим, неодговарајуће складиштење и примена стајњака имају за резултат повећану емисију азот-субоксида и загађење подземне и површинске воде нитратима. Одрживо управљање стајњаком претпоставља подршку пољопривредницима за инвестирање у објекте и опрему за његово еколошки безбедно складиштење и примену.

Према предлогу Националног агроколошког програма, пољопривредници би у будућности могли остваривати буџетску подршку за практиковање заштитног плодореда, приоритетно у нитратно осетљивим зонама. Плаћања би се усмеравала произвођачима за обављање редовне анализе нивоа N, P, K садржаја у земљишту, припрему и спровођење петогодишњег Плана управљања нутријентима, одржавање најмање половине ораничних површина под зимским/покрвним усевима, примену четворофазног плодореда и одложеноу обраду земљишта после 1. априла, (*Cooper, Pezold, eds., 2010: 74*).

Увођење већег броја биљних врста у плодоред доприноси, између осталог и очувању система природног ланца исхране и регулације бројности штетних микроорганизама, чиме се смањује потреба за применом **пестицида**, а важну улогу у томе има добро функционисање прогнозно-извештајне и пољопривредне саветодавне службе. Неодговарајућа употреба пестицида представља потенцијални извор контаминације пољопривредног земљишта.

Подручје Општине, као и читав Банат, захваћено је **еолском ерозијом**, изазваном пре свега кошавом – југоисточним ветром који дува током зиме, пролећа и јесени. Просечан годишњи број дана са јаким ветром износи 18,3 дана (просек дана за Банат износи 50,1), (*СО Бела Црква, 2008: 90*). Присутна је и **водна ерозија на речним заравнима**, у мањем обиму. Подизању и гајењу ветрозаштитних појасева на територији Општине у 2011. години, Програмом утврђивања радова на заштити, уређењу и коришћењу пољопривредног земљишта је усмерено 2,15 мил. динара, (*Сл. лист СО Бела Црква, 4/2011: 28*). Неопходно је предузимање и других антиерозионих мера, предвиђених Законом, (*Сл. гласник РС, 62/2006, чл. 18*) и добром пољопривредном праксом, (*Bergman, Carlson, 2010: 41-42*). У будућности се може очекивати и буџетска подршка за спровођење антиерозионих мера које превазилазе наведене обавезне мере заштите, у оквиру агроколошке шеме подршке заштити земљишта и вода, (*Cooper, Pezold, eds., 2010: 75*).

Вишегодишња примена тешке механизације, има за резултат **сабијање земљишта** и смањен степен инфилтрације воде.

Велике површине глиновито-иловастог алувијума и ритске црнице у небрањеном приобаљу Доњег Караша угрожене су поплавним таласима²⁸, који се редовно јављају с пролећа, са наглим топљењем снега на Карпатима и, заједно са бујичним плусковима и издигнутим нивоом подземних вода у зони успора Дунава, изазивају појаве **прекомерног задржавања воде** и **заслањивања** земљишта. Регулација приобаља реке Караш чека реализацију усвојеног решења уређења Караша за велике воде, које би требало да обезбеди активну заштиту насеља и 1.750 ha пољопривредног земљишта. Према пројекту, одводњавање на подручју Доњег Караша обезбеђиваће постојеће речно корито, које добија функцију главног дренажног канала у који се гравитационо уливају дренажни канали и брдски токови из левог приобаља, (*Институт за водопривреду Јарослав Черни, 2006*).

Наводњавање водом из реке Караш, у већем обиму примењује предузеће Eсоаgгi Serbia a.d., Бела Црква, које поседује систем за наводњавање на 450 хектара ораница, док се међу породичним газдинствима ова мера користи у малом броју случајева - од 50 анкетираних развојно-оријентисаних газдинстава, само једно поседује тифон и још четири 1-5 моторних пумпи за наводњавање, (*ИЕП, 2011a*). Користи се вода из Караша и из копаних бунара. Ревитализацијом канала Јаруга и уставе на Карашу код млина Јасеново, омогућило би се наводњавање око 7.000 ha, (*СО Бела Црква, 2008: 47*).

При уређењу приобаља и мелиорацији ливада и пашњака треба имати у виду улогу приобалних мочварних земљишта у очувању биодиверзитета и заштити земљишта и вода и потребу очувања ових екосистема у адекватном обиму, односно спречавања њиховог неконтролисаног исушивања и фрагментације.

Одржива пољопривреда, која је усмерена ка остваривању одговарајуће равнотеже између раста конкурентности конвенционалне пољопривредне производње и заштите животне средине чува природне ресурсе и биодиверзитет. Спровођење мера заштите и одрживог коришћења пољопривредног земљишта у великој мери зависи од обучености и искуства пољопривредника, односно од развијености и ефикасности **пољопривредне саветодавне службе** и развијеног локалног партнерства (*Поповић и ост., 2011: 180*).

28 У приобаљу реке Караш нема изграђених заштитних објеката, тако да укупна плављена површина на подручју општине Бела Црква износи 2.600 ha (СО Бела Црква, 2008: 44).

Управљање отпадом

У близини објекта циглане постоји дивља депонија која у предеоном смислу нарушава изглед овог села. Око циглане постоје огромне рупе од ископавања сировина за цигле. Периодично су организоване акције сакупљања отпада ове дивље депоније и његово сабијање и одлагање у већ постојеће рупе, при чему је механизацију обезбеђивала циглана. Редовног одношења смећа нема, постоје идеје да се успостави сарадња са комуналним предузећем Бела Црква чиме би се успоставило организовано и редовно одношење смећа. Треба инвестиционе планове у том погледу направити као и у погледу будућег селективног одлагања и одношења смећа. Постоји потреба за едукативним активностима којима би се указало на значај очувања животне средине.

На нивоу месне заједнице организовано је еколошко друштво *Еко Караш* (невладина организација која се залаже за заштиту реке Караш и очување животне средине). Ово друштво има своје принципе и планиране активности, а у складу са савременим еколошким тенденцијама; ставља нагласак на еколошку валидацију посебно приобаља Караша. Мањи акценат се ставља на економску валидацију, али бољим организовањем и улагањем у ову област дошло би се и до значајних средстава, јер би се обезбедили услови за развој више видова туризма. Активности које ово друштво спроводи су везане за периодично чишћење дивљих депонија; врло су организовани у летњој сезони у погледу манифестација које се дешавају на излетишту крај Караша. Планира се организовање излета и пловидбе Карашем, и набавка катамаран чамца који би имао систем за пречишћавање воде што би допринело побољшању квалитета воде (која је иначе угрожена узводним изливањем осоке са фарме крава суседног села Куштиљ).

Биодиверзитет и предео

Биљни свет се у протеклих сто година на нивоу Војводине у знатној мери променио. Од главних биљних заједница могу се издвојити шумске, ливадске пашњачке. У оквиру Баната шумским заједницама доминирају багрем, липа и храст на Вршачким планинама; у ритским шумама на алувијалним равнима Тисе и Дунава присутне су беле и црне тополе, врбе и јасике; између дрвећа може се наћи шибље. Ливадске заједнице су сачињене од трава, шибља (црни глог, купина и дивља ружа) и честара. Пашњачке заједнице су активностима човека постале углавном заједнице културних биљака (детелина, луцерка) (*Штемућ, 2008*).

Предеоне карактеристике Јасенова су делатностима човека знатно измењене. Село које је добило име по дрвету јасену сада има врло мали број стабала овог дрвета, као и шумских површина у целини, које су замењене обрадивим површинама, које доминирају пределом. Трстика има врло мало, уз Караш (20 ha), ливаде заузимају 163 ha, док пашњаци чине 151 ha, а неплодног земљишта

по постојећим подацима има 35 ha. Шумске, ливадске и пашњачке заједнице су у односу на укупну површину села (29,7 km²) мало заступљене, као и животињске врсте везане за ове заједнице, уколико се изузму инсекти, попут комараца, за које повремено постоје идеални услови да се пренамноже. Од животињских врста присутне су дивљи зец, дивља свиња, срна, лисица и јелен и њихов број је у директној вези са ловачким активностима као и птице: препелице, дивље патке, дивље гуске, грлице и фазани.

2.4.7. Минералне сировине и обновљиви извори енергије

Минералне сировине

У Републици Србији *Закон о рударству (Сл. гласник РС, 44/95, 34/2006 и 104/2009)* уређује начин и услове експлоатације минералних сировина у земљи и на њеној површини, на речном или језерском дну или испод њега, као и изградњу, коришћење и одржавање рударских објеката. Одредбе овог закона не односе се на експлоатацију песка, шљунка и камена из корита водотока, спрудова, напуштених корита и са подручја угроженог ерозијом, који не садрже примесе других корисних минералних сировина. Плаћање накнаде за коришћење минералних сировина коју плаћају предузећа која врше експлоатацију минералних сировина регулисано је *Правилником о начину плаћања накнаде за коришћење минералних сировина (Сл. гласник РС, 102/2006)*.

Утврђивање и разврставање резерви минералних сировина у категорије и класе, израда елабората о резервама минералних сировина, вођење евиденције о стању резерви минералних сировина и приказивање података геолошких истраживања о билансима резерви минералних сировина, извештајима о резервама минералних сировина, геолошким картама и катастрима дефинисани су *Законом о утврђивању и разврставању резерви минералних сировина и приказивању података геолошких истраживања (Сл. лист СРЈ, 12/98, 13/98, Сл.гласник РС, 101/2005)*.

Подручје општине Бела Црква, према одредбама Просторног плана Републике Србије, у смислу коришћења енергетских извора (нафта, гас), припада перспективној и високо перспективној зони. Као главни минерални ресурс на територији Беле Цркве наводи се шљунак, по чијој производњи и преради је ова Општина и позната. Кроз КО Јасеново протиче река Караш, чији се ресурси шљунка интензивно експлоатишу. Веома је важно да се простори на којима се врши експлоатација врате у пређашње стање рекултивацијом, односно да се минералним богатствима управља на одржив начин. Осим шљунка, у Јасенову су интензивно експлоатисане и опекарске сировине, с обзиром да је циглана у Јасенову до скоро радила. Планира се њена ревитализација.

Обновљиви извори енергије

Обновљиви извори енергије (ОИЕ) су они извори енергије који се налазе у природи и обнављају се у целости или делимично. То су енергија водотокова, ветра, неакумулирана сунчева енергија, биомаса, геотермална енергија и др. Коришћењем алтернативних облика енергије утиче се на раст животног стандарда и очување и заштиту животне средине. Приликом експлоатације биообновљиве енергије не долази до испуштања превелике количине угљен-диоксида, као у случају фосилних горива. На пример, угљен-диоксид настао сагоревањем биомасе не изазива климатске промене јер је то управо она количина угљен-диоксида коју је биљка апсорбовала током свог животног циклуса и која би била ослобођена приликом труљења биљке. Слично је и са другим облицима обновљиве енергије.

Да би потенцијал биомасе наше државе био у потпуности искоришћен, оваква врста горива мора бити на добар начин промовисана. Поред тога морају постојати тачно одређени прописи за изградњу потребних постројења, али и пореске и царинске олакшице приликом увоза потребне технике. Разлог у застоју развоја алтернативних енергетских извора у Србији лежи и у:

- недовољној информисаности одговарајућих државних органа, инвеститора и потрошача о могућностима и предностима производње и коришћења обновљивих извора енергије;
- недовољно развијеној технологији производње алтернативне енергије и могућностима замене конвенционалних облика енергије;
- недовољном програмском повезивању научно-истраживачких и производних организација;
- великим почетним улагањима у инфраструктуру;
- великим енергетским и материјалним трошковима у производњи и експлоатацији алтернативне енергије;
- непостојању стимулативних мера финансијско-кредитне и пореске политике за њихово коришћење.

У циљу очувања природних вредности *Национални програм заштите животне средине (Сл. гласник РС, 12/10)* препознаје значај супституције необновљивих извора енергије обновљивим, као и неопходност већег коришћења ОИЕ у циљу смањења негативног утицаја сектора енергетике на животну средину. *Закон о енергетици (Сл. гласник РС, 84/04)* и *Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године, (Сл. гласник РС, 44/05)* коју прати *Програм остваривања Стратегије развоја енергетике Републике Србије до 2015. године за период од 2007. до 2012. године* дају већи значај и дефинишу основна питања коришћења обновљивих извора енергије у Србији.

Према подацима Министарства за инфраструктуру и енергетику Републике Србије²⁹, главне резерве Србије у домену обновљивих извора су: биомаса 2,7 Мтое³⁰, хидроенергија 400.000 тое, геотермалне енергије 185.000 тое, а повољан географски положај даје могућност коришћења сунчеве енергије и енергије ветра.

Очигледно да у Србији постоје значајни потенцијални диверсификације коришћења енергетских извора. Како биомаса представља најзначајини алтернативни извор енергије, Влада Србије је усвојила *Акциони план за биомасу* 29. јула 2010. године. Према Акционом плану биомаса из пољопривреде чини 1,7 Мтое, док биомаса из шумарства чини око 1 Мтое (*Сл. гласник РС, 56/2010: 13*).

Сигурно је да ће потреба за постројењима која користе биомасу, хидро, геотермалну и сунчеву енергију бити све већа, па би благовремено планирање и развој индустрије која би покрила ове захтеве било неопходно како би се остварили наши стратешки циљеви које дефинишу претходно поменути законски акти.

Генерално стање у сектору пољопривреде може значајно утицати на повећање емисија гасова са ефектом стаклене баште, али истовремено може претрпети огромне штете и бити један од најпогођенијих измењеним климатским условима, те се адекватно планирање мера адаптације у области пољопривреде може сврстати у приоритетне.

Јасеново не користи обновљиве изворе енергије. Као главни проблем истичу се велике почетне инвестиције и компикована документација која прати производњу и промет овог типа енергије. Приоритени циљеви у области ефикаснијег коришћења обновљивих извора енергије у Јасенову јесу:

- коришћење биомасе која остаје на њивама након скидања усева, уместо њеног спаљивања са циљем повећања енергетске ефикасности газдинстава;
- искористити повољне климатске услове и ружу ветрова за коришћење енергије ветрова;
- коришћење богатих водних ресурса за производњу хидроенергије;
- већа улагања и стварање услова за коришћење соларне енергије.

Јасеново има одличне потенцијалне за коришћење обновљивих извора, енергије нарочито биомасе пореклом из пољопривреде.

29 <http://www.mem.gov.rs>

30 Мтое (милиона тона еквивалентне нафте).

У погледу могућности диверсификације производње енергије у Јасенову највећу перспективу има коришћење **пољопривредне биомасе**, имајући у виду да око 95% укупних површина чине њиве на којима доминира узгој житарица и индустријског биља (*РЗС, 2010*). Остаци на њивама најчешће се спаљују и на тај начин губи велика количина енергије, смањује количина биомасе у земљишту и повећава садржај угљен диоксида у атмосфери. Рационално коришћење енергије из биљних остатака постиже се њиховим сагоревањем у стању настанка и прикупљања са њива, уз минимум транспорта, манипулације и припреме. Зато биомасу треба користити у непосредној близини њеног настанка, превентивно у циљу задовољења енергетских потреба самог газдинства.

Биогас се производи и користи превентивно из разлога економичног управљања стајским ђубривом, ради оптимизације дохода по хектару обрадиве површине, заштите човекове средине и радне околине и из потребе снабдевања фарми сопственом енергијом. Производња биогаса у Јасенову везана је за унапређење сточарске производње, која је у садашњим условима недовољно развијена.

Јасеново се налази у области са значајним потенцијалом **енергије ветра**. Ветрови који дувају на овом простору најчешћи су из југоисточног правца и доминирају током хладнијег дела године (зима, пролеће и јесен). Током топлијег дела године дувају ветрови из северозападног правца и расположива енергија ветра је знатно мања него током хладнијег периода године. Најкарактеристичнији ветар за овај део Баната је *Кошава*, ветар који долази из правца југоистока и најчешће дува током хладнијег дела године (зиме, пролећа и јесени). Према подацима Генералног Плана Беле Цркве утврђен је релативно добар потенцијал ветра на већем броју микролокација у подручју Општине. Измерена средња годишња брзина на висини 60 m на појединим микролокацијама је 6,1 m/s (*СО Бела Црква, 2008: 81*).

Ветар карактерише релативно стабилно струјање уз повремену појаву удара ветра који ретко прелазе 25 m/s. Што се тиче ветрова јачине 6 и више Бофора, подручје Беле Цркве је много мање изложено овом ветру у односу на остали део Баната. Просечан број дана (годишњи) са јаким ветром на овом подручју износи 18,3 дана (просек дана за Банат износи 50,1) (*СО Бела Црква, 2008: 90*).

У коришћењу енергије ветра већ се ради на реализацији првих пројеката. Покрајински секретаријат за енергетику и минералне сировине 2008. године издао је дозволу за рад ветроелектране капацитета 185,5 MW у Врачевом Гају (*Сл. гласник РС, 88/2010: 262*). Завршен је и закуп земљишта од стране *Elektrawinds* д.о.о на територији катастарске општине Калуђерово за изградњу три стуба ветроелектране капацитета 9,2 MW. На основу овога може се закључити да је општина Бела Црква препознала значај обновљивих извора енергије и да је неопходно радити на привлачењу инвестиција које би покренуле реализацију сличних пројеката и на територији насеља Јасеново.

Јасеново би успешно могло да користи и енергију **сунчевог зрачења**, с обзиром да се налази на подручју са великим бројем сунчаних сати током године. Сунчево зрачење може да се користи за добијање топлотних и хемијских извора енергије, за трансформацију у механичку и електричну енергију. Ограничавајући фактор коришћења сунчеве енергије је велика почетна инвестиција, а потребне су и велике површине за инсталисање сунчевих колектора. Због тога би коришћење сунчеве енергије требало комбиновати са неким другим видом конвенционалне енергије, док потребна инфраструктура не буде приступачнија.

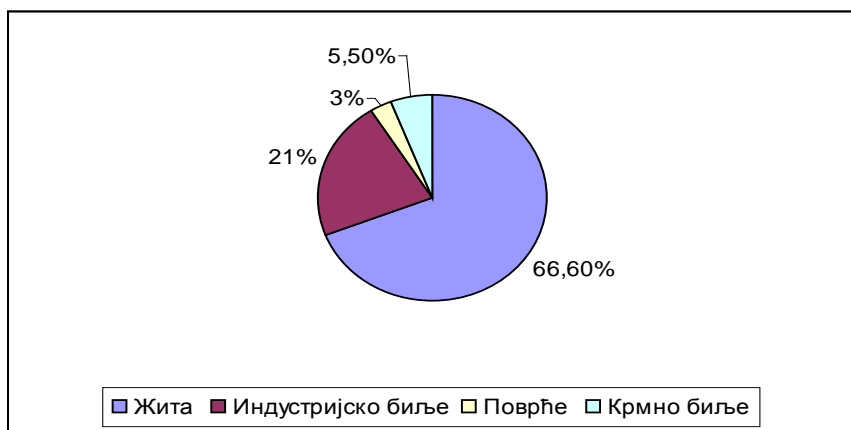
Изградња **малих хидроелектрана** на реци Караш која протиче кроз Јасеново свакако би у многоме допринело како очувању животне средине тако и диверсификацији прихода и снабдевања енергијом локалног становништва.

2.5. ПРОИЗВОДЊА И ТРЖИШТЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ И ПРЕХРАМБЕНИХ ПРОИЗВОДА

2.5.1. Биљна производња

КО Јасеново припада територији општине Бела Црква у којој пољопривредно земљиште чини 79% укупних површина, што је у нивоу просека за Јужнобанатски округ. Проистекла из веома повољних природних услова, пољопривреда је најзначајнија привредна делатност целе Општине. У структури коришћења пољопривредног земљишта доминирају оранице и баште са 76%, пашњаци, 14%, ливаде са 4,6%, воћњаци са 3% и виногради са 1%, (Графикон 9.). У односу на Јужнобанатски округ, Бела Црква има знатно мање учешће ораница у укупним пољопривредним површинама и веће учешће воћњака, винограда, ливада и пашњака. У структури засејаних површина доминирају житарице и индустријско биље.

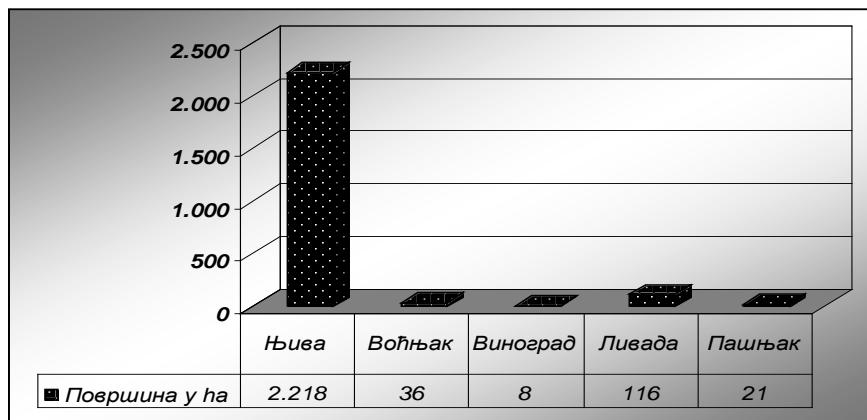
Графикон 9. Структура засејаних ораничних површина у Белој Цркви у 2009. години

Извор: Општински годишњаци за 2010. годину, РЗС

Према подацима РЗС укупна површина КО Јасеново износи 2.496 ха. Пољопривредне површине чине 96% укупних површина што је више у односу на заступљеност пољопривредних површина на нивоу Општине и Јужнобанатског округа. У структури коришћења пољопривредног земљишта које захвата 2.399 ха, доминирају оранице и баште са око 92%, ливаде са 4,8%, воћњаци са 1,5%, пашњаци са 0,9% и виногради са 0,3%, (Графикон 10.). Биљна производња је најзаступљенија пољопривредна делатност, а у сетвеној структури, као и на нивоу целе Општине, доминирају житарице и индустријско биље, док се поврће гаји на знатно мањим површинама.

Графикон 10. Структура коришћења пољопривредног земљишта у КО Јасеново, у ха

Извор: РЗС, 2011. године

2.5.1.1. Производња житарица

Житарице чине 75,3% ораничних површина у Јасенову, што је више у односу на десетогодишњи просек заступљености житарица на ораничним површинама у општини Бела Црква (65,7%) и Јужнобанатском округу (64,5%).

Кукуруз је у Јасенову најзаступљенији усев, гаји се на 1.260 ха, што чини 75% укупних површина под житарицама, односно на 56,8% ораничних површина. Од укупног броја анкетираних пољопривредних газдинстава (50), 78% испитаника гаји кукуруз на површини од 624 ха, при чему 21% газдинстава осим сопственог за производњу кукуруза користи и површине из закупа.

Вишегодишњи просечни приноси износе 5 t/ha, што говори о ниском нивоу интензивности и ограниченим улагањима у биљну производњу.

У анализираном десетогодишњем периоду (2000-2009.) просечни приноса кукуруза у Општини кретали су се од 1.331 kg/ha 2000. године до 6.562 kg/ha у 2005. години, а у Јужнобанатском округу од 2.172 kg/ha у 2000. години до 6.011 kg/ha 2009. године.

Пшеница је други усев по заступљености у сетвеној структури Јасенова и практикује се на 400 ха, што представља 24% површина под житарицама односно 18% ораничних површина. Према подацима анкете спроведене на 50 пољопривредних газдинстава, пшеницу гаји 78% испитаника на површини од 248 ха, најчешће у плодосмени са сојом и сунцокретом. За производњу пшенице свега 10% испитаних произвођача се одлучује да узима земљиште у закуп.

Остварени просечни приноси крећу се од 4.000-4.500 kg/ha, што је више у односу на десетогодињи просек у Општини (3.238 kg/ha) и Округу (3.458 kg/ha).

Осим пшенице и кукуруза, али на значајано мањим површинама, гаје се се **јечам** (5 ha) и **тритикале** (5 ha), са просечним приносима око 4 t/ha.

2.5.1.2. Производња индустријског биља

Производња индустријског биља у Јасенову обавља се на 410 ha, што представља 18,5% ораничних површина. Заступљеност индустријског биља у ораничним површинама на нивоу општине Бела Црква у периоду 2000-2009. година у просеку износи 19,5%, а на нивоу Јужнобанатског округа 22,6%.

Сунцокрет се гаји на око 400 ha у плодосмени са пшеницом и кукурузом што спречава нагомилавање инокулума великог броја обољења којима је овај усев подложен. Према подацима анкетираних газдинстава вишегодишњи просечни приноси износе 2.000 kg/ha, што је нешто мање од рекордног просечног приноса у Србији од 2,5 t/ha. Од укупног броја анкетираних, сунцокрет гаји 35% газдинстава на површини од око 100 ha, што значи да анкетирана газдинства чине четвртину производње сунцокрета у Јасенову.

Соја се гаји на 10 ha, у плодосмени са кукурузом и пшеницом. Према подацима анкетираних газдинстава просечни приноси се крећу око 3.000 kg/ha, што је више од просека за Војводину који у 2011. години износи 2.500 kg/ha.

Раст цена пшенице на светском тржишту током 2011. године, као и временске неприлике које су задесиле велики број земаља у Свету и Европи и уништиле значајан проценат приноса главних усева, утицале су на раст цена уљарица и несметан пласман.

Главни прерађивачи уљарица у Србији Викторија оил, Сојапротеин, Дијамант, Банат, Плима Крушевац и Инвеј, откупиће целокупну овогодишњу производњу сунцокрета у Србији, која се процењује на 250-300.000 тона по цени од 31,5 дин/kg.

2.5.1.3. Производња поврћа

У 2009. години површине под поврћем смањене су за 17% у Војводини, 41% у Округу, односно 33% у општини Бела Црква у односу на 2000. годину, (Табела 14.). Томе су допринеле ниске цене производа, неорганизован откуп, монопол великих произвођача, несигурно тржиште, непостојање олакшица за набавку опреме и друго.

Табела 14. Процентуално учешће повртарских у укупним ораничним површинама између 2000. и 2009. године

Организациони ниво	Учешће повртарских у ораничним површинама, %	
	2000.	2009.
Република Србија	8,8	8,3
АП Војводина	5,4	4,4
Јужнобанатски округ	5,2	3,1
Општина Бела Црква	4,6	3

Извор: Општински годишњаци за одабране године, РЗС

Према извештају РЗС о површинама и засадима на крају пролећне сетве у 2011. години, на подручју КО Јасеново повртарски усеви захватају 88 ha, што представља 4% ораничних површина катастарске општине, (Табела 15.).

Табела 15. Повртарски усеви у КО Јасеново, стање на дан 25. мај 2011. године

Повртарски усеви	Површине у ha	Повртарски усеви	Површине у ha
Кромпир рани и касни	20	Грашак за зрно	8
Мрква	3	Краставци	3
Лук црни (капула)	5	Купус и кељ	10
Лук бели (чешњак)	2	Парадајз	20
Пасуљ за зрно	3	Паприка зелена	10
Боранија	1	Дуња и лубеница	3
УКУПНО			88

Извор: РЗС, 2011 године

У Јужнобанатском округу и општини Бела Црква најзаступљеније је гајење кромпира, парадајза, паприке, купуса и пасуља. У периоду 2000-2009. година Јужнобанатски округ чинио је око 5% производње **кромпира** у Републици, односно око 16% производње кромпира у Војводини. Смањењем површина, смањен је и остварени обим производње. Просечни приноси у анализираном периоду износили су око 11 t/ha, што је више у односу на републички просек али мање у односу на просечне приносе у Покрајини. Производња кромпира у општини Бела Црква повећана је у просеку за 2,7%. Остварени обим производње кретао се од 1.230 тона 2007. године до 2.924 тона 2001. године. Просечни приноси у десетогодишњем периоду износе 6.746 kg/ha што је ниже у односу на просечни принос оставрен на нивоу Округа (10.794 kg/ha).

У Јасенову се под кромпиром налази око 23% повртарских површина. Обим производње осцилира из године у годину, а просечни приноси зависе од тога да ли се кромпир вади као млади или стари на крају сезоне. Ипак, просечни приноси су далеко изнад просека за Општину и Округ.

У Јужнобанатском округу обим производње **пасуља** смањен је у просеку за 2,5%, док је у Белој Цркви смањен за 10%. Просечно учешће Округа у производњи пасуља у Покрајини износило је 16%, док су просечни приноси од 1.173 kg/ha били у нивоу просека за Покрајину. Просечно учешће Општине у производњи пасуља на нивоу

Округа износи 4,6%, са приносима од 722 kg/ha - знатно нижим у односу на Округ. У Јасенову, пасуљ се гаји на 3 ha, што представља 3,4% површина под поврћем. Тржишни вишкови су занемарљиви тако да се највећи део производње користи у оквиру домаћинства.

Зелена паприка захвата 11% повртарских површина. Производња се обавља на отвореном и под пластеницима, а вишкови се пласирају тржницама у Белој Цркви и фабрикама за прераду поврћа. Купус и кељ такође захватају 11% повртарских површина. Пасуљ, грашак и боранија чине 12,5% повртарских површина. Поврће из фамилије *Cucurbitaceae* гаји се на 6 ha, а из породице *Liliaceae* на 7 ha.

2.5.1.4. Производња воћа и грозђа

Површине под воћем на нивоу Војводине у просеку су повећане за 0,5% у десетогодишњем периоду, док су у Јужнобанатском округу и општини Бела Црква смањене у просеку за 0,7% и 3,2% респективно. Воћњаци захватају око 1% пољопривредних површина у Војводини; 0,6% у Округу; 3,3% у Општини и 1,5% пољопривредних површина у Јасенову. Приказ врсте воћа и број стабала у КО Јасенову, дат је у наредној табели, (Табела 16.).

Табела 16. Врсте воћа и број стабала у КО Јасенову, стање на дан 25. мај 2011. године

Врста воћа	Број стабала	
	укупно	родна стабла
Јабука	20.000	20.000
Шљива	11.000	10.000
Вишња	12.100	12.100
Ораси	300	300
Крушке	170	170
Дуња	150	150
Бресква	130	130
Трешња	120	120
Кајсија	100	100

Извор: РЗС, 2011.

Од укупно 50 анкетираних пољопривредних газдинстава у Јасенову производњом воћа бави се 22%, односно 11 газдинстава. Највећи број газдинстава осим воћа гаји и ратарске усеве, док су два газдинства орјентисана искључиво на воћаску производњу, тачније производњу шљива и јабука. Повећање површина под засадима воћа и обим производње планирају само два газдинства.

Према подацима РЗС из 2011. године, јабука је најзаступљенија врста воћа у Јасенову са око 20.000 стабала, што представља 2,4% укупног броја стабала јабуке у Белој Цркви. Око 17.000 стабала засађено је плантажно на 10 ha. Просечни

приноси се крећу у опсегу од 10-25 kg/стаблу што је више у односу на просечне приносе остварене у периоду 2000-2009. година у Општини (2,3-22,4 kg/стаблу), Округу (2,8-20,3 kg/стаблу), Покрајини (5-19,9 kg/стаблу), као и Републици у целини (6,6-18,1 kg/стаблу).

Осим јабуке, значајно је и плантажно гајење шљиве на 10 ha на којима се налази 9.000 родних стабала на којима се у зависности од временских услова остварују приноси од 20-50 kg/стаблу, као и плантажно гајење вишње са 12.000 стабала на површини од 10 ha, са просечним приносом од 8-10 kg/стаблу.

Под виноградима се у просеку налази 1,4% пољопривредних површина у Белој Цркви што је у нивоу републичког просека (1,3%), али изнад просека за Округ (0,9%) и Војводину (0,6%). У анализираном периоду површине под виноградима у Општини смањиле су се за 122 ha, што у просеку износи 4,2%, док на нивоу Републике то смањење у просеку износи 2,2%, на нивоу Покрајине 2,1% и на нивоу Округа 2,9%. У Јасенову се виногради простиру на свега 8 ha, што је мање од 0,5% укупних пољопривредних површина. Просечни приноси износе око 2 килограма по чокоту што је у нивоу просека за Општину и нешто већи у односу на приносе у Округу, Војводини и Републици.

У Војводини, самим тим и у Јасенову, винари узгајају племените сорте винове лозе које дају квалитетна сортна бела вина северног типа, док се у Централној Србији више гаје сорте црног грожђа. Да би се поправила сортна структура и добило грожђе за производњу врхунских и квалитетних вина, дижу се нови засади са најквалитетнијим белим сортама грожђа погодним за све виноградарске регионе: бургундац бели и сиви, ризлинг италијански и рајнски, совињон и шардоне који у овом поднебљу добро успевају. Сходно томе, остварен је благи раст обима производње од просечних 0,8% на територији општине Бела Црква у периоду 2000-2009. година.

2.5.1.5. Производња крмног биља

У периоду 2000-2009. година површине под крмним биљем бележе пад, и то: на нивоу Републике у просеку за 0,4%, на нивоу Војводине за 0,6%, на нивоу Округа за 2,9%, док се на нивоу општине Бела Црква бележи раст ових површина у просеку за 4,5%. Површине под крмним биљем чине у просеку 4,8% ораничних површина у Војводини, 3,8% ораничних површина у Округу, 5% ораничних површина у општини Бела Црква и око 2,3% ораничних површина у КО Јасеново на којима се првенствено гаји детелина.

Раст обима производње **детелине** бележи се како на нивоу Округа тако и на нивоу Општине и то у просеку за 6,4% и 3,3% респективно. Производња детелине у општини Бела Црква чини у просеку 24% производње у Округу. У читавом десетогодишњем периоду у Општини се бележе нижи просечни приноси у односу

на Округ и у просеку износе 3.619 kg/ha. Детелина се у Јасенову гаји на 50 ha, са просечним приносима од 5-6 t/ha, што је знатно више у односу на посматрани параметар у Општини, Округу, Покрајини и Републици у целини.

Обим производње **луцерке** на нивоу Покрајине бележи просечан раст од 5,7%, на нивоу Округа од 5%, а на нивоу Општине од 11%. Међутим, приноси по хектару покошене површине у Округу износе 5.080 kg/ha зелене масе луцерке и нешто су већи у односу на просечне приносе у Општини где износе износе 4.847 kg/ha. Производња луцекe у Јасенову је слабо заступљена.

2.5.1.6 Ливадарство

На основу *Уредбе о одређивању репрезентативних катастарских срезова* (Објављена у Службеном гласнику РС, бр. 55/94) за културу ливаде одређено је 12 општина међу којима је и општина Бела Црква³¹. Ливаде покривају 4,6% пољопривредних површина у општини Бела Црква при чему се у анализираном периоду бележи просечан раст површина под ливадама од 3%. У КО Јасеново ливаде захватају 5,7% пољопривредних површина, што је више у односу за заступљеност посматраних површина у Општини, Округу и Војводини, али мање у односу на Републику у целини. Приноси сена на ливадама, у зависности од временских услова, достижу и до 7 t/ha. Квалитет траве није висок као на ливадама у планинским пределима, али се мелиоративним мерама може поправити у значајаној мери.

2.5.2. Сточарство

Анализа података о броју стоке у Р. Србији последњих година указује на стални тренд смањења, иако постоје повољни природни услови за знатно боље резултате у овој области.

Сточарска производња утиче на укупну стопу раста пољопривредне производње. Стопе раста по гранама пољопривреде у Србији показују да су у последње две деценије годишње стопе раста у сточарству ниже него у ратарству.

Бројно стање стоке у Србији је у последњој деценији опадало по годишњој стопи: код говеда од 2,3% (што представља највећу стопу пада међу свим врстама домаћих животиња), код свиња 0,81%, оваца 1,79% и живине, од 0,13%. Такође се бележи и пад производње, као и потрошње меса, млека и јаја.

31 Репрезентативним катастарским срезом у смислу овог закона сматра се посебно одабрани катастарски срез који представља (репрезентује) одређену групу катастарских срезова за поједине катастарске културе са сличним природним и економским условима пољопривредне или шумске производње (Закон о утврђивању катастарског прихода, Сл. гласник РС, бр. 10 од 22. јуна 1995).

Разлози овако лошег стања су многобројни, а они су, пре свега у чињеници нарушених паритета цена, губитка тржишта, немогућности извоза (са изузетком јунећег и термички обрађеног свињског меса), смањене куповне моћи становништва, нарушеног система финансирања и подстицаја, недовољних средстава у аграрном буџету, дезинтеграције у процесу производње на релацији примарна производња и прерада (због лоше обављеног процеса приватизације), неадекватног функционисања робних резерви и другог.

Како по броју, тако и по врстама стоке, сточни фонд је веома неравномерно распоређен, посебно с обзиром на однос пољопривредних површина и сточног фонда у појединим деловима Републике Србије. У односу на расположиве пољопривредне површине постојећи сточни фонд износи 30 условних грла на 100 хектара у Србији, 33 условних грла на 100 хектара у Централној Србији и 25 условних грла на 100 хектара у АП Војводини у 2009. години, што представља још увек значајан развојни ресурс, уз услов да се систематски и веома интензивно унапређују генетске особине стоке, као и технологија и организација производње.

Регионално посматрано присутне су различите тенденције у развоју сточарства. На подручју Централне Србије је највеће смањење обима сточарске производње. На подручју АП Војводине бележи се повећање броја грла, као и обима производње у говедарству и живинарству, што указује на податак да су комерцијална пољопривредна газдинства бројнија на подручју Војводине.

И поред релативно лошег стања у сточарству Србије, у последње време, бележе се знатни позитивни помаци, који су утицали на повећање значаја сточарства у целокупној пољопривредној производњи. У 2009. години вредност реализоване сточарске производње у Србији процењена је на 1.714 милиона USD, уз учешће од 30,5% у оствареној вредности пољопривредне производње.

Процењене вредности сточарске производње по делатностима у укупно оствареној вредности сточарске производње у 2009. години су: у говедарству, 799 милиона USD, са учешћем од 46,6%, свињарству, 591 милиона USD, са учешћем од 34,5%, живинарству, 219 милиона USD, са учешћем од 12,8%, овчарству, 100 милиона USD, са учешћем од 5,9% и пчеларству, 5 милиона USD, са учешћем од 0,2%.

Јужно банатски округ спада у веће округе по површини (4.245 km²), равничарско је подручје са 8 општина, 94 насеља, 100 катастарских општина, 79,3% пољопривредне површине. Према статистичким подацима, у 2007. години било је 10 грла говеда на 100 хектара обрадиве површине, 61 свиња на 100 хектара ораничне површине, 19 оваца и 15 условних грла стоке на 100 хектара пољопривредне површине.

Анализа статистичких података показује да је у овом округу током 2000. године било укупно 30,8 хиљада говеда, 20,7 хиљада свиња, 29,8 хиљада оваца и 107,5 хиљада грла живине. Са 2001. годином почиње пад укупног броја сточног фонда све до краја 2003. године, који износи 5% код говеда. Код укупног броја свиња највећи пад је током 2004. године и то за 19,7%, а код укупног броја оваца највећи пад али у односу на предходну годину, је забележен током 2004. године и износи 12,8%. Код живине такође долази до пада у 2004. години, и то за 29,3% у односу на 2000. годину. Од 2004. године присутно је повећање укупног броја сточног фонда, на основу чега се повећава и обим производње сточарских производа.

У посматраном округу у 2004. години је произведено 2.442 литара млека по крави, 43 литре млека и 3 kg вуне по овци, 90 јаја по кокошци и 12 kg меда по кошници. Током 2005. године бројно стање стоке је било следеће: 33,5 хиљада говеда, 176 хиљада свиња, 32 хиљаде оваца, 803 хиљаде грла живине, а произведено је 39,2 милиона литара крављег млека, 619 хиљада литара овчијег млека, 46 тона вуне, 51,5 милиона јаја и 97,6 тона меда. У 2007. години, бројно стање стоке је имало следећи изглед: око 35 хиљада говеда, 203 хиљаде свиња, 63 хиљаде оваца и 95 хиљаде грла живине. Остварени производни приноси по грлу, у односу на републички просек, су имали следеће карактеристике: 20% више млека по муженој крави, 5% мање млека по муженој овци, 50% више вуне по стриженој овци, 30% мање јаја по кокошци и 8% мање меда по кошници.

У периоду 2000-2007. година, анализом расположивих статистичких података, долази се до следећих просека сточног фонда у Јужно-банатском округу: просек укупног броја говеда је 101,9%, а највеће повећање броја говеда било је 2005. године- 11%, односно највеће смањење, 2003. године- 2,1%, просек укупног броја свиња износи 100,1%, уз највеће повећање у 2006. години- 11%, односно највеће смањење током 2003. године, од 10%, просечан број оваца је 114,2%, уз највеће повећање у 2007. години, од 78%, док је највеће смањење било током 2004. године- 12,8%, просечан број живине је 98,7%, уз највеће повећање у 2007. години, од 17%, и највеће смањење током 2003. години, за 12,5%.

Број стоке по општинама био је веома различит. Највише говеда, свиња и живине било је у општини Панчево, а највише оваца у општини Вршац. Најмање говеда и оваца је било у општини Пландиште, а свиња и живине у општини Опово.

Посматрано према процентуалном учешћу стоке са територије општина у комплетном сточном фонду Јужнобанатског округа, у 2007. години највеће учешће броја говеда имали су Панчево, 19%, затим Вршац, 16,2%, Алибунар, 14,0%, Ковачица, 13,8%, Ковин, 12,3%, Бела Црква, 10,6% и Опово, 7,2%. Процентуално учешће свиња је највеће у општинама: Панчево, 28,4%, Алибунар, 24%, Ковачица, 11,2% и Ковин, 10,8%. Највеће учешће оваца има Вршац, 24,7%, Алибунар, 17,2%, Ковин, 15,8% и Бела Црква, 13,9%. Што се тиче живине највеће учешће има Панчево са 21,2%, Ковин,

Стратешко планирање одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница

13,2%, Ковачица, 12,2%, Алибунар, 11,2%, Вршац 10,3%, док најмање учешће живине има Опово, 4,6% и Бела Црква, 5,5%.

У 2007. години, структура сточног фонда Јужнобанатског округа се кретала у правцу повећања броја свиња, оваца и живине, док код говеда долази до пада укупног броја грла за 1,8% у односу на претходну годину.

Подручје општине Бела Црква припада Јужнобанатском округу, има површину од 353 km², а на том простору је регистровано 7.300 домаћинстава, од којих се велики број бави сточарством. Постоје и мешовита газдинства, која део прихода стичу од пољопривреде, а део из других привредних области. Територија општине располаже значајним пољопривредним површинама, које заузимају око 79% укупне површине, а од тога су значајне површине под пашњацима, 12,75%, и ливадама, 3,03%. Међутим, поменуте површине нису довољно искоришћене за развој екстезивног сточарства.

Анализом сточног фонда општине Бела Црква, у периоду 2000-2007. година, утврђено је постојање колебања броја грла по појединим врстама стоке, као последица неповољних услова привређивања и тешкоћа у пласману сточарских производа, (Табела 17.).

Табела 17. Кретање сточног фонда у општини Бела Црква, 2000-2007. година

Година	Укупан бр. говеда	На 100 ха обрадивих површина	Укупан бр. свиња	На 100 ха ораничних површина	Укупан бр. оваца	На 100 ха пољоп. површина	Живина
2000.	3.629	16	13.464	66	6.703	24	65.759
2001.	3.699	16	11.952	59	6.325	23	63.468
2002.	3.718	16	12.819	63	6.668	24	62.109
2003.	2.996	13	9.605	46	4.879	18	51.934
2004.	3.177	14	8.549	73	4.227	12	51.943
2005.	3.445	15	9.357	45	4.241	15	51.784
2006.	3.722	16	10.836	52	4.730	17	52.444
2007.	3.703	14	10.790	40	8.807	33	52.789

Извор: Општински годишњаци за одговарајуће године, период 2000–2007. година

Анализом података из горње табеле, може се уочити да је укупан број говеда у 2003. години био најмањи у посматраном периоду, односно 19,4% мањи у односу на предходну годину. Са смањењем укупног броја говеда долази и до смањења броја говеда на 100 ха обрадивих површина, са 16 на 13 грла. У 2006. години постоји повећање броја грла за 8,0%, али их је већ у 2007. години за 0,5% мање. Учешће броја говеда са територије Општине у 2007. години у укупном броју говеда у Србији је 3,7%, док је исто учешће у фонду грла АП Војводине 1,4%.

Анализом кретања укупног броја свиња у истом периоду, види се да је најмањи број грла био у 2003. години, за 25,1% мањи у односу на предходну годину. Са смањењем укупног броја грла свиња, смањује се и број свиња на 100 ha ораничне површине, уз пад овог показатеља са 63 на 46. Такође, највеће повећање укупног броја свиња било је током 2006. године, за 15,8%, уз смањење за 0,4% већ у наредној години. Учешће укупног броја свиња са територије Општине у 2007. години у републичком фонду грла свиња износио је 3%, односно 7,7% у фонду АП Војводине.

Укупан број оваца такође је био најмањи током 2003. године, 26,8% мањи у односу на предходну годину. Наравно, мањи је и број грла оваца на 100 ha пољопривредне површине, који је са 18 пао на 12 грла. Са 2005. годином долази до повећења укупног броја оваца, па је у 2006. години за 11,5% више грла у односу на претходну годину, а у 2007. години повећање је износило чак 86,2%. Те године је и највише оваца на 100 ha пољопривредне површине, 33. Процент учешћа укупног броја оваца у фонду оваца Републике Србије у 2007. години износи 5,8%, док је исто учешће у фонду Војводине 3,5%. Како због природних одлика средине, тако и због традиционалне наклоности становништва гајењу оваца, ова грана сточарства има добре услове за свој даљи успешан развој.

У посматраном периоду, укупан број грла живине у општини Бела Црква има константну тенденцију опадања, па тако имамо да је укупан број грла са 65.759 у 2000. години пао на 52.789 грла у 2007. години, што представља смањење од 19,7%. Највеће смањење живине је у 2003. години, 16,4% у односу на претходну годину. Са 2004. годином долази до благог повећања укупног броја грла живине, а оно у 2006. години износи 1,7% у односу на претходну годину. Учешће укупног броја грла живине Општине, у укупном броју грла у Републици је 2,3%, док је ово учешће у фонду живине АП Војводине 3,8%.

Последњих година живинарска производња на територији целе Србије бележи сталан раст и заузима значајно место у пољопривредној производњи, јер је то грана сточарске производње са брзим обртом капитала, па се може очекивати заинтересованост произвођача са ових простора за већа улагања у овакав вид производње.

Анализом сточарске производње у сеоској локалној заједници Јасеново утврђено је да постоји велики број домаћинстава који се баве сточарском производњом, међутим мали је број домаћинстава који су тржишно орјентисани. У селу је првенствено заступљено ратарство и повртарство, којима су ситна газдинства са непољопривредним и мешовитим изворима прихода склонија него скупљој и захтевној сточарској производњи, за чији развој постоје одлични природни услови.

Што се тиче села Јасеново, на нивоу општине Бела Црква не постоје поуздани статистички подаци о прирасту живе мере основних врста стоке, нити о производњи меса, млека и вуне. Потенцијале за даљи развој производње сточарских производа

можемо оценити само на основу броја стоке, постојећих природних услова и спроведене анкете међу развојно одређеним домаћинствима, те кретању тражње за сточарским производима.

Од укупног броја стоке у селу Јасеново (Табела 18.), највише је живине (966 грла), следе свиње (399 грла), говеда (332 грла), овце (286 грла) и остала ситна и крупна стока (ћурки и патки има укупно 150 грла, коза 5 грла и коња 2 грла).

Табела 18. Бројно стање стоке на газдинствима у селу Јасеново

Категорија стоке/комада			
Говеда			
Говеда укупно	Телад и јунад	Краве и стеоне јунице	Волови
332	135	193	4
Свиње			
Свиње укупно	Прасад и назимад	Крмаче и супрасне назимице	Нерасти и остале свиње
399	229	40	130
Овце			
Овце, укупно	Јагњад и шиљежад	Овце за млеко	Овнови и остале овце
286	71	209	6
Коњи			
Коњи, укупно	Кобиле и ждребне омице	-	-
2		-	-
Остала стока			
Живина укупно	Ћурке, патке	Козе	Кошнице пчела
966	150	5	-

Извор: Анкетна документација за 50 развојно одређених домаћинстава села Јасеново. ИЕП, БГ, 2011.

Из горње табеле, може се видети бројно стање сточног фонда у селу Јасеново приликом анкетања развојно одређених домаћинстава. Претпоставља се да је тај број већи на нивоу читавог села, јер постоје домаћинства која држе стоку у мањем броју само за своје потребе. Анкетањем 50 развојно одређених домаћинстава у селу Јасеново дошло се до резултата који показују да већина домаћинстава држи стоку ради подмиривања сопствених потреба, док мањи број домаћинстава продаје производе на пијаци или у селу.

Од 50 анкетираних домаћинстава, 12 држи већи број говеда (укупно 272 грла), и ова домаћинства су тржишно оријентисана. Продају стоку закупцима, на пијаци, а одређен број грла држе за своје потребе. Што се тиче млека, одређене количине се продају домаћинствима у селу и на пијаци, а веће количине млека се упућују на прераду млекарама „Имлек“ Београд и „Памлек“ Панчево, са којима газдинства имају уговор о откупу млека, али са којима генерално нису задовољни. Постоје и домаћинства која производе и веће количине сира, који се најчешће продаје на пијаци у окружењу, односно пијаци у Вршцу.

Постоји и 5 домаћинства која држе овце ради производње млека (два домаћинства имају по 20, једно 30, а једно 120 грла оваца) које такође продају млекари „Имлек“, односно праве сир који се продаје на пијаци. Поред наведеног продају и вуну и месо накупцима.

Скоро сва домаћинства држе свиње, али већина њих само за своје потребе. Мали број домаћинстава продаје грла на сточној пијаци, већина их продаје накупцима и препродавцима (прасад), што представља око 50% укупне производње меса.

У последње време већи број домаћинстава (око 40 анкетираних) држи грла живине, јата од 15 до 20 грла. Постоје и домаћинства која држе 50, 100 и више грла живине, гајећи их најчешће за тржишну продају. Продаја је углавном препродавцима или на пијаци. Има и домаћинства која производе и до 12.000 грла товних пилића, чију реализацију врше на пијаци, односно преко синдиката. Постоји и петнаестак домаћинстава која држе патке, ћурке и гуске, али само за своје потребе (око 150 грла).

Из свега изнетог можемо закључити да се у селу Јасеново сточарска производња организује углавном за своје потребе или за мањи број потрошача из самог насељеног места. Евидентиран је и мали број прерађивачких капацитета пољопривредних производа, ниског нивоа технолошке опремљености, те ниског степена прераде финалних производа. Најчешће се прерађују млечни производи који се касније пласирају на пијаци без икаквог сертификата о квалитету производа.

На посматраном простору потребно је одговарајућом подршком охрабривати, те извршити селекцију критичног броја комерцијалних газдинстава која би била у стању да се на профитабилан начин баве интензивном, специјализованом производњом, пре свега товљеника, живине, крављег млека и јунади, уз организован пласман меса и млека, преко великих кланица и млекара у окружењу.

Приликом конципирања планских решења, постоје разлози да се размотри и интензивирање сточарске производње, уважавајући постојећа структурна и тржишна ограничења при формирању великих овчарских, говедарских или мешовитих фарми.

Када је у питању укупан развој сточарске производње, не треба заборавити на тесну међузависност сточарства са развојем биљне производње. Ова међузависност нарочито добија на снази на ситним земљишним поседима, где се број, састав и квалитет држане стоке, повратном спрегом, директно одражава на приносе биљних култура, очување природне плодности земљишта и рационално коришћење људских и материјалних ресурса.

На основу претходних анализа стања и трендова у сектору пољопривреде може се доћи до генералног закључака о пољопривреди у локалним сеоским заједницама: као прво, да постоји довољан потенцијал, али је мала продуктивност; друго, да постоји зависност производње од спољних фактора, као што је аграрна политика,

политика субвенција и кредитирање производње; треће, хетерогеност производње; четврто, недовољна акумулација капитала и недостатак инвестиција; и пето, мала величина поседа и њихова расцепканост.

У циљу превазилажења постојећих проблема, као неопходност се јавља потреба за дефинисањем целовитог програма развоја сточарства Републике Србије. Овај програм мора бити усмерен ка: организовању производње на принципима који поштују савремене светске стандарде у овој области, побољшању расног састава свих врста стоке, повећању броја грла у узгоју, нарочито на породичним газдинствима. Програм мора да подразумева и одређене мере аграрне политике, као што су пореске олакшице у производњи сточне хране, подстицајне мере које се односе на извоз, премије за млеко и регреси за приплодну стоку, као и обезбеђивање средстава из Фонда за развој, за пројекте у области унапређења сточарске производње.

2.5.3. Агротехничка опремљеност пољопривредних газдинстава

Статистичка анализа бројног стања пољопривредне механизације на нивоу општина у Републици Србији извршена је 31.12.2001. године, и након тога статистика више нема истраживања која се тичу броја и стања пољопривредне механизације у Републици. Према подацима РЗС Србије, са стањем 31.12.2001. године, у општини Бела Црква, регистровано је³²:

- 1.845 двоосовинских трактора;
- 7.414 тракторских прикључака (плугови, тањираче, дрљаче, сејалице, расипачи минералног ђубрива, косачице, приколице);
- 251 мотокултиватор;
- 96 комбајна;
- 621 берача кукуруза;
- 52 моторне вршалице.

Иако застарели, ови подаци из 2001. године (једини расположиви статистички подаци о механизацији) могу бити користан оријентир, имајући у виду следеће:

- број пољопривредне механизације повећан је до краја 2010. године (газдинства су користила банкарске и субвенционисане кредите за куповину механизације);
- један број пољопривредне механизације је расходован и више није у употреби;
- механизација која је пописана крајем 2001. године, а која је још увек у употреби има веће трошкове одржавања и мању пословну ефикасност услед застарелости и расходавања.

32 Општинска статистичка документација, Пољопривредна механизација, Билтен број 176. Републички завод за статистику Србије, Београд, јули 2002.

Према подацима добијеним у МЗ Јасеново, пољопривредна механизација није фактор ограничења развоја пољопривреде у селу Јасеново. Уз кредитне изворе, пољопривредници су последњих година набављали/обнављали механизацију, тако да се њена старост и бројно стање оцењују као задовољавајући предуслов развоја пољопривреде.

Проблеми које пољопривредници имају у домену пољопривредне механизације, идентични су оним проблемима које имају пољопривредницима на подручју целе АП Војводине и Републике. Најзначајнији проблеми су:

- изузетно скупи банкарски кредити (високе камате) за набавку нове механизације и недостатак, или недовољна подршка са националног нивоа (из аграрног буџета) за куповину механизације;
- одсуство заједништва и сарадње пољопривредника на плану коришћења заједничке механизације (неразвијени тзв. машински прстенови), чиме би се трошкови механизације значајно могли смањити, а економски ефекти повећати.

Тржишно оријентисани пољопривредни произвођачи значајна улагања имају на плану набавке хемијских средстава за заштиту биља и минералног ђубрива, мада треба истаћи да је висина улагања у набавку ових инпута највећим делом опредељења финансијским могућностима сваког појединачног пољопривредног газдинства.

2.5.4. Прерада пољопривредних производа

Према подацима МЗ Јасеново:

- Највећи број пољопривредних произвођача у селу Јасеново бави се **ратарством и сточарством**. У области ратарства доминирају 3 културе: кукуруз, пшеница и сунцокрет. У области сточарства, најзаступљеније је млечно говедарство. Музних крава у селу је око 300, а већи фонд музних крава поседују само 3 газдинства, која у просеку имају по око 50 грла (већина газдинстава на свом поседу има 1-3 краве). Овчарством се баве само три (3) породице које имају укупно око 500 грла.
- Веома мали број газдинстава (свега два газдинства) бави се озбиљније **поврћем** (ова газдинства поседују пластенике и организују производњу поврћа на отвореном);
- **Воћарством** се озбиљније бави око 5-6 газдинстава. Најзаступљеније воће су шљиве и јабуке. У просеку воћњаци су на око 5 ha, а само један произвођач у селу Јасеново поседује воћњак од око 13 ha и ово је највећи произвођач у општини Бела Црква. У општини Бела Црква успешно послује и ПИК Јужни Банат (www.juznibanat.com). Ово предузеће основано је

1960. године и од 2003. године послује као акционарско друштво. Основна делатност предузећа је гајење воћа (пре свега, јабука, бресква, некатрина) и грозђа. Предузеће запошљава око 200 радника разне квалификационе структуре. ПИК Јужни Банат а.д. заузима површину од 1.830 ha, а под дугогодишњим засадима има око 400 ha воћњака и око 100 ha винограда. Целокупне површине су покривене системом за наводњавање. Предузеће доследно примењује систем менаџмента квалитета усаглашеним са захтевима стандарда SRPS ISO 9001:2008 и добре пољопривредне праксе у оквиру GLOBALGAP стандарда.

Иако је МЗ Јасеново по величини и броју становника највећа у општини Бела Црква, у селу и Општини **недовољно су развијени капацитети прераде и складиштења пољопривредних производа**. Од капацитета прераде у општини Бела Црква издваја се само:

- СЗР Агропродукт. Предузетник који води овај погон, бави се производњом хладно цеђених уља од мака, ораха, лешника, кајсије (у палети је око 30 врста уља). У питању је мала, занатска производња, а пласман је усмерен само на домаће тржиште (продаја у продавницама здраве хране, апотекама и сл.).

Већа улагања малих и средњих предузећа, предузетника и пољопривредних газдинстава на плану прераде пољопривредних производа ограничавају бројни системски проблеми на националном нивоу. Неразвијено и нестимулативно пословно окружење за инвестирања у изградњу капацитета прераде поврћа и нова запошљавања огледа се у следећем:

- Недовољна је подршка са националног нивоа (из аграрног буџета) која се усмерава ка предузећима и породичним пољопривредним газдинствима за улагања у примарну пољопривредну производњу, а посебно за улагања у прераду пољопривредних производа. Улагања која су потребна у области прераде пољопривредних производа су изузетно висока: почев од набавке основне технологије за производњу до набавке сировина, амбалаже, трошкова увођења и поштовања свих неопходних стандарда и лабораторских анализа и сл. Ове трошкове, без подршке државе и повољних банкарских кредита, мали број приватника/носиоца пољопривредних газдинстава може да финансира из сопствених средстава/извора.
- Недовољно развијена политика конкуренције на домаћем тржишту и незадовољавајућа улога државе на плану заштите конкуренције, представља велики проблем у домену пласмана пољопривредно прехрамбених производа. Висока концентрација капитала у области прераде пољопривредних производа, али и у области малопродаје пољопривредно прехрамбених производа, у неповољну позицију ставља, како примарне пољопривредне произвођаче (који су ситни, неудружени и

са малом преговарачком моћи у односу на прерађиваче и трговце), тако и она газдинства и МСП и предузетнике који намеравају да инвестирају у капацитете прераде пољопривредних производа.

- Смањивање извозних субвенција³³. Са земљама ЕУ Србија је потписала Споразум о аутономним трговинским мерама (Европски савет 2000-те године донео је одлуку да Уговорима о стабилизацији и придруживању са земљама Западног Балкана претходи асиметрична трговинска либерализација)³⁴. Ради се заправо о могућности преференцијалног извоза из Србије на тржиште ЕУ око 85% пољопривредних производа са претежним домаћим пореклом (извоз без квантитативних ограничења, царинских дажбина и мера еквивалентног ефекта). Једино је извоз одређених пољопривредних производа дефинисан тарифним квотама (јунеће месо, шећер и вино). Од Србије се такође очекује да „отвори врата“ за конкуренцију са тржишта ЕУ и тренутно је Србија у процесу примене Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ. Примена овог Споразума у суштини значи смањивање или/и укидање царинских баријера увозу (ад валорем царине, прелевмани, сезонске царине), као и укидање извозних субвенција. Влада Републике Србије је одлучила да отпочне са применом Прелазног споразума почев од 1. фебруара, 2009. године.
- Високи трошкови уласка у хипермаркете (трговинске ланце), ресторане, хотеле;
- Висока су оптерећења рада (висина пореза и доприноса на бруто зараде), високе су и бројне локалне комуналне и административне таксе, комуналне таксе и сл.³⁵;
- Обавеза уплате пореза на додату вредност у тренутку фактурисања производа или услуге (на ненаплаћена потраживања) представља велико ограничење имајући у виду велика дуговања у привреди, односно велике проблеме које привредници имају управо у домену наплате потраживања;

33 Уредба о утврђивању и остваривању права на подстицаје произвођачима пољопривредних и прехранбених производа за 2011. годину. „Службени гласник РС“ број 14/11 од 4. марта 2011. године. Овом уредбом утврђује се обим, услови и начин остваривања права на подстицаје произвођачима пољопривредних и прехранбених производа за 2011. годину. Према поменутој Уредби, износ подстицаја на извозну цену смањен је у односу на 2010. годину и у 2011. години износи 5%.

34 Council Regulation (EC) No. 2007/2000 of 18. September, 2000; Council Regulation (EC) No. 2563/2000 of 20. November, 2000.

35 Услови и оптерећења у привреди Србије, брошура Уније послодаваца Србије, Аустријска агенција за развој (ADA), Пројекат „Консолидација правних и институционалних основа социјалног дијалога у земљама западног Балкана и Молдавији“; Међународна организација рада, Канцеларија за Централну и Источну Европу; септембар 2010.

- Изузетно су дуги периоди наплате потраживања за испоручену робу. Услед неефикасности трговинских судова, високих судских такси у споровима и неликвидности привредних субјеката - рок наплате потраживања у Србији је изузетно дуг и у просеку је износио 128 дана у мају 2010. године. Требало би имати у виду да један број потраживања никада и не долази на наплату (дужници су у стечају, ненаплативе су менице, дужници плаћају потраживања робом и сл.)³⁶;
- Банкарске камате на кредите привреди изузетно су неповољне, а отплата кредита преко Фонда за развој Р. Србије везана је за евро.

Као последица великих и бројних оптерећења у привреди, а у недостатку инвестиционог и обртног капитала, предузетници најчешће одустају од инвестиционих планова. Усмеравање пољопривредника ка инвестицијама у домену прераде пољопривредних производа (посебно на сопственом газдинству и у форми занатских радњи, специјализованих задруга и сл.) оправдано је тек са унапређењем општег пословног амбијента, односно са спровођењем системских и корених реформи јавног сектора, економског и пореског система и сл.

2.5.5. Удружења и земљорадничке задруге

У МЗ Јасеново нису развијена удружења пољопривредника, нити земљорадничке задруге. ЗЗ „Јасеново“ у регистру Агенције за приватизацију Републике Србије налази се у стечајном поступку.

Разлози неазвијености ових форми удруживања налазе се на страни:

- **Пољопривредника:** (1) неизграђена свест о потреби и користима удруживања; (2) менталитет пољопривредника (неповерење у државу, друге пољопривреднике; доминација личиних и краткорочних интереса над дугорочним и заједничким); (3) неједнака економска снага и величина газдинстава која отежава удруживање; (4) негативна искуства у функционисању удружења/задруга;

као и на страни

- **Државе, односно ресорног министарства:** (1) недостатак финансијске, правне и саветодавне подршке државе за оснивање и рад удружења/задруга; (2) неразвијено пословно окружење (амбијент) за бављење пољопривредом, прерадом и другим активностима на селу.

У општини Бела Црква, према подацима Одељења за рурални развој општине Бела Црква, раде 4 земљорадничке задруге, 2 удружења воћара (једно удружење је у Белој Цркви, а друго тек основано у МЗ Крушчица) и једно удружење повртара у МЗ Гребенац.

³⁶ Ибидем, страна 10.

2.5.6. Канали пласмана пољопривредних производа

Велике проблеме пољопривредни произвођачи имају у домену пласмана пољопривредних производа. Накупци (*сива економија*) су доминантан начин пласмана повртарских култура, воћа, стоке. Дугорочне пословне уговоре имају само произвођачи млека, који у највећем проценту млеко предају млекари „Имлек“. Воћари своје производе пласирају накупцима или на пијацама у Вршцу и Белој Цркви. Ратари у највећем проценту своје културе предају предузећу „Басараба комерц“ у Јасенову.

Главни проблеми у домену тржишта пољопривредних производа леже у следећем:

- не постоје изграђени откупно дистрибутивни центри у партнерском односу пољопривредних произвођача, трговаца, Општине;
- нису довољно развијени капацитети прераде и складиштења (мини хладњаче, млекаре, сушаре, магацински простори);
- произвођачи не располажу линијама за паковање и калибрирање производа и сл.

Као резултат неразвијених канала пласмана, откупне цене пољопривредних производа су изузетно осцилаторне, а највећи профит се остварује управо у посредовању (трговини) пољопривредним производима.

Према подацима Уније послодаваца Србије, сива економија у пословању фирми (пријављивању и запошљавању радника, продаји производа и сл.) најизраженија је управо у секторима пољопривреде, трговине, грађевинске и текстилне индустрије³⁷. Према овом извору, у промету пољопривредних производа из сиве зоне најмање је дувана, а највише сезонског воћа, поврћа и живинског меса. Сива економија доминантна је из два разлога: (1) велика су пореска оптерећења с једне стране и (2) изузетно су дуги рокови плаћања с друге стране, (*Табела 19.*)³⁸.

37 Услови и оптерећења пословања и колективног преговарања, Унија послодаваца Србије, страна 4-6.

38 Резултати анкете спроведене на узорку од 648 привредних субјеката у грани пољопривреде указују да 58,1% привредних субјеката у Р. Србији наплаћује своја потраживања у року дужем од 120 дана, а регистровани пољопривредни произвођачи своја потраживања наплате у просеку за 133 дана. Извор: Услови и оптерећења пословања и колективног преговарања, Унија послодаваца Србије, страна 4-6.

Табела 19. Промет пољопривредних производа у Републици Србији (регуларно и на сиво), регионално посматрано

Регија	Сива економија, промет у проценима			
	Кукуруз	Сезонско воће	Сезонско поврће	Живинско месо
	Укуп. промет кукуруза=100	Укуп. промет сезон. воћа=100	Укуп. промет сезон. поврћа =100	Укуп. промет жив. меса=100
Београд	28	41	36	31
Војводина	14	39	37	23
Централна Србија	34	46	47	40
Јужна Србија	45	55	51	54
Источна Србија	59	58	54	50
Западна Србија	38	61	57	41

Извор: Услови и оптерећења пословања и колективног преговарања, Унија послодаваца Србије, Грана пољопривреде и прехранбене индустрије, страна 6., (<http://www.poslodavci.org.rs>).

2.6. ПРАТЕЋЕ ДЕЛАТНОСТИ, РУРАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА И СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ

2.6.1. Трговина

Стратешко планирање развоја трговине подразумева проналажење ефикасног и ефективног начина за унапређење у њеном развоју и нормално обављање свих њених функција. Са једне стране се налазе произвођачи са одговарајућом понудом, што подразумева постојање одговарајућих канала продаје роба и услуга и са друге стране налазе се потрошачи са захтевом за задовољење актуелних потреба на бази њихове куповне моћи. Управо у том смислу треба и разумети улогу и значај трговине као важног и погодног подручја за развој мале привреде.

Стратешко планирање развоја трговине у местима као што је МЗ Јасеново треба гледати преваходно у оквирима малопродаје. Она представља посредничку активност између произвођача и непосредних потрошача. Сагледавање трговине у оквирима посредничке активности између произвођача и велепродаје, с обзиром на ниво привредне развијености у МЗ Јасенову, у актуелним условима је нереално. Ово првенствено имајући у виду чињеницу да је привредни живот у Јасенову практично замро, уколико занемаримо пољопривреду.

Радно-интензивни карактер трговине омогућује непосредан контакт са потрошачима и ствара претпоставке за развој мале привреде. У трговини малу привреду чине мале фирме, са ограниченим бројем радника, географски ограниченим подручјем и тржишним учешћем које ће омогућити добру снабдевеност тржишта неопходним робама и услугама.

Како је пракса показала, за отпочињање трговинске делатности потребно је у просеку мање капитала него у другим привредним делатностима примарног или секундарног сектора привреде. Инвестиције по раднику су у трговини у просеку за око три пута мање него у индустрији. Све ово говори у прилог јачању могућности за развој мале привреде у трговини, које су евидентне и релативно веће него у другим привредним делатностима, а што би требало искористити, имајући у виду предузетнички дух који евидентно постоји у нашем народу³⁹.

Међутим, с обзиром на велики број проблема (економских, социјалних и бројних других), актуелна ситуација у МЗ Јасеново не иде у прилог развоју трговине и могло би се пре констатовати да је она у служби задовољења текућих потреба житеља овог краја. Она на тај начин не доприноси ни развоју мале привреде, гледано у целини.

39 Стратегија и политика развоја трговине Републике Србије, Центар за издавачку делатност, Економски факултет, Универзитет у Београду и Влада Републике Србије 2004 године.

Оно што посебно оптерећује трговину сеоског насеља Јасенова је развој тзв. *сиве економије* са суседном Румунијом, при чему званични органи државе немају никакву економску корист, а тиме се не стварају могућности за развој привреде овог краја дугорочно гледано.

2.6.1.1. Стање у сектору трговине у МЗ Јасеново

Јасеново је пољопривредно оријентисан крај, а трговина се до сада развијала стихијски и није била у служби дугорочног развоја привреде. На основу разговора са мештанима може се оценити да је локална снабдевеност прехранбеним робама релативно добра, међутим за неке специјализоване врсте роба, становници Јасенова морају да иду у Белу Цркву, што се може оценити као неповољно за њих. Број и структура трговинских објекта у МЗ Јасеново дат је *Табелом 20*.

Табела 20. Број и структура трговинских објеката у МЗ Јасеново, јул 2011.

Рб.	Врста трговинског објекта	Број
1.	Самосталне трговинске радње - СТР	3
2.	Продавнице мешовите робе	0
3.	Супермаркети	0
4.	Тржни центри	0
5.	Остале продавнице прехранбене робе	0
6.	Апотеке	1
7.	Пољопривредне апотеке	3
8.	Продавнице козметичких производа	0
9.	Продавнице књига и писаћег прибора	0
10.	Продавница гардеробе	1
11.	Трафике	3
12.	Продавнице специјализованих врста робе:	7
	- Дрвара	2
	- Млин <i>Стари Банат</i>	1
	- Циглана <i>Други октобар</i>	1
	- Задруге	2
	- Бензинска пумпа	1

Напомена: Подацима треба додати и чињеницу да су присутне СТР преузеле улогу снабдевања житеља МЗ Јасенова и другим врстама роба које би иначе по дефиницији вршиле специјализоване трговинске радње.

Извор: Подаци добијени од МЗ Јасеново, јул 2011. године.

2.6.1.2. Оквири за развој трговине у МЗ Јасеново

У Јасенову постоје потенцијали за развој мале трговине која би била у служби развоја мале привреде, чиме би се негативни трендови који су евидентно присутни и који оптерећују живот људи променили и покренули у позитивном правцу.

Малопродаја може у својим основним елементима ефикасно да функционише у оквиру мањих организационих јединица промета. Оно што би ваљало нагласити је да су број становника, њихова тражња и куповна моћ одреднице које ће дефинисати број и врсту малопродајних објеката који би требало да се лоцирају у МЗ Јасенову у будућности.

Развојем малопродаје утицало би се на покретање позитивних токова друштвене репродукције, јачању канала маркетинга, јачању промета на мало и стварања услова за побољшање социјалних услова живота мештана.

Трговина је незамењива у снабдевању сировинама, репроматеријалном и опремом свих субјеката у домену материјалне производње. Имајући у виду податак да је пољопривреда доминантан облик привредне делатности у МЗ Јасеново, то је задатак трговине у првом реду фокусиран на пољопривреду као важну привредну грану која ће омогућити нормалан ток размене између произвођача и потрошача.

Такође, врло је важно и да се обезбеди висок степен организованости у непосредном и посредном облику развоја трговине.

Код непосредног развоја мале привреде у трговини потребно је обезбедити чврсте и јаке везе са већим трговинским предузећима и/или трговинским ланцима, што објективно не би требало да представља проблем с обзиром на близину Беле цркве, Вршца и Панчева. У том смислу задатак општине би био првенствено административна и техничка помоћ малим и средњим трговинским предузећима, без обзира да ли имају независну или зависну позицију на тржишту или се могу наћи у неком од облика интеграције или кооперације на тржишту. На овај начин се неће гушити конкуренција у трговини, а потстакнуће се и мало предзетништво, што је и општи друштвени интерес.

2.6.2. Занатство

Према добијеним подацима у МЗ Јасеново тренутно не постоји ни једна занатска радионица која послује. Стандардизовани начини у производним процесима, и њихово свакодневно техничко-технолошко усавршавање, утицали су да је све мање заната присутно у свакодневном животу људи у готово свим срединама. Таква ситуација је нажалост и у Јасенову.

С обзиром на тренутну економску ситуацију и потребе локалног становништва МЗ Јасенова, тешко је очекивати да се по овом питању нешто битније промени у догледно време.

Као једна од алтернатива стоји могућност да се кроз развој руралног туризма оспособи неко домаћинство у коме би се туристима омогућило да се презентује неки од старих заната или алата и тиме употпуни њихов боравак у Јасенову.

2.6.3. Рурални туризам

2.6.3.1. Природне атрактивности локације

У природне атрактивности погодне за развој туризма можемо уврстити:

- локацију МЗ Јасеново на реци Караш;
- релативно добро очуван природни амбијент;
- умерено-континенталну климу;
- богату флору и фауну.

Ове погодности пружају основу за:

- боравак и рехабилитацију људи у природи;
- бављење различитим видовима спортско-рекреативних активности;
- погодности за развој:
 - руралног туризма;
 - ловног туризма;
 - риболовног туризма;
 - излетничког туризма;
 - пешачења у природи итд.

2.6.3.2. Предлог просторне организације туризма у МЗ Јасеново

Имајући у виду географску локацију Јасенова и распоред објеката у селу предлог за могућу просторну организацију туризма би био:

- адаптација сеоских кућа за боравак туриста у МЗ Јасеново;
- формирање рекреативно-спортске зоне око реке Караш;
- уређење ловишта и прилагођавање потребама ловног туризма;
- унапређење саобраћајне инфраструктуре и постављање туристичке саобраћајне сигнализације.

Овакав предлог просторне организације развоја туризма је неопходан како би се антиципирало могуће инвестирање у развој туризма и омогућила квалитетна организација и менаџмент туристичког развоја Јасенова као потенцијалне дестинације.

2.6.3.3. Предлог за развој могућих видова туризма у МЗ Јасеново

Кључни проблеми на које се наилази у могућем развоју туризма у Јасенову су:

Прво, што у МЗ Јасеново тренутно не постоји ни један смештајни капацитет који би одговорио потребама смештаја и боравка туриста. Међутим, како је анкета показала, постоји извесна спремност житеља Јасенова да се нека домаћинства кроз програме *домаће радности* оспособе за прихват и боравак туриста. Оваквих домаћинстава укупно је 10, како је показала спроведена анкета. Свакако, ово чини позитиван импулс за могући развој туризма.

Друго, у МЗ Јасеново постоји извештан број угоститељских објеката који су по квалитету понуде далеко испод сваког реалног очекивања данашњег туристе. Детаљан преглед угоститељских објеката дат је у *Табели 21*.

Табела 21. Преглед угоститељских објеката у МЗ Јасеново

Рб.	Тип и назив угоститељског објекта	Број	Бр. запослених
1.	Ресторани	0	0
2.	Кафана	1	2
	- Кафана <i>Оаза</i>	1	2
3.	Пицерија	0	0
4.	Кафићи	2	сезонски
	- Кафић Деша	1	сезонски
	- Кафић Караш у склупу летњег еколошког центра	1	сезонски

Извор: Подаци добијени анкетом на терену. ИЕП, Београд, 2011. године.

Ово су озбиљни недостаци, уколико се озбиљно рачуна на развој туризма у Јасенову.

На бази увида у тренутну ситуацију на терену и разговора са мештанима МЗ Јасенова предлог за развој појединих видова туризма би био:

Сеоски туризам - има значајне потенцијале. Требало би инсистирати на туристичком и инфраструктуром опремању села (у првом реду комуналном и саобраћајном), као и развоју активности специфичних за сеоске амбијенталне средине Јужног Баната. У том смислу предлог би био да се инсистира на развоју тзв. „еколошке пољопривреде“, која би подразумевала продају еколошки безбедне здраве хране туристима, а која би била у склопу угоститељске понуде Јасенова. Друго, у Банату, уосталом као и у целој Војводини постоји велики спектар различитих угоститељских специјалитета који су типични за ово подручје, а који би могли да се уз одговарајући квалитет и стандарде понуде туристима који би боравили у овом крају.

Такође, свака сеоска средина поседује домаћинства која су још увек остала очувана у традицији свога краја. У том смислу ваљало би уредити по неко домаћинство које је типично за подручје Јужног Баната и презентовати га туристима који би овде боравили. На овај начин би се постигла и културна и антрополошка улога туризма

у развоју села, јер би се од заборавачу сачувало једно или више домаћинства. Оваква домаћинства представљају интерес туриста који долазе у рурална подручја.

У том смислу као природан след ствари ишло би и презентовање сеоских заната и алата туристима. Ово је од посебне важности, јер су многи од њих већ одавно заборављени и напуштени, а за људе из већих урбаних центара као што су Београд, Панчево или Бела Црква они би представљали посебну атракцију.

Такође, у зависности од годишњег доба могли би се организовати и програми у којима би се туристима презентовали неки традиционални сеоски радови, као што су на пример косидба, сетва, жетва итд. Данас, како је то пракса показала, постоји повећан интерес туриста за упознавање са оваквим видом туристичке понуде.

Оно што стоји као претпоставка јесте да се у цео овај процес укључи Туристичка организација Србије односно Општина Бела Црква, како би се сеоско становништво образовало у смислу пружања одговарајућег квалитета услуга потенцијалним туристима који би дошли у овај крај. Туризам би, имајући у виду његов „синергијски карактер“ покренуо читав низ привредних делатности као што су на пример пољопривредна производња, трговина, саобраћај, грађевинарство итд. То би био подстицај за запошљавање одређеног дела становништва и спречавање негативних социјалних тенденција које су евидентно данас присутне у Јасенову, а које у првом реду карактерише миграција становништва у веће урбане центре (у првом реду Белу цркву, Панчево и Београд).

Манифестациони и културни туризам - Тренутно у Јасенову не постоји ни једна манифестација која би могла да иде у прилог развоју туризма. С обзиром на појачану тражњу за сеоским туризмом последњих година, као могућност у обогаћивању туристичке понуде при боравку туриста би могле да се презентују посела, разни обичаји, сеоски вашар славе, свадбе, које би биле организоване у етно стилу. Ово би представљао нови квалитет за туристичку презентацију земље као и обогаћивање већ постојеће туристичке понуде.

Спортско-рекреативни туризам - Обилује потенцијалима за развој на подручју Јасенова.

По узору на дугу традицију коришћења канала у Француској, Холандији, Великој Британији, где се уз канале формирала и локална привреда, постоји могућност да се локација села Јасеново на реци Караш туристички валоризује.

Традиција канала у АП Војводини постоји. Први канали су изграђени још у време Марије Терезе и мањи део система је довршен у периоду од 1795-1870. године, док је највећи део каналске мреже завршен у периоду после 1945. године. Међутим они никада нису коришћени у туристичке сврхе као што је то случај у Европи. Табеларни преглед канала у Банату дат је у наставку текста (Табела 22.). Услови за реализацију туризма у МЗ Јасенову се огледају у обезбеђењу рекреативних простора који омогућавају сезонско коришћење.

Табела 22. Канали у Банату

Рб.	Назив канала	Дужина у km	Пловни 1.000t	Пловни 500t	Пловни 200t
1.	Златица	35			10,1
2.	Кикиндски канали	50,3		32	18,3
3.	Банат. Паланка – Нови Бечеј	147,3	147,3		
4.	Стари Бегеј	37,1			
5.	Бегеј	43,6	43,6		
6.	Пловни Бегеј	31,4		31,4	
7.	Тамиш	118			
8.	Караш	5,8			
9.	Брзава	19,9			
10.	Моравица	17,4			
11.	Ројга	12,6			

Извор: Воде Војводине.

Тренутно на обалама реке Караш постоји недовољно уређен простор који би могао да се стави у функцију развоја туризма. Правилан приступ у првом реду подразумева планску, а затим и организациону компоненту.

У том смислу као први корак се намеће планска изградња купалишта, која би подразумевала уређење плаже, изградњу адекватне санитарне инфраструктуре и организацију спасилачке службе са свим неопходним објектима које рад овакве службе захтева. То су постојање осматрачница, објект за запослене и могућност указивања прве помоћи и сл.

На обалама реке већ су присутни неки спортски терени, међутим они по квалитету ни у ком случају не одговарају потребама развоја туризма. У том смислу МЗ Јасеново би из развојних фондова Општине и Покрајине требало да инсистира на инвестирању у изградњу спортских, рекреационих и других садржаја. У првом реду реч је о теренима за мали фудбал, кошарку, одбојку и сл.

Такође, с обзиром на могућност за бављење спортским риболовом то би подразумевало и уређење риболовачког простора. Ваљало би у том смислу радити и на организацији одговарајуће риболовачке манифестације (типа *златни котлић* и сл.) која би привукла људе у МЗ Јасеново. Нажалост, према речима људи из месне заједнице, тренутно у Јасенову не ради риболовачка организација. Постојање овакве организације би олакшало организацију риболовачког терена, као и организацију неке од могућих риболовачких манифестација.

У Јасенову постоји изванредан потенцијал за развој наугичког туризма. Већ сада у летњим месецима постоји катамаран који превози људе реком. Како би се унапредио развој туризма неопходно је да се изгради мања марина у којој би се чамци везивали и чували. То имплицира и сезонско запошљавање до два радника који би се старали о марици и чамцима.

Уколико би се неки од поменутих садржаја валоризовао пожељно би било да се уреди и кампинг простор који би омогућио људима да дуже бораве на реци. То у првом реду подразумева одређивање простора у коме би се сместило камп насеље, а затим санитарно и инфраструктурно опремање овакве локације.

Такође, неопходно је да се уреди и пешачка стаза дуж реке Караш и у том смислу уради и одговарајућа електрификација стазе. Потребно би било и да се пут до ове потенцијалне туристичке локације сабраћајно уреди. Тренутно постоји земљани пут, што туристима и развоју туризма ни у ком случају не одговара.

Развој спотрско-рекреативних садржаја имплицира и постојање одговарајуће угоститељске инфраструктуре. Тренутно на обалама реке у летњим месецима послује кафић „Караш“. По квалитету услуге он је далеко испод очекивања „савременог туристе“. У том смислу неопходна су и одговарајућа инвестициона улагања у угоститељске капацитете, које би туристе који би лети овде боравили задовољила својом понудом.

У склопу ове туристичке просторне целине постоји и вајарско-скулпторска галерија у којој посетиоци могу да уживају у експонатима. То имплицира везу са организацијом манифестације која би била у вези са туризмом. Предлог би био да се организује одговарајућа скулпторска и ликовна колонија.

Излетнички туризам - С обзиром на близину општине Бела Цркве, затим Панчева и Београда, сасвим је оправдано очекивати да уколико би се развили неки од поменутих садржаја у првом реду туристички заживи излетнички туризам. То би можда био и доминантан вид туризма на коме би се могло инсистирати у прво време, док се не стекну услови за пуну афирмацију свих других туристичких садржаја о којима је било речи. Дневне и викенд посете туриста би свакако финансијски представљале снажну потпору житељима МЗ Јасеново. Такође, за туристе који би се дуже задржавали у сеоском виду туризма би могле да се организују излетничке посете Белоцркванским језерима и сл.

Ловни туризам - Организација ловног туризма је комплексан посао који захтева израду програма посебних мера заштите флоре и фауне, изградње и уређивања ловачког дома и ловачких чека итд. Такође, неопходно је постојање ценовника за дивљач, коју би туристи који би ловили желели да изнесу са ловишта, уколико би се развио ловни туризам. У Јасенову тренутно се лови ситна дивљач. Од пернате дивљачи то су: фазан, јаребица, дивљи голуб, а од крзнене то је лисица. Ретко се јављају и срне и дивље свиње.

Бициклизам - у светским размерама је изузетно развијен. Конфигурација терена Баната је повољна и постоје идеалне могућности за опремање ових простора за потребе развоја овог вида туризма. С тим у вези треба уредити постојеће саобраћајнице и стазе за овај вид транспорта. Осим тога треба направити планове за уређење посебних стаза и повезати се са постојећим бицикличким стазама у другим деловима Србије и Румуније.

Пешачење - изузетно је развијен део туристичке тражње како на домаћем, тако и на иностраном туристичком тржишту. Посебно обележавање пешачких стаза је основа даљег развоја овог вида туристичких активности. Пут од села до реке Караш, затим уређење пешачке стазе дуж обале реке, би представљали посебну атракцију приликом боравка туриста у овом крају.

Туризам обичаја - може бити изузетно профитабилан на подручју Баната. Мултикултуралност овог подручја које насељава велики број народа и народности, су основ за развој овог вида туризма. Богатство обичаја, фолклора, музике и гастрономије представљају основ за формирање разноликих туристичких производа и туристичких програма како за домаће, тако и за иностране госте.

Одрживи туризам - једно од основних начела у туристичком развоју јесте да се развојем никако не сме нарушити постојећи природни амбијент. У том смислу добија на значају концепт одрживог развоја. Неки од веома битних услова за управљањем одрживог развоја дестинације су иницирање и спровођење Агенде 21 и Локалног еколошког акционог плана на којима се мора инсистирати. То је процес заснован на широком учешћу локалне заједнице који обухвата визију локалне заједнице, процену стања животне средине, утврђивање приоритета, утврђивање стратегије и спровођење акција.

2.6.4. Социјални развој

Социјални развој у савременим условима представља врло важан фактор квалитета живота и услова опстанка људи у одређеној средини. Он се данас посматра као врло значајна компонента друштвено-економског развоја. Да би се могао сагледати и планирати развој одређене заједнице, мора се сагледати да ли је социјални развој ограничавајући или подстицајни елемент укупног развоја.

2.6.4.1. Насељска мрежа

Територија општине Бела Црква заузима површину од 353 km², чини је 14 насеља (град и 13 села). Према попису из 2002. године, територију општине насељавало је 20.367 становника, са густином насељености од 58 становника по 1 km², што је знатно испод просека Србије (103). Село Јасеново се налази у северозападном делу општине и има добар саобраћајни положај, на раскрсници пута са првом железничком пругом у бившој Југославији. Налази се се на регионалном путу Бела Црква-Вршац, удаљено је 12 km од Беле Цркве. Од 13 села које припадају општини Бела Црква, према броју становника из 2002. године, Јасеново је на другом месту (иза села Врачев Гај).

Процес депопулације захватио је већину насеља у Банату па тако и у општини Бела Црква. Број становника у Јасенову на пописима 1961. (2.333 становника), 1971. (2.108 становника), 1981. (2.062 становника), 1991. (1.927 становника) и 2002. године (1.446 становника) је показао силазни тренд, што ће се вероватно потврдити и резултатима

овогодишњег пописа. У насељу Јасеново по попису 2002. године живело је 1.115 пунолетних становника, а просечна старост становништва износила је 39,4 година. У насељу је било 504 домаћинства, а просечан број чланова по домаћинству је 2,87.

Село има Месну канцеларију, у селу постоји пошта, школа, амбуланта, полицијска станица. Основни проблеми села су комуналне природе: непостојање фекалне канализације и уређаја за пречишћавање отпадних вода, неуређеност водојажа и канала за одвод површинских вода (велики проблем, веома често плаве куће при мало јачим падавинама), лоша путна инфраструктура у селу, лоша опремљеност сеоске здравствене амбуланте, непостојање библиотеке, непостојање Дома културе, нефункционисање железничког саобраћаја.

2.6.4.2. Васпитање и образовање

У Јасенову има једна осмогодишња школа. Школа „Ђорђе Милетић“ изграђена је 1976. године. Реновирање и одржавање се вршило током протеклих десетак година. Мокри чворови и комплетно нова водоводна мрежа у школи урађени су 2000. године средствима Покрајине. Стари котло за централно грејање је замењен 2005. године, а током 2007. године замењен је кров и већи део прозора са новим пвц прозорима. И ово је урађено захваљујући средствима АП Војводине.

Наставничко особље броји 25 запослених. Некада је било и три разреда ђака првака, а последњих година свега 15-20 првака. Школу похађа 259 ученика у 17 одељења. Већи број ученика је од 5-8 разреда, с обзиром да у том узрасту школу похађају и ученици из суседних села Дуљаја, Добричево и Банатска Суботица.

Фискултурна сала је у одличном стању, величине је 30x15 m и солидно је опремљена реквизитима. Након замене крова, морало се приступити замени оштећеног и уништеног паркета, који је тада у потпуности лакиран. С обзиром да грејање сале није било адекватно због застарелости система грејања, уведено је централно грејање са радијаторима у сали.

У оквиру школе постоји фудбалски терен и кошарко игралиште. Кошаркако игралиште је реконструисано, са пластифицираном подлогом и новим конструкцијама кошева. Фудбалском игралишту је потребан завршни слој асвалта (који никада није ни урађен) јер је подлога неравна и на местима се задржава вода.

Забавиште похађа око 15-20 предшколаца сваке године. По речима представника МЗ, објекат је саграђен пре стотинак година, али је у солидном стању. Грејање објекта је на дрва. Служи само за потребе предшколске деце, окречен је пре четири године средствима општине. Међутим, кречење је доста некавалитетно урађено, тако да сада то естетски јако лоше изгледа.

Након завршене основне школе, ђаци настављају са средњом школом углавном у Белој Цркви и то у гимназији, техничкој и економској школи.

2.6.4.3. Организација мреже објеката здравствене заштите

У селу постоји здравствена станица која ради у склопу Дома здравља Бела Црква. Објекат је изграђен 1985. године, јер је стара амбуланта била неусловна за рад. Амбуланта је као објекат у добром стању. Проблем је плато испред амбуланте, који није адекватно грађевински решен, тако да се на њему задржавају велике количине воде приликом атмосферских падавина. Због непостојања одводних канала, вода се јако дуго задржава и на платоу и нема је само у летњим месецима када су ређе падавине.

У амбуланти ради 1 лекар опште праксе, три медицинске сестре и један стоматолог. Амбуланта је скромно опремљена. Проблем за становнике Јасенова је што ради само један лекар опште праксе, и то у првој смени. Овај недостатак је посебно изражен у зимском периоду, када су значајно заступљене респираторне инфекције и грип, па се стварају велике гужве. Проблем је још већи ако се узме у обзир да амбулантна, односно један лекар територијално покрива и села Дупљаја (854 становника), Банатска Суботица (200 становника), Добричево (226 становника), док у Гребенац лекар долази само једном недељно. У Дому здравља Бела Црква су упознати са овим проблемом. Међутим, да ли због недостатка кадрова или ограниченог буџета, не могу да га реше. Велики су проблеми како привући лекаре да дођу на рад у село, јер готово сви гравитирају ка већим срединама.

Дуго времена у Јасенову није било лекара, јер није било заинтересованих лекара за рад у селу. Онда је МЗ реновирала простор у оквиру старе амбуланте и направила стамбену јединицу, коју су уступили лекару који је пристао да дође да живи и ради у Јасенову. Међутим, проблем је само делимично решен, јер је тај лекар отишао на специјализацију, и сада га мења други. Једноставно, сви лекари који овде дођу, прихватају радно место као нужно зло, привремено решење и степеницу у напредовању, без жеље да се дуже задрже у насељу па и у Општини.

2.6.4.4. Социјална заштита

Насеље Јасеново се може окарактерисати као село које има доста појединаца са лошим материјалним стањем. Право на помоћ Центра за социјални рад имају лица неспособна за рад, пензионери са мањим примањима, радно способне породице чији чланови не раде или имају приход испод нивоа социјалне сигурности итд.

Према подацима Центра за социјални рад „8. Мај“ из Беле Цркве, закључно са априлом 2011. године, 92 особе има право на материјално обезбеђење породица. Од овог броја, 29 особа прима помоћ током читаве године (породице са већим бројем чланова, самохрани родитељи, неспособни за рад, стари и болесни). Остале категорије становништва (њих 63) имају право и примају помоћ преко зиме, од 5 до максимално 9 месеци годишње, у зависности од услова које испуњавају. По

једном члану се добија око 6.500 дин, 2 члана 9.828 дин, итд. Неколико година уназад уручиване су и једнократне новчане помоћи (из буџета Општине) и то највише за набавку средстава за хигијену и лекова. Одређена средства су дата грађанима који нису сами били у могућности да плате одлазак на специјалистичке прегледе у веће здравствене центре. Корисника туђе неге и помоћи има од 7 до 10 особа.

2.6.4.5. Установе и организације друштвеног стандарда

Дом културе је некада био у функцији, а саграђен је 70-тих година двадесетог века. У склопу њега био је биоскоп са 300 седишта. Унутрашњост је комплетно обновљена крајем осамдесетих година, када је у селу гостовала емисија *Знање-имање*. Због неодржавања и непостојања класичног крова већ равне плоче, објекат прокишњава, олуци су у очајном стању па је изражена девастација објекта. У оквиру некадашње биоскопске сале, једном годишње се одржава школска приредба, а 2-3 пута годишње гостују дечије представе. Постоји и доста велика омладинска сала у другом објекту, чија је намена била искључиво за забаву младих. Сала је у јако лошем стању и захтева значајна финансијска средства за довођење намени.

Библиотека никада није постојала у селу, а у склопу школе постоји школска библиотека која поседује мањи број наслова, првенствено књиге за лектуру. Културно уметничко друштво је постојало пре педесетак година, више није активно.

У оквиру старе амбуланте постојао је музеј, где су чувани експонати из баштине села. Након адаптације објекта, где је направљен стан, за музеј више није било места. Према идеји председника МЗ, на тавану школе би се могао уредити простор који би био музеј, али недостатак финансијских средстава онемогућава реализацију идеје.

У објекту старе амбуланте где је адаптиран стан за потребе лекара, постоје још две просторије. У једној се повремено одржава фолклор, карате тренинзи, а једну просторију користи и политичка странка.

У Јасенову постоји еколошко удружење „Караш“, које се залаже се за заштиту реке Караш и очувању животне средине. Друштво доста добро функционише, председник је Савић Српко, адвокат из Београда. Према речима људи из МЗ, поменути господин је пола свог живота посветио еколошком удружењу у Јасенову. У селу постоји и мали зоолошки врт, у коме су дивокозе, ему, овце, пони коњићи, разне врсте фазана, гуске, патке, мини козе, вијетнамске свиње, срне. То је простор величине око 30x50м и реално је сувише мали.

Манифестација „Првомајски еко сусрети“ на Карашу има за циљ да представи још један атрактиван локалитет у општини Бела Црква, а то је река Караш, јединствена по својим слаповима. Организатори манифестације су МЗ Јасеново, Еколошко друштво „Караш“ и Туристичка агенција „Алтра“ из Беле Цркве. Простор око слапова је уређен, а највећи допринос је дало еколошко друштво „Караш“. Сада се ту могу организовати спортско-рекреативни, забавни и други програми. Посебно је интересантан парк скулптура који је настао захваљујући вајарској колонији која се већ неколико година одржава на овом простору. Програм предвиђа разноврсна дешавања - изложбе, понуду домаћих производа и рукотворина, спортска такмичења и гурманске мајсторије.

У селу постоји фудбалски клуб „Караш“ који игра у Б лиги. Терен је у лошем стању, а свлачионица готово потпуно срушена због неодржавања. Струја је искључена због неизмирених дугова (у две просторије боравиле избеглице које су струју користиле за грејање, а нису је плаћали). Дуг за струју са каматама је достигао милион динара. Покушано је од стране МЗ наћи решење са представницима електродистрибуције (основи дуг је релативно мали, остатак су камате од 2001. године), али без успеха.

Постоји и одбојкашки клуб, махом су ту деца узраста до 15 година. Тренирају у школској сали, а такмиче се у дечијим лигама. Тренер је наставница физичког на волонтерској основи, а клуб постоји првенствено због интереса села. Изразито талентована деца настављају са тренизима у Вршцу у тамошњем клубу.

Шаховски клуб је некада постојао (имао је доста играча док је шах био редовна активност у склопу физичког васпитања) и такмичио се до уназад 6-7 година, међутим због недостатка играча једноставно се угасио.

Турнир у малом фудбалу одржава се сваке године, учествује 12-15 екипа из села и околине.

У селу постоји једна сеоска кафана (не служи се храна) и један кафић. Пијачни дан је петак, постоји око двадесетак тезги, али је интересовање последњих годину-две знатно мање. На сточној пијаци се углавном продају свиње.

Локалне активности усмерене на истраживање и развој:

Месном заједницом председава исти председник од 2000. године. Не добијају паре од општине и по њиховим речима председник МЗ и савет МЗ су практично волонтери, који раде искључиво због љубави и добробити према свом селу. Обзиром на низак ниво инвестиционе активности у општини Бела Црква, скромног буџета општине, те непостојања капиталних трансфера из општине ка Јасенову у периоду 2005-2010. година, јасно је да су нису постојале могућности за инвестирање у одрживи развој пољопривреде и села.

Постоје одређени планови у функцији развоја села, и то:

- **Изградња атарских путева:**

Овај пројекат је у фази реализације, Општина је обезбедила шљунак и услуге механизације, вредност радова 1.000.000 динара.

- **Асфалтирање:**

У плану су да се ураде две улице укупне дужине 1 km, из средстава Општине.

- **Изградња канализационе мреже:**

Дуго је у плану, међутим није урађена ни пројектна документација. С обзиром да је општина Бела Црква ограничених финансијских средстава, и да проблем канализације није потпуно решен ни у граду, није реално да овај проблем буде решен у скорије време.

2.6.4.6. Оцена животног стандарда

Нема тачног податка о броју незапослених, али према неким проценама савета МЗ, најмање их је 300 (већина са ССС), а по свој прилици ускоро ће иста судбина задесити и око 50 радника циглане која ће отићи у стечај и ликвидацију. Обзиром на тешку економску ситуацију, као и мали број привредних субјеката који ради на територији општине, мале су шансе да се проблем незапослености ублажи у скорије време. У селу има око 150 пензионера, а око стотинак мештана прима социјалну помоћ. Проблеме имају и запослени из села, јер их доста није пријављено за пензионо и здравствено осигурање или примају плату недовољну за нормалан живот. На основу ових показатеља може се закључити да велики број мештана доста тешко живи и има низак животни стандард.

2.6.5. Саобраћајна инфраструктура

Месна заједница Јасеново поседује релативно добре просторне, физичко-географске и стратешке карактеристике (непосредна близина граници са Републиком Румунијом), што збирно доприноси њеном релативно повољном саобраћајно-комуникативном положају. Упркос наведеном разна објективна ограничења утичу на непотпуно коришћење расположивог транзитног потенцијала Месне заједнице.

2.6.5.1. Друмски саобраћај

Успешну регионалну интеграцију месна заједница Јасеново и њено шире окружење може остварити само уз добру инфраструктурну опремљеност, где се првенствено мисли на саобраћајну инфраструктуру. Путем ње би се утицало на исцрпније коришћење расположивих ресурса и активнији однос ка развојним процесима унутар села. Јасеново је са ближим и даљим окружењем повезано регионалним путним правцем Р-126 (Вршац – Стража), *Слика 4.*

Слика 4. Саобраћајна мрежа Јужно-банатског округа

Извор: Интерна документација, А.Д. STRABAG Војводинапут Панчево.

Регионални путеви представљају основне споне између више подручја и центара једне привредне и геополитичке заједнице, као и између магистралних и транснационалних друмских рута, којима се по правилу и прикључују. Дугорочно гледано, они се морају константно функционално унапређивати, тј. морају се одржавати у стању техничке исправности прописане законском регулативом⁴⁰.

Регионални пут Р-126 је означен као једна од најзначајнијих друмских саобраћајница посматраног микро региона. Спаја овај део Јужно-банатског округа са неколико друмских праваца првог реда унутар Републике Србије. Наиме, код Вршца се Р-126 укључује у магистралне путне правце М1/9 (Београд – Панчево – Вршац – Ватин - Република Румунија) и М7/1 (Зрењанин – Вршац - Бела Црква – Калуђерово – Република Румунија), док се код Страже улива у магистрални путни правац М 7/1.

С обзиром да је управљање јавним путевима делатност од општег интереса, ова функција је поверена Јавном предузећу основаном од стране Владе. Одржавање

40 Кљајић Наташа, Јелочник, М., Потребић, В. (2010): Инфраструктура, Поглавље у Монографији „Стратешко планирање развоја локалних заједница – модел М3 Глогод“, Институт за економику пољопривреде Београд.

јавних путева на територији Јужно-банатског округа, а уједно и у Месној заједници Јасеново, налази се под ингеренцијама „А.Д. STRABAG Војводинапут“, предузећа које поседује довољан број неопходних средстава механизације и квалификованог радног особља потребног за обављање ових активности.

На основу теренских опсервација постојећег стања путне мреже, изведених у периоду април-јун 2011. године, може се дати генерална оцена укупне путне мреже и коловозног застора на територији месне заједнице Јасеново:

1. *Стање коловозног застора на примарној путној мрежи* - регионални путни правац Р-126, који представља везу Јасенова са општинским центром, се налази у стању релативно задовољавајућих технолошко - експлоатационих карактеристика. У питање се може довести само стање хоризонталне и вертикалне друмске сигнализације, те не постојање банкина, с обзиром да је регионални пут уједино и главна улица у месној заједници: Поред овога, примећена је и не изграђеност пешачко-бициклических стаза дуж деонице која пролази кроз село;
2. *Стање коловозног застора на локалној путној мрежи* (категорисаним и некатегорисаним путним правцима) је углавном неповољно. Најчешће преовлађује калдрма, туцаник, шљунчана и земљана подлога. Јасеново је са суседним насељима повезано асфалтираним путевима. Деонице под асфалтом су у релативно лошем стању, а на неким деоницама је наглашена потреба њихове реконструкције. Највећи део улица је претежно узак, непрегледан и пун ударних рупа. Многе улице су угрожене и деловањем атмосферских падавина, с обзиром на недостатак и неуређеност канала за њихов одвод;
3. *Подизање квантитета и квалитета комплетне путне мреже унутар територије Јасенова* - постоји објективна потреба за изналажењем најповољнијих решења око повећања броја километара унутар постојеће путне мреже и њеног што функционалнијег просторног распореда, ради што боље повезаности свих делова атара села са центром Јасенова. Отежавајућа околност овом захтеву се проналази у недостатку материјалних и финансијских средстава локалне самоуправе (Јасенова и Беле Цркве) за инвестирање у реконструкцију постојећих и изградњу нових локалних категорисаних путних праваца. У наредном петогодишњем периоду је у плану (финансирање са општинског нивоа) асфалтирање једне улице у атару села.

На територији месне заједнице Јасеново лоцирана је једна приватна бензинска станица у функцији са два точиона места.

На територији села су регистроване две ауто-сервисне радионице. Поред наведеног, нека домаћинстава као допунску делатност пружају услуге поправке мањих кварова на моторним возилима и пољопривредној механизацији, а ширу понуду сервисних услуга нуде аутосервисне радионице лоциране на територији Општине.

Сви административни послови око регистрације моторних возила под ингеренцијом су централне станице МУП-а општине Бела Црква.

Повезаност атара села са општинским центром и суседним местима одвија се путем постојеће аутобуске мреже. Наиме ЈАТП „Бела Цркава» и АТП „Коста Тодоровић доо“ организује већи број дневних полазака са главне аутобуске станице у Белој Цркви ка свим насељима општине.

2.6.5.2. Железнички, водни, ваздушни и мултимодални саобраћај

На ширем подручју Месне заједнице постоје основни елементи железничке инфраструктуре (пружни правац и станица). Наиме, иако територијом Јасенова пролази једноколосечна пруга Бела Црква – Вршац, први пружни правац у бившој Југославији, нажалост већ неколико година она није у функцији. У плану је детаљна ревитализација и модернизација поменутог пружног правца, чиме би се путницима и роби олакшао прилаз магистралној прузи Београд-Вршац-Стамора Моравита (Румунија). Јасеново поседује и железничку станицу, релативно ороноу објекат ван функције. Као проблем се јавља и веома лоше стање прилазне саобраћајнице (земљани пут) железничкој станици.

Иако се Јасеново непосредно ослања на реку Караш и канал ДТД, посматрано са економског становишта, оне тренутно немају већи пловни значај за посматрани микро регион.

Ваздушни саобраћај се може дефинисати као економски најскупљи начин транспорта роба и превоза људи. По питању услуга овог вида саобраћаја Месна заједница се првенствено ослањају на међународни аеродром Никола Тесла у Београду. Поред овога, у ширем окружењу села, на територији општина Бела Црква и Вршац, лоцирани су аеродроми нижег ранга важности.

Јасеново тренутно нема реалних потреба за мултимодалним саобраћајем. Развој постојећих и изградња нових робно транспортних центара, преваходно у Вршцу, Белој Цркви, Панчеву и Београду, имаће директне и позитивне импликације на одвијање робног саобраћаја унутар атара села.

2.6.6. Телекомуникације, поштански саобраћај и приступ интернету

Одрживи развој сваке локалне заједнице је незамислив без добро осмишљене, капацитетом довољне и поуздане телекомуникационе инфраструктуре. Ово питање је од непроцењиве важности за мале сеоске или приградске средине, с обзиром да телекомуникациони оквир утиче на ниво животног стандарда, а непосредно утиче и на нижи степен демографске евакуације житеља ових крајева ка околним урбаним срединама⁴¹.

41 Jeločnik M., Cvijanović D., Cicea C. (2007): Importance of transportation and telecommunication infrastructure for rural development of Serbia in the context of European integrations, Scientific Papers, Nacional Scientific Symposium with International Participation - The impact of Romania's entry into the European Union on Agriculture, Bucharest, April 2007., p. 267-272.

2.6.6.1. Фиксна телефонија

Функционисање комплетне инсталације и уређаја фиксне телефоније на територији општине Бела Црква је под ингеренцијама предузећа за телекомуникације Телеком Србија А.Д.. На територији месне заједнице Јасеново је током 2009. године инсталирана једна дигитална телефонска централа, последње генерације.

Табела 23. – Упоредни преглед елемената густине ТТ мреже за посматрана подручја

Територија	Број становника	Број телефонских претплатника	Густина ТТ мреже
Република Србија	7.320.807*	2.969.721	40,6
Јужнобанатски округ	300.874*	109.808	36,5
Општина Бела Црква	18.451*	5.884	31,9

Напомене: * Процена броја становника на дан 30.06.2009. године;

Извор: Општине у Србији 2010. године – РЗС;

Према подацима преузетим из публикације *Општине у Србији 2010. Године*, Републичког завода за статистику, може се израчунати вредност показатеља постојеће густине ТТ мреже (броја телефонских прикључака на 100 становника). Овај показатељ за територију општине Бела Црква има вредност од око 31,9. Добијени показатељ је релативно нижи од вредности истог показатеља за Јужнобанатског округ (око 36,5), односно осетно нижи од републичког нивоа (око 40,6).

Генерална оцена система фиксне телефоније иде у правцу да Месна заједница располаже са новијим типом инсталиране дигиталне централе, у одређеном проценту подземном телекомуникационом инфраструктуром и непостојањем лимитирајућих фактора (физичких препрека) за даљи развој поменутог система.

2.6.6.2. Мобилна телефонија

Носиоци инфраструктурних садржаја телекомуникационих система на подручју општине Бела Црква и месне заједнице Јасеново су сва три оператера присутна на тржишту Србије, Телеком Србије А.Д., VIP mobile и Telenor доо. Сигнал мобилне телефоније је у сеоским срединама најчешће једини телекомуникациони оквир (нарочито у сезони пољопривредних радова када су корисници ван својих домова). Репетитори мобилне телефоније су позиционирани, како на широј територији села, тако и у околним селима. Покривеност територије Месне заједнице сигналом поменутих оператера и сама јачина доступног сигнала у глобалу је на задовољавајућем нивоу.

2.6.6.3. Поште

На територији Месне заједнице Јасеново постоји једна испостава Јавног предузећа ППТ Србије, која функционише као пријемно - доставна пошта. Постојећи асортиман и квалитет услуга поште задовољава тренутне потребе локалног становништва.

2.6.6.4. Приступ интернету и јавно информисање

Интернет корисницима у Јасенову, са дигитализацијом фиксне телефоније, доступна је ADSL интернет конекција, стим да је већина територије села покривена и задовољавајућим нивоом сигнала бежичног интернета, као одличном алтернативом за развој Интернета у руралним срединама са збијеним стамбеним језгром унутар насеља. На подручју Месне заједнице своје услуге пружа неколико интернет провајдера. Нажалост, у селу не постоји школа рачунара, а најближе су лоциране у Белој Цркви и Вршцу.

Јавно информисање на територији Месне заједнице Јасеново, није на задовољавајућем нивоу. У атару села не постоји ни један телевизијски репетитор или емисиона станица, а у насељу тренутно своје услуге не нуди ни један кабловски ТВ оператер. Најближа емисиона станица је у Белој Цркви (радио Бела Црква).

2.6.7. Водопривредна инфраструктура

2.6.7.1. Водоснабдевање и квалитет воде

На основу истражних радова, утврдило се да је могуће добити довољну количину исправне сирове воде за потребе становника, само у околини насеља Стража, које припада општини Вршац. На основу тог природног услова изграђен је регионални систем снабдевања водом, на који су прикључена сва насеља општине Бела Црква. До сада је избушено седам цевастих бунара дубине од 77 до 110 m који каптирају субартерску издан са различитих дубина од око 46 до око 85 m, чија је укупна издашност око 90 l/s.

Систем за водоснабдевање се састоји из следећих сегмената: система за захватање, система за потискивање, објекта за кондиционирање и система за дистрибуцију воде. До Беле Цркве вода из Страже доводи се посебним цевоводом до два резервоара укупне запремине 2.000 m³, који су на коти 147 mm. Из резервоара, градска мрежа напаја се водом путем доводног цевовода \varnothing 400 mm.

Дакле, село Јасеново, као и сва остала села са подручја општине Бела Црква изузев Чешког Села и Калуђерова, су у систему општинског, односно регионалног водовода, са извориштем у насељу Стража. Вода са захвата из субартерске издани са 7 цевастих бунара. Вода се користи као *сирова*, без поправке условљених хемијско - физичких карактеристика. За сада не постоји захтев за поправку квалитета сирове воде. Даљи раст потрошње воде могуће је очекивати уколико се реализује пројекат уређења и коришћења белоцркванских језера. Тада ће се обезбедити потребна количина воде у оквиру најближе локације поред језера, али са поправком квалитета захваћене воде из прве издани.

Хемијски и микробиолошки квалитет воде у водоводу редовно контролише Завод за заштиту здравља из Панчева. Квалитет воде одговара Правилнику о квалитету воде за пиће.

Снабдевање становника пијаћом водом није обезбеђено са довољном количином воде у летњем - туристичком периоду, када се број становника знатно увећа.

За критични период потребно је увећати капацитет изворишта *Стража* и капацитет резервоара изнад Беле Цркве поред постојећа два, запремине 2.000 m³ на коти 147 mnm.

2.6.7.2. Одводњавање

Оба природна водотока, Караш и Нера, који егзистирају на територији општине Бела Црква, нису регулисана и праве велике проблеме по питању плављења. Река Караш је међународна при чему се 32 km налази на територији Републике Србије. На румунском сектору су изграђени обострани насипи дуж Караша и притока и равничарска акумулација Варадија за прихват дела поплавних таласа (вероватноћа појаве $p < 5\%$). Румунска страна је обавезна да адекватним функционисањем равничарске акумулације Варадија одржава непромењени природни режим великих вода на граничном профилу.

На делу наше територије је неуређено речно корито и нема довољну пропусну моћ за велике воде услед чега се јављају честа плављења речне долине (неких година и више пута), са неповољним последицама по пољопривредну производњу и сталним угрожавањем делова насеља, саобраћајних и привредних објеката.

Караш има средњи вишегодишњи протицај око 8 m³/s. Протицаји већи од просечних трају 90-100 дана у просечној години. Има бујични карактер који подразумева нагли надолазак и кратку временску базу таласа великих вода. Трајање протицаја већих од 70 m³/s је обично 3-4 дана.

Подручје које обухвата река Караш се може поделити на Доњи Караш и Горњи Караш.

Доњи Караш је низводно од Војводинаца и у том потесу су заступљена два типа земљишта, глиновито-иловасти алувијум на површини од 2.228 ha и ритска црница на површини од 108 ha. Оба земљишна типа имају неповољан водни режим, са спорим оцеђивањем воде после великих падавина или плављења из Караша, као и прекомерним влажењем услед високих нивоа подземних вода. Припадају III-ој бонитетној класи и екстензивно се користе. Чак 30-40% површина је под пашњацима и природним ливадама, а на преосталим површинама се одржава нестабилна ратарска производња.

На Доњем Карашу су сувишним водама угрожени:

- делови насеља: Дупљаја, Јасеново, Банатска Суботица и Добричево;
- велики број објеката саобраћајне инфраструктуре – мостови, путеви, пруга, млин у Стражи;

- извориште регионалног водовода Бела Црква;
- велике пољопривредне површине и будући систем за одводњавање.

Стога је потребно спречити плављење водама реке Караш и изградити систем за одвођење вишка подземне и атмосферске воде са површина.

Горњи Караш се простире од насеља Војводинци до румунске границе. Обухвата више коте терена и песковито иловасти алувијум као земљишни тип. Пољопривредно земљиште се простире на 1.116 ha површине. Ово земљиште је II бонитетна класа, лакшег је механичког састава, лакше за обраду и има релативно повољан водни режим па је стога повољно за ратарску и повртарску производњу. На Горњем Карашу је великим водама угрожено насеље Куштиљ и пољопривредно земљиште. У овом делу је потребно спречити плављење водама реке Караш.

2.6.7.2.1. Варијантна решења уређења реке Караш за велике воде

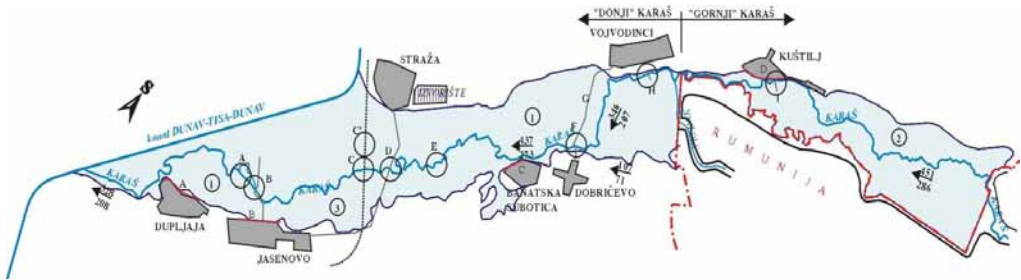
Основна начела овог решења би била следећа:

- Уређењем водотока реке Караш би се решили у основни водопривредни проблеми подручја. Приоритетни задатак је заштита приобаља од изливања великих вода који се може постићи интегралним решењем уређења водотока и приобаља.
- Техничка решења примерена актуелним економским могућностима + фазна реализација радова.
- Поштовање договора између Републике Србије и Румуније.
- Примена савремених принципа уређења водотока - очувати природно стање водотока и респектовати основне еколошке захтеве.
- Посебно се разматрају две карактеристичне деонице: од насеља Војводинци до румунске границе (Горњи Караш) и од насеља Војводинци до ушћа реке у канал ДТД (Доњи Караш).

Урађена су 4 варијантна решења, и то:

НУЛТА варијанта: извођење локалних објеката за заштиту насеља, индустријских постројења и саобраћајница при чему се не би мењао природни режим реке, (Слика 5.).

Слика 5. НУЛТА ВАРИЈАНТА

Извор: Варијантна решења уређења Караша за велике воде. Презентација, Институт за водопривреду Јарослав Черни, Београд, 2006.

- Разматрана због континуитета са претходном техничком документацијом - одступа од генералне концепције уређења РС сектора реке.
- Нема карактер интегралног решења уређења долине реке Караш, него санкционише постојеће стање.
- Само радови на заштити делова насеља, саобраћајних и инфраструктурних објеката у долини Караша - не штите се пољопривредне површине од плавлјења:
 - Заштита насеља од поплава - извођење кратких, локалних насипа - релативно ниски (висине око 1 m).
 - Заштита мостова на: пољском путу Јасеново - Атар, железничкој прузи Вршац - Бела Црква, на регионалном путу Вршац - Бела Црква, на путу Војводинци-Добричево, у Куштиљу, локални пут Војводинци-Добричево и мост – млин код насеља Војводинци.
 - Заштита млина у Стражи (млинови код Војводинаца и Јасенова напуштени) - изградња заштитног насипа дужине 0,5 km и одбрамбени бетонски зид дужине 100 m дуж речне обале.

Овом варијантом се не решава основни проблем у долини реке Караш – плавлјење пољопривредних површина.

ВАРИЈАНТА А - изградња обостраних насипа дуж постојећег речног корита, (Слика 6.).

Слика 6. ВАРИЈАНТА А

Извор: Варијантна решења уређења Караша за велике воде. Презентација, Институт за водопривреду Јарослав Черни, Београд, 2006.

Ова варијанта подразумева пасивну заштиту насеља као и заштиту 2.016 ha пољопривредног земљишта извођењем насипа дуж постојећег речног корита. Брањено подручје је подељено на више независних касета које се могу бранити од поплава одвојеним одбрамбеним насипима.

Радови који би се изводили у овом случају су:

- заштита касета од $v.v.Q_{5\%}$ (уколико је доказана техно-економска оправданост);
- уређење речне инундације (уређивање шума и уклањање шибља);
- радови у речном кориту - заштита обала и објеката од рушења.

ВАРИЈАНТА Б (урађена од стране Енергопројекта 1988. године). Подразумева измештање речног корита на деоници од насеља Војводинци до ушћа у канал ДТД на трасу у подножју брда на северном ободу долине, уз изградњу обостраних насипа на деоници узводно од Војводинаца, (Слика 7.).

Слика 7. ВАРИЈАНТА Б

Извор: Варијантна решења уређења Караша за велике воде. Презентација, Институт за водопривреду Јарослав Черни, Београд, 2006.

Доњи Караш - низводно од Војводинаца:

- укупна површина 2.295 ha;
- бруто површина брањеног пољопривредног земљишта 2.131 ha;
- површина небрањеног земљишта 57 ha;
- површина за експропријацију - канал 164 ha.

Горњи Караш - од Војводинаца до државне границе подразумевао би изградњу 4 касете при чему би 1 била на левој и 3 на десној обали. Економски оправдана заштита 3 касете.

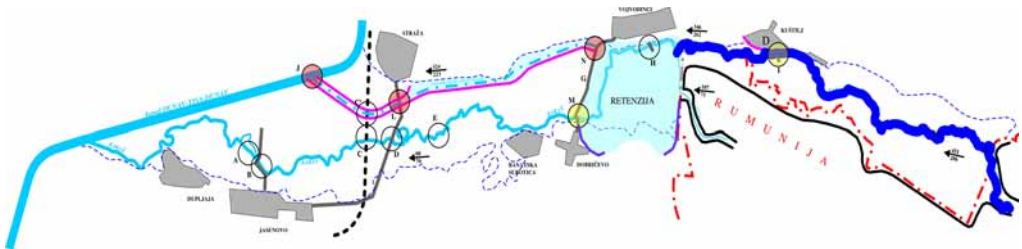
Укупна површина 905 ha:

- површина пољопривредног земљишта у брањеним касетама 748 ha;
- површина небрањеног земљишта 57 ha;
- површина за експропријацију 100 ha.

ВАРИЈАНТА В - слична је варијанти Б, али је рационалнија због мањег обима радова на растеретном каналу и другим објектима, (Слика 8.). Ова варијанта подразумева следеће:

- Доњи Караш до Добричева – остао би у природном стању.
- Простор између Добричева, ушћа Вичиника и Војводинаца би се користио као ретензија (трансформација поплавних таласа и расподела вода на растеретни канал и постојеће речно корито Доњег Караша).
- Горњи Караш узводно од ретензије - регулација речног корита без насипа.

Слика 8. ВАРИЈАНТА В

Извор: Варијантна решења уређења Караша за велике воде. Презентација, Институт за водопривреду Јарослав Черни, Београд, 2006.

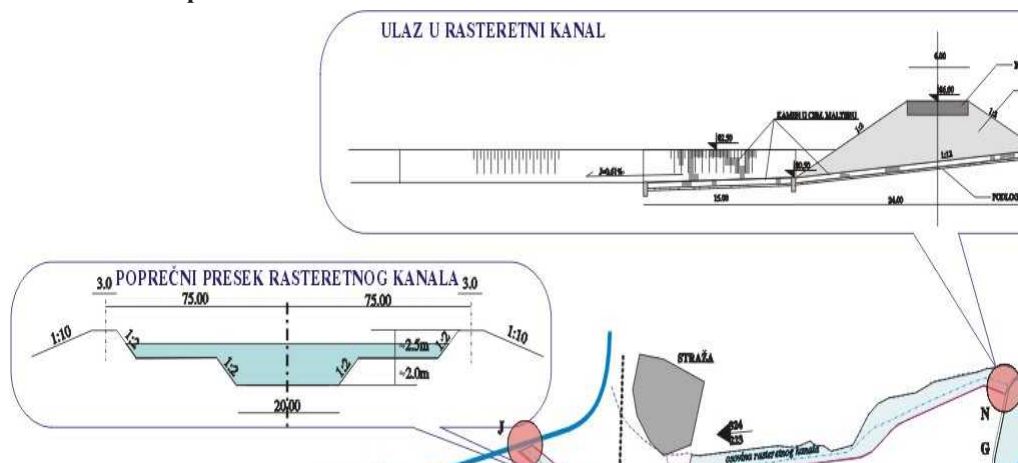
Доњи Караш: Активна заштита насеља и 1.750 ха пољопривредних површина

- Ушће у канал ДТД - Добричево:
 - постојеће речно корито Караша остаје у садашњем стању и прихвата протицаје до $70 \text{ m}^3/\text{s}$,
 - растеретни канал уз десни бок долине ($L= 7.370 \text{ m}$) одводи велике воде ($Q>140 \text{ m}^3/\text{s}$) до реципијента.
- Добричево - Војводинци:
 - речна долина остаје у постојећем стању. У периоду великих вода има функцију ретензије у коју се уливају воде Караша и Вичиника, а затим у одређеним односима пропуштају у постојеће корито Караша низводно од Добричева и у растеретни канал.
- Горњи Караш - Пасивна заштита насеља и 845 ха пољопривредних површина:
 - регулација основног корита са обостраним насипима-депонијама за прихват меродавне $Q_{5\%}$.

Растеретни канал, (Слика 9.):

- укључује се при протицајима већим од $140 \text{ m}^3/\text{s}$ - приближно једном у 4 године;
- мање димензије канала – мање димензије мостова преко канала и преливне грађевине на ушћу у ДТД.

Слика 9. Растеретни канал

Извор: Варијантна решења уређења Караша за велике воде. Презентација, Институт за водопривреду Јарослав Черни, Београд, 2006.

Низводно од потеза Добричево - Војводинци:

- укупна површина 2.295 ha;
- бруто површина брањеног пољопривредног земљишта 1.750 ha;
- површина небрањеног земљишта -;
- површина за експропријацију 130 ha;
- површина ретензије 415 ha.

Узводно од потеза Добричево - Војводинци:

- бруто површина брањеног пољопривредног земљишта 845 ha;
- површина небрањеног земљишта -;
- површина за експропријацију 60 ha.

2.6.7.2.2. Оптимална варијанта уређења реке Караш

Упоредно уређење варијанти уређења реке Караш по економским показатељима:

Укупна инвестициона вредност - варијанта А је најјефтинија (40% јефтинија од варијанте Б, а 8% од варијанте Ц). Инвестиције по јединици брањене површине - вредност по варијантама А и Б практично је иста, док варијанта Ц има најмања улагања по хектару брањене површине.

Водопривредни, инфраструктурни и еколошки аспекти варијанти уређења реке Караш за велике воде:

Заштита од флувијалне ерозије:

Варијанта А неповољнија од варијанти Б и Ц јер се повећавају протицаји у регулисаном кориту – угрожена морфолошка равнотежа и стабилност објеката у речном кориту и на обалама (мостовски стубови, праг код млина у Стражи, обални зидови у зони млина у Јасенову и др.).

Обезбеђење сигурности објеката саобраћајне инфраструктуре:

У варијанти А је неопходна реконструкција свих постојећих мостова на Доњем Карашу (осим железничког моста), јер њихови отвори немају довољне димензије за пропуштање великих вода у условима регулације.

Одводњавање - неопходно на Доњем Карашу:

- у варијанти А – немогуће гравитационо одвођење - неопходна изградња црпних станица;
- у варијантама Б и Ц - постојеће речно корито добија функцију главног дренажног канала у који се гравитационо уливају дренажни канали и

брдски токови из левог приобаља – мања инвестициона вредност система за одводњавање и годишњи трошкови за дренажу земљишта.

Наводњавање - не утиче на одређење за варијанте.

Коришћење енергетског потенцијала - мали хидроенергетски потенцијал - могућност да се на профилу млина у Стражи инсталира проточна МНЕ, инсталисаног капацитета $8 \text{ m}^3/\text{s}$ - Варијанте Б и Ц повољније - заштита МНЕ од штетног дејства вода (посебно преграде и јаза) и нешто дуже искоришћење вода у енергетске сврхе.

Водоснабдевање - у варијанти А потенцијално извориште потпуно заштићено од великих вода; поремећај морфолошке равнотеже водотока - промене услова на контакту Караша и водоносног слоја изворишта у Стражи, са могућим променама квантитета и квалитета воде у водоносном слоју. Варијанта Ц је повољнија од варијанте Б, због плићег растеретног канала и ређе појаве и краћег трајања тока у каналу.

Очување природне средине - варијанта А - радови би у потпуности изменили природни изглед и довели до поремећаја еколошке равнотеже. Овакав приступ је у супротности са најновијим трендовима у свету и код нас.

Спорт и рекреација - уређење водотока по варијантама Б или Ц би омогућило уређење зоне млина у Јасенову за потребе рекреације.

На основу упоређења варијанти, усвојена је варијанта В за уређење реке Караш, разлози су следећи:

- Технички рационална - заштита од поплава свих насеља у долини Караша и највећег дела пољопривредног земљишта.
- Економски најповољнија;
- Базирана на принципу заштите животне средине.
- Не омета друге делатности везане за воде.
- Не ремети режим водотока на граничном профилу.
- Могућа фазна реализација:
 1. фаза: ископ растеретног канала и уређење земљишта у приобаљу + извођење главних објеката на растеретном каналу - уливног објекта у канал ДТД и друмског моста преко канала;
 2. фаза: ободни насипи око ретензије и објекти за евакуацију великих вода из ретензије: пропуст у постојећем кориту Караша код Добричева и уливног објекта на улазу у растеретни канал;
 3. фаза: регулациони радови на Горњем Карашу.

2.6.7.3. Наводњавање

У зони Караша комбинат „Екоагрис Србија“ има 450 ha пољопривредне површине у свом власништву на којој примењују наводњавање. Дозволу за коришћење воде за наводњавање из реке Караш су добили под условом да користе воду до протицаја $3 \text{ m}^3/\text{s}$. Испод тога не би смели захватати воду због смањења протицаја реке.

У Јасенову наводњавање једва да постоји и примењује се потпуно спорадично. Евидентирана су два система за наводњавање. Један за наводњавање воћњака (јабука и шљива) методом кап по кап, при чему користи воду за наводњавање из реке Караш, и други који наводњава поврће (парадајз, паприка, зелена салата, лук) у пластенику, а користи воду из копаног бунара.

Потреба за наводњавањем постоји али је наводњавање спорадично. Са друге стране, када би се примењивало у већем обиму, река Караш можда не би могла капацитетом да задовољи потребу за водом због горе поменутог система за наводњавање у власништву комбината „Екоагрис Србија“.

Белоцркванска језера служе и за наводњавање пољопривредних површина. Обзиром да су међусобно близу, језера су повезана отвореним каналима и цевастим пропустом испод пута Врачев Гај - Бела Црква, са циљем да се у Врачевгајском језеру обезбеди довољна количина воде у време вегетационог (летњег) периода када је највећа потражња за водом од стране пољопривредних култура. У том периоду вода има ток од виших кота ка нижим, односно из суседних језера ка Врачевгајском. Када би се извршило повезивање свих језера системом отворено-затворених канала, који омогућују циркулацију воде, омогућило би се вишенаменско коришћење воде из језера у сврху наводњавања, туризма и рекреације.

2.6.8. Енергетска инфраструктура

2.6.8.1. Снабдевање електричном енергијом

Снабдевање електричном енергијом потрошача на подручју Јасенова обезбеђено је из трафостанице ТС Бела Црква, трансформације 110/20 kV, са уграђеним трафоом снаге 31,5 MVA. На подручју општине Бела Црква изграђен је 110 kV далековод бр. 1002 Бела Црква-Вршац 2.

На датом простору постоји изграђена преносна средњенапонска 20 kV, нисконапонска 0,4 kV мрежа и припадајуће трафостанице. Потрошња електричне енергије на територији општине Бела Црква је износила: 1995. године 54.863 MWh, док је 2004. године износила 50.483 MWh што значи да коефицијент смањења потрошње електричне енергије износи 1,08, (Табела 24.).

Табела 24. Структура потрошње електричне енергије за село Јасеново, за период јануар-децембар 2004. године

Насеље	Високи напон			Домаћинства			Остала потрошња		
	број	MWh	%	број	MWh	%	број	MWh	%
Јасеново	1	1.309	33,20	583	2.229	56,53	66	405	10,27

Извор: Просторни план Беле Цркве, 2008.

У току 2010. године у Јасенову је било 15-20 прекида електричне енергије током дана и то је трајало један изванредан период. У 2011. години прекиди су се смањили али све указује на дотрајалост електричних водова и потребу да се оне замене.

Постојеће капацитете електроенергетске инфраструктуре карактерише неприлагођеност захтевима стално растуће потрошње. Изграђеност преносне и дистрибутивне мреже је задовољавајућа, у погледу покривености простора, али не и у погледу капацитета и техничких карактеристика водова и дистрибутивних трафостаница.

Капацитети изграђених трафостаница такође су незадовољавајући, те је потребно у наредном периоду повећати инсталисану снагу трафоа и изградити нове капацитете.

Секундарна (нисконапонска) мрежа непосредно напаја потрошаче и може се констатовати да она покрива сва насељена места. Постојећа нисконапонска мрежа је највећим делом ваздушна. Реконструкција нисконапонске мреже у насељима је делимично извршена, те је потребно у потпуности исту извршити.

Потребно је повећати сигурност и квалитет напајања свих насеља. Јавна расвета у насељима није потребног нивоа.

Постојећа електроенергетска инфраструктура представља *потенцијал* датог простора, али у исто време надземна високонапонска мрежа представља *ограничавајући* фактор за изградњу објеката на простору у непосредној близини ове мреже тј. у заштитним коридорима.

2.6.8.2. Гасоводна мрежа

Не постоји изграђена гасоводна инфраструктура на подручју села Јасеново. Још пре 30-ак година становници овог места су имали намеру и потребу за изградњом гасоводне мреже, али та намера није још увек реализована. И данас постоји потреба за гасом.

У области гасоводне (енергетске) инфраструктуре основни циљеви су следећи:

- Гасификација свих насељених места на територији општине Бела Црква, на бази усклађених концепција гасификације и топлификације, у сврху задовољења потреба крајњих корисника у широкој потрошњи.
- Функционално коришћење и штедња необновљивих ресурса.
- Развој и коришћење алтернативних облика енергије.

2.6.9. Управљање отпадом

Неодговарајуће третирање отпада представља један од највећих еколошких проблема насеља Јасеново. Чврст отпад пореклом из домаћинства неорганизовано се одлаже на дивље депоније које се периодично санирају али се након извесног времена опет стварају услед веома ниске еколошке свести локалног становништва по овом питању. У насељу постоје две несанитарне депоније на коју становници самоиницијативно односе ђубре. Једна депонија је лоцирана поред циглане „2. Октобар“, у експлоатационом копу цигланске глине, на земљишту која је у државном власништву. Димензије депоније су следеће: дужина 150 m, ширина 100 m и површина 15.000 m². Удаљеност депоније од насеља је око 50 m. Удаљеност од првог водотока 1.000 m, а од извора водоснабдевања 32 m. Приступ депонији је лак. На депонију се одлаже разноврстан отпад што укључује: биоразградив отпад из домаћинства и пољопривреде, метални и амбалажни отпад, грађевински, електронски, као и отпадне гуме. На депонији се повремено региструје појава дима непријатног мириса. Отпад се одлаже на депонију и од стране погона за производњу амбалаже фирме „Миленијум“ и циглане „2. Октобар“. Циглана, која тренутно није у функцији, повремено обезбеђује механизацију за чишћење депонија. Друга депонија је лоцирана на излазу из села, на путу према насељу Дупљаја. Налази се такође на земљишту у државној својини на површини од 15.000 m². Дужина депоније је 300 m, а ширина 50 m. Удаљеност депоније од насеља је око 50 m. Први водоток је на удаљености од око километар, а удаљеност од извора водоснабдевања је 32 km. Земљиште на коме се налази је алувијално иловасто земљиште. На депонију се олаже отпад истог састава као и на претходно описану депонију. С обзиром да обе депоније не задовољавају законом прописане услове за функционисање, исте би требало затворити и рекултивисати.

Велики проблем представља и непостојање канализационе мреже чију функцију врше септичке јаме. Септичке јаме се повремено празне, а садржај се неконтролисано одлаже што представља велики потенцијални проблем по здравље становништва. Повремено долази и до изливања септичких јама услед подизања водостаја реке Караш, што може изазвати велике проблеме локалном становништву. Такође, у барама које настају након плавлеења терена долази до пренамножења комараца што је проблем на који се мора обратити посебна пажња.

III SWOT АНАЛИЗА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА МЗ ЈАСЕНОВО

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Повољан гео-стратешки положај и добра повезаност са саобраћајном мрежом - МЗ унутар пограничне Општине, близина границе; ✓ Постоје одлични природни услови за ефикасну пољопривредну производњу - умерено-континентална клима и очувани природни ресурси; ✓ Мала дисецираност терена и благо нагнута раван банатске лесне терасе пружају добре услове за разноврсну пољопривредну производњу; ✓ Природне предиспозиције за развој пољопривреде у смислу квалитетног земљишта - плодно земљиште са добрим физичко-хемијским особинама омогућава гајење великог броја биљних култура; ✓ У подолошкој структури доминирају земљишта добрих бонитетних карактеристика, са умереним ограничењима за биљну производњу (чернозем, алувијум и ритска црница); ✓ Висока заступљеност ораница у структури коришћеног пољопривредног земљишта уз тенденцију раста површина ораницама; ✓ Врло добра катастарска структура пољопривредних површина и повољни услови за интензивирање производње крмног биља и воћа, али и развој сточарске производње; ✓ Поседи коришћеног обрадивог земљишта у просеку су већи на нивоу Општине него у Јужнобанатском округу и АП Војводини; ✓ Пољопривредно земљиште процентуално чини највећи део укупних површина; ✓ Очувана животна средина и изузетно богатство подручја водним ресурсима - површинским и подземним водама; ✓ Просторна биоразноврсност око реке Караш, постојање ловишта, богат рибљи фонд и очуваност екосистема; ✓ Река Караш даје могућност развоја канала за наводњавање и изградњу малих хидроелектрана; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Локално становништво инертно у погледу решавања постојећих проблема МЗ; ✓ Ниска еколошка свест локалног становништва; ✓ Непостојање канализационе мреже, санитарне сеоске депоније, организованог управљања отпадом, примарне селекције отпада и организованог откупа, рециклаже секундарних сировина; ✓ Пољопривредно земљиште угрожено дејством еолске и водне ерозије; ✓ Глиновито-иловасти алувијум и ритска црница, смањене водопрпусне моћи, угрожене су поплавама и високим нивоом подземних вода у приобаљу реке Караш, и захтевају континуирану примену хидро и агроелиоративних мера; ✓ Присутни деградациони процеси у земљишту као резултат монокултуре и примене тешке механизације, уз местимично регистроване последице прекомерне примене минералних ђубрива одређених формулација; ✓ Недовољно коришћење стајњака за ђубрење пољопривредних површина услед недовољно развијене сточарске производње; ✓ Велике површине некоришћених и неодржаваних пашњака у приобаљу Караша, представљају неискоришћени ресурс у сточарској производњи; ✓ Неуређено речно корито реке Караш и непостојање довољно пропусне моћи за велике воде; ✓ Наводњавање једва да постоји, примењује се потпуно спорадично; ✓ Снабдевање становника пијаћом водом није обезбеђено са довољном количином воде у летњем, туристичком периоду, када се број становника знатно увећа; ✓ Оба природна водотока, Караш и Нера, нису регулисана и праве велике проблеме по питању плавења; ✓ Редуковани шумски екосистеми;

Стратешко планирање одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Велики потенцијали у коришћењу биомасе, сунчеве енергије и енергије ветра за производњу топлотне и електричне енергије; ✓ Најзначајнији минерални ресурс је шљунак; ✓ Фолклор као особеност и саставни део богате војвођанске традиције, културни садржаји везани за живот и обичаје (манифестација <i>Првомајски еко сусрети на Карацу</i>), као и разноврсност и богатство домаћих специјалитета хране; ✓ Постојање значајних туристичких ресурса који могу бити у функцији диверсификације пољопривредне производње; ✓ Процент запосленог становништва, на нивоу општине Бела Црква, у пољопривреди, шумарству и водопривреди је већи у односу на Јужно-банатски округ, што се може сматрати како апсолутна предност; ✓ За образовну структуру становништва може се рећи да је релативно повољна, а пољопривредни произвођачи имају добар ниво знања; ✓ Основни контингент за економски развој Општине чине запослена лица у пољопривреди, шумарству, водопривреди и прерађивачкој индустрији; ✓ Пољопривредно становништво процентуално чини значајан део популације општине Бела Црква, а пољопривреда је најзаступљенија делатност привреде; ✓ Постојање Месне канцеларије у насељу; ✓ Постојање дигиталне централе фиксне телефоније, државних путева II реда и близина већих градова као значајног тржишта; ✓ Посвећеност становништва пољопривредној производњи; ✓ Развој сточарства - говедарства, свињарства, овчарства и живинарства; ✓ Оспособљеност и традиција у ратарској и воћарској производњи; ✓ Још увек жива традиција прераде неких пољопривредних производа у домаћој радиности; ✓ Пољопривредни произвођачи релативно добро снабдевени потребном пољопривредном механизацијом; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Непоштовање плодореда и непратковање других метода одрживе пољопривреде којима се омогућава генерисање плодности земљишта у оквиру саме фарме; ✓ Ниско учешће површина под воћем и поврћем у укупним пољопривредним површинама, што говори о екстензивности биљне производње; ✓ Недовољан број специјализованих стручњака који би вршили едукацију пољопривредног становништва; ✓ Број запослених лица у прерађивачкој индустрији је преполовљен; ✓ Смањење укупног броја становника и пољопривредног становништва; ✓ Општа образовна структура је врло неповољна и раст стопе незапослености; ✓ Број новоотворених радних места није усаглашен са бројем лица које улази у радну снагу; ✓ Иако је пољопривредна производња најзаступљенија, не може се рећи и да је најразвијенија, с обзиром на низак ниво примене техничких средстава и уситњеност поседа; ✓ Запуштена путна инфраструктура, а железничка инфраструктура у лошем стању; ✓ Мала инвестициона активност у области саобраћаја и веза, и недовољна искоришћеност каналских потенцијала; ✓ Постојећи капацитети електроенергетске инфраструктуре су неприлагођени захтевима стално растуће потрошње и потребама становништва за истом; ✓ Изграђеност преносне и дистрибутивне мреже није задовољавајућа, у погледу капацитета и техничких карактеристика водова и дистрибутивних трафостаница; ✓ Непостојање изграђене гасоводне мреже; ✓ Непостојање адекватних капацитета за друштвено-културни живот; ✓ Непостојање смештајних туристичких капацитета, специфичног асортимана туристичких производа и промотивних активности у функцији изградње туристичког имиџа насеља;

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Постојање пољопривредне стручне службе за сточарство, удружења одгајивача говеда, свиња, удружење одгајивача оваца и коза, и врло успешних пољопривредних газдинстава која се баве говедарством и овчарством; ✓ Развијена примарна пољопривредна производња која пружа могућност за развој предузетништва и занатске производње у области прераде пољопривредних производа; ✓ Диверсификација руралне економије и могућност остварења додатних извора прихода, осим пољопривреде, осигурава већу запосленост, доходак и смањује одлазак младих са села; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Изостанак инвестиционих активности везаних за унапређење развоја друштвених (културних, образовних и спортских), као и здравствених активности; ✓ Недовољно искоришћени пашњаци и ливаде; ✓ Третирање сточарства као допунског занимања и неорганизована трговина сточарских производа; ✓ Нестандардизованост пољопривредних производа и нерентабилност пољопривредне производње; ✓ Слаба веза стручне службе са произвођачима; ✓ Одсуство заједништва и сарадње пољопривредника на плану коришћења заједничке механизације; ✓ Недовољно су развијени капацитети прераде и складиштења пољопривредних производа (хладњаче, сушаре, силоси); ✓ Произвођачи не располажу линијама за паковање и калибрање пољопривредних производа; ✓ Трговину пољопривредним производима карактерише низак степен организованости произвођача и трговаца, разједињеност пољопривредних произвођача и високо присуство накупаца; ✓ Нису развијена удружења пољопривредника, нити земљорадничке задруге; ✓ Одсуство маркетинг оријентације пољопривредних произвођача - мали је асортиман пољопривредних производа, неуједначен и променљив квалитет, немогућност обезбеђења редовности испорука у погледу количина и квалитета пољопривредних производа; ✓ Застарела механизација; ✓ Непостојање система за заливање усева; ✓ Слаба повезаност и организованост индивидуалних пољопривредника, слаба информисаност; ✓ Недостатак уговорне производње, неадекватне цене и неразвијено тржиште; ✓ Слаба контрола употребе средстава за заштиту усева и минералних ђубрива;

Стратешко планирање одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница

ШАГЕ	СЛАБОСТИ
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Недоволна информисаност надлежних државних органа, инвеститора и потрошача о могућностима замене конвенционалних облика енергије и предностима производње и коришћења обновљивих извора енергије; ✓ Недоволно развијена технологија производње алтернативне енергије; ✓ Велики енергетски и материјални трошкови у производњи и експлоатацији алтернативне енергије; ✓ Непостојање стимулативних мера финансијско - кредитне и пореске политике за коришћење обновљивих извора енергије; ✓ Компликована администрација отежава инвеститорима добијање неопходних дозвола;

ШАНСЕ	ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Активно учествовање у развојним пројектима прекограничне сарадње Србија-Румунија; ✓ Значајан и неискоришћен потенцијал за прекограничну сарадњу, посебно из области руралног и одрживог развоја; ✓ Повољни услови за спољну трговину пољопривредних производа захваљујући преференцијалном приступу тржишту ЕУ, СЕФТА споразуму и споразуму о слободној трговини са Руском Федерацијом; ✓ Могућност коришћења средстава из фондова ЕУ/ИПА за развојне програме у пољопривреди; ✓ Близина и коришћење воде Белоцркванских језера за наводњавање пољопривредних површина, туризам и рекреацију; ✓ Коришћење потенцијала, додатно уређивање и урбанизовање излетишта крај реке Караш у функцији развоја руралног екотуризма; ✓ Уређење водотока, заштита и регулација приобаља реке Караш оспособиће за примену системе за наводњавање и одводњавање, неопходне за очување земљишта и унапређење пољопривредне производње; ✓ Комасација пољопривредног земљишта допринеће унапређењу структуре поседа и уређењу мреже пољских путева; ✓ Буџетска подршка мерама одрживог коришћења, заштите и унапређења пољопривредног земљишта; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Светска економска криза и нестабилна политичко-економска ситуација у земљи; ✓ Интензивирање процеса депопулације и настављање даљег смањивања броја радно-способног становништва; ✓ Учестале миграције младих према граду и погоршавање старосне структуре становништва; ✓ Тенденција погоршања структуре домаћинства по изворима прихода; ✓ Слаба куповна моћ, низак стандард и куповне навике локалног становништва; ✓ Активно пољопривредно становништво се, из године у годину, смањује на нивоу општине Бела Црква и насеља Јасеново; ✓ Ниска диверсификованост прихода и квалитета живота због малог учешћа активног пољопривредног становништва у укупном пољопривредном становништву општине Бела Црква; ✓ Неразвијена еколошка инфраструктура, неадекватно управљање отпадом и постојање несанитарних сеоских депонија; ✓ Константно стварање мањих дивљих депонија и неодговарајуће третирање отпада;

ШАНСЕ	ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Изградња система за одвођење вишка подземних и атмосферских вода са насељених и пољопривредних површина; ✓ Очување сеоске традиције, културних обичаја и учествовање у пројектима чији је циљ реконструкција објеката од историјско-културног значаја; ✓ Ширење лепезе промотивних активности ради упознавања туристичке тражње са расположивим ресурсима насеља; ✓ Афирмација туристичких потенцијала кроз конкретну туристичку понуду, развој спорта и рекреације; ✓ Ревитализација и унапређење саобраћајне инфраструктуре како би постојеће атрактивности биле доступне туристима; ✓ Могућност већег инвестиционог улагања у проширење постојеће путне мреже, али и развој робно-транспортних капацитета и пратећих садржаја унутар микро регије; ✓ Постојање реалних капацитета за даљи развој телекомуникационе инфраструктуре; ✓ Организовање едукативних програма о важности заштите животне средине и управљања отпадом; ✓ Рекултивација постојећих сеоских депонија, реализација плана санирања дивљих депонија и селективног одлагања отпада, сепарација и рециклажа отпада; ✓ Раст запослености и преквалификација чиме се омогућава даљи социјални прогрес; ✓ Боље спровођење постојећих програма и мера у циљу смањења броја корисника социјалне заштите; ✓ Унапређење рада стручне пољопривредне службе и пружање саветодавних услуга ради стимулисања пољопривредника да и даље гаје стоку напреднијих и квалитетнијих раса; ✓ Усмеравање развоја на пољопривредна газдинства која имају повољне природне и људске ресурсе за напредак; ✓ Подстицање развоја предузетништва и стварање разних привредних асоцијација, пословних инкубатора, индустријских зона и технолошких паркова 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Неконтролисано одлагање садржаја приликом пражњења септичких јама и повремено изливање што може довести до појаве заразних болести; ✓ Често плављење приобаља реке Караш и изливање септичких јама надолажењем подземних вода проузрокују уништавање околног земљишта и стварање бара које представљају станиште за појаву комараца; ✓ Неадекватно функционисање система за одводњавање и наводњавање земљишта; ✓ Климатске промене праћене екстремним временским приликама - таласима суше и бујичним пљусковима; ✓ Прекогранично загађење водотока и неизграђен канализациони систем и постројење за пречишћавање отпадних вода на територији општине Бела Црква; ✓ Неконтинурани прилив финансијских средстава намењених улагањима у инфраструктуру; ✓ Несигуран пласман сточарских производа, комбинована и непланска производња, сваштарење; ✓ Недовољан број, лоша распоређеност и искоришћеност прерађивачких капацитета; ✓ Велике осцилације цена пољопривредних производа на тржишту; ✓ Смањивање извозних субвенција, високи трошкови уласка у хипермаркете, ресторани, хотеле, као и дуги периоди наплате потраживања за испоручену робу; ✓ Нису развијена удружења пољопривредника, нити земљорадничке задруге; ✓ Изузетно скупи банкарски кредити за набавку нове механизације и недостатак/недовољна подршка са националног нивоа, из аграрног буџета, за куповину механизације; ✓ Неразвијено и нестимулативно пословно окружење ограничава инвестирање у капацитете прераде пољопривредних производа; ✓ Недовољно развијено, нестабилно и непредвидиво тржиште пољопривредних производа, финансијско тржиште и тржиште радне снаге;

Стратешко планирање одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница

ШАНСЕ	ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Боље искоришћавање расположивих ливада и пашњака; ✓ Заинтересованост произвођача за гајење цвећа и лековитог биља; ✓ Развој живинарске производње која бележи сталан раст - кратак производни циклус, брз обрт и мања улагања (бројлери); ✓ Постојање организованог пласмана меса и млека преко великих кланица и млекара у окружењу; ✓ Могућност заснивања и практиковања органске биљне производње, и унапређење услова за развој еколошке пољопривреде; ✓ Распоживи капацитети дају добру основу за диверсификацију биљне производње; ✓ Диверсификација снабдевања енергијом, привлачење инвеститора и учествовање у CDM пројектима; ✓ Препознавање већег значаја супституције необновљивих извора енергије обновљивим, као и неопходност већег коришћења обновљивих извора енергије у циљу смањења негативног утицаја сектора енергетике на животну средину; ✓ Креирање кластера произвођача обновљиве енергије као новог сектора за пословање и отварање нових радних места; ✓ Независност газдинства у снабдевању енергијом и коришћење енергије произведене на сопственом имању за загревање кућа, пластеника и стаја; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Домаће тржиште малог обима и ниске куповне моћи, што условљава и отежава могућности пласмана; ✓ Недовољна подршка пољопривредницима из аграрног буџета, пре свега, за развој биљне производње; ✓ Раст цена инпута на светском и домаћем тржишту, високи диспаритети цена инпута и аупута у пољопривреди; ✓ Брзе промене у потрошачким захтевима, посебно на иностраном тржишту, кроз све израженије захтеве потрошача у погледу стандарда квалитета, брэнда, ознака географског порекла, и сл.; ✓ Пооштравање захтева и прописа на међународном тржишту у вези са поштовањем стандарда безбедности хране, заштите животне средине и сл. ✓ Усеви се веома ретко осигуравају што повећава ризичност производње; ✓ Велика зависност висине приноса од променљивих климатских услова; ✓ Слаба заступљеност легуминоза и трава у сетвеној структури ратарских усева, плодност земљишта се одржава и повећава превасходно минералним ђубривима; ✓ Спаљивањем остатака ратарских усева доприноси се емитовању гасова стаклене баште; ✓ Непостојање систематске контроле плодности земљишта, присуства тешких метала и других штетних материја; ✓ Потпуна зависност од фосилних облика енергије; ✓ Компликована администрација одбија заинтересоване инвеститоре да улажу у обновљиве изворе енергије;

IV ПЛАТФОРМА, ЦИЉЕВИ И СТУБОВИ СТРАТЕГИЈЕ

Други део документа Стратегија одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново у периоду 2012-2022. година, даје визију развоја Месне Заједнице у будућности, стратешки циљ МЗ у области пољопривреде и руралног развоја, као и специфичне циљеве, мере и пројекте по дефинисаним развојним приоритетима, а који ће се кроз Стратегију имплементирати.

Сврха овог дела документа је следећа:

- Даје оквир и смернице будућег одрживог руралног развоја МЗ Јасеново, чија ће имплементација водити у равнотежном регионалном развоју Републике Србије, заустављању одласка младих са села и побољшању старосне структуре становништва;
- Представља основ за коришћење (конкурисање) расположивих финансијских средстава: буџетских средстава Републике и АП Војводине, буџетских средстава Општине, фондова ЕУ (Инструмент предприступне помоћи, IPA), донација појединих држава и програма (USAID, Светска банка); и
- Представља документовану и аналитичку основу за усредсређену међуопштинску и међурегионалну сарадњу, и успостављање јавно приватних партнерских односа (сарадња локалних носиоца власти са заинтересованим пољопривредницима, МСП и предузетницима, уз подршку финансијских институција).

Имајући у виду географски положај МЗ Јасеново (близина границе са Румунијом), као и за сада неискоришћен потенцијал за прекограничну сарадњу (посебно из области одрживог руралног развоја), у наредном периоду требало би очекивати да документ буде подлога за активно учествовање МЗ Јасеново и општине Бела Црква у развојним пројектима прекограничне сарадње Србија - Румунија. Међутим, треба имати у виду да ће коришћење фондова ЕУ за прекограничну сарадњу у великој мери зависити од предузетничке иницијативе пољопривредника, предузетника и МСП, као и административних капацитета општине Бела Црква у усмеравању локалног развоја и имплементацији усвојених развојних докумената.

V ВИЗИЈА ОДРЖИВЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА МЗ ЈАСЕНОВО ЗА ПЕРИОД 2012-2022. ГОДИНЕ

Визија локалне заједнице је генерална изјава о намераваном правцу развоја, односно слоган (став) виђења будућности локалне заједнице. Визија даје одговор на питање - *Куда локална заједница жели ићи, или шта у будућности жели бити/постати?* Визија представља аспирацију менаџмента и лидера заједнице, као и свих њених грађана и привредника, према будућности, без истицања начина и појединости како ће се жељена будућност остварити. Она није увек у потпуности остварљива, али даје јасан правац и осећај циља који жели да оствари. Њоме се уопштеним порукама, са довољно емоционалне конотације, описује куда би локална заједница требало ићи, а за лидера се посебно везује способност да је трансформише у стварност. Визија је основа по којој ће се дефинисати и реализовати стратешки циљ МЗ Јасеново у области пољопривреде и руралног развоја, као и специфични циљеви по дефинисаним развојним приоритетима. У дефинисању визије руралног развоја МЗ Јасеново испоштовани су следећи основни принципи:

- Визија јасно презентује правац будућег развоја Месне заједнице;
- Визија је производ анкетног истраживања становника, МСП и предузетника Месне заједнице о стању, проблемима и правцима даљег развоја, као и резултат контаката са представницима Мреже за рурални развој општине Бела Црква, стручним сарадницима за пољопривреду и заштиту животне средине у општини Бела Црква и представницима Месне канцеларије Јасеново. Имајући ово у виду може се истаћи да визија представља заједнички производ свих заинтересованих учесника у процесу израде стратегије и одражава мултидисциплинарни приступ руралном развоју;
- Визија је усклађена са принципима одрживог развоја, који подразумева развој базиран на усклађеном односу између (1) економског прогреса, (2) социјалне правде и друштвене одговорности, и (3) заштите и очувања животне средине;
- Визија је позитивног усмерења и реално је остварива;
- Визија поседује компоненту потребног степена изазова (који даље захтева енергију, знање и ресурсе у локалној заједници);
- Визија подстиче на дефинисање циљева, мера и акција потребних за остварења будућих планова развоја.

**ВИЗИЈА ОДРЖИВЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА
МЗ ЈАСЕНОВО ЗА ПЕРИОД ОД 2012. ДО 2022. ГОДИНЕ**

МЗ Јасеново, највећа у општини Бела Црква, лоцирана у Јужнобанатском округу, јесте заједница високе друштвене одговорности према одрживом руралном развоју и очувању и унапређењу квалитета животне средине.

МЗ поседује атрактиван привредни и друштвени амбијент за живот, рад и ново запошљавање становништва, као и за пословање привредних субјеката, а своју стимулативну пословну и друштвену климу развија на бази високих улагања у развој инфраструктуре, институција, људских ресурса, знања, иновација и *чистих* технологија.

Месна заједница негује мултикултуралност, традиционалне вредности, континуирано јача међуинституционалну, међурегионалну и међунационалну сарадњу, доприноси уравнотеженом економско социјалном развоју Републике и омогућава свим становницима пуно укључење у друштвени и привредни живот заједнице (уз поштовање принципа *једнака права за све*).

VI СТРАТЕШКИ ЦИЉ МЗ ЈАСЕНОВО У ОБЛАСТИ ОДРЖИВЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЗА ПЕРИОД ОД 2012. ДО 2022. ГОДИНЕ И ДЕФИНИСАЊЕ РАЗВОЈНИХ ПРИОРИТЕТА

Трансформисање визије у стварност захтева **дефинисање стратешког развојног циља**, који је јасно дефинисан, реално остварив, мерљив, релевантан визији и временски одређен. У наставку се дефинише **стратешки циљ МЗ Јасеново у области одрживе пољопривреде и руралног развоја у периоду од 2012 до 2022. године**, уважавајући:

- (1) Дефинисану **визију развоја пољопривреде и руралне економије МЗ Јасеново**;
- (2) **SWOT матрицу МЗ Јасеново** (SWOT матрица јесте комплексна и детаљна анализа свих предности и слабости МЗ, а у контексту/амбијенту шанси и опасности домаћег и иностраног окружења); и
- (3) **политику руралног развоја ЕУ**, која је у складу са декларацијом Водећих **принципа одрживог развоја** (принципи који захтевају баланс и комплементарност између привреде, животне средине и друштва)⁴².

42 Аграрни савет ЕУ усвојио је септембра 2005. године фундаменталну реформу политике руралног развоја за период 2007-2013. година. Регулатива ЕС бр. 1698/2005 о подршци руралном развоју од стране Европског фонда за пољопривреду и рурални развој (European Agricultural Fund for Rural Development EARDF), Official Journal of the EU, L 277, 21.10.2005, p. 14-27.

**СТРАТЕШКИ ЦИЉ МЗ ЈАСЕНОВО У ОБЛАСТИ ОДРЖИВЕ
ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЗА ПЕРИОД ОД 2012. ДО 2022.
ГОДИНЕ**

Јачање конкурентности развојно оријентисаних пољопривредних газдинстава, заштита и очување животне средине и културно историјских вредности, као и побољшање животног стандарда и услова за запошљавање и живот руралног становништва.

Стубови у реализацији циља базираће се на високим улагањима у изградњу институција, друштвене, физичке и привредне инфраструктуре, уз подстицање веће примене знања и иновација и уз поштовање принципа одрживог развоја и једнаких права за све.

Предуслов за остваривање визије и стратешког циља Месне заједнице области руралног развоја, је реализација специфичних циљева, као и мера и пројеката у оквиру **три издвојена развојна приоритета (правца развоја)**. Три (3) дефинисана развојна приоритета у суштини одређују начин реализације стратешког циља, односно представљају инструменте стратешког циља МЗ у области пољопривреде и руралног развоја до 2022. године.

**6.1. РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТИ МЗ ЈАСЕНОВО У ОБЛАСТИ ОДРЖИВЕ
ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЗА ПЕРИОД ОД 2012. ДО
2022. ГОДИНЕ**

1. РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ

Јачање конкурентности аграрног сектора на домаћем и иностраном тржишту

2. РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ

Одрживо управљање природним ресурсима и заштита животне средине

3. РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ

Унапређење квалитета живота руралог становништва и диверсификација руралне економије

VII СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ МЗ ЈАСЕНОВО У ОБЛАСТИ ОДРЖИВЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА И ДЕФИНИСАЊЕ МЕРА И ПРОЈЕКТА ПО РАЗВОЈНИМ ПРИОРИТЕТИМА

Специфични циљеви дати су за сваки развојни приоритет. Специфични циљеви воде остварењу вишег циља (стратешког циља) и приближавању визији. Специфичним циљевима се одређује како се реализује општи, генерални или стратешки циљ, и они представљају инструменте који решавају одређени проблем или део проблема. Акцент је стављен на дефинисање специфичних циљева које је могуће реализовати (у односу на потребне ресурсе, време и институционалне капацитете), а дају оптималне ефекте у достизању вишег, односно стратешког циља.

За сваки од дефинисаних специфичних циљева, датих по развојним приоритетима, идентификоване су и **реалне мере и пројекти**, које је потребно предузети како би се специфични циљеви по развојним приоритетним правцима остварили у датом временском оквиру. Мере омогућују да циљеви буду временски и финансијски мерљиви. Пројекти су инструменти за спровођење мера и коришћење ресурса, и у техничком смислу представљају мост између стратешког и оперативног дела Стратегије.

Реализација предложених циљева, мера и пројеката у надлежности је МЗ Јасеново, општине Бела Црква и Републике Србије. Имајући у виду надлежности Општине и њене буџетске приходе, као и буџетска средства Републике, у наредном периоду потребно је да општина Бела Црква и МЗ Јасеново унапреде сарадњу са приватним сектором, међународним агенцијама и фондовима (посебно фондовима ЕУ/ИРА инструмент), невладиним организацијама и научно истраживачким институцијама, како би се обезбедила неопходна финансијска и техничка подршка за реализацију предложене Стратегије.

7.1. ПРВИ РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ: ЈАЧАЊЕ КОНКУРЕНТНОСТИ АГРАРНОГ СЕКТОРА НА ДОМАЋЕМ И ИНОСТРАНОМ ТРЖИШТУ

Као специфични циљ **Развојног приоритета** дефинише се: *Јачање продуктивности и тржишне ефикасности пољопривредних произвођача, кроз већу примену знања и иновација и унапређење квалитета производа виших фаза прераде.*

У дефинисању овог специфичног циља акценат је стављен на развојно оријентисана пољопривредна газдинства. Према Закону о пољопривреди и руралном развоју (Службени гласник РС, бр. 41/2009), *пољопривредно газдинство* представља производну јединицу на којој привредно друштво, земљорадничка задруга, установа или друго правно лице, предузетник или пољопривредник обавља пољопривредну

производњу. Породично пољопривредно газдинство је пољопривредно газдинство на којем физичко лице (пољопривредник) заједно са члановима свог домаћинства обавља пољопривредну производњу (чл. 2. Закона).

Из дефинисаног специфичног циља првог развојног приоритета произилазе **мере и пројекти**, који су усаглашени са Визијом МЗ и стратешким циљем, а чија је реализација **непоседно** у функцији остваривања специфичног циља првог развојног приоритета.

МЕРЕ СПЕЦИФИЧНОГ ЦИЉА 1. РАЗВОЈНОГ ПРИОРИТЕТА

МЕРА 1/1. развојног приоритета: *Едукација и саветодавна подршка носиоцима пољопривредних газдинстава*

Развој савремене и извозно оријентисане пољопривреде није могућ без улагања у знање, информације, без нових вештина и обуке пољопривредних произвођача, као и без примене иновација у производима и процесима. Ова мера се односи на унапређење људских ресурса, са посебним акцентом на пружање подршке младим и развојно оријентисаним пољопривредницима. Реализација ове мере доводи до успостављања неопходног умрежавања науке и праксе, односно до повезивања пољопривредника са научно истраживачким институтима, факултетима, школама, ресорним министарством.

У МЗ Јасеново стручну подршку за унапређење пољопривредне производње и рурални развој обезбеђују следеће институције:

- Пољопривредна стручна служба Агроевент д.о.о. Вршац;
- Регионални центар за рурални развој Вршац, подручна канцеларија Бела Црква;
- Одељење за урбанизам, привреду и инспекцијске послове општине Бела Црква, уз подршку самосталних стручних сарадника за пољопривреду и заштиту животне средине;
- Канцеларија за развој општине Бела Црква.

Већим ангажовањем ових институција, а уз подршку РПК Панчево, новоформираног Регионалног центра за друштвено економски развој Банат (РЦБ), као и кроз већу сарадњу општине Бела Црква са научним институтима и факултетима, може се активно и конструктивно допринети јачању људских ресурса, односно већој информисаности и ширењу знања код пољопривредних произвођача.

При конципирању предлога пројеката, уважена је ниска образовна структура пољопривредног становништва, као и високе потребе пољопривредника за:

- информацијама о условима остваривања права на подстицаје, који се обезбеђују из републичког, покрајинског и општинског буџета;
- информацијама о стању домаћег и светског тржишта пољопривредно прехранбених производа (односи тражње, понуде и цена, услови и начин пласмана и извоза производа);

- сазнањима о новим начинама производње, новим сортама, расама, технологијама, агротехничким мерама и сл;
- сазнањима из области маркетинга (изградња брэнда, промоција), примарне прераде, увођења стандарда квалитета и сл.

Предлог пројеката:

- Унапређење информисања пољопривредника о могућностима и условима за коришћење субвенција из аграрног буџета Републике, из буџета АП Војводине, из општинског буџета, донаторских фондова, фонда за прекограничну сарадњу ЕУ (Инструмент за предприступну помоћ ЕУ) и сл. Акцент би требало да буде на подршци пољопривредним газдинствима приликом попуњавања и подношења конкурсне документације и припреме пројеката и пословних планова (за комерцијалне банке, средства МПТШВ Републике Србије, буџета АП Војводине и сл.).
- Пружање тржишних и других потребних информација пољопривредницима кроз организовање предавања и трибина: информисање о мерама аграрне политике, о начину регистрације газдинства, о стању понуде, тражње и цена пољопривредних производа на домаћем и иностраном тржишту.
- Подршка саветодавних и едукативних институција и организација, као и сертификационих кућа у правцу веће имплементације и сертификације система безбедности и квалитета хране на пољопривредним газдинствима (GLOBAL GAP, НАССР).
- Унапређење нивоа стручног знања пољопривредника о достигнућима науке и технологије производње, кроз стручна предавања, огледе, практичне приказе, обуке и сл. Акцент мора бити на стручним предавањима која имати практични аспект и која су заснована, не на потребама предавача, већ на потребама пољопривредника.
- Подршка пољопривредницима у развоју производа више додате вредности, у већој примени маркетинга и проналаску канала пласмана производа, а уз већу сарадњу стручних саветника за пољопривреду општине Бела Црква и пољопривредника МЗ Јасеново са РПК Панчево, Регионалним центром за друштвено економски развој Банат, пољопривредном стручном службом Агрозавод и сл.
- Организовање студијских посета пољопривредницима у земље развијене пољопривреде, како би се пољопривредници упознали на савременим начинима производње, пласмана и прераде, као и са добром пољопривредном праксом;
- Подршка пољопривредним газдинствима у домену успостављања менаџмента и рачуноводства на газдинствима.
- Јачање кадровских, техничких и материјалних капацитета пољопривредне стручне службе Агрозавод Вршац, као и Одељења за пољопривреду и рурални развој општине Бела Црква, како би се унапредила саветодавна подршка пољопривредницима и олакшале могућности доласка до правовремених информација за подршку развојним иницијативама у МЗ и општини Бела Црква.

МЕРА 2/1. развојног приоритета: *Заштита и очување пољопривредног земљишта и унапређење пољопривредне инфраструктуре*

У МЗ Јасеново постоје још увек очувани природни ресурси: плодно и квалитетно пољопривредно земљиште, које чини највећи део површине МЗ, са добрим физичко-хемијским особинама (у педолошкој структури доминирају земљишта добрих бонитетних карактеристика, са умереним ограничењима за биљну производњу). Поред тога, поседи коришћеног обрадивог земљишта у МЗ у просеку су већи него на нивоу Општине, Јужнобанатског округа и АП Војводине, и погодни су за разноврсну пољопривреду производњу.

Међутим, немар љуског фактора (непоштовање плодореда, неконтролисана употреба ђубрива и хемијских средстава, нерегуисани водотокови, неизграђена пољопривредна инфраструктура и сл.), посебно у ситуацији када су климатске промене велике и често праћене таласима суше и бујичним пљусковима, значајно утиче на деградационе процесе, чиме земљиште све више губи на свом квалитету и вредности.

Одрживи рурални развој подразумева активну улогу Општине и МЗ Јасеново и њихову сарадњу са релевантним научним институцијама и пољопривредним стручним службама, у правцу: заштите и унапређења квалитета пољопривредног земљишта (како би се оно очувало за наредне генерације); очувања и развоја пољопривредне инфраструктуре.

Мера обухвата пројекте комасације, уређења атарских путева, мелиорације, противерозивне мере, испитивање квалитета земљишта и садржаја штетних материја и сл.

Предлог пројеката:

- Континуирана примена хидромелирационих мера, како би се регулисали водотокови река Караш и Нера (који доводе до великих плављења) и решили проблеми високог нивоа подземних вода у приобаљу реке Караш. Акцент би требало ставити на пројекте изградње система за одвођење вишка подземних и атмосферских вода са насељених и пољопривредних површина.
- Подршка инвестицијама у области наводњавања земљишта (река Караш даје велике могућност развоја канала за наводњавање).
- Континуирано и систематско испитивање (контрола) квалитета земљишта.
- Примена агротехничких мера како би се побољшало стање шумских екосистема.
- Примена мера комасације пољопривредног земљишта, која ће допринети унапређењу структуре поседа, односно њиховом увећању.
- Едукација пољопривредника у правцу већег поштовања плодореда, контролисане употребе ђубрива и хемијских средстава, веће употребе органског ђубрива.
- Уређење атарских путева (некатегорисаних путева).
- Унапређење система противградне одбране.
- Електрификација.

МЕРА 3/1. развојног приоритета: *Подршка развојно оријентисаним пољопривредницима за јачање продуктивности и конкурентност пољопривредне производње*

Највећи број пољопривредних произвођача у МЗ Јасеново бави се ратарством и сточарством.

- У области ратарства доминирају 3 културе (кукуруз, пшеница и сунцокрет).
- Иако за развој сточарства (говедарства, свињарства, овчарства и живинарства) постоје повољни природни услови, они се не искоришћавају довољно. У сточарству је најзаступљеније млечно говедарство (музних крава у селу је око 300, а већи фонд музних крава поседују само 3 газдинства, која у просеку имају у просеку око 50 грла). Овчарством се баве само три породице које имају укупно око 500 грла.
- Веома мали број газдинстава (свега два) се бави озбиљније поврћем (ова газдинства поседују пластенике и организују производњу поврћа на отвореном).
- Воћарством (доминантно засади шљиве и јабуке) се озбиљније бави око 5-6 газдинстава. У просеку воћањаци су на око 5 ha, а само један произвођач у селу Јасеново поседује воћњак од око 13 ha (ово је највећи произвођач у Општини).

Подршка унапређењу продуктивности и конкурентности развојно оријентисаних газдинстава регулисана је на националном и покрајинском нивоу и у надлежности је Републике и АП Војводине. Међутим, подршку за јачење продуктивности и конкурентности пољопривредници могу очекивати и из општинског буџета, из фондова ЕУ (посебно из тзв. IPARD фонда, који ће Република Србија моћи да користи стицањем статуса земље кандидата за чланство у ЕУ), као из разноврсних донаторских средстава иностраних влада, програма, међународних институција.

Подршка пољопривредницима је посебно потребна за инвестиције које су усмерене на укрупњавање, интензивирање и модернизацију производње, увођење иновација, унапређење квалитета производа и сл.

Поред пројеката који се тичу подршке развојно оријентисаним газдинствима, потребно је подстицати и пројекте који се односе на тзв. *полунатурална* газдинства, односно газдинства са малим поседом, малим производним капацитетима (малом понудом) и ниском тржишном и економском снагом. Овим газдинствима потребно је дати подршку у процесу њихове реформе, односно преласка на развојно оријентисана газдинства, или мултифункционална газдинства са диверсификованим изворима прихода.

Предлог пројеката:

- **Јачање продуктивности у области млечног говедарства**, кроз подстицајна средстава за инвестиције у: проширење сточног фонда и набавку нових грла са акцентом на генетско унапређење (већина газдинстава има свега 1-3 музних грла); изградњу и/или реконструкцију малих и средњих фарми (објеката за држање музних крава); изградњу и/или реконструкцију објекта за мужу и складиштење млека; увођење иновација у производњи (увођење нових технологија производње, нових начина исхране, муже и сл.); набавку лактофриза и сл.

- **Јачање продуктивности у области производње меса, односно това јунади**, кроз директну подршку произвођачима за тов јунади, као и кроз подстицајна средства за инвестиције произвођача у: проширење сточног фонда; реконструкцију, модернизацију и проширење објеката за држање животиња и производњу меса и сл.
- **Јачање продуктивности у области овчарства и козарства**, кроз подстицајна средства за инвестиције у: набавку основног стада и генетско унапређење; изградњу, реконструкцију и модернизацију објеката за држање стоке, објекта за мужу и складиштење млека и сл.; увођење иновација у производњи (увођење нових технологија, процеса, нових начина исхране, муже и сл.).
- Подстицање уређења и употребе великих површина **некоришћених и неодржаваних ливада и пашњака у приобаљу реке Караш** (ове површине представљају велики потенцијал за развој сточарства).
- **Подршка инвестицијама у области живинарске производње**: административна и инфраструктурна подршка започињању производње; подршка развоју погона прераде, посебно погона који се базирају на иновативним технологијама и обновљивим изворима енергије; подршка увођењу потребних стандарда у производњи и сл.
- **Унапређење ратарске производње**, кроз подршку инвестицијама за: укрупњавање поседа; набавку потребне механизације; складиштење и осигурање житарица и сл.
- **Унапређење воћарске производње**, кроз подршку инвестицијама за: подизање производних воћних засада; набавку потребне опреме и механизације за рад у воћњацима; набавку/изградњу објеката за складиштење и прераду воћа (мини сушаре, хладњаче), посебно објеката који базирају на новим технологијама и обновљивим изворима енергије.
- **Подршка пројектима успостављања кооперације породичних пољопривредних газдинстава и предузећа ПИК „Јужни Банат а.д.“**, које се на великим површинама (око 500 ha) бави производњом воћа и грожђа.
- **Унапређење повртарске производње**, посебно производње у заштићеном простору, кроз подршку инвестицијама за: изградњу пластеника и стакленика; набавку потребне механизације; система за наводњавање кап по кап.
- **Подршка развоју органске производње**, са циљем пласмана ових производа на инострано тржиште, те са циљем заштите и очувања природних ресурса.
- **Подршка пољопривредницима у активностима везаним за осигурање усева.**
- Успостављање **традиционалног награђивања** најбољих произвођача за високе приносе, достигнут квалитет и сл.
- Пројекти **подршке тзв. полунатуралним газдинствима** у процесу њихове реформе, односно преласка на развојно оријентисана газдинства или мултифункционална газдинства.

МЕРА 4/1. развојног приоритета: Успостављање, развој и јачање удруживања пољопривредника кроз форме: удружења, задруга, кластера

Велики број газдинстава са малим поседом и са великим бројем уситњених и географски одвојених парцела представља једну од основних препрека за развој савремене и конкурентне пољопривреде. Удруживање пољопривредника у земљорадничке задруге, удружења, кластере, управо је један од кључних начина да се превазиђу ови проблеми. Са становишта руралног развоја, удруживање је један од основних, ако не и најважнији предуслов за опстанак малих и средњих газдинстава у тржишним условима пословања.

Удружења пољопривредника и земљорадничке задруге обезбеђују пољопривредницима низ користи/предности, почев од јефтине набавке инпута, ефикаснијег пласмана, обезбеђења правовремених информација, до могућности коришћења заједничке опреме (линије за паковање, сушаре, хладњаче), механизације, заједничког увођења стандарда квалитета и сл.

Удружења пољопривредника, посебно уколико удружења располажу одговарајућом опремом (силосима, складиштима, линијама за паковање, хладњачама и сл.), од великог су значаја, посебно у ситуацији када је откуп пољопривредних производа нерегулисан и неуређен. У Републици Србији, управо је неразвијено тржиште пољопривредних производа велики проблем за произвођаче, а њега карактерише: велики уплив накупаца, непостојање дугорочних уговора пољопривредника са прерађивачима и трговцима, неразвијена конкуренција у домену прерађивачких капацитета и трговине, неизграђени откупно дистрибутивни центри у партнерском односу пољопривредних произвођача, трговаца и Општине.

У МЗ Јасеново нису довољно развијена удружења пољопривредника, нити земљорадничке задруге. 33 Јасеново у регистру Агенције за приватизацију Републике Србије налази се у стечајном поступку. У општини Бела Црква, према подацима Мреже за рурални развој Бела Црква, раде 4 земљорадничке задруге, 2 удружења воћара (једно удружење је у Белој Цркви, а друго је тек основано у МЗ Крушчица) и једно удружење повртара у МЗ Гребенац.

За афирмисање удруживања пољопривредника кључна ће бити финансијска и едукативна подршка овим процесима. Што се тиче финансијске подршке, иако у усвојеном Националном програму руралног развоја Србије од 2011-2013. (Службени гласник бр. 15/2011), у оквиру осе приоритета 1 (Унапређење тржишне ефикасности и увођење стандарда ЕУ), нису предвиђене мере за подстицај успостављању удружења/произвођачких група, мере аграрне политике Србије предвиђају могућност да произвођачке асоцијације и задруге конкуришу за велики број мера у области руралног развоја. Међутим, неефикасност државне администрације, бројност и сложеност процедура за конкурисање – ограничавају веће коришћење ових средстава. Битно је истаћи да у наредном периоду, са стицањем статуса земље кандидата, Србију очекује могућност коришћења пете компоненте Инструмента предприступне помоћи (компоненте за рурални развој/IPARD), а у оквиру ове компоненте, у осе приоритета 1 (Унапређење маркетиншке ефикасности и имплементацију стандарда ЕУ), ЕУ управо пружа подршку успостављању удружења/произвођачких група⁴³.

43 COMMISSION REGULATION (EC) No. 718/2007, Official Journal of the EU, L 170, p. 57. У оквиру IPARD компоненте дефинисане су три приоритете осе и мере које су доступне унутар осе. Подршка за успостављање удружења даје се за потребе: (1) прилагођавања производње чланова групе захтевима тржишта; (2) заједничко пласирање робе на тржишту, укључујући припрему за продају и централизацију продаје и снабдевање великих купаца; (3) успостављање заједничких правила о производњи и настану.

Предлог пројеката:

- Подстицање удруживања пољопривредника (формирање удружења произвођача, земљорадничких задруга, кластера), кроз процесе едукације пољопривредника и организовање студијских путовања и посета са циљем: указивања на потребу и значај удруживања и умрежавања у пољопривреди (како би пољопривредници повећали своју преговарачку моћ у односу на откупљиваче и велике мултинационалне компаније, извознике, државу и остварили бројне друге користи); са циљем указивања на потребу изградње система поверења, правичности, толеранције и демократке структуре одлучивања међу локалним партнерима. Партнери/институције које овде значајно могу помоћи јесу: МПТШВ Републике Србије, ПСС Агрозавод Вршац, Мрежа за рурални развој, подручна јединица Бела Црква, научно образовне институције, РПК Панчево, Регионални центар за друштвено економски развој Банат, стручни саветници за пољопривреду у општини Бела Црква и сл.
- Пројекти пружања правне и саветодавне подршке оснивању (регистрању) и раду удружења пољопривредника, земљорадничких задруга и кластера.
- Подршка пројектима обезбеђивања простора за рад удружењима произвођача и обезбеђивања финансија за основне активности удружења/задруга/кластера.
- Пројекти финансијске подршке раду удружења/задруга/кластера за активности: набавке пољопривредне механизације; набавке опреме/капацитета за чување, складиштење, паковање и примарну прераду производа (линије за паковање, сушаре, хладњаче, магацински простор и сл.); заједничког (обједињеног) пласмана; развоја маркетиншких активности (развој брэнда, заједничко учешће на међународним сајмовима и сл.); заједничког увођења стандарда квалитета и сл.
- Подршка процесима међурегионалне сарадње и умрежавања удружења, земљорадничких задруга и кластера у области пољопривреде и одрживог руралног развоја.

МЕРА 5/1. развојног приоритета: *Развој нових производа веће додате вредности, уз унапређење квалитета производа и увођење стандарда квалитета*

- У МЗ Јасеново још је увек постоји традиција прераде неких пољопривредних производа у домаћој радиности, а развијена примарна пољопривредна производња пружа велике могућности за развој предузетништва и занатске производње у области прераде пољопривредних производа.

Међутим, недостатак предузетничке иницијативе и неповољно економско окружење/ амбијент за рад МСП и предузетника, доводе до тога да у Јасенову и општини Бела Црква, **нису довољно развијени капацитети примарне прераде и складиштења пољопривредних производа** (хладњаче, сушаре, силоси), а не постоје ни одговарајући погодни капацитети (линије) за паковање и калибрање пољопривредних производа. Од капацитета прераде у општини Бела Црква издваја се само један предузетник, који се бави производњом хладно цеђеног уља од мака, ораха, лешника и кајсије.

Ова мера обухвата подстицаје пољопривредним произвођачима, удружењима/ задругама/ кластерима, МСП и предузетницима за инвестиције у:

- Оснивање/изградњу прерађивачких капацитета;
- Пројекте развоја нових производа веће додате вредности;
- Пројекте унапређења квалитета производа;
- Пројекте увођења стандарда квалитета.

Све претходне активности представљају императив успешног и конкурентског наступа произвођача на домаћем и иностраном тржишту. У подстицању пољопривредних газдинстава, МСП и удружења која намеравају да се баве прерадом пољопривредних производа, акценат је потребно ставити на нове инвестиције које се базирају на: савременим технологијама производње; коришћењу обновљивих извора енергије (енергија Сунца, геотермална енергија, биомаса и сл.); идентификованој тражњи на домаћем и иностраном тржишту.

Општина може активно помоћи ове инвестиције кроз инфраструктурно (комунално) опремање индустријских зона, снижавање администартивних и локалних комуналних такси и накнада, поједностављење процеса издавања потребних дозвола и докумената и сл.

Предлог пројеката:

- Подршка у процесима оснивања нових капацитета прераде: силоса, мини млекара, малих и средњих сушара и хладњача, мини погона за прераду меса, погона за прераду воћа и поврћа и сл.
- Подршка за пројекте набавке линија за паковање и калибрирање производа.
- Подршка унапређењу квалитета пољопривредно прехрамбених производа.
- Подршка у процесима имплементације и сертификације система безбедности и квалитета хране.
- Подршка МСП, удружењима произвођача или/и задругама у процесима заштите и регистрације географске ознаке порекла производа.

МЕРА 6/1. развојног приоритета: *Подршка промоцији и пласману пољопривредно прехрамбених производа*

С обзиром да су круцијални проблеми пољопривредника у Србији данас – пласман и недовољна улагања у прераду и развој нових производа, као и недовољна улагања у паковање, дистрибуцију и промоцију, посебна пажња се мора посветити овим проблемима. Посебно велик значај ова мера има ако се имају у виду и карактеристике светског тржишта пољопривредно прехрамбених производа: брзе промене у потрошачким захтевима, све израженији захтеви потрошача у погледу стандарда квалитета и безбедности хране, брэнда, ознаке географског порекла и сл.

Ова мера подразумева промовисање локалних производа на сајмовима, помоћ пољопривредницима и правним лицима у изградњи брэнда одређеног пољопривредно-прехранбеног производа, повећање ефикасности пласмана пољопривредних производа на извозним тржиштима, стварање и развој брэндова у комбинацији са заштитом географског порекла, што повећава вредност производа и олакшава улаз на тржишне нише.

Предлог пројеката:

- Организовање и суфинансирање локалних пољопривредно-туристичких манифестација, које би поред промоције локалних производа, имале и стручни карактер, а где би се и најбољи произвођачи стимулисали (награђивали) за високе приносе, достигнут квалитет и сл.
- Промовисање локалних производа на домаћим и иностраним сајмовима.
- Повезивање промоције и пласмана пољопривредно прехранбених производа са туристичком понудом општине Бела Црква.
- Маркетиншка промоција Општине, кроз подршку *изградњи брэнда* одређеног пољопривредног производа, по коме је Општина препознатљива, а који би садржавао име Општине.
- Подршка произвођачима у процесима креирања *локалног/регионалног знака квалитета* одређеног производа, а који би садржавао назив региона или Општине (развијање ознаке визуелног означавања квалитета).
- Стимулисање (тражње) потрошње локалних производа на локалном тржишту (тржишту Општине и у околним општинама): у школама, вртићима, угоститељским и туристичким објектима.
- Подршка произвођачима у процесима заштите и регистрације географске ознаке порекла производа.

МЕРА 7/1. развојног приоритета: Јачање институционалних капацитета општинске управе у домену руралног развоја и унапређење међуинституционалне сарадње

- Мера подразумева ефикаснија институционална решења у домену пољопривреде и руралног развоја Општине. Развој институционалних, техничких и људских капацитета општине Бела Црква мора бити праћен активном сарадњом Општине са одговарајућим институцијама на републичком нивоу и нивоу локалних самоуправа у региону. Поред тога, неопходна је активна улога Општине у унапређењу јавно-приватног партнерства и афирмацији LEADER приступа у руралном развоју.

Предлог пројеката:

- Подстицање *ефикасности рада* општинске управе и стручних саветника за пољопривреду кроз: смањење бирократских процедура и препрека (ефикаснији процеси легализације објеката, ниже таксе и накнаде за нове инвестиције); ажурирану планску регулативу и документацију везано за пољопривреду и рурални развој; формирање базе података о пољопривредним произвођачима, обиму и структури пољопривредне производње, проблемима у производњи и откупу и сл;

- Јачање **јавно-приватног партнерства** на локалном нивоу, а посебно јачање партнерства локалне самоуправе са задружним, приватним и цивилним сектором (сарадња са удружењима произвођача, задругама, невладиним организацијама и сл.);
- Унапређење и интензивирање **међуинституционалне сарадње**, на: нивоу Општине (сарадња са другим институцијама и јавним предузећима која имају надлежности у домену руралног развоја); на републичком нивоу (ефикасна сарадња општине Бела Црква са одговарајућим институцијама на републичком нивоу које имају надлежности у области пољопривреде и руралног развоја);
- Подршка увођењу **информационо комуникационих технологија** и стручно оспособљавање чланова општинске управе.

7.2. ДРУГИ РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ: ОДРЖИВО УПРАВЉАЊЕ ПРИРОДНИМ РЕСУРСИМА И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Као специфични циљ II развојног приоритета дефинише се: *Очување и континуирано унапређење квалитета животне средине кроз одрживо управљање природним ресурсима, стални мониторинг свих параметара животне средине и јачање еколошке свести мештана села Јасеново.*

МЗ Јасеново располаже значајним природним ресурсима које је потребно чувати, заштитити и промовисати у склопу уједначеног економског, социјалног/друштвеног и еколошког развоја локалне заједнице. Из дефинисаног специфичног циља II развојног приоритета произилазе **мере и пројекти**, који су усаглашени са Визијом Месне заједнице и стратешким циљем, а чија је реализација **непосредно** у функцији остваривања специфичног циља II развојног приоритета, а **посредно** у функцији остваривања стратешког циља одрживог руралног развоја села Јасеново.

МЕРЕ СПЕЦИФИЧНОГ ЦИЉА 2. РАЗВОЈНОГ ПРИОРИТЕТА

МЕРА 1/2. развојног приоритета: *Анализа стања животне средине*

Значајан утицај на квалитет животне средине села Јасеново има недостатак канализационог система и неадекватно управљање отпадом. Оба проблема захтевају што хитније решавање. Анализа стања животне средине неопходна је ради детаљног сагледавања ситуације у погледу очуваности природних ресурса и одређивања даљих конкретних акција неопходних за њихову заштиту и унапређење. У том смислу, неопходно је извршити идентификацију: тренутног стања основних природних ресурса: земљишта, воде и ваздуха; свих постојећих загађивача на територији Месне заједнице; начина и мера на које постојећи загађивачи утичу на природне ресурсе и квалитет животне средине.

Предлог пројеката:

- Израда катастра загађивача на територији Месне заједнице, стварање регистра загађивача животне средине који би представљао основу за идентификацију и мониторинг извора загађења животне средине.
- Анализа квалитета земљишта: анализа земљишта на присутност пестицида и тешких метала, анализа плодности пољопривредног земљишта (анализом плодности земљишта омогућава се рационално и исправно управљање овим ресурсом) и сл.
- Анализа квалитета ваздуха.
- Анализа квалитета и здравствене исправности површинских и подземних вода..

- У циљу очувања окружења и одрживог управљања природним ресурсима, за пројекте Листе I и Листе II који ће се реализовати на територији Месне заједнице Јасеново требало би урадити **студију о процени утицаја на животну средину** (Environmental Impact Assessment - EIA) према Закону о процени утицаја на животну средину (Службени гласник РС, бр. 135/4 и бр. 36/09)⁴⁴. Циљ ове процене је да се прикупе подаци и предвиде штетни утицаји одређених пројеката на живот и здравље људи, флору и фауну, земљиште, воду, ваздух, климу, материјална и културна добра, као и узајамно деловање ових чинилаца, али и да се утврде и предложе мере којима се штетни утицаји могу спречити, смањити или отклонити имајући у виду изводљивост тих пројеката. Предмет процене утицаја били би пројекти који се планирају и изводе, промене технологије у постојећем процесу, планиране реконструкције и проширења капацитета, престанак рада и уклањање пројеката који могу имати значајан утицај на животну средину. Поред ових, процену утицаја извршити и за пројекте који су реализовани без израде студије о процени утицаја, а немају одобрење за изградњу или употребу (процена утицаја затеченог стања на животну средину).

МЕРА 2/2. развојног приоритета: *Управљање чврстим отпадом*

Неодговарајуће третирање отпада представља један од највећих еколошких проблема села Јасеново. Чврст отпад пореклом из домаћинства неорганизовано се одлаже на дивље депоније које се периодично санирају, али се након извесног времена опет стварају услед веома ниске еколошке свести локалног становништва по овом питању. У насељу постоје две несанитарне, дивље, депоније. С обзиром да депоније не задовољавају законом прописане услове за функционисање, исте би требало санирати.

Добро осмишљен систем управљања чврстим отпадом на нивоу локалне заједнице има за циљ спречавање настајања отпада, смањење отпада на месту настајања, увођење сепарације отпада у систем управљања отпадом, коришћење отпада као сировине (рециклажа), као и безбедно/правилно одлагање остатака чврстог комуналног отпада на санитарне депоније.

Предлог пројеката:

- Едукација и јачање еколошке свести код мештана села Јасеново о значају адекватног одлагања и управљања отпадом, са циљем заштите животне средине и заштите сопственог здравља. Овај пројекат подразумева организовање предавања и трибина на којима би еминентни стручњаци и представници општинских, покрајинских и републичких институција упознали мештане са опасностима несавесног поступања са отпадом и последицама које такво понашање носи.
- Реализација сарадње са комуналним предузећем Бела Црква, чиме би се успоставило организовано и редовно одношење смећа.

44 Листа I и Листа II пројеката прописана је Уредбом о утврђивању Листе пројеката за које је обавезна процена утицаја и Листе пројеката за које се може захтевати процена утицаја на животну средину (Службени гласник РС, бр. 84/05).

- Санација постојећих дивљих депонија
- Изградња сеоске санитарне депоније, према свим законским стандардима прописаним за санитарно-техничку депонију.
- Изградња погона за рециклажу - што је значајно са техничког, еколошког и економског аспекта. Овим поступком се знатно смањује количина индустријског и комуналног отпада, који би се морао одложити на депоније, чиме се продужава трајност депонија и успорава процес загађења животне средине.
- Компостирање отпада, коришћење енергије отпада за грејање и/или производњу електричне енергије, један је од начина за ефикасну употребу отпада и има минималан утицај на околину.
- Набавка нових возила за сакупљање смећа.
- Куповина додатних контејнера којима би се омогућила сепарација отпада.
- Усаглашавање локалних прописа са Националном стратегијом управљања отпадом.

МЕРА 3/2. развојног приоритета: *Рекултивација земљишта деградираног експлоатацијом опекарских сировина и стварањем дивљих депонија*

Процес враћања земљишта у првобитно стање погодно за пољопривредну производњу, врши се рекултивацијом, односно довођењем органске материје у осиромашени супстрат јаловине. Законска регулатива (Закон о рударству, Службени гласник РС, бр. 34/06) путем својих одредби прецизно дефинише процесе рекултивације и просторног уређења деградираних површина, како би се спречила трајна штета унутар постојећих оквира животне средине. Рупе остале после вађења сировина за произвођење цигле у циглани „2. Октобар“ у које се сада одлаже отпад имају вишеструко негативан ефекат на животну средину села Јасеново. Осим што је изгубљен значајан проценат плодног пољопривредног земљишта, нарушен је и изглед крајолика, а створени су и услови за ширење зараза и инфекција. Пројекат рекултивације обухватио би биолошку рекултивацију депоније, заштиту земљишта и подземних вода, као и враћање идентитета пределу, што захтева изразу потребних студија и ангажовање еминентних институција.

Предлог пројеката:

- Измештање дивље депоније са подручја површинских копова.
- Депоновање земље како би се рупе изравнале са околним тереном, а затим и наношење довољне дебљине слоја плодне земље.
- Примена одговарајућих агротехничких мера са циљем успостављања, а затим и одржавања плодности земљишта. Ово би подразумевало ангажовање адекватних институција и кадрова који би планирали активности на терену.
- Накнадно уређење рекултивисаног земљишног комплекса, које подразумева изградњу инфраструктурних садржаја, превазилажење проблема површинских и подземних вода, извођење накнадно потребних активности на уређивању земљишта, зависно од његове коначне намене.

Често се дешава да се рекултивисани предео не може вратити у идентично, пређашње стање, које је претходило почетку експлоатације сировина. Међутим, оно мора да у максимално могућој мери задовољи животне потребе локалног становништва, потребе природних станишта флоре, фауне, основне еколошке захтеве, итд.

МЕРА 4/2. развојног приоритета: *Управљање отпадним и атмосферским водама*

Уз неадекватно одлагање чврстог отпада, управљање комуналним отпадним водама представља најзначајнији еколошки проблем у Јасенову. Функцију канализационе мреже врше септичке јаме које се повремено празне, а садржај се неконтролисано одлаже што представља велики потенцијални проблем по здравље становништва. Повремено долази и до изливања септичких јама услед подизања водостаја реке Караш, што може изазвати велике проблеме локалном становништву. Такође, у барама које настају након плавлјења терена долази до пренамножења комараца, што је проблем на који се мора обратити посебна пажња.

Предлог пројеката:

- Изградња канализационе мреже и њено спровођење до свих домаћинстава и привредних објеката у селу.
- Санирање постојећих септичких јама.
- Успостављање контроле одлагања садржаја приликом пражњења септичких јама.
- Израда плана управљања комуналним и индустријским отпадним водама.
- Изградња погона за пречишћавање отпадних вода из домаћинстава и индустријских објеката, како би се спречило отпуштање непречишћених канализационих вода у реку Караш.
- Обавезати све веће генераторе отпадних вода да уграде филтере за пречишћавање отпадних вода.
- Израда студије о квалитету и резервама подземне воде.
- Изградња нових и реконструкције постојећих канала за сакупљање атмосферских вода, чиме би се спречило изливање и мешање фекалних и атмосферских талога.
- Зацељивање главних кишних колектора.
- Редовно чишћење и одржавање канала за одвођење сувишних вода.
- Адекватним третманима спречити пренамножавање комараца у барама насталим након плавлјења.

МЕРА 5/2. развојног приоритета: *Одрживо управљање реком Караш*

Због неодрживог управљања, река Караш се налази у сталном пропадању. Рибљи фонд је осиромашен, порибљавање се не врши, дрвеће уз обалу се интензивно сече, те је обрушавање обале често, баца се смеће и испуштају фекалије са сточних фарми без филтрирања. Позитиван изузетак је Еколошко друштво Караш из Јасенова, које је формирало Еко-камп и уредило плажу, парк скулптура од дрвета и ради на уређивању ауто-кампа. У току је израда студије о регулацији реке, с обзиром да ток реке кроз Србију у највећем делу није регулисан, па поплаве угрожавају насеља, пољопривредне површине, саобраћајне и индустријске објекте⁴⁵.

Предлог пројеката:

- Реализација идејног пројекта уређења тока Караша и спровођење радова у речном кориту (пошумљавање и заштита речних обала од обрушавања, просецање оштрих кривина, заштита насипа и других објеката од рушења) како би се смањио негативан утицај изливања реке на животну средину: 1) раст нивоа подземних вода, 2) урушавање обала, 3) ерозија пољопривредног земљишта, 4) нарушавање квалитета и плодности земљишта, 5) угроженост здравља људи и живог света.
- Изградња канализационе мреже са пречистачем отпадних вода у селима у сливу Караша.
- Копање прихватног канала, за сакупљање вишка воде, који би био повезан са хидро системом Дунав-Тиса-Дунав.
- Редовно мерење квалитета воде.
- На поплавленим пољопривредним површинама обезбедити систем за одводњавање.
- Интензивнији рад институција на стварању планова за регулисање водотокова, контрола примене регулативе, привлачење инвестиција..
- Извршити катастарско мерење – проверу приватних поседа крај обале Караша.
- Коришћење потенцијала Караша за туризам: уређивање малих излетишта, стварање понуде еко туризма, пловног и риболовног туризма.
- Коришћење потенцијала Караша за наводњавање усева.
- Коришћење потенцијала Караша за изградњу малих хидрелектрана и производњу обновљиве енергије.
- Израда промотивне стратегије потенцијала реке Караш.
- Пројекти подршке грађанским иницијативама за подизање еколошке свести.
- Прекогранична сарадња на заштити реке Караш.

45 Институт за водопривреду Јарослав Черни, Београд.

МЕРА 6/2. развојног приоритета: *Афирмација програма обновљивих извора енергије*

Рационално коришћење природних ресурса кроз јачање енергетске конкурентности и примену нових технологија у производњи енергије, један је од значајних праваца на путу одрживог руралног развоја сваке локалне заједнице. Последњих година поклања се велика пажња обновљивим изворима енергије, као адекватној замени за фосилна горива (потрошњом фосилних горива емитују се велике количине гасова стаклене баште и негативно се утиче на глобалне климатске промене). Као најзначајнији облици обновљиве енергије у Србији издвајају се: енергија пољопривредне и шумске биомасе, соларна енергија, енергија ветра, воде и енергија геотермалних извора/вода. Јасеново има потенцијале за коришћење енергије пољопривредне биомасе, енергије Сунца, ветра и хидроенергије.

Предлог пројеката:

- Анализа потенцијала и могућности коришћења обновљивих извора енергије на територији Месне заједнице, посебно кроз успостављање сарадње са научним институцијама у земљи и иностранству, које се баве истраживањима везаним за обновљиве изворе енергије.
- Укључивање у регионалне и националне пројекте у вези коришћења обновљивих извора енергије.
- Едукација локалног становништва о значају коришћења потенцијала којима располажу у области обновљиве енергије. У том смислу, неопходно је организовање предавања која би водили еминентни стручњаци из ове области у Србији, са циљем да се укаже на: неодрживост коришћења искључиво конвенционалних облика енергије, предност коришћења ОИЕ у смислу заштите животне средине, могућност стварања малих погона за производњу обновљиве енергије на самом домаћинству и њеног коришћења за загревање кућа, пластеника, стаја.
- Израда неопходних студија и привлачење инвестиција за изградњу ветропарка.
- Израда неопходних студија и привлачење инвестиција за изградњу малих хидрелектрана и поновно коришћење хидроенергије за погон млинова, као и коришћење хидроенергије за погон пумпи за наводњавање.
- Привлачење инвестиција за изградњу постројења на принципу концентрисања или сакупљања Сунчеве енергије.
- Изградња постројења за коришћење енергије биомасе.
- Привлачење домаћих и страних пројеката и средстава у циљу изградње инфраструктуре у области обновљиве енергије која би омогућила ефикаснију производњу, транспорт и потрошњу обновљиве енергије.

МЕРА 7/2. развојног приоритета: *Повећање површина под зеленилом*

Зелене површине представљају инфраструктурну компоненту урбаних простора и основни су живи елемент у склопу структурне целине насеља. Њихова намена је вишеструка: естетско-декоративна функција, апсорбују буку, прашину и издувне гасове, ублажавају екстремне температуре, спречавају ерозију земљишта, повећавају ниво кисеоника у ваздуха и сл. Зелене површине у Јасенову нису равномерно распоређене, поједине категорије недостају, или нису равномерно заступљене. Овакав распоред зеленила и слаба међусобна повезаност указују на потребу повећања површина под зеленилом и реконструкцију постојећих зелених површина.

Ради побољшања квалитета животне средине и усклађивања са предвиђеним нормативима (за озелењавање подручја насељених места), неопходно је покренути пројекте који би имали за циљ повећавање јавних површина под зеленилом на територији Месне заједнице Јасеново.

Предлог пројеката:

- Израда катастра јавних зелених површина на територији Месне заједнице, како би се утврдио њихов утицај на животну средину.
- Успоставити организовано управљање и одржавање зелених површина.
- Повећање зелених површина и диверзитета биљних врста.
- Набавка недостајуће опреме за одржавање зеленила.
- Успостављање заштитних појасева у зони већих саобраћајница.
- Сања, одржавање и заштита ветрозаштитних појасева.

МЕРА 8/2. развојног приоритета: *Едукација локалних актера и становништва у области заштите животне средине*

Да би се природним ресурсима управљало на одржив начин и задовољили захтеви садашњих генерација без угрожавања потреба будућих нараштаја, неопходно је повећати ниво еколошке културе целокупног локалног становништва. На тај начин грађани ће дати свој лични допринос у реализацији свих пројеката и мера у области екологије, а резултат ће бити стварање заједнице високе еколошке свести, која ће чувати и унапредити животну средину и тако обезбедити основне претпоставке одрживог развоја. Формални и неформални видови образовања представљају начин за остваривање позитивних резултата, а могу обухватити различите групе становништва.

Предлог пројеката:

- Подизање нивоа еколошке свести локалног становништва, кроз боље информисање и комуникацију и развијање механизма њиховог учешћа у одлучивању по питањима животне средине у складу са Архуском конвенцијом⁴⁶.

46 Архуска конвенција је међународни споразум из 1998. године о доступности информација, учешћу јавности у одлучивању и доступности правосуђа у питањима која се тичу животне средине. То је најамбициознији подухват у смислу демократизације на пољу животне средине покренут под покровитељством УН.

- Едукација пољопривредника у правцу: примене метода одрживе пољопривреде у примарној производњи (плодосмена усева, здруживање, гајење покровних, накнадних, предходних и међуусева), промовисања примене еколошких препарата у сузбијању штеточина, промовисања биолошких ђубрива, контроле примене хемијских препарата у пољопривреди, едукација о правилној употреби хемијских средстава и поступању са стајњаком, указивање на значај интегрисаности биљне и сточарске производње, спречавање паљења жетвених остатака и сл.
- Обука запослених у локалној самоуправи у погледу управљања пројектима у области заштите животне средине.
- Коришћење локалних медија ради промовисања програма заштите животне средине.
- Увођење екологије и заштите животне средине у образовни систем на локалном нивоу у складу са Националном стратегијом образовања у области заштите животне средине: формирање еколошких секција, еко радионица, додатна едукација наставног кадра, и сл.
- Едукација актера који могу утицати на загађење, односно побољшање квалитета животне средине.
- Израда брошура, флајера, постера и магазина са тематиком заштите природних ресурса и очувања животне средине.
- Повећано учешће маргинализованих група у активностима везаним за заштиту животне средине са акцентом на инклузији особа са инвалидитетом (једнака шанса за све).
- Оспособљавање незапослених за радна места за која су потребна посебна знања и вештине из области екологије и заштите животне средине.

МЕРА 9/2. развојног приоритета: *Мониторинг стања животне средине (континуирано мерење параметара животне средине)*

Један од предуслова за одрживо коришћење ресурса и одрживи развој локалне заједнице јесте мониторинг стања животне средине. Мониторинг се дефинише као стална систематска активност у којој се испитују (мере), сакупљају и пружају информације о стању и квалитету основних параметара животне средине. Основни циљ мониторинга јесте заштита животне средине, односно ефикасно смањење загађења и предвиђање (прогноза) стања животне средине.

Мониторинг се може постићи кроз успостављање одговарајућих служби, чији би стручни кадар могао да обавља надзор/контролу квалитета главних параметара животне средине. Формирањем службе за мониторинг стања животне средине на нивоу Месне заједнице стекао би се увид у квалитет земљишта, воде и ваздуха, те би у складу са тим могле да се планирају све активности везане за њихово даље коришћење.

Предлог пројеката:

- Доношење одлуке о мониторингу стања животне средине (континуирана оцена и контрола квалитета воде, ваздуха и земљишта, нивоа буке).
- Формирање службе за мониторинг.
- Креирање електронске базе података и извештаја о стању расположивих ресурса, уз обавезно редовно ажурирање података, који би били доступни свим заинтересованим грађанима.
- Успостављање контаката са институцијама које се баве заштитом биодиверзитета и подршка успостављању система биомониторинга.

МЕРА 10/2. развојног приоритета: *Умрежавање свих актера повезаних са питањима заштите и унапређења животне средине*

Важни фактори који доприносе унапређењу квалитета животне средине јесу процеси умрежавања и сарадње свих актера и институција у овој области.

Предлог пројеката:

- Повезивање органа локалне самоуправе са невладиним сектором и иницијативама приватног сектора.
- Успостављање сарадње са суседним месним заједницама ради заједничког учествовања у пројектима финансираним из ЕУ фондова.
- Успостављање сарадње са научним институцијама у земљи и иностранству.
- Успостављање сарадње са надлежним институцијама на општинском, покрајинском и републичком нивоу.
- Учешће локалних актера у процесу доношења одлука и избору приоритета за спровођење на њиховом специфичном подручју (bottom-up). Овакав приступ охрабрује партиципативне методе доношења одлука на локалном нивоу у свим аспектима развојног планирања, и има за циљ да промовише активно учешће локалних актера, укључујући заједницу као целину.

7.3. ТРЕЋИ РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ: УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИТЕТА ЖИВОТА РУРАЛОГ СТАНОВНИШТВА И ДИВЕРСИФИКАЦИЈА РУРАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ

Као специфични циљ III развојног приоритета дефинише се: *Побољшање услова и квалитета живота руралног становништва кроз унапређење физичке и друштвене инфраструктуре и већу диверсификацију економских активности на селу*

У дефинисању овог специфичног циља акценат је стављен на: (1) унапређење физичке, комуналне и друштвене инфраструктуре на селу; (2) већу кохезију маргиналних и осетљивих група и јачу друштвену одговорност главних актера привредног развоја Месне заједнице; (3) могућности диверсификације економских активности на селу у правцу непољопривредних делатности.

Циљ дефинисања мера и пројеката у оквиру овог приоритета јесте да се кроз већа инфраструктурна и институционална улагања побољшају *услови живота на селу* и обезбеди остатак становништва, посебно у оним руралним подручјима која су суочена са депопулацијом. Ревитализација села и напредак у економским и социјалним компонентама живота, захтева и *побољшање животног стандарда руралног становништва*, за шта је неопходно креирање нових прилика за запошљавање и нових радних места, нарочито за младе и жене, и маргинализоване групе становништва (Роме, особе за инвалидитетом и сл.).

Диверсификација пољопривредних газдинстава ка непољопривредним активностима и јачање веза између пољопривреде и других сектора руралне економије, имају посебно важну улогу у оквиру овог приоритета. Диверсификација активности и прихода руралног становништва посебно је корисна уколико се реализује у сфери услужних и занатских делатности, туризма, прераде пољопривредних производа, кроз инвестиције у мале погоне, сектор МСП и сл. Како Месна заједница не може у значајној мери да пружи подршку новим инвестицијама (кроз инфраструктурно опремање индустријских и пољопривредних зона, смањивања административних и комуналних накнада и такси и сл.), пројекти руралног развоја зависе од развијеног предузетничког духа локалне заједнице и подршке са општинског, покрајинског и републичког нивоа.

Из дефинисаног специфичног циља III развојног приоритета произилазе **мере и пројекти**, који су усаглашени са Визијом Месне заједнице и стратешким циљем, а чија је реализација **непосредно** у функцији остваривања специфичног циља III развојног приоритета, а **посредно** у функцији остваривања стратешког циља одрживог руралног развоја Јасенова.

МЕРЕ СПЕЦИФИЧНОГ ЦИЉА 3. РАЗВОЈНОГ ПРИОРИТЕТА

МЕРА 1/3. развојног приоритета: *Изградња и унапређење физичке и комуналне инфраструктуре у Јасенову*

С обзиром на постојећу конфигурацију терена и повољан транзитно-стратешки положај и близину границе са Румунијом, један од основних циљева Месне заједнице Јасеново требало би да буде усмерен на реконструкцију и унапређење постојећих и изградњу нових инфраструктурних система и њихових пратећих елемената. Овим потезом би се они довели у стање пуне оперативне функције, остварила би се боља међусобна конекција Месне заједнице са другим насељима, као и квалитетнији живот локалног становништва. Унапређење физичке инфраструктуре подразумева како реконструкцију, тако и изградњу путева, железнице, електроенергетског и водоводног система, као и увођење савремене телекомуникационе инфраструктуре (система мобилне и фиксне телефоније, Интернета, поштанског саобраћаја). Побољшање физичке инфраструктуре доприноси уједначеном регионалном развоју, кроз побољшање приступа тржиштима и интегрисање регионалне привреде са националном.

Предлог пројеката:

- Привлачење инвестиција из буџета Општине, Покрајине и Републике у циљу подизања квантитета и квалитета комплетне путне мреже унутар територије Месне заједнице Јасеново.
- Привлачење инвестиција ради замене коловозног застора на локалној путној мрежи (категорисаним и некатегорисаним путним правцима), асфалтирање локалних путева на којим преовлађују калдрма, туцаник, шљунчана и земљана подлога.
- С обзиром да је регионални пут Р-126 уједно и главна улица у Месној заједници, неопходно је обезбедити више средстава за одржавање хоризонталне и вертикалне друмске сигнализације, постављање банкينا и изградњу пешачко-бициклических стаза дуж деонице која пролази кроз село.
- Привлачење средстава за боље одржавање асфалтираних деоница.
- Уређивање одводних канала, како атмосферске падавине утичу на пропадање путева.
- Ревитализација и проширење железничке инфраструктуре (овај саобраћај за Месну заједницу има историјски значај, будући да се на територији Јасенова налази део некадашње пруге Лисава–Оравица–Базијаш, која је била прва пруга пуштена у саобраћај у бившој Југославији).
- Потпуна реконструкција електричне мреже и њено ширење, које би пратило изградњу нових стамбених и привредних објеката;
- Изградња гасоводног система финансирана средствима републичког и општинског буџета, али и привлачењем средстава CDM пројеката.
- Спровођење редовне контроле квалитета пијаће воде у водоводној мрежи.
- Изградња комплетне канализационе мреже.

- Приступ информационом и комуникационим технологијама кључан је за останак младих у руралним срединама и покретање предузетничких иницијатива. У том смислу потребно је даље унапређење система фиксне и мобилне телефоније (дигитализација, боља структура телефонских прикључака, неометан сигнал за све мобилне оператере и сл.).
- Увођење Интернета у све школске и васпитне установе, како би млади имали бољи приступ информацијама.

МЕРА 2/3. развојног приоритета: Унапређење друштвене инфраструктуре и осигурање здравствено социјалне заштите

Ова мера подразумева инфраструктурна улагања у објекте здравствене заштите, затим образовне, културне и спортске организације. Поред реконструкције постојећих објеката и изградње нових, потребно је проширити активности ових институција уз обухватање што већег броја руралног становништва, посебно деце, младих, старих, социјално угрожених категорија и сл.

У Месној заједници Јасеново веома значајан проблем представља неадекватна здравствена заштита. Наиме, у селу дуго није било лекара. Након реновирања амбуланте обезбеђен је рад једног лекара опште праксе, три медицинске сестре и једног стоматолога. Недостатак медицинског особља је посебно изражен у зимском периоду, када су значајно заступљене респираторне инфекције и грип, па се стварају велике гужве. Проблем је још већи ако се узме у обзир да амбуланта, односно један лекар територијално покрива и села Дупљаја (854 становника), Банатска Суботица (200 становника), Добичево (226 становника), док у Гребовац лекар долази само једном недељно. Амбуланта је скромно опремљена. Лекар опште праксе ради само у првој смени.

Предлог пројеката:

- Из средстава Покрајинског секретаријата за здравство, као и средстава републичког Министарства здравља обезбедити услове за свакодневни рад лекара опште праксе и запослење новог медицинског особља.
- Набавка нових средстава неопходних за свакодневно функционисање амбуланте и рад медицинског особља.
- Уређивање платоа испред амбуланте, како би се омогућио несметан пријем корисника услуга и спречило задржавање воде испред амбуланте након обилних падавина.
- Реконструкција и надоградња Основне школе Ђорђе Малетић.
- Набавка нове школске опреме уз увођење Интернета.
- Повећање фонда књига у школској библиотеци.
- Уређивање ентеријера и фасаде на дечијем забавишту уз набавку потребне опреме која је неопходна деци и васпитачима. Осим тога, потребно је обезбедити средства за уређивање дворишта и одржавање зеленила и по могућству проширити капацитете забавишта.

- Реконструкција Дома културе: реконструкција крова и замена равних плоча које задржавају воду након падавина, те је прокишњавање веома често; замена олука; комплетно преуређење ентеријера и набавка нове опреме; уређивање осветљења; уређивање позорнице; комплетно сређивање и реконструкција сале која служи за забаву младих.
- Обезбедити услове за основање културно уметничког друштва и стварање услова за његово деловање ван територије села Јасеново, кроз подршку наступима и такмичењима.
- Обезбедити средства за адаптацију поткровља школе које би могло да се искористи за потребе музеја, или привлачење средстава општине Бела Црква, Покрајинског секретаријата за културу и јавно информисање, републичког Министарства културе и ЕУ фондова за изградњу засебне зграде у којој би се изложили чувани експонати из баштине села, а која би служила само за потребе музеја.
- Изградња новог зоолошког врта. У селу постоји мали зоолошки врт, у коме су дивокозе, овце, пони коњићи, разне врсте фазана, гуске, патке, мини козе, вијетнамске свиње, срне, али простор који је тренутно на располагању зоолошком врту не даје комфоран смештај за животиње. Реализацијом овог пројекта створили би се услови за запошљавање новог особља, првенствено ветеринара.
- Подршка манифестацији „Првомајски еко сусрети на Карашу“ са циљем да се промовишу потенцијали и капацитети ове реке, као и значај њеног очувања.
- Подршка фудбалском клубу „Караш“ и привлачење спонзора у циљу набавке нове спортске опреме и измирења постојећих дугова Клуба.
- Обезбедити средства за одржавање спортског терена.
- Подржати активности одбојкашког клуба – привлачење заинтересованих спонзора у циљу финансирања наступа на такмичењима, као и за набавку нове спортске опреме и слично.
- Стварање услова за поновно оснивање шаховског клуба.

МЕРА 3/3. развојног приоритета: *Заштита и очување културно-историјског наслеђа*

Подручје Беле Цркве и њене околине било је насељено још у каменом добу. Интензиван живот се наставио и кроз остале периоде праисторије, бронзано и гвоздено доба, о чему сведоче бројни археолошки налази, међу којима је најзначајније налазиште из **млађег каменог доба** на територији Банатске Паланке, и простор између Јасенова и Орешца. Последњих година истраживања на археолошким налазиштима су обустављена, махом због недостатка средстава. Очекивано је да ће таква ситуација довести до пропадања налазишта и смањене туристичке понуде, јер је свако археолошко налазиште потенцијална туристичка атракција. Осим тога, вредност и обим културно-историјске баштине опада, вредни предмети бивају оштећени, а подаци недоступни науци и грађанству.

Предлог пројеката:

- Покретање иницијативе од стране Савета Месне заједнице Јасеново за наставак археолошких истраживања, чиме би се допринело већем броју туристичких посета.
- Одржавање и реконструкција цркви у Јасенову, обезбедити визуелно атрактивније осветљење и изглед зелених површина дворишта цркви.
- Обзиром да у селу Јасеново тренутно не постоји ни једна манифестација, а да је тражња за сеоским туризмом у последње време појачана, као могућност у обогаћивању туристичке понуде, могло би се урадити више на организованом презентовању посела, аутентичних обичаја, слава, свадби које би биле организоване у етно стилу. Ово би представљало нов квалитет за туристичку презентацију земље, као и обогаћивање већ постојеће туристичке понуде.
- Одржавање и унапређење парка скулптура, насталог захваљујући вајарској колонији.

МЕРА 4/3. развојног приоритета: *Промена руралне економије у правцу диверсификације економских активности на селу*

Главни ослонац руралној економији није само интензивна примарна пољопривредна производња, већ широк спектар активности заснованих на неактивираним потенцијалима руралних подручја. Остварење предложених пројеката у оквиру ове мере значајно ће зависити од: атрактивности (погодности) националног амбијента за привредни раст и развој МСП и предузетништва; као и од постојања предузетничког духа локалног сеоског становништва. Новим и/или већим улагањима у непољопривредне делатности, или делатности које су повезане са пољопривредом, могу се обезбедити алтернативни извори прихода и обезбедити већа економска снага газдинстава. Кроз предложене пројекте дати су и могући правци диверсификације руралне економије.

Предлог пројеката:

- Подршка развоју МСП и предузетништва у областима прераде пољопривредних производа, те у областима гајења и прераде лековитог и ароматичног биља и сл.
- Подршка развоју МСП и предузетништва у областима: пчеларства, цвећарства и украсног биља, производње лековитог и ароматичног биља, производње гљива и сл. Према анкетама Института за економику пољопривреде спроведене на територији села Јасеново постоји велика заинтересованост пољопривредних произвођача за узгој цвећа, што би свакако требало подржати. Ова подршка требало би да подразумева, пре свега, едукацију становништва и формирање демо поља које би водили еминентни стручњаци из пољопривредних високошколских установа и института, и који би на тај начин истовремено вршили практичну обуку заинтересованих произвођача. Поред тога, подршка треба да укључи и обезбеђивање правних савета за газдинства која су заинтересована да се укључе у нове активности, као и обезбеђивање повољних инфраструктурних и финансијских услова за отварање нових погона из буџета Општине, Покрајине и Републике.

- Месна заједница Јасеново има одличне услове за остваривање прекограничне сарадње са пољопривредним произвођачима и угоститељима из Румуније, што свакако треба искористити кроз усвајање добрих пракси у развоју руралног туризма, покретање заједничких пројеката, посета, пласирања производа и услуга.
- Подршка пројектима у области угоститељске делатности и занатства. Посебну подршку треба пружити обнови старих заната, затим преради пољопривредних производа по традиционалним рецептурама на газдинствима и сл.
- Подршка изградњи и реконструкцији постојеће туристичке инфраструктуре, изградња нових објеката и повећање смештајних капацитета. У оквиру овог пројекта потребно је привући домаћи и страни капитал у циљу изградње нових смештајних капацитета.
- Уређивање камп простора и пешачке стазе дуж реке Караш и електрификација стазе. Постоје реалне потребе да се пут до ове потенцијалне туристичке локације саобраћајно уреди, те да се изгради мања марина за прихват чамаца.
- Развој сеоског туризма кроз едукацију сеоског становништва и пружање правне, институционалне и инфраструктурне подршке. Имајући у виду природне потенцијале села Јасеново потребно је пружити више подршке развоју руралног, ловног, риболовног и излетничког туризма, кроз: адаптације сеоских кућа за боравак туриста; формирање рекреативно-спортске зоне око реке Караш; формирање риболовачког удружења и изградње капацитета за риболовни туризам; уређење ловишта и прилагођавање потребама ловног туризма; унапређење саобраћајне инфраструктуре и постављање туристичке саобраћајне сигнализације; развој тзв. еколошке пољопривреде, која би подразумевала продају органских производа туристима. Такође, у зависности од годишњег доба могли би се организовати и програми у којима би се туристима презентовали неки традиционални сеоски радови. Данас, како је то пракса показала, постоји повећан интерес туриста за упознавање са оваквим видом туристичке понуде.
- Већа маркетиншка подршка развоју туризма у Месној заједници са циљем повећања броја викенд и дневних излета, и стварање препознатљивог или јединственог туристичког садржаја што подразумева: израду промотивне стратегије туристичке понуде, интензивнији маркетинг објеката са културном и историјском вредношћу на регионалним и републичким информативним сервисима, унапређење сарадње Јасенова са околиним селима са циљем удруживања и проширења туристичке понуде, као и проширења смештајних капацитета и слично.
- Богаћење туристичке понуде, које би осим обилазака важних историјских споменика овог краја укључило и посету сеоским домаћинствима уз закуску традиционалних производа. За овакав пројекат била би потребна боља сарадња локалног становништва са туристичким агенцијама, Мрежом за рурални развој Бела Црква и локалном самоуправом.
- Подршка повезивању јавног и приватног сектора у области туризма.

МЕРА 5/3. развојног приоритета: *Задржавање и враћање младих на село*

Ниска привредна активност, неразвијеност приватног сектора и предузетништва, неисплативост бављења примарном пољопривредном производњом, одсуство могућности за

нова запошљавања, дестимулишу младе за останак на селу. Израда Националне стратегија за младе у Србији је први корак ка системском решавању положаја младих и један од приоритета Владе Републике Србије и Министарства омладине и спорта. У оквиру ње је присутан принцип децентрализације, што олакшава реализацију циљева и одговарање на специфичне потребе младих у свакој локалној заједници.

Предлог пројеката:

- Повећати учешће младих у доношењу одлука на локалном нивоу и у друштвеном животу заједнице.
- Оснаживање омладинских група, културно уметничких и спортских удружења младих.
- Боља сарадња са *Канцеларијом за младе* у Белој Цркви.
- Афирмисање и подршка културним садржајима који су прилагођени младима.
- Креирање услова за запошљавање и самозапошљавање младих.
- Повећати све видове информисаности младих кроз доступност интернета, организовање секција, трибина, културних дешавања.

МЕРА 6/3. развојног приоритета: *Промовисање ЛИДЕР приступа у руралном развоју*

Имајућу у виду недовољно развијену свест руралне популације о потребама активног учешћа у различитим облицима цивилних иницијатива и активности, као и немогућност артикулације локалних потреба, потребно је посебну пажњу посветити и афирмацији Лидер приступа руралном развоју.

LEADER приступ представља специфичну методологију реализације подршке руралном развоју, односно методологију кандидовања пројеката руралног развоја за финансирање при фондовима ЕУ. LEADER приступ се базира на утврђивању интегралних програма одрживог руралног развоја локалних заједница од стране локалних актера, по принципу одоздо-нагоре (форсирање тзв. самосталног утврђивања и имплементације стратегија локалног развоја). Идеја која је у основи LEADER-а јесте да би планови развоја Месне заједнице и локалне развојне стратегије требало да буду резултат договора и заједничке акције представника Савета Месне заједнице и свих заинтересованих локалних актера (локалних акционих група/ ЛАГ). Локалне акционе групе су групе репрезентативних партнера из различитих локалних социоекономских сектора на одређеној територији, оне најбоље познају потребе и развојне приоритете своје заједнице, а њих би посебно требало да чине представници цивилног друштва (пољопривредници, њихова удружења, млади и жене на селу, итд.), маргиналне и осетљиве групе становништва, и сл.

Предлог пројеката:

- Већа активност са републичког и општинског нивоа (пре свега, кроз процесе едукације, студијска путовања и сл.), како би се институције цивилног друштва и локалне акционе групе развиле и преузеле активност/иницијативу у доношењу и имплементацији стратегија локалног развоја.
- Организовање стручних обука и едукације запослених у локалној управи и локалних акционих група за кандидовање пројеката руралног развоја при фондовима ЕУ (едукација о начину приступања IPARD фондовима).
- Јачање јавно-приватног партнерства.

Кроз приказане специфичне циљеве и мере, као и предложене пројекте дате су смернице будућег руралног развоја Месне заједнице Јасеново на темељима одрживости, чијом би се реализацијом показало да је Јасеново социјално одговорна заједница, која користи своје потенцијале и ресурсе, у обезбеђењу бољих услова за живот свим својим становницима, према принципима једнакости и правичности. Сви предложени пројекти руралног развоја усмерени су на унапређење конкурентности делатности карактеристичних за руралну економију, обезбеђење алтернативних извора прихода руралног становништва, промоцију локалних вредности и производа, културног и историјског наслеђа, и заштиту животне средине.

VIII ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА, ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАДЗОР

8.1. МОГУЋИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА

За остварење планираног развоја, сваки привредни субјект (предузеће, пољопривредно газдинство, задруге) током своје финансијске активности мора обезбедити себи неопходне финансијске изворе. Такође, привредни субјекти, без обзира на профил, планирају у свом развоју реализацију појединих инвестиционих пројеката. Али, шта ће бити остварено од онога што је планирано, зависиће, пре свега, од расположивих финансијских средстава. Процес у коме се одређују неопходна финансијска средства за реализацију планираног инвестирања, као и начин њиховог прибављања, зове се *финансирање инвестиција*.

У свим инвестиционим пројектима, у којима је дефинисан и успостављен метод за остварење планираног развоја, уз финансијска средства неопходна за извршење инвестиционих активности, такође су одређени и извори из којих ће горе наведени ресурси проистећи. Дакле, реализација и стављање у функцију инвестиционог објекта зависи од постојања извора финансирања.

Начин на који су одређени структура, обим и динамика неопходних исплата, које се јављају у процесу инвестирања, као и њихова координација са расположивим изворима финансирања, представља веома комплексно питање. Што би значило да све неопходне исплате морају бити покривене одређеним финансијским средствима како би се дефинисани циљ инвестирања испунио сходно плану. Недостатак финансијских средстава за потребне исплате може изазвати велике потешкоће у инвестирању, што би могло да узрокује спорију реализацију, изостанак неких економских ефеката, па чак и немогућност реализације инвестиционог пројекта. Сходно томе, сматрамо да је код одређивања инвестиционих пројеката неопходно дефинисати све исплате које могу бити потраживане ради реализације инвестиционог објекта и њихова координацији са расположивим изворима финансирања.

Привредни субјекти практикују да финансијски план, који улази у надлежност одељења финансија, буде реализован дугорочно и да има у виду све циљеве утврђене у дугорочној развојној стратегији, у коју наравно улазе и актуелни (важећи, постојећи) циљеви. Генерално, код доношења одлуке о финансирању, одлучујуће је извесност обезбеђења неопходних средстава за реализацију инвестиционих циљева, као и респектовање финансијске равнотеже привредног субјекта између средстава за краткорочно финансирање и оних за средњорочно и дугорочно финансирање.

У пракси је познато да се финансирање инвестиција у средњорочном и дугорочном периоду може јавити у различитим формама и под различитим именима, као што су:

- инвестициони план;
- инвестициони буџет;
- капитални буџет;
- стабло финансијских предвиђања итд.

У Америци (САД) се рецимо користи термин *инвестициони буџет*, док у Европи (посебно у Француској) се најчешће употребљава термин *инвестициони план*, који се састоји од календарског размештаја средства у интервалу одвијања инвестиционог процеса. Инвестициони план има двојако значење: неопходна средства и, наравно извори финансирања. Будући да се у економско-финансијској анализи користе финансијски токови приказани у различитим таблоима који садрже информације о коришћењу средстава, салду, обрту капитала итд., неки од француских утора овај термин зову још и *стабло вишегодишњег финансирања*.⁴⁷

У процесу који је праћен изразом и доношењем финансијске одлуке на нивоу економских јединица, укључујући и пољопривреду, треба имати у виду следеће елементе:

- *трошкове реалних инвестиција*, који настају услед набавке основних средстава предузећа, планиране у периоду 3-5 година;
- *раст обртних средстава* (варијација потребног обртног капитала), који може да настане у ситуацији проширења капацитета за производњу/експлоатацију.

Програмирање раста обртног капитала, неопходног за додатно финансирање, ради се помоћу менаџмент методе *кредит-клијенти*;

- *остале трошкове* (као што су: трошкови за инсталирање/монтирање, за стручне обуке особља које ће бити ангажовано у новоизграђеној јединици, одобравање зајмова, враћање кредита итд.).

Битна карактеристика тржишне економије је самосталност управљања финансијским средствима одређеним за реализацију инвестиционих пројеката; сваки привредни субјект формира сопствени инвестициони фонд; прибавља банкарске кредите (краткорочне и дугорочне) и друге облике зајмова итд, тражећи оптимално решење како би новчани капитал био искоришћен са максималном економском ефикасношћу.⁴⁸

47 Субић, Ј. (2010): Специфичности процеса инвестирања у пољопривреди. Институт за економику пољопривреде Београд.

48 Ибидем.

У условима развијене тржишне привреде, потенцијални инвеститори имају отворену могућност да бирају између више различитих начина финансирања. Генерално посматрано, избор се своди на два облика финансирања - између финансирања сопственим или туђим (позајмљеним) средствима, односно између делом сопственим, а делом туђим средствима, што је у пракси и најчешћи случај. Будући да се у економици предузећа под финансирањем у најширем смислу речи подразумева свака диспозиција капитала, то се класификације начина финансирања инвестиција могу извршити према више различитих критеријума.

8.1.1. Финансирање инвестиција према пореклу капитала

Према овом критеријуму, разликујемо два облика финансирања инвестиција, и то:

- **Интерно (унутрашње) финансирање**, јавља се онда када се потребна финансијска средства прибављају, односно образују унутар предузећа, углавном *задржавањем у предузећу (дела) остварене добити и коришћењем акумулираних износа амортизације основних средстава*.

Овај се облик финансирања може обезбедити и на друге начине, као што су:

- продаја дела предузећа;
- продаја основних средстава;
- продаја хартија од вредности из портфеља предузећа;
- продаја потраживања и сл.

Појмови **интерно финансирање** и **самофинансирање**, у принципу означавају исти облик финансирања, тј. да се капитал ствара у предузећу и у њему остаје за финансирање нових инвестиција. Ипак, под самофинансирањем се подразумева такав облик финансирања инвестиција где се финансијска средства обезбеђују унутар самог предузећа (интерно генерисана средстава, тј. средства из сопствених извора - пре свега из акумулације и амортизације).

Имајући у виду могуће изворе финансирања, разликује се:⁴⁹

- **Отворено самофинансирање**, остварује се износива добити у процесу пословања предузећа, који су преостали након расподеле дивиденди деоничарима и сл. Износ добити који је задржан у предузећу на тај начин повећава сопствене изворе средстава расположиве за улагања у нове инвестиције.
- **Прикривено самофинансирање**, остварује се на бази коришћења латентних резерви у предузећу.

49 Андрић Ј., Васиљевић З., Средојевић З. (2005): Инвестиције - Основе планирања и анализе. Универзитет у Београду, Пољопривредни факултет, Земун - Београд.

- **Екстерно (спољно) финансирање**, јавља се онда када се извори финансирања инвестиција, у правном смислу, налазе изван предузећа, односно када предузеће потребна додатна финансијска средства прибавља екстерно (споља).

Карактеристично за овакав начин финансирања инвестиција јесте да власник, односно власници капитала или нови деоничари стављају предузећу свој капитал на располагање, односно својим учешћем финансирају пословну активност предузећа.

Прибављање потребних финансијских средстава са стране, такође има карактер спољног финансирања. Облици оваквог начина финансирања су следећи:

- банкарски кредити (краткорочни и дугорочни);
- емисија хартија од вредности (краткорочних и дугорочних);
- трајни улози трећих лица;
- лизинг аранжмани и сл.

8.1.2. Финансирање инвестиција према правној припадности капитала

Овај критеријум такође разликује два облика финансирања инвестиција, односно:

- **Финансирање сопственим (личним) средствима**, јавља се у случају када власник, односно власници предузећа или нови деоничари својим учешћем финансирају пословање и развој предузећа.
- **Финансирање позајмљеним (туђим) средствима**, јавља се приликом коришћења кредита (различите рочности) или када се користе средства без обавезе враћања (донације). У случају донација, ради се о туђим, али не и о позајмљеним средствима.

8.1.3. Финансирање инвестиција у пољопривредној пракси

Реализација инвестиционих приоритета зависи, у првом реду, од висине предрачунске вредности улагања, с једне стране, и могућности обезбеђења потребног износа финансијских средстава из извора који стоје на располагању инвеститорима, с друге стране.

За који начин финансирања инвестиција, односно улагања у основна и трајна обртна средства, ће привредни субјект да се одлучи, зависи од његових расположивих могућности, а које су условљене финансијским положајем и финансијским угледом датог привредног субјекта у окружењу.

Финансијски положај се изражава кроз:

- одржавања задовољавајуће структуре финансијских средстава и њихових извора;
- оптималну структуру капитала са становишта власничког и дужничког капитала;
- способност финансирања просте и дела проширене репродукције из сопствених извора средстава.

У економској пракси, привредни субјекти (предузећа, пољопривредна газдинства, задруге) могу вршити финансирање инвестиција на један од следећих начина (облика), односно њиховом комбинацијом:⁵⁰

- **самофинансирањем**⁵¹ (финансијска средства се обезбеђују унутар самог предузећа - интерно генерисана средства, тј. средства из сопствених извора - пре свега из акумулације и амортизације);
- **кредитирањем**⁵² (инвеститор под одређеним условима позајмљује финансијска средства од других субјеката који њима располажу уз плаћање цене за позајмљени капитал - камате);
- **заједничким улагањем**⁵³ - са домаћим или страним партнерима

50 Андрић Ј., Васиљевић З., Средојевић З. (2005): Инвестиције - Основе планирања и анализе. Универзитет у Београду, Пољопривредни факултет, Земун - Београд.

51 Самофинансирање је један од основних и најчешће коришћених начина финансирања инвестиционих пројеката, јер представља основу финансијске самосталности предузећа. Пошто у пракси ретко које предузеће може да финансира инвестициони пројекат искључиво сопственим финансијским средствима, обично се прибегава делимичном самофинансирању (финансирању одређеног процента предрачунске вредности инвестиције из сопствених средстава предузећа).

52 Овакав облик финансирања се врши путем кредита, које одобравају домаће или иностране финансијске установе (најчешће банке). Уколико финансијска установа одлучи да одобри кредит предузећу, склапа се и потписује уговор о кредиту, који прецизира све неопходне елементе кредитног аранжмана између повериоца (банке) и дужника (инвеститора), а то су: каматна стопа као цена по којој се капитал позајмљује, почетак отплате кредита, период и начин отплате кредита, банкарске провизије, период мировања отплате (*grace period*) итд

53 Заједничка улагања са домаћим партнером – пословни подухват у коме свако предузеће које улаже сопствена средства у заједнички инвестициони подухват има право да са другим предузећима учесницима у том подухвату учествује у заједнички оствареној добити, али уз заједничко сношење ризика сразмерно уложеним средствима. Заједничка улагања са страним партнером (*joint ventures*) - пословни подухват трајнијег карактера у коме учествују партнери из различитих земаља на основу заједничког улагања средстава, заједничког предузетништва, сношења ризика и поделе добити. .

(инвестиционо улагање се финансира од стране по правилу два домаћа или инострана партнера ради остварења заједничких економских интереса, пословних циљева и мотива, а по принципу поделе ризика и добити сразмерно уложеним средствима);

- **емитовањем и продајом хартија од вредности**⁵⁴ - *краткорочних и дугорочних* (потребна средства за финансирање инвестиција се прибављају емитовањем и продајом *акција и обвезница*);
- **лизингом**⁵⁵ (начин финансирања инвестиција код кога се одређено основно средство даје на коришћење кроз специфичан облик закупа, уз плаћање накнаде - закупнине);
- **концесионим финансирањем**⁵⁶ (право коришћења природног богатства или добра у општој употреби којим га држава, тј. њен орган (концедент) уступа на коришћење (експлоатацију) домаћем или страном лицу (концесионару) под посебно прописаним условима за одређени временски период);
- **финансирањем без обавезе враћања**⁵⁷ - *донацијама* (финансирање инвестиција се врши из средстава која су поклоњена - не морају да се врате, нити пак мора да се плати цена за њихово коришћење - камата);
- **осталим облицима финансирања**, као што су:
 - **франшизинг**⁵⁸ - у менаџерско-финансијском смислу франшиза представља дату или продату привилегију (право) које даје произвођач или veleпродавац (снабдевач) продавцу на мало, да користи његове

54 Субјекти који располажу слободним капиталом и уложе га у куповину акција једног предузећа, на тај начин стичу право власништва над делом предузећа сразмерно уложеном капиталу. Поред права власништва, власници акција стичу и право учешћа у управљању предузећем, затим право учешћа у расподели остварене добити сразмерно уложеном капиталу и најзад и право на сразмерни део ликвидационе масе у предузећу у случају ликвидације предузећа. Поред акција, предузеће може финансијска средства обезбедити и емитовањем и продајом обвезница. За разлику од акција, поседовање обвезница не омогућава стицање права власништва над делом предузећа, нити право управљања предузећем, као ни право учешћа у оствареној добити (постоје и обвезнице са правом управљања).

55 Leasing (енгл.) – изнајмити, узети у закуп

56 Посебан вид концесија су ткзв. БОТ аранжмани (скраћеница од енгл. речи Build, Operate, Transfer - Изградити, Користити, Предај), који се користе за финансирање реализације већих инфраструктурних пројеката.

57 Такав случај се јавља када држава или други донатор (домаћи или страни) жели да потпомогне развој одређених неразвијених држава, региона, привредних субјеката или групе корисника, па им додељује средства за строго одређене намене улагања.

58 Franchise (енгл.) - право, овлашћење, слобода, привилегија.

производе и заштићено трговинско име, под прецизним условима и узансама које су међусобно договорене уговором о франшизи.;

- **факторинг**⁵⁹ - представља облик прибављања новчаних средстава путем продаје краткорочних потраживања - предузеће (фактор) се обавезује да преузме потраживања друге стране (предузећа – клијента), да их наплати у своје име и за свој рачун, а клијенту одмах или по протоку одређеног унапред утврђеног рока исплати противвредност потраживања и под извесним условима гарантује наплату, док се клијент обавезује да за то плати накнаду);
- **форфетинг**⁶⁰ - представља посао који се састоји од купопродаје спољнотрговинских потраживања, при чему извозник продаје банци или неком другом специјализованом финансијском субјекту своје спољнотрговинско потраживање, које није оптерећено могућношћу регресираних захтева трећих лица према купцу потраживања и које је обезбеђено неким од уговорних средстава обезбеђења).

На један од наведених начина прибављања новчаних средстава, привредни субјект (инвеститор) обезбеђује трајне и повремене изворе финансирања, који му пружају могућност да реализује планиране инвестиционе пројекте, а тиме оствари и сопствене циљеве развоја (краткорочне и дугорочне).

8.2. ПЛАНИРАЊЕ ФИНАНСИРАЊА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ

Планирање финансирања имплементације Стратегије је део процеса који води провери економске и финансијске одрживости целокупне Стратегије, која би требало да има у виду не само активности и пројекте, него такође и субјекте, улоге и компетенције корисне за њихово испуњење.

Примарни задатак би требао да буде стварање базе података пројеката и активности, у циљу разматрања њиховог синергијског деловања, али и избегавања преклапања активности. За сваки пројекат би требало прикупити информације као што су назив активности, предвиђање неопходне инвестиције, временски оквир и могућности општине и других да обезбеде потребна средства и то из пореских прихода, закупнина, трансфера, донација, приватних извора и дијаспоре.

59 Factor (енгл.) - агент, заступник, пословођа, комисионар.

60 Forfeit (енгл.) - залог, јемство.

8.2.1. Информације о изворима финансирања

Познати извори финансирања

Предлагач треба да у свом тражењу започне претрагу оних донаторских организација које познаје од раније. Од тих организација треба да се затраже упуства, годишњи извештаји и публикације, као и обрасци за пријаве, ако их има.

Када се ради о донацијама локалним самоуправама, предлагачи треба да знају да већина организација које подржавају и помажу ове делатности желе да допринесу промени система вредности и ставова и да омогуће стицање нових знања. Кључна реч је „реформа“.

Интернет и електронска пошта

Донаторске организације све више објављују информације о својим делатностима и могућностима за добијање донација на World Wide Web мрежи, тако да интернет представља средство од огромног значаја за прикупљање информација. Када пронађете тражени веб-сајт, можете послати писмо о интересовању електронском поштом, како бисте добили детаљније информације и упуства.

Водич извора финансирања и дневне новине

Тим потпредседника Владе за имплементацију Стратегије за смањење сиромаштва заједно са Министарством финансија и домаћим и међународним партнерима који учествују у спровођењу Стратегије, припремио је децембра 2009. године седмо издање ***Водича кроз потенцијалне домаће и иностране изворе финансирања***, за пројекте НВО, локалних самоуправа, МСП и предузетника у Србији. Овај водич доприноси бољој информисаности свих партнера и пружа увид у средства за реализацију најразличитијих програмских и пројектних активности. Водич се сваке године дистрибуира великом броју корисника, а електронско издање истог доступно је преко Интернета, (www.prsp.gov.rs), (<http://www.gradjanske.org/admin/article/download/files/7.%20Vodic%20kroz%20finansijska%20sredstva.pdf?id=404>).

Такође, у дневним новинама (Дневник, Блиц, Политика и сл.) могу се наћи јавни позиви и конкурси од стране домаћих и међународних донатора за различите циљне групе корисника.

8.2.2. Домаћи извори финансирања

Средства буџета јединице локалне самоуправе

Средства буџета јединице локалне самоуправе обезбеђују се из изворних и уступљених јавних прихода, у складу са Законом о локалној самоуправи.

Добротворне манифестације

Сакупљање добровољних прилога обично се организује у оквиру добротворних манифестација у локалној заједници или граду (са приходом од улазница намењеним некој организацији), али и многих других конкретних активности. На

Стратешко планирање одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница

пример, ако се неки пројекат односи на побољшање школа у некој средини, и сама локална заједница је често спремна да пружи свој допринос односно да учествује у добротворним манифестацијама. Новац који је прикупљен овим путем може да послужи да се допуне или замене средства добијена од донаторске организације.

Приватно-јавно партнерство

Ово партнерство представља облик дугорочне сарадње приватног и јавног сектора која је регулисана уговором и има за циљ извршење јавних послова. Неопходним средствима се управља заједнички, тако да се и ризици који се односе на пројекат деле равномерно односно пропорционално улагањима.

Европска комисија охрабрује учешће приватног сектора у вођењу великих инфраструктурних пројеката у форми јавно-приватних партнерстава (PPP – public private partnerships) и овај модел су веома успешно користиле многе земље централне и источне Европе (Central and Eastern European – CEE).

8.2.2.1. Секретаријати АП Војводине

Поједини Секретаријати током године расписују конкурсе и јавне позиве чиме се додељују бесповратна средства, кредити под повољним условима, суфинансирају се пројекти и пружа се нематеријална помоћ крајњим корисницима у складу са њиховим ресором рада.

У наставку су наведени поменути Секретаријати (<http://www.vojvodina.gov.rs>):

- ***Покрајински секретаријат за културу и јавно информисање*** (www.kultura.vojvodina.gov.rs)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области култура;
- из области информисање.

- ***Покрајински секретаријат за образовање, управу и националне заједнице*** (<http://www.ounz.vojvodina.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области образовање;
- из области управа и националне заједнице.

- ***Покрајински секретаријат за привреду*** (<http://www.spriv.vojvodina.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката из области привредног развоја.

- **Покрајински секретаријат за здравство, социјалну политику и демографију** (<http://www.zdravstvo.vojvodina.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области здравство;
- из области социјална политика;
- из области демографија.

- **Покрајински секретаријат за међурегионалну сарадњу и локалну самоуправу** (<http://www.region.vojvodina.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области међурегионална сарадња;
- из области локална самоуправа.

- **Покрајински секретаријат за урбанизам, градитељство и заштиту животне средине:**

1. **Покрајински секретаријат за архитектуру, урбанизам и градитељство** (<http://www.arhiurb.vojvodina.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области архитектура;
- из области урбанизам;
- из области градитељство.

2. **Покрајински секретаријат за заштиту животне средине и одрживи развој** (<http://www.eko.vojvodina.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области заштита животне средине;
- из области одрживи развој.

- **Покрајински секретаријат за енергетику и минералне сировине** (<http://www.psemr.vojvodina.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области енергетика;
- из области минералне сировине.

- **Покрајински секретаријат за спорт и омладину** (<http://www.sio.vojvodina.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области спорт;
- из области омладина.

➤ **Покрајински секретаријат за науку и технолошки развој**

(<http://apv-nauka.ns.ac.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области наука;
- из области технолошки развој.

➤ **Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова** (<http://www.psrzrp.vojvodina.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области рад и запошљавање;
- из области равноправност полова.

➤ **Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство** (<http://www.psp.vojvodina.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области пољопривреда;
- из области водопривреда;
- из области шумарство.

8.2.2.2. Министарства Републике Србије

Поједина Министарства током године расписују конкурсе и јавне позиве чиме се додељују бесповратна средства, кредити под повољним условима, суфинансирају се пројекти и пружа се нематеријална помоћ крајњим корисницима у складу са њиховим ресурсом рада.

У наставку су наведена поменута Министарства (<http://www.srbija.gov.rs>).

➤ **Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде** (www.mpt.gov.rs)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области пољопривреда;
- из области трговина;
- из области шумарство;
- из области водопривреда;
- из области ветерина.

➤ **Министарство економије и регионалног развоја** (www.merr.gov.rs)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области регионални развој;
- из области запошљавање;
- из области привреда.

- **Министарство за инфраструктуру и енергетику** (<http://www.mie.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области инфраструктура;
- из области енергетика.

- **Министарство за људска и мањинска права, државну управу и локалну самоуправу** (www.drzavnauprava.gov.rs)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области људска и мањинска права;
- из области државна управа;
- из области локална самоуправа.

- **Министарство просвете и науке** (<http://www.mpn.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области образовање и васпитање;
- из области наука и истраживање.

- **Министарство омладине и спорта** (www.mos.gov.rs)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области омладина;
- из области спорт.

- **Министарство рада и социјалне политике** (www.minrzs.gov.rs)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области рада;
- из области социјална политика.

- **Министарство животне средине, рударства и просторног планирања** (<http://www.ekoplan.gov.rs>)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области грађевинарства;
- из области урбанизам и просторно планирање;
- из области заштита природних ресурса;
- из области рударство и геологија.

- **Министарство културе, информисања и информационог друштва** (www.kultura.gov.rs)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области културе;
- из области информисања;
- из области информационог друштва.

➤ **Министарство вера и дијаспоре** (www.mzd.gov.rs)

Расписује конкурсе за финансирање и суфинансирање програма и пројеката:

- из области вере;
- из области дијаспора.

8.2.2.3. Фондови АП Војводине

Фондови АП Војводине током године расписују конкурсе и јавне позиве чиме се додељују кредити под повољним условима, суфинансирају се пројекти и пружа се нематеријална помоћ крајњим корисницима у складу са њиховим ресором рада.

У наставку су наведени Фондови АП Војводине.

➤ **Фонд за развој АП Војводине** (www.vdf.org.rs)

Циљеви оснивања Фонда за развој АП Војводине:

- развој пољопривреде и прехрамбено прерађивачке индустрије;
- оснивање и развој предузетништва, малих и средњих предузећа;
- повећање запослености, н смањење незапослености, нарочито решавање проблема радно ангажованих лица који су у процесу транзиције остали без посла;
- повећање извоза;
- супституција увоза;
- повећање степена иновативности;
- штедња енергије кроз проналажење алтернативних решења;
- увођење менаџмент система квалитета;
- заштита животне средине;
- равномерни регионални развој.

Фонд за развој АП Војводине у својим годишњим програмима рада утвђује и одређује ове опште циљеве, а све у склопу стратешких праваца развоја Аутономне Покрајине Војводине.

➤ **Фонд за развој пољопривреде АП Војводине** (<http://www.fondpolj.vojvodina.gov.rs>)

Циљеви оснивања Покрајинског фонда за развој пољопривреде:

- подстицање развоја пољопривреде у Војводини и отклањање проблема у области пољопривредне производње, путем учешћа у финансирању програма унапређења и развоја појединих области пољопривреде;

- подстицање интензивније и континуираније производње и обезбеђења што више роба за извоз;
- подстицање оснивања и организовања предузећа у области пољопривреде;
- подстицање развоја земљорадничког задругарства;
- предлагање подстицајних мера системског карактера на нивоу Покрајине.

Активности Покрајинског фонда за развој пољопривреде:

- подстицање пољопривреде у Војводини;
- финансирање програма из области сточарства;
- реконструкција иригационих система у Србији;
- набавка нових заштићених башта (пластеници, стакленици);
- подизање вишегодишњих засада аутохтоних сорти винове лозе;
- стимулисање подизања високоинтензивних засада јабучастог, коштичавог, језграстог и јагодичастог воћа.

➤ **Гаранцијски фонд АП Војводине** (www.garfondapv.org.rs)

Задатак Гаранцијског фонда АП Војводине:

- да олакша приступ финансијском тржишту;
- да обезбеди повољније услове кредитирања од оних које нуде банке.

Основна делатност:

Гаранцијски фонда АП Војводине издаје гаранције банкама као средство обезбеђења уредног враћања банкарских кредита.

Услови кредитирања:

Гаранцијски фонда АП Војводине обезбеђује кредитне линије банака путем закључивања споразума о пословној сарадњи са банкама које су спремне да подрже програмске активности Фонда и услове кредитирања (висина каматне стопе, рок и начин отплате кредита) прилагоде условима дефинисаним у Програму рада Фонда и конкурсима које Фонд расписује за одобравање гаранција за обезбеђење кредита намењених финансирању одређених привредних делатности.

Мисија Гаранцијског фонда АП Војводине:

- пораст запослености и животног стандарда;
- динамичнији и уравнотеженији регионални развој АП Војводине у складу са Националном стратегијом привредног развоја Републике Србије;
- извоз и унапређење конкурентности привредних субјеката;
- оснивање, почетак рада и развој привредних субјеката, чији су оснивачи жене и млади;
- интеграција избеглих, прогнаних и расељених лица;
- смањење висине нивоа ефективне каматне стопе на кредите.

- **Фонд за развој непрофитног сектора АП Војводине** (www.fondrnps.org.rs)

Визија Фонда за развој непрофитног сектора АП Војводине: Војводина као стабилна, мирољубива и богата мултиетничка регија са развијеним добросуседским односима и мрежом развијених грађанских организација као суштинским елементом демократског друштва.

Мисија Фонда за развој непрофитног сектора АП Војводине: створити што повољнији друштвени амбијент за развој грађанских организација у Војводини - самостално или у сарадњи са осталим заинтересованима.

Задачи Фонда за развој непрофитног сектора АП Војводине:

- подршка иницијативима за промене у друштву са циљем изградње цивилног друштва заснованог на владавини права, социјалној солидарности, поштовању различитости и мирном решавању конфликта у друштву;
- подршка демократским процесима у развоју друштва – заснованим на квалитетно формулисаним политикама широког круга релевантних учесника друштвеног живота;
- организовање експертских и образовних састанака (округлих столова, семинара, предавања и слично), истраживања као и штампање публикација о темама које су важне за промоцију, акције и развој непрофитног сектора;
- подршка иницијативама за побољшање правне регулативе непрофитних организација;
- подршка програмима едукације грађанских непрофитних организација;
- оснивање информативне и документоване базе података важне за промоцију, акције и развој непрофитног сектора, повећање нивоа сарадње између локалних власти и локалних невладиних организација;
- остваривање сарадње са секретаријатима Владе АП Војводине;
- сарадња са институцијама унутар региона као и са међународним фондовима, донаторима и амбасадама;
- повећање нивоа међусобне сарадње невладиних организација.

8.2.2.4. Фондови Републике Србије

Фондови Републике Србије током године расписују конкурсе и јавне позиве чиме се додељују кредити под повољним условима, суфинансирају се пројекти и пружа се нематеријална помоћ крајњим корисницима у складу са њиховим ресором рада.

У наставку су наведени Фондови Републике Србије.

- **Фонд за развој Републике Србије** (<http://www.fondzarazvoj.gov.rs>)

Циљеви *Фонда за развој Републике Србије*:

- подстицање привредног развоја;
- подстицање равномерног регионалног развоја;
- унапређење конкурентности домаће привреде;
- подстицање развоја производног занатства и услужних делатности;
- подстицање запошљавања;
- подстицање развоја тржишта капитала.
- **Фонд за отворено друштво** (www.fosserbia.org & <http://www.donacije.rs/donator/14>)

Делатност Фонда за отворено друштво усмерена је на:

- развој демократског друштва заснованог на принципима владавине права, доброг управљања и одговорности;
- развој цивилног друштва и стварање услова за активно и ефективно учешће грађана у јавним пословима;
- остваривање и заштиту људских права и слобода и елиминацију свих облика дискриминације;
- унапређење положаја етничких и других мањинских и маргинализованих група, нарочито Рома, лица са посебним потребама и младих као изразито рањивим друштвеним групама;
- унапређивање образовања као инструмента друштвеног и економског развоја, промотера инклузивног друштва и друштвене кохезије;
- развој информационог и друштва знања и стварање услова за одрживи развој ради унапређивања развојних перспектива друштва;
- афирмацију професионализма и одговорности у јавном деловању.

Програми Фонда за отворено друштво сарађују међусобно, као и са домаћим и међународним експертским, активистичким и донаторским организацијама, а посебно са регионалним програмима међународне мреже Open Society Institute.

Фонд за отворено друштво остварује своју делатност као:

- давалац грантова за пројекте невладиних организација, стручних и других удружења грађана, јавних институција (образовних, културних, медијских и др.), органа локалне (само) управе и државних органа који се баве питањима из оквира делатности Фонда;
- градитељ и координатор коалиција за заговарање нових развојних политика и пракси;

Стратешко планирање одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница

- иницијатор нових приступа, концепата, модела демократског и одрживог развоја;
- посматрач (монитор) актуелних политика и пракси у областима значаја за консолидацију демократије и отварање друштва.

Предлози пројеката за подршку Фонда за отворено друштво се примају током целе године.

Право пријаве пројекта имају правна лица и појединци са територије Србије.

- **Фонд за заштиту животне средине Републике Србије** (<http://www.sepf.gov.rs>)

У складу са националним програмом заштите животне средине и другим стратешким плановима и програмима, као и закљученим међународним уговорима, Фонд за заштиту животне средине Републике Србије *обавља послове који се односе на управљање пројектима и финансијско посредовање*, и то:

- у области очувања, одрживог коришћења, заштите и унапређења животне средине;
- у области енергетске ефикасности и коришћења обновљивих извора енергије.

Приоритетни циљеви Фонда за заштиту животне средине Републике Србије се односе на:

- управљање отпадом по савременим принципима;
- подстицање чистије производње;
- заштита и побољшање квалитета ваздуха, воде, земљишта, шума, и ублажавање климатских промена;
- заштита и одрживо коришћење природних добара;
- повећање енергетске ефикасности и коришћење обновљивих видова енергије.

- **Балкански фонд за локалне иницијативе - BCIF** (www.bcif.org)

Балкански фонд за локалне иницијативе је *домаћа фондација чији је циљ подстицање активног укључивања грађана и грађанки у друштвене промене у Србији*.

С обзиром да су и мале промене на боље важне, *Фонд сматра да свако од нас може и треба да допринесе развоју Србије кроз активно учешће у друштвеним процесима у месту у ком живи*. Имајући у виду веру у људе, у њихову жељу и способност да ураде пуно за себе и друге, *Фонд подстиче грађане и грађанке да се активно укључе у побољшање живота у својим заједницама*. Другим речима, *Фонд пружа прилику и помоћ где год постоји жеља и потенцијал!*

8.2.2.5. Остали донатори

- *SIEPA - Агенција за страна улагања и промоцију извоза* (www.siepa.gov.rs)

Агенција за страна улагања и промоцију извоза (SIEPA), помаже српским предузећима да извезу своје производе и услуге и постану конкурентнија на страним тржиштима. Са друге стране, SIEPA промовише могућност за улагања и пружа помоћ страним инвеститорима да започну пословање у Србији. Агенција успешно функционише као посебна организација Владе Републике Србије и све услуге које пружа су бесплатне.

SIEPA, активно пружа финансијску помоћ домаћим предузећима за реализовање маркетиншких активности усмерених ка страним тржиштима, увођење система квалитета и опште унапређење њихове конкурентности.

Организовањем семинара, тренинга и курсева, SIEPA помаже домаћим извозним предузећима да напредују, како би на најбољи начин искористила пословне шансе на страним тржиштима и остварила максималне резултате.

- *Агенција за осигурање и финансирање извоза Републике Србије - AOFI* (www.aofi.rs)

AOFI је специјализована финансијска организација која обавља послове финансирања и осигурања чији су комитенти извозно оријентисана предузећа.

Списак осталих донатора, могуће је видети у Водичу кроз потенцијалне изворе финансирања.

8.2.3. Међународни извори финансирања

- *Европска унија - European Union* (www.europa.rs)

Републици Србији, као и другим земљама потенцијалним кандидатима за чланство у Европској унији, биће омогућено коришћење средстава из фондова у оквиру следећих специјализованих компоненти:

- помоћ у процесу транзиције и изградње институција;
- прекогранична сарадња.

Инструмент за претприступну помоћ (Instrument for pre-accession assistance IPA) - има за циљ да унапреди капацитете државне администрације, подстакне друштвено економски развој и одговори потребама процеса стабилизације и придруживања.

- *Европски фонд за Балкан - European Fund for the Balkans* (www.balkanfund.org)

Европски фонд за Балкан, расписује конкурсе за предају предлога који настоје да произведу иновативне и обећавајуће идеје, а које предочавају лица и организације са Западног Балкана.

- *Европска фондација за културу* - European Cultural Foundation (www.eurocult.org)

Ова фондација подржава изузетне уметничке пројекте, који показују да имају визију о томе како осветлити разноликост у Европи. Подржава уметнике и организације, које се баве било којом уметничком дисциплином.

Списак осталих међународних извора финансирања, могуће је видети у Водичу кроз потенцијалне изворе финансирања.

8.3. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА

Сама израда и доношење значајног развојног документа представља веома крупан задатак. Међутим, то је ипак лакши део посла. Питање реализације таквог документа, односно координације свих бројних активности и контроле реализације је знатно сложеније, па самим тим и одговорније. Наиме, ради се о бројним директним и индиректним учесницима у тој реализацији, али и бројним објективним, а често и субјективним околностима (пропустима и слабостима) до којих се долази у том процесу. Што је дужи период на који се дотични документ односи и у њему спроводи, то је и његова реализација неизвеснија и сложенија. Имајући то у виду, неопходно је указати на улогу појединих структура и субјеката, као и на могући начин избегавања грешака, односно постизања што бољих резултата у спровођењу Стратегије.

8.3.1. Надлежности и обавезе

Законско овлашћење и обавеза Општине, поред осталог, је да доноси развојне и урбанистичке планове. *Стратегију одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново* као дугорочни развојни документ треба да усвоји Савет месне заједнице. О његовој реализацији треба да се брину све расположиве снаге у МЗ Јасеново, а свакако је највећа одговорност на Савету месне заједнице. Он истовремено треба да буде и координатор свих активности у вези спровођења Стратегије, али и тело које одлучује о његовим евентуалним изменама, било да се ради о некој активности или задатку, било о времену у коме треба да се оствари. Веома је значајан организациони карактер реализације Стратегије, с обзиром да ће у томе учествовати бројни актери са великим бројем активности. Извесно (индиректно) учешће, имаће и државни органи, рачунајући и општинске, путем финансијске, стручне и друге помоћи у остваривању појединих сегмената Стратегије. Примера ради, наводи се подршка развоју комерцијалних пољопривредних газдинстава или подршка некомерцијалним пољопривредним газдинствима као што су старачка домаћинства, подршка појединим активностима од значаја за одрживу пољопривреду и рурални развој која стиже са републичког нивоа, затим учешће развојних фондова Покрајине, као и општине Бела Црква у остваривању појединих пројеката од значаја за дотично насеље - у овом случају

за МЗ Јасеново. По новом Уставу Републике Србије, АП Војводина добија проширену надлежност у економским функцијама, које прате и повећана финансијска средства. То ће се, свакако, одразити на развојне процесе у свим срединама у Покрајини, па и на нивоу МЗ Јасеново. У случају да се укаже потреба за корекцијом појединих опредељења (циљева и задатака) из *Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново*, поступак је исти, као и при њеном доношењу, а то значи да о томе одлучује Савет МЗ Јасеново.

8.3.2. Потенцијални актери

Највећи део активности из домена привредних делатности морају да остварују конкретни привредни субјекти, а у области образовања, здравства, социјалне заштите, као и друге послове од општег интереса општинске службе и јавна предузећа, уз извесну финансијску и стручну помоћ са републичког нивоа. С обзиром на природне услове, структуру становништва и друге битне елементе у МЗ Јасеново, значајну улогу требало би да имају они пољопривредни произвођачи који се определе да развијају сопствено пољопривредно газдинство, што је битно за потпуније коришћење постојећих природних потенцијала и људских ресурса. Међу овим газдинствима, биће њихових носилаца, који ће проширивати делатност заснивањем мањих прерађивачких капацитета, сервиса и радионица за пружање разних услуга и сл. Њихово место у остваривању Стратегије је неизоставно. У реализацији *Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново*, посебну улогу треба да одиграју могући инвеститори веће економске снаге које треба идентификовати и анимирати. Они би могли да улажу у поједине облике примарне пољопривредне производње (ратарство, повртарство и сточарство) и прерађивачке капацитете засноване на тој производњи, односно капацитете прехранбене индустрије.

8.3.3. Институционално-организациони оквири

За реализацију *Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново*, као и сваког сложенијег документа, програма или пројекта, кључно је да се образује компетентно и ауторитативно тело, које ће координирати бројне актере и њихове активности у реализацији конкретних пројеката и програма који проистекну из Стратегије. У овом случају то је *Савет МЗ Јасеново*, који би преузео ту координирајућу улогу. Савету би се у виду помоћи могли придружити и стручњаци из *Института за економику пољопривреде Београд*, као и представници појединих произвођача и носилаца других привредних активности. У томе би, свакако, требало да учествује и неко испред општине Бела Црква. Савет МЗ, у тако проширеном саставу, разматрао би одређене информације и извештаје о току реализације Стратегије, заузимао ставове, доносио одређене закључке, давао потребне савете, одлучивао о додатним мерама, и томе слично. Да би се Стратегија, као целовит и сложен програм, успешно остваривала, а постојеће и потенцијалне снаге рационално користиле, потребно је обезбедити одговарајући ниво координације. Као што је већ речено, МЗ Јасеново ће

Стратешко планирање одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница

имати кључну оперативну улогу у имплементацији *Стратегије* и локалних пројеката одрживе пољопривреде и руралног развоја, и надзору над њима. Укупну одговорност на нивоу програма *одрживе пољопривреде и руралног развоја* имаће *Савет за реализацију Стратегије*, као саветодавно тело и орган на коме се доносе одлуке. Савет за реализацију Стратегије чине представници свих релевантних заинтересованих страна: *месне заједнице, цивилног друштва, јавних установа, пословног друштва и јавних удружења.*

Улога Савета за реализацију Стратегије је следећа:

- одобрење *Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново*;
- идентификација и дефинисање стратешких одређења одрживе пољопривреде и руралног развоја за МЗ Јасеново;
- подршка институционалном оквиру и механизмима за имплементацију који су успостављени националним законодавством;
- размена идеја и најбољих примера из праксе;
- надзор над имплементацијом *Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново.*

Савет месне заједнице има следећу улогу:

- развој и подршка партнерству (партнерство на нивоу месних заједница, међуопштинско партнерство, партнерство на националном и међународном нивоу, сарадња између јавног, приватног и цивилног сектора за имплементацију и реализацију пројеката који доприносе уравнотеженом развоју МЗ Јасеново);
- допринос одрживој пољопривреди и руралном развоју у МЗ Јасеново;
- идентификација, припрема и имплементација локалних пројеката одрживе пољопривреде и руралног развоја, и подршка институцијама у МЗ Јасеново по истом питању;
- проналажење финансијских ресурса за имплементацију локалних пројеката одрживе пољопривреде и руралног развоја.

Имплементација *Стратегије* вршиће се посредством реализације приоритетних локалних пројеката одрживе пољопривреде и руралног развоја које одобри *Савет за реализацију Стратегије*, а који су распоређени према одређеним категоријама:

- *Софтверски пројекти* који се односе на реализацију „софтвер“ активности, као што су програми обуке, изградња институционалних капацитета, кампање за ширење свести и сл.
- *Инфраструктурни пројекти* који су повезани са активностима изградње и реконструкције.

Имплементација ова два типа пројеката могућа је кроз:

- програме грант шема;
- јавне набавке.

Савет месне заједнице ће имати улогу да мобилише релевантне заинтересоване стране за одређене пројекте, а у складу са објављеним огласима о јавним набавкама или позивом на достављање предлога. Такође, он оснива и тзв. *Ад Хок Одборе (АХО)* у чијем су саставу водећи апликант, партнери на пројекту и друге заинтересоване стране које могу допринети припреми и реализацији пројекта (Слика 10).

Слика 10. Оквир за реализацију локалних пројеката одрживе пољопривреде и руралног развоја

Савет месне заједнице ће обезбедити потребну техничку подршку у припреми пројектне документације, сазивати састанке, координирати сарадњу и размену информација, података и неопходних докумената, али и пружати одређену помоћ при реализацији приоритетних пројеката.

8.4. НАДЗОР

Хронограм активности имплементације *Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново* потребно је извршити у складу са принципима пројектног менаџмента. То значи да се морају предвидети активности које се односе на именовање тима/комисије за надзор и имплементацију Стратегије, али и формирати тимове за реализацију пројеката према активностима анализираних области планирања.

Основни циљ надзора је да *устопостави ефикасност имплементације и ресурса који се користе помоћу индикатора дефинисаних на одговарајућим нивоима*. Надзор се заснива на два кључна елемента, а то су информација и систем прикупљања података.

Први кључни елемент је базиран на индикаторима који обезбеђују одређене информације:

- *Финансијске информације* (статус јавне потрошње): колико Програм троши?
- *Физичке информације* (сакупљање резултата и индикатора резултата): шта Програм ради?
- *Процедурални индикатор* (административни процес): која је фаза Програма?

Други кључни елемент који се базира на систему прикупљања података имплементира се од стране локалне самоуправе у тесној сарадњи са донаторима и корисницима. Сходно томе, Савет МЗ има улогу *Техничког секретаријата Савета за реализацију Стратегије*, са следећим одговорностима:

- остварује везу са државним министарствима и свим другим организацијама у циљу сакупљања неопходних података за вршење надзора над имплементацијом *Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново*;
- припрема збирне табеле и друга документа која су потребна Савету за реализацију Стратегије у циљу вршења надзора над имплементацијом програма одрживе пољопривреде и руралног развоја;
- прима, врши дистрибуцију и сумира предлоге и примедбе које доставља Савет за реализацију Стратегије;
- обезбеђује држање архиве са свим документима добијеним од чланица АХО, као и Партнерског савета;
- врши све друге активности везане за добро функционисање Савета за реализацију Стратегије, као и АХО.

Прикупљени подаци ће бити убачени и анализирани у извештајима о извршеном надзору, чији ће главни корисници бити чланови Савета за реализацију Стратегије и Савета месне заједнице.

8.4.1. Стране укључене у надзор

Стратегија представља целовит развојни документ за дужи временски период и спроводи се од стране бројних учесника. У домену привредних активности, одлучујућу улогу имају њихови носиоци, конкретна предузећа, предузетници, породична пољопривредна газдинства и поједина интересна удружења (задруге, кластери и сл.). Они утврђују своју развојну и пословну политику, доносе инвестиционе и друге одлуке и за све то носе могући ризик и преузимају одговорност. То је основна премиса тржишног привређивања.

На нивоу локалне самоуправе, као и на државном, односно покрајинском нивоу потребно је стварати погодан амбијент за активирање пословних иницијатива, реализацију конкретних програма и пројеката, кроз правну заштиту, разне стимулансе, унапређење неопходне инфраструктуре, итд. Ипак, да би се Стратегија, као целовит и сложен програм успешно остваривала, а постојеће и потенцијалне снаге рационално користиле, од великог значаја је да се обезбеди одговарајући ниво координације.

Главни координатор Система надзора је локална самоуправа, односно МЗ Јасеново (на челу са Саветом МЗ) која ће бити задужена за прикупљање података и припрему Извештаја о извршеном надзору уз подршку чланова Одбора за реализацију Стратегије, тела одговорног за *Стратегију одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново* и њену имплементацију.

Присуство великог броја донатора и тела за имплементацију (месних заједница, општина, градова, јавних установа, итд.) захтева тесну сарадњу међу њима. Исто тако, различите мере и операције захтевају различит приступ приликом сакупљања.

Индикаторе везане за инфраструктурне пројекте, на пример, обезбеђују корисници:

- јавна предузећа;
- општина;
- месна заједница,

док управни органи:

- министарства;
- покрајински секретаријати,

обезбеђују информације за индикаторе за грантове.

Стратешко планирање одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница

У наредној табели се идентификују извори информација за сваку меру коју треба испунити да би се визија *Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново* остварила (Табела 25.).

Табела 25. Извори информација за надзор мера

Мере	Извори информација за надзор
I РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ:	
МЕРА I/1: Едукација и саветодавна подршка носиоцима пољопривредних газдинстава	
МЕРА I/2: Заштита и очување пољопривредног земљишта и унапређење пољопривредне инфраструктуре	
МЕРА I/3: Подршка развојно оријентисаним пољопривредницима за јачање продуктивности и конкурентности пољопривредне производње	
МЕРА I/4: Успостављање, развој и јачање удруживања пољопривредника кроз форме: удружења, задруга и кластера	
МЕРА I/5: Развој нових производа веће додате вредности, уз унапређење квалитета производа и увођење стандарда квалитета	
МЕРА I/6: Продршка промоцији и пласману пољопривредно прехранбених производа	
МЕРА I/7: Јачање институционалних капацитета општинске управе у домену руралног развоја и унапређење међуинституционалне сарадње	
II РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ:	
МЕРА II/1: Анализа стања животне средине	
МЕРА II/2: Управљање чврстим отпадом	
МЕРА II/3: Рекултивација земљишта деградираног експлоатацијом опекарских сировина и стварањем дивљих депонија	

МЕРА II/4: Управљање отпадним и атмосферским водама	
МЕРА II/5: Одрживо управљање реком Караш	
МЕРА II/6: Афирмација програма обновљивих извора енергије	
МЕРА II/7: Повећање површина под зеленилом	
МЕРА II/8: Едукација локалних актера и становништва у области заштите животне средине	
МЕРА II/9: Мониторинг стања животне средине (континуирано мерење параметара животне средине)	
МЕРА II/10: Умрежавање свих актера повезаних са питањима заштите и унапређења животне средине	
III РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ:	
МЕРА III/1: Изградња и унапређење физичке и комуналне инфраструктуре	
МЕРА III/2: Унапређење друштвене инфраструктуре и осигурање здравствено социјалне заштите	
МЕРА III/3: Заштита и очување културно-историјског наслеђа	
МЕРА III/4: Промена руралне економије у правцу диверсификације економских активности на селу	
МЕРА III/5: Задржавање и враћање младих на село	
МЕРА III/6: Промовисање ЛИДЕР приступа руралном развоју	

Институција задужена за сакупљање и рационализовање информација треба да буде локална самоуправа, односно МЗ Јасеново. Све информације у вези са системом надзора, треба да буду убачене у посебно формирану (наменску) базу података.

8.4.2. Индикатори надзора

Индикатори који се користе у вршењу надзора могу бити:

- финансијски;
- физички;
- процедурални.

Финансијски индикатори се користе за надзирање напредовања у смислу усмеравања и уплаћивања средстава која су доступна за сваку операцију, меру или програма везаних за одговарајуће трошкове. Плаћање је везано за трошкове који су стварно плаћени (морају бити усклађени са уплатама које су извршили коначни корисници), уз приказивање рачуна или рачуноводствених докумената који гласе на исти износ.

Физички индикатори, односно индикатори достигнућа и резултата су везани за директне и непосредне ефекте који настају као последица имплементације *Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново*. Они обезбеђују информације о променама, као на пример: понашања, капацитета или пословања директних корисника. Ради се о индикаторима који могу бити физички (скраћивање времена путовања, број успешно извршених обука, број саобраћајних незгода, итд.) или финансијски (ниво средстава из приватног сектора, смањење трошкова транспорта, итд.).

Следећа табела приказује физичке индикаторе за сваку меру коју треба испунити да би се визија Стратегије остварила (Табела 26.).

Табела 26. Физички индикатори за надзор мера

Мере	Индикатори достигнућа	Индикатори резултата
I РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ:		
МЕРА I/1: Едукација и саветодавна подршка носиоцима пољопривредних газдинстава		
МЕРА I/2: Заштита и очување пољопривредног земљишта и унапређење пољопривредне инфраструктуре		
МЕРА I/3: Подршка развојно оријентисаним пољопривредницима за јачање продуктивности и конкурентности пољопривредне производње		
МЕРА I/4: Успостављање, развој и јачање удруживања пољопривредника кроз форме: удружења, задруга и кластера		

МЕРА I/5: Развој нових производа веће додате вредности, уз унапређење квалитета производа и увођење стандарда квалитета		
МЕРА I/6: Продршка промоцији и пласману пољопривредно прехранбених производа		
МЕРА I/7: Јачање институционалних капацитета општинске управе у домену руралног развоја и унапређење међуинституционалне сарадње		
II РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ:		
МЕРА II/1: Анализа стања животне средине		
МЕРА II/2: Управљање чврстим отпадом		
МЕРА II/3: Рекултивација земљишта деградираног експлоатацијом опекарских сировина и стварањем дивљих депонија		
МЕРА II/4: Управљање отпадним и атмосферским водама		
МЕРА II/5: Одрживо управљање реком Караш		
МЕРА II/6: Афирмација програма обновљивих извора енергије		
МЕРА II/7: Повећање површина под зеленилом		
МЕРА II/8: Едукација локалних актера и становништва у области заштите животне средине		
МЕРА II/9: Мониторинг стања животне средине (континуирано мерење параметара животне средине)		
МЕРА II/10: Умрежавање свих актера повезаних са питањима заштите и унапређења животне средине		
III РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ:		
МЕРА III/1: Изградња и унапређење физичке и комуналне инфраструктуре		

МЕРА III/2: Унапређење друштвене инфраструктуре и осигурање здравствено социјалне заштите		
МЕРА III/3: Заштита и очување културно-историјског наслеђа		
МЕРА III/4: Промена руралне економије у правцу диверсификације економских активности на селу		
МЕРА III/5: Задржавање и враћање младих на село		
МЕРА III/6: Промовисање ЛИДЕР приступа руралном развоју		

Процедурални индикатори се односе на процес припреме и реализације Програма и Пројекта. Ови индикатори представљају процедуралне кораке које може достићи појединачни пројекат. У зависности од процедуралних корака, разликују се *инфраструктура* и *грантови*. За инфраструктурне или услужне уговоре, главни процедурални кораци су одлука о финансирању, почетак радова и крај радова. За грантове, основни процедурални кораци су расписивање конкурса, селекција пројекта и реализација пројекта. Следећа слика приказује различите процедуралне кораке.

Слика 11. Процедурални кораци

8.4.3. Прикупљање информација

Систем прикупљања састоји се од *размене информација* између локалне самоуправе и других страна које су укључене у имплементацију *Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново*. У том контексту, треба направити тзв. *Листу за надзор* коју шаље локална самоуправа другим странама (Табела 27. и Табела 28.).

Табела 27. Листа за надзор - Инфраструктура

ТИП ПРОЈЕКТА: ИНФРАСТРУКТУРА		
МЕРА:	АКТИВНОСТ:	ТИПОЛОГИЈА ИНТЕРВЕНЦИЈЕ:
КОРИСНИК:		
НАЗИВ ПРОЈЕКТА:	ЛОКАЦИЈА:	КОНТАКТ:
ФИНАНСИЈСКИ НАДЗОР		
А) БУЏЕТ ПРОЈЕКТА:	СТВАРНИ ТРОШКОВИ:	
ФИЗИЧКИ НАДЗОР		
Индикатор достигнућа:		
Индикатор резултата:		
ПРОЦЕДУРАЛНИ ИНДИКАТОР		
ПРОЦЕДУРАЛНИ КОРАК:	ДАТУМ:	
Одлука о финансирању		
Почетак радова		
Крај радова		

Табела 28. Листа за надзор - Грант

ТИП ПРОЈЕКТА: ГРАНТ		
МЕРА:	АКТИВНОСТ:	ТИПОЛОГИЈА ИНТЕРВЕНЦИЈЕ:
УГОВОРНА СТРАНА:		
НАЗИВ ПРОЈЕКТА:	ЛОКАЦИЈА:	КОНТАКТ:
ФИНАНСИЈСКИ НАДЗОР		
А) БУЏЕТ ПРОЈЕКТА:	СТВАРНИ ТРОШКОВИ:	
ФИЗИЧКИ НАДЗОР		
Индикатор достигнућа:		
Индикатор резултата:		
ПРОЦЕДУРАЛНИ ИНДИКАТОР		
ПРОЦЕДУРАЛНИ КОРАК:	ДАТУМ:	
Расписивање конкурса		
Селекција пројекта		
Реализација пројекта		

Без обзира на врсту формулара, *Листе за надзор* се достављају периодично различитим странама. У том контексту, свака заинтересована страна треба да сарађује са локалном самоуправом и да се саветује са њом када интервенција уђе у оперативну фазу. *Листе за надзор које су попуниле друге стране враћају се периодично локалној самоуправи.* Следећа слика илуструје процес прикупљања информација.

Слика 12. Процес прикупљања информација

8.4.4. Извештаји о извршеном надзору

Крајњи резултат надзорног система се приказује кроз *Извештај о извршеном надзору*. Локална самоуправа, у овом случају МЗ Јасеново, заједно са Саветом за реализацију Стратегије мора извршити анализу и верификацију сакупљених података по пријему Листа за надзор. У циљу приказивања свеукупног статуса имплементације, физички, финансијски и процедурални индикатори морају се исказати на нивоу мера.

Поделу према мерама које треба испунити да би се визија *Стратегије одрживе пољопривреде и руралног развоја МЗ Јасеново* остварила, идентификује тзв. специфична *Листа мера у оквиру извршеног надзора*, (Табела 29.).

Начин на који ће бити сачињен *Годишњи Извештај о извршеном надзору* треба да омогући приказивање статуса имплементације свих мера на *Листи мера у оквиру извршеног надзора*. Поред тога што Извештај треба да садржи и извршни резиме са синтезом статуса, он треба да има и три поглавља која се односе на свеукупну финансијску, процедуралну и физичку имплементацију. Последње поглавље треба да садржи закључни коментар и предлог о томе како да се унапреди имплементација.

Сходно томе, *Индекс Извештаја* треба да садржи одређена кључна поглавља, као што су:

- Извршни резиме;
- Листа мера у оквиру извршеног надзора;
- Финансијска имплементација;
- Физичка имплементација;
- Процедурална имплементација;
- Закључак и предлози.
-

Табела 29. Формулар специфичне Листе мера у оквиру извршеног надзора

МЕРА:			
Опис мере:			
ФИНАНСИЈСКА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА			
А) Укупни буџет:	Б) Стварни трошкови:	В) Ниво Имплементације (Б/А)%:	
Примедба:			
ФИЗИЧКА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА			
	А) Циљ 2012	Б) Реализовано	(А/Б)%
Производ:			
Резултат:			
Примедба:			
ПРОЦЕДУРАЛНА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА			
Бр. пројекта са завршеним радовима (укупне вредности од):			
Бр. пројекта са започетим радовима (укупне вредности од):			
Бр. пројекта са одлуком о финансирању (укупне вредности од):			
Примедба:			
Општа препорука о имплементацији мере:			

ЛИТЕРАТУРА

1. Акциони план за биомасу 2010 – 2012, Српско-Холандски пројекат на нивоу влада о биомаси и биогоривима (G2G08/SB/6/3), Министарство рударства и енергетике Републике Србије, Службени гласник Републике Србије, бр. 56/2010., Србија.
2. Bergman, N., Carlson, G., et al. (2010): *Pravila dobre poljoprivredne prakse (PDPP) u Srbiji*, DREPR Projekat, (www.avm.rs/dokumenti3/Pravila_dobre_poljoprivredne_prakse_nasl.pdf).
3. *Број стоке – стање на дан 01.12.2006.*, интерна документација, 2006., Републички завод за статистику, Београд.
4. *Варијантна решења уређења Караиа за велике воде*, презентација, 2006., Институт за водопривреду Јарослав Черни А.Д., Београд.
5. Васиљевић, Зорица, Субић, Ј. (2008): *Значај bottom-up приступа у планирању и реализацији локалних и регионалних програма руралног и пољопривредног развоја у Србији*, Предавање по позиву, Тематски зборник Саветовања Аграрна и рурална политика Србије 2, Почетна искуства придруживања ЕУ и предлог мера за 2009. годину (Agricultural and Rural Policy of Serbia 2, Initial Experiences of EU Accession and Proposal of Measures for 2009), Иришки венац, 9. октобар 2008., ДАЕС - Друштво аграрних економиста Србије, Београд.
6. *Виноградарски рејони Србије (границе и сортимент)*, октобар 2008., Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Сектор за аналитику и аграрну политику, Група за Виноградарство и Винарство, Србија.
7. *Генерални план Бела Црква*, Службени лист Општине Бела Црква, бр. 2/2002., Србија.
8. *Годишњи програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта општине Бела Црква за 2011. годину*, Службени лист, Србија.
9. Динић, Ј. (1997): *Природни потенцијал Србије - економско-географска анализа и оцена*, Економски факултет, Београд.
10. *Друштвени производ и народни доходак Србије за период 2000-2005. година*, Републички завод за статистику Србије, Београд.
11. *Закон о пољопривредном земљишту*, Службени гласник Републике Србије, бр. 62/2006., Србија.
12. *Закон о просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године*, Службени гласник Републике Србије, бр. 88/2010., Србија.
13. *Закон о рударству*, Службени гласник Републике Србије, бр. 44/95, 34/2006 и 104/2009, Србија.

14. Закон о шумама, Службени гласник Републике Србије, бр. 30/2010., Србија.
15. Законом о утврђивању и разврставању резерви минералних сировина и приказивању података геолошких истраживања, Службени лист СРЈ, бр. 12/98, 13/98, Службени гласник Републике Србије, бр. 101/2005., Србија.
16. Извештај о површинама и засадима на крају пролећне сетве у 2011. години – образац ПО-225, Републички завод за статистику, 2011., подручно одељење општине Бела Црква, подручје Јасеново, Србија.
17. Извештај о стању квалитета вода на територији Републике Србије у 2009. години, Републички хидрометеоролошки завод Србије, Београд, 2009. (http://www.hidmet.gov.rs/podaci/kv voda/godisnji_izvestaj_2009.pdf).
18. Инструкција за катастарско класирање и бонитирање земљишта, Републички геодетски завод, Београд, 2003.
19. Jeločnik, M., Cvijanović, D., Cicea, C. (2007): *Importance of transportation and telecommunication infrastructure for rural development of Serbia in the context of European integrations*, Scientific Papers, National Scientific Symposium with International Participation - The impact of Romania's entry into the EU on Agriculture, Bucharest, p. 267-272. Romania.
20. Jeločnik, M., Potrebić, V., Kuzman, B. (2008.): *Role of transportation and telecommunication infrastructure in development of Serbian rural areas*, Conferința internațională - Dezvoltarea durabilă a spațiului rural, Academia De Studii Economice Din București, București, Romania.
21. Комљеновић, И.: *Општа производња биљака - Опште ратарство* (www.agrofabl.org/datoteka/doc_download/16-klima).
22. Кљајић Наташа, Јелочник, М., Потребић, В. (2010): *Инфраструктура*, поглавље у монографији: Стратешко планирање развоја локалних заједница – модел МЗ Глогоњ, Институт за економику пољопривреде Београд.
23. Локални акциони план за унапређење положаја избеглих и интерно расељених лица на територији општине Бела Црква у периоду од 2010. до 2013. године, Бела црква, децембар 2009., (www.kirs.gov.rs/docs/lap/lap_bela_crkva.pdf).
24. Михајловић, М. (2001): *Хидрогеолошке карактеристике подручја општине Бела Црква са аспекта мелиорација и водоснабдевања*, Институт за хидрогеологију, РГФ, Београд.
25. *Општине у Србији*, статистички годишњак за одабране године, Републички завод за статистику, Београд.
26. *Пољопривредна механизација*, Општинска статистичка документација, Билтен бр. 176, Републички завод за статистику Србије, Београд, јул 2002.

27. *Попис 2002: Пољопривредни фондови*, књига 1, Републички завод за статистику, Београд, 2003.
28. *Попис 2002: Становништво*, књига 11, Републички завод за статистику, Београд, 2004.
29. *Попис 2002: Становништво, упоредни преглед броја становника 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, подаци по насељима*, књига 9, Републички завод за статистику, Београд, 2004.
30. *Попис становништва, домаћинства и станова 2002.*, књига 1, Национална или етничка припадност по насељима, 2003., Републички завод за статистику, Београд.
31. Поповић Весна, Николић Марија, Катих, Б. (2011): *Коришћење и заштита пољопривредног земљишта у Србији*, монографија, Институт за економику пољопривреде, Београд.
32. *Правилник о начину плаћања накнаде за коришћење минералних сировина*, Службени гласник Републике Србије, бр. 102/2006., Србија.
33. *Пројекат детаљних хидрогеолошких истраживања за потребе водоснабдевања предузећа Економија А.Д. из Беле Цркве*, 2003., Хидрогеоцентар д.о.о., Београд.
34. *Просторни план општине Бела Црква*, ЈП Завод за урбанизам Војводине, 2008., Нови Сад.
35. Радмановић, Д., Николић Марија, Длеск, М. (2010): *Рedefинисање планинског подручја Србије и основе програма развоја пољопривреде*, монографија, Институт за економику пољопривреде, Београд.
36. *Регионална развојна стратегија Баната 2009-2013. година*, (www.banat.rs/dokumenta/RRS_Banat.pdf).
37. СО Бела Црква, бр. 4/2011., Србија.
38. *Стратегија развоја туризма Баната*, (www.pancevo.rs/sajt.../Strategija_razvoja_turizma_Banata_1052.pdf).
39. *Стратегија развоја шумарства Републике Србије*, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Управа за шуме, 2006. Београд.
40. *Стратегија и политика развоја трговине Републике Србије*, 2004 године, Центар за издавачку делатност, Економски факултет, Универзитет у Београду и Влада Републике Србије, Србија.
41. Субић, Ј. (2010): *Специфичности процеса инвестирања у пољопривреди*, монографија, Институт за економику пољопривреде Београд.

42. Субић, Ј., Васиљевић Зорица, Цвијановић, Д. (2010): *Стратешко планирање у функцији одрживог развоја*, поглавље у монографији „Стратешко планирање развоја локалних заједница – модел МЗ Глогоњ“. Институт за економику пољопривреде Београд.
43. Субић, Ј., Ивановић Лана, Бекић Бојана (2010): *Основне претпоставке развоја МЗ Глогоњ*, поглавље у монографији „Стратешко планирање развоја локалних заједница – модел МЗ Глогоњ“, Институт за економику пољопривреде Београд.
44. Субић, Ј., Васиљевић Зорица, Михаиловић, Б. (2010): *Правци развоја и инвестиционе препоруке*, поглавље у монографији Стратешко планирање развоја локалних заједница – модел МЗ Глогоњ, Институт за економику пољопривреде Београд.
45. Убавић, М., Кастори, Р. (2005): *Ђубрење воћњака и винограда*, монографија, Зорка, Суботица.
46. *Упитник за развојно опредељена домаћинства*, интерна документација, Институт за економику пољопривреде Београд, 2011.
47. *Упитник о опитим карактеристикама насеља*, интерна документација, Институт за економику пољопривреде Београд, 2011.
48. *Упитник Општина Бела Црква - Мрежа за рурални развој*, интерна документација, Институт за економику пољопривреде Београд, 2011.
49. *Уредба о утврђивању и остваривању права на подстицаје произвођачима пољопривредних и прехрамбених производа за 2011. годину*, Службени гласник Република Србија, бр. 14/2011.
50. *Услови и оптерећења у привреди Србије*, брошура, Унија послодаваца Србије и Аустријска агенција за развој (АДА), Београд, септембар 2010.
51. Хаџић, В., Нешић, Љ., Белић М., Фурман, Т., Савин, Ј. (2002): *Земљишни потенцијал Србије*, Трактори и погонске машине, 7:5/2002, Нови Сад.
52. Cencić Nataša, Jeločnik, M., Slavica Arsić (2006): *Stimulating measures for improvement of rural areas of Serbia*, Conferința internațională - Dezvoltarea complexă a spațiului rural, Volumul I, Diversificarea activităților economice din mediul rural și creșterea competitivității agriculturii, București, Academia de Studii Economice din București, p. 312-320., Romania.
53. Cooper, T., Pezold, T., Keenleyside, C., Đorđević-Milošević, S., Hart, K., Ivanov, S., Redman, M., Vidojević, D. (2010): *Developing a national agri-environment programme for Serbia*, Gland, Switzerland and Belgrade, Serbia, IUCN Programme Office for SEE.
54. Council Regulation (EC) No. 2563/2000 of 20. November, 2000.

55. Council Regulation (EC) No. 2007/2000 of 18. September, 2000.
56. Шкорић, А. (1986): *Постанак, развој и систематика тла*, Факултет пољопривредних знаности, Загреб.
57. <http://agroservis.victoriagroup.rs/analize-zemljišta-i-djubrenje/preporuke-po-regionima.aspx>
58. <http://archive.iwlearn.net/www.drepr.org/index-2.html>
59. <http://poljoprivreda.info/?oid=8&id=123>
60. <http://poljoprivreda.info/?oid=8&id=517>
61. <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=61>
62. www.belackva.eu/naseljaopstine.html
63. www.belackva.org
64. www.belackva.rs
65. www.ecoagri.rs/ostale_del.html
66. [www.en.wikipedia.org/wiki/Jasenovo_\(Bela_Crkva\)](http://www.en.wikipedia.org/wiki/Jasenovo_(Bela_Crkva))
67. www.gimnazijaso.edu.rs/gornje-podunavlje/biljke/sume/jasen.php
68. www.juznibanat.com/article/juzni-banat/o-nama.html
69. www.mem.gov.rs
70. www.minpolj.gov.rs
71. www.polj.savetodavstvo.vojvodina.gov.rs
72. www.seipa.gov.rs
73. www.vojvodinavode.com

Рецензија I

за монографију

**СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ОДРЖИВОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ И
РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЛОКАЛНИХ ЗАЈЕДНИЦА**

- МОДЕЛ МЗ ЈАСЕНОВО -

израђене од стране групе аутора ИЕП-а

Аутори ове монографије, истраживачку активност посвећују детаљном сагледавању и анализирању постојећег стања у МЗ Јасеново, ограничења која су препрека за бржи напредак; свих могућности да се у наредном периоду постепено побољшавају услови живота на овом подручју, (разумљиво, користећи све расположиве природне и људске потенцијале и све могуће изворе средстава), приоритета развоја, праваца усмеравања активности и средстава, као и могућих извора средстава за инвестиције, као основног покретача и носиоца пољопривредног и руралног развоја.

Монографија садржи битне елементе економског истраживања са применом у планирању одрживог развоја, а првенствено у изради стратегија одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница. Прелазећи на анализу по поглављима, констатује се професионално истицање главних карактеристика аспеката који се истражују и формулисање неких разборитих предлога.

У *првом поглављу*, насловљеном „Процес и принципи израде стратегије развоја“, представљени су аспекти који се односе на полазне основе (односно, дефинисани су циљ и значај израде стратегије развоја, као и методологија израде), извршни садржај, процес израде и принципи израде.

Друго поглавље бави се социо-економском анализом стања која се односи на аспекте, као што су: општи подаци, макроекономски показатељи развоја, инвестиције у пољопривреду и рурални развој, природни услови и ресурси и заштити животне средине, производња и тржиште пољопривредних и прехрамбених производа, пратеће делатности, рурална инфраструктура и социјални развој.

У *трећем поглављу* постављена је SWOT матрица стања пољопривреде и руралне економије на нивоу МЗ Јасеново (слику интерних ресурса и ограничења развоја, у контексту шанси и претњи окружења), затим, дефинисани су циљеви развоја и начини (правци) инвестиционих активности који би водили реализацији постављених циљева одрживог пољопривредног и руралног развоја.

Четврто поглавље фокусирано је на платформу, циљеве и стубове стратегије (односно даје оквир и смернице будућег одрживог пољопривредног и руралног развоја МЗ Јасеново, представља основ за коришћење (конкурисање) расположивих финансијских средстава, представља документовану и аналитичку основу за усредсређену међуопштинску, међуградску и међурегионалну сарадњу и успостављање јавно приватних партнерских односа).

У *петом поглављу* дефинише се визија одрживог пољопривредног и руралног развоја МЗ Јасеново у будућности (основа по којој ће се дефинисати и реализовати стратешки циљ МЗ Јасеново у области пољопривреде и руралног развоја, као и специфични циљеви по дефинисаним развојним приоритетима).

У *шестом поглављу* дефинише се стратешки циљ МЗ Јасеново у области одрживе пољопривреде и руралног развоја за период 2012-2022. година (уважавајући дефинисану визију развоја пољопривреде и руралне економије МЗ Јасеново, SWOT матрицу МЗ Јасеново, политику руралног развоја ЕУ).

Седмо поглавље фокусирано је на специфичне циљеве по развојним приоритетима (односно јачање конкурентности аграрног сектора на домаћем и иностраном тржишту, одрживо управљање природним ресурсима и заштита животне средине, унапређење квалитета живота руралног становништва и диверсификација руралне економије).

У *осмом поглављу* представљени су извори финансирања (односно могући извори финансирања, планирање финансирања имплементације стратегије), као и аспекти који се односе на имплементацију и надзор.

Сумарно приказани, резултати истраживачког рада упућују на чињеницу да стратешко планирање представља континуалан процес. Будући да се територија као систем налази у сталној еволуцији, не само под утицајем ендогених фактора и процеса развоја, већ и услед променљивих и тешко предвидљивих фактора окружења, у остваривању тенденција одрживог пољопривредног и руралног развоја МЗ Јасеново изнете су и потребе за интервенцијама, у смислу евентуалног преусмеравања развојних приоритета, пројеката и других активности предвиђених стратешким планом развоја.

Из свега напред изложеног, несумњиво је да ова монографија даје вредан научни допринос сагледавању и унапређењу значајних питања везаних за:

- локалну заједницу (у овом случају МЗ Јасеново);
- свеобухватан и синтетички приступ, који:
 - обрађује полазне основе, административни и географски положај, макроекономске показатеље развоја, радни потенцијал, инвестиције, природне ресурсе и услове, животну средину, пољопривреду, пратеће

делатности, руралну инфраструктуру, социјални развој;

- утврђује циљеве, правце и задатке развоја, као и развојне приоритете и инвестиционе препоруке;
- врши координацију бројних активности и контролу реализације истих.

Укратко, проблем пољопривредног и руралног развоја МЗ Јасеново је обрађен са свих релевантних аспеката, и због тога препоручујем штампање монографије у циљу доступности научној и стручној јавности, локалним заједницама, као и свима онима којима је стратешко планирање област интересовања.

Београд, 2011. године

Рецензент:

*Проф. др Радован Пејановић
Пољопривредни факултет
Универзитета у Новом Саду*

Рецензија II

за монографију

**СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ОДРЖИВОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ И
РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЛОКАЛНИХ ЗАЈЕДНИЦА**

- МОДЕЛ МЗ ЈАСЕНОВО -

израђене од стране групе аутора ИЕП-а

Имајући у виду основне поставке и стремљења процеса стратешког планирања, монографија се заснива на детаљном сагледавању локалних, материјалних и нематеријалних ресурса, потреба и потенцијала, по основним елементима који сачињавају систем територије, у свој сложености његових економских, друштвених и еколошких компоненти. Сходно томе, извршено је вредновање постојећег друштвеног капитала за покретање пожељних и елиминисање, односно ублажавање негативних процеса и тенденција, са циљем да се успостави партнерство локалних актера на утврђивању, усаглашавању, оптимизирању и спровођењу активности којима се дугорочно обезбеђује привредни и друштвени развој и заштита животне средине на читавој територији локалне заједнице.

Структурирана у осам поглавља, монографија успева да спозна главне аспекте који се односе на стратешко планирање одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница. У том контексту, акценат је стављен на израду модела стратегије развоја МЗ Јасеново.

У *првом поглављу*, аутори су анализирали полазне основе (циљ и значај израде стратегије развоја и методологију израде), извршни садржај, процес израде и принципе израде.

У *другом поглављу*, анализирају се општи подаци, макроекономски показатељи развоја и радни потенцијал, инвестиције у пољопривреду и рурални развој, природни услови и ресурси и заштита животне средине, производња и тржиште пољопривредних и прехрамбених производа, пратеће делатности, рурална инфраструктура и социјални развој.

У *трећем поглављу*, детаљно је приказана SWOT АНАЛИЗА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА МЗ ЈАСЕНОВО, која је предуслов реалног сагледавања интерних (локалних) снага (потенцијала) и слабости (ограничења) пољопривредног и руралног развоја, као и шанси и претњи који долазе од стране локалног, регионалног, националног и међународног окружења.

Четврто поглавље, бави се платформом, циљевима и стубовима стратегије. У

том контексту, аутори истичу да ће имплементација Документа у великој мери зависити од предузетничке иницијативе локалних стејкхолдера (пољопривредника, предузетника, МСП), као и административних капацитета општине Бела Црква у усмеравању одрживог пољопривредног и руралног развоја МЗ Јасеново.

У *петом поглављу*, дефинише се визија одрживог пољопривредног и руралног развоја МЗ Јасеново, која представља основу по којој ће се дефинисати и реализовати стратешки циљ локалне заједнице у области пољопривреде и руралног развоја, као и специфични циљеви по дефинисаним развојним приоритетима (привредни развој, заштита животне средине и друштвени развој).

У *шестом поглављу*, дефинише се стратешки циљ МЗ Јасеново у области одрживе пољопривреде и руралног развоја за период 2012-2022. година. Сходно томе, акценат је стављен на развој интензивне, конкурентне и извозно оријентисане руралне економије, уз очување природних ресурса, заштиту животне средине и јачање мултикултуралности и социјалног капитала локалне заједнице.

Седмо поглавље, детаљно разматра специфичне циљеве по развојним приоритетима. С обзиром да се њима одређује како се реализује општи, генерални или стратешки циљ, специфични циљеви представљају инструменте који решавају одређени проблем, или део проблема. У том контексту, акценат је стављен на дефинисање специфичних циљева које је могуће реализовати (у односу на потребне ресурсе, време и институционалне капацитете), а дају оптималне ефекте у достизању вишег, односно стратешког циља.

У *осмом поглављу*, извршена је детаљна анализа извора финансирања (односно, могућих извора финансирања и планирања финансирања имплементације стратегије). Поред тога, посматрају се и аспекти који се односе на имплементацију и надзор.

Монографија, на посебан начин, доказује способности, високе стандарде, интерес за област стратешког планирања и професионалну заокупљеност истраживача из Института за економику пољопривреде, Београд. Лични допринос истраживача се састоји у проширењу основе знања у домену одрживог пољопривредног и руралног развоја, а сви формулисани предлози су добро документовани, аргументовани и са практичном апликацијом у стратешком планирању развоја локалних заједница. Начин спровођења активности и представљања самог истраживачког рада, завређују позитивне, врло похвалне оцене, стога сматрам да монографија испуњава све услове да буде штампана у целини.

Београд, 2011. године

*Рецензент:
Проф. др Зоран Његован
Пољопривредни факултет
Универзитета у Новом Саду*

Рецензија III

за монографију

**СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ОДРЖИВОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ И
РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЛОКАЛНИХ ЗАЈЕДНИЦА**

- МОДЕЛ МЗ ЈАСЕНОВО -

израђене од стране групе аутора ИЕП-а

Данас се одрживи развој посматра кроз способност унапређења квалитета живота и његово одржавање за будуће генерације које произилазе из три основна фактора - економије, животне средине и друштва. Развијене индустријске земље у сам врх својих развојних приоритета стављају „*здравље и знање*“ и то дефинишу као суштину квалитета људског живота, из разлога што у Европи још увек већи део становништва живи на територији која представља рурално подручје. Сходно томе, Европска унија константно посвећује посебну пажњу концепту руралног развоја, а нова сазнања и информације данас представљају кључни фактор развоја.

Предмет рецензије је монографија која обрађује стратешко планирање са свим својим карактеристикама, економским актерима и процесима који карактеришу стратешко планирање локалних заједница. Аутори монографије су кроз једну детаљну анализу сагледали стратешки план одрживог пољопривредног и руралног развоја МЗ Јасеново, кроз призму макро и микроекономских процеса.

Ова монографија има осам поглавља, у којима се свеобухватно и детаљно разматра комплексна материја стратешког планирања одрживог пољопривредног и руралног развоја на моделу МЗ Јасеново.

У *првом поглављу* - ПРОЦЕС И ПРИНЦИПИ ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА - приказани су аспекти који се односе на:

- полазне основе (циљ и значај израде стратегије развоја и методологију израде);
- извршни садржај;
- процес израде;
- принципе израде.

У *другом поглављу* - СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА СТАЊА - сагледани су општи подаци (административни и географски положај, историјат и структура администрације), макроекономски показатељи развоја и радни потенцијал

Стратешко планирање одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница

(запосленост и незапосленост, друштвени производ, становништво и домаћинства), инвестиције у пољопривреду и рурални развој (општа обележја досадашњих инвестиционих улагања, инвестиције као фактор развоја пољопривреде, извршене исплате за инвестиције у основна средства, могући правци улагања на основу спроведене анкете и извршене исплате за капиталне трансфере из градског буџета), природни услови и ресурси и заштита животне средине (рељеф и педолошке карактеристике, основни климатски индикатори, хидрографија, пољопривредно земљиште, шумски фонд и ловни потенцијал, животна средина, биодиверзитет и предео и минералне сировине и обновљиви извори енергије), производња и тржиште пољопривредних и прехрамбених производа (биљна производња, сточарство, агротехничка опремљеност пољопривредних газдинстава, прерада пољопривредних производа удружења и земљорадничке задруге и канали пласмана пољопривредних производа), пратеће делатности, рурална инфраструктура и социјални развој (трговина, занатство, туризам, социјални развој, саобраћајна инфраструктура, телекомуникације, поштански саобраћај и приступ интернету, водoprивредна инфраструктура, енергетска инфраструктура и управљање отпадом).

Треће поглавље - SWOT АНАЛИЗА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА МЗ ЈАСЕНОВО - представља комплексну и детаљну анализу свих предности и слабости одрживог пољопривредног и руралног развоја МЗ Јасеново, а у контексту/амбијенту шанси и опасности домаћег и иностраног окружења.

Четврто поглавље - ПЛАТФОРМА, ЦИЉЕВИ И СТУБОВИ СТРАТЕГИЈЕ - посматра повољан географски положај МЗ Јасеново (близина регионалних путева, потенцијал великих тржишта Панчева и Београда, река Караш, белоцркванска језера) и изузетни природни услови за пољопривредну производњу и очувани природни ресурси као гарант да ће имплементација Документа водити развоју конкурентне и извозно оријентисане пољопривредне производње и јачању одрживе руралне економије.

У петом поглављу - ВИЗИЈА ОДРЖИВЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА МЗ ЈАСЕНОВО ЗА ПЕРИОД ОД 2012. ДО 2022. ГОДИНЕ - даје се генерална изјава о намераваном правцу развоја, односно слоган (став) виђења будућности локалне заједнице. Визија даје одговор на питање - *Куда локална заједница жели да иде, или шта у будућности жели да буде/постане*. Визија представља аспирацију менаџмента и лидера локалне заједнице, као и свих њених грађана, према будућности, без истицања начина и појединости како ће се жељена будућност остварити.

Шесто поглавље - СТРАТЕШКИ ЦИЉ МЗ ЈАСЕНОВО У ОБЛАСТИ ОДРЖИВЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЗА ПЕРИОД ОД 2012. ДО 2022. ГОДИНЕ И ДЕФИНИСАЊЕ РАЗВОЈНИХ ПРИОРИТЕТА – дефинише стратешки развојни циљ, који је реално остварив, мерљив, релевантан визији и временски одређен. Предуслов за остваривање стратешког циља МЗ Јасеново у области

пољопривредног и руралног развоја, је реализација специфичних циљева, као и мера и пројеката у оквиру три издвојена правца развоја (јачање конкурентности аграрног сектора на домаћем и иностраном тржишту, одрживо управљање природним ресурсима и заштита животне средине, унапређење квалитета живота руралног становништва и диверсификација руралне економије).

У седмом поглављу - СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ МЗ ЈАСЕНОВО У ОБЛАСТИ ОДРЖИВЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА И ДЕФИНИСАЊЕ МЕРА И ПРОЈЕКТА ПО РАЗВОЈНИМ ПРИОРИТЕТИМА - детаљно се разматрају специфични циљеви којима се одређује како се реализује општи, генерални или стратешки циљ. Они представљају инструменте који решавају одређени проблем или део проблема. Сходно томе, акценат је стављен на дефинисање специфичних циљева које је могуће реализовати (у односу на потребне ресурсе, време и институционалне капацитете), а дају оптималне ефекте у достизању вишег, односно стратешког циља.

Осмо поглавље - ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА, ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАДЗОР - фокусирано је на изворе финансирања (могуће изворе финансирања и планирање финансирања имплементације стратегије), имплементацију (надлежности и обавезе, потенцијални актери, институционално - организациони оквири) и надзор (стране укључене у надзор, индикатори надзора, прикупљање информација, извештаји о извршеном надзору).

Због свега наведеног, а првенствено због упознавања са комплексношћу стратешког планирања одрживог пољопривредног и руралног развоја, ова монографија заслужује посебну пажњу. Значај теме која је обрађена мултипликује се тиме што је посебан акценат стављен на развој локалних заједница, као и њеном актуелношћу на моделу МЗ Јасеново. Ова монографија може бити одличан водич за израду стратегија одрживог пољопривредног и руралног развоја локалних заједница, не само у Србији, већ и шире, свуда где се одрживи развој локалних заједница базира на изради стратешког плана. Сходно томе, препоручујем штампање ове монографије у целини.

Београд, 2011. године

Рецензент:
Проф. др Горица Цвијановић
Факултет за биофарминг Бачка Топола
Мегатренд Универзитета

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

502.131.1:[005.52:005.33(497.11)
338.435:352(497.11)

СТРАТЕШКО планирање одрживог
пољопривредног и руралног развоја локалних
заједница : модел МЗ Јасеново : монографија /
уредници Драго Цвијановић, Јонел Субић. -
Београд : Институт за економику
пољопривреде, 2012 (Београд : Дис публик). -
217 стр. : илустр. ; 25 cm

Тираж 500. - Стр. 3-5: Предговор / уредници.
- Стр. 210-217: Рецензија / Радован
Пејановић, Зоран Његован, Горица Цвијановић.
- Напомене и библиографске референце уз
текст. - Библиографија: стр. 204-208.

ISBN 978-86-82121-99-2

1. Цвијановић, Драго [уредник]
а) Пољопривреда - Одрживи развој - SWOT
анализа - Србија б) Рурални развој -
Локална самоуправа - Јасеново
COBISS.SR-ID 189023500